Nezavisna Država Hrvatska

Dr. MATE UJEVIĆ

PRVE BRAZDE

HRVATSKA ČITANKA ZA I. i II. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

ZAGREB 1941

PRVE BRAZDE

HRVATSKA ČITANKA ZA I. i II. RAZRED SREDNJIH ŠKOLA

UREDIO

PROF. Dr. MATE UJEVIĆ

UZ SURADNJU

PROF. VJEKOSLAVA ŠTEFANIĆA I PROF. PAVLA TIJANA

OVA JE KNJIGA ODOBRENA KAO PRIVREMENA ŠKOLSKA KNJIGA ODLUKOM MINISTARSTVA NASTAVE NEZAVISNE DRŽAVE HRVATSKE BR. 55531 – 1941. OD 11. LISTOPADA 1941.

ZAGREB 1941

IZDANJE NAKLADNOG ODJELA HRVATSKE DRŽAVNE TISKARE

TISAK: HRVATSKI TISKARSKI ZAVOD D. D., ZAGREB, FRANKOPANSKA UL. 12.

SADRŽAJ

I. RAZRED

II. RAZRED

PREGLED PISACA

HRVATSKA DOMOVINA

Lijepa naša domovino,
oj junačka zemljo mila,
stare slave djedovino,
da bi vazda časna bila!
Mila, kano si nam slavna,
mila si nam ti jedina,
mila, kuda si nam ravna,
mila, kuda si planina!

Vedro nebo, vedro čelo,
blaga prsa, blage noći,
toplo ljeto, toplo djelo,
bistre vode, bistre oči:
vele gore, veli ljudi,
rujna lica, rujna vina,
silni gromi, silni udi —
to je naša domovina!

Žanju srpi, mašu kose,
djed se žuri, snoplje broji,
škriplju vozi, brašno nose,
snaša preduć malo doji;
pase marva, rog se čuje,
oj, oj zvenči, oj, u tmine,
k ognju star i mlad šetuje —
evo t' naše domovine!

Teci Savo, Dravo, teci,
nit' ti, Dunav, silu gubi,
kud li šumiš svijetu reci,
da svoj narod Hrvat ljubi,
dok mu njive sunce grije,
dok mu hrašće bura vije,
dok mu mrtve grob sakrije,
dok mu živo srce bije!

Antun Mihanović

VESELJE MLADOSTI

Veselo sada, veselo svi!
Dok smo još mladi, veselja ima,
kudagod koji krene očima;
nikakva briga još nas ne tare,
brige su samo za ljude stare —
veselo zato, veselo svi!

Veselo sada, veselo svi!
Sedlajmo naše konje drvene,
pašimo naše sablje limene,
u boj svi skupa, hrabri dječaci,
neka se vidi, da smo junaci —
junaci mladi, veselo svi!

Veselo sada, veselo svi!
Veselo poju ptice u šumi,
radost im tako svatko razumi:
Pjevajmo i mi, nek se razlije
veselje, koje srca nam grije —
pjevajmo skupa veselo svi.

Veselo sada, veselo svi!
Složimo kolo, igrajmo skupa;
jedan ko vođa naprijed nek stupa,
mi ćemo za njim jednakim skokom,
veselim srcem, sjajućim okom —
igrajmo skupa, veselo svi!

Veselo tako, veselo svi!
Dok smo još mladi, veselja ima,
kudagod koji krene očima;
nikakva briga još nas ne tare,
brige su samo za ljude stare —
veselo zato, veselo svi!

Petar Preradović

VUK I JAGNJE

Jagnje pilo vodu na potoku. Daleko od njega pio je i vuk, ali iznad njega bliže izvoru. Tek što vuk opazi jagnje, poviče: »Što mi mutiš vodu, da je ne mogu piti?«

»Kako bi to bilo?« odvrati mu jagnje sasvim krotko. »Ta ja stojim mnogo niže od tebe. Voda teče od tebe k meni! Vjeruj, da mi nije ni kraj pameti, da te vrijeđam.«

»Gle ga samo! Ta ti zanovijetaš baš kao i tvoj otac prije šest mjeseci. Sad se upravo sjećam, da si i ti bio nazočan, nego si izmaknuo, kad sam mu radi njegove uvrede derao kožu.«

»Ah, gospodaru!« molilo je jagnje dršćući, »ta ja sam istom došlo na svijet prije četiri nedjelje, pa i ne znam svoga oca! Kako dakle da mene kazniš zbog njega?«

»Bezobrazniče!« prodere se vuk iskesivši zube, »bio kriv ne bio, ali to ipak znam, da na me mrzi cijelo vaše pleme, pa se zato moram osvetiti.«

I ne hoteći ništa dalje čuti, razdere i požđere jagnje.

Ivan Filipović

MAJMUNČE I MAJMUN

Majmunče jedno uzbere orah s ljuskom i ne znajući, da ga valja prije oljuštiti, zagrize u nj, ali našavši, da je grk i da steže usta, namršti se i baci ga govoreći:

»Eto ti te velike hvale, što mi je moja mati uvijek govorila za orahe. Da Bog da, i na kamenu rodili, ali se ja njima ne hranio!«

Tu se desio i stari majmun. On digne orah sa zemlje, oljušti ga, otvori i pojede, pa onda rekne onome ludom majmunčetu:

»Srce moje, mati tvoja ne laže, orasi su dobri, ali se oko njih valja malo potruditi, jer bez truda nema uživanja.«

Janko Jurković

*

Iz trnja ruža se rađa. O muci grozdovi vise.

*

CAR I KOŠULJA

Jedan se car razboli i rekne: »Polovinu carstva dat ću onome, tko me izliječi!« Onda se saberu svi mudraci i stanu misliti, kako bi izliječili cara. Ne zna nitko. Samo jedan mudrac reče, da se car može izliječiti. On reče: »Da je naći sretna čovjeka, svući s njega košulju, obući je na cara — car će ozdraviti!«

Car pošalje po svem carstvu svome, da traže sretna čovjeka, ali poslanici carski dugo su putovali po svem carstvu, a nijesu mogli naći sretna čovjeka. Nikoga nije bilo, tko bi sasvim bio zadovoljan. Netko je bio bogat, ali bolešljiv; netko zdrav, ali ubog; netko i zdrav i bogat, ali žena mu zla; a u nekoga djeca nevaljala: svatko se bud na što tužio.

Jedamput kasno uveče prođe carev sin mimo nekakvu kućicu i čuje, gdje netko govori: »Eto, slava Bogu, naradio sam se i najeo, a sad ću leći spavati; šta mi još treba?« Carev se sin obraduje i zapovjedi, da se s toga čovjeka svuče košulja, njemu da se da nagrada, koliko zaište, a košulja da se odnese caru. Poslanici dođoše k sretnome čovjeku i htjedoše, da s njega svuku košulju, no sretni taj čovjek bijaše tako siromašan, da na njemu nije ni bilo košulje.

Lav Tolstoj

TEŠKO DRUGU BEZ DRUGA

Lijepo pjeva slavuljak
U zelenoj šumici
Na tananoj grančici.
Otud idu tri lovca,
Da strijeljaju slavuja.
On se njima molio:
»Nemojte me strijeljati!
Ja ću vama pjevati
U zelenoj baščici
Na rumenoj ružici.«
Uhvatiše tri lovca,
Odniješe slavuja,
Metnuše ga u dvore,
Da im drage veseli;
Ne će slavuj da pjeva,
Nego hoće da jadi.
Odniješe ga tri lovca
I pustiše u luge;
Stade slavuj pjevati:
»Teško drugu bez druga
»I slavuju bez luga!«

Narodna pjesma

*

Jao svagdje svomu bez svojega. Svoja kućica, svoja slobodica.

LAV I MIŠ

Miš naleti na lava, dok je spavao, i probudi ga, a ovaj ga zgrabi silnim svojim šapama.

»Oprosti mi, silni gospodaru!« uzme miš moliti, »što sam bio tako nesmotren, i nemoj me ubiti, a ja ću ti biti vazda zahvalan. Nijesam te htio probuditi.«

Lav ga milosno pusti na slobodu i pridoda smiješeći se: »No, ne znam, kako bi se miš mogao lavu odužiti!«

Ne proteče mnogo vremena, kad miš začuje u svojoj rupi, kako lav strahovito riče. Odmah odleti onamo i vidi, da se njegov dobročinac ulovio u mrežu.

Sjećajući se miš dobro milosnoga srca toga lava pristupi bliže mreži, brže bolje pregrize nekoliko uzlova i lav dobije nešto oduška.

Malo zatim sabere lav svu svoju sagnu i razdere jaku mrežu pa se oslobodi.

Ivan Filipović

BOG, SUNCE I SIROTE

Pita majka žarenoga sunca:
»Aj, ti sunce, moje čedo drago!
jesi meni trudno i umorno
uvijek hodeć, nigda ne stojeći?«
Žarko sunce majki odgovara:
»Ne pitaj me, moja stara majko!
Tebi trudno ni umorno nisam,
jer ja imam dobra prijatelja,
prijatelja Boga velikoga.
Nego, kad je nȁ pô dana, majko,
onda mene na krioce prima,
a kada su doba od dizanja,
ne budi me, čim se junak budi,
neg' me gladi rukom po obrazu:
Ajde, ustaj, moje žarko sunce,
da grijemo po sv'jetu sirote!«

SEDAM PRUTOVA

Imao otac sedam sinova, sedam svađalica. Čas po čas pa se prepiru, svađaju se, glože se. Kad nemaju važna uzroka, a oni oko kakve sitnice, tek samo da ne bude onako, kako je lijepo i Bogu milo. Glożeći se tako zanemariše sav kućevni posao, i sve im pođe natraške.

Bilo je sebičnih i opakih susjeda, koji se radovahu tome trvenju njihovu i nazadak njihov okretahu na svoju korist. Ta lako je grabiti ondje, gdje nema tko čuvati, jer se čuvari među sobom svađaju.

Otac njihov zabrine se videći, da će biti zlo i naopako. Jedamput prikupi oko sebe sve sinove pa im pokaza sedam prutova čvrsto vezanih u jedan snop i reče:

»Koji od vas ovaj snop prelomi, dat ću mu deset dukata«.

Svih sedam sinova pokušaše prelomiti snop, i najposlije svaki reče:

»Ne mogu pa ne mogu.«

A otac će im onda:

»Čudim se, što ne možete, jer je to sasvim lako.«

On odriješi uzicu, kojom je bio vezan snop, prutovi se razmakoše, a on jedan po jedan prelomi bez po muke.

Sinovi se kao malo nasmiješiše te rekoše:

»E, dabogme! tako se može. Tako bi moglo i nejako dijete.«

Ove je riječi otac i htio čuti iz njihovih usta, pa onda završi:

»Eto vam, djeco, slike i prilike vaše! I vi ste kao ovih sedam prutova. Hoćete li, da vas jači ne slomi, — opašite se čvrsto uzicom sloge! Jedan uz drugog, pa da vas vidi Bog! Ne ćete li tako, onda nijeste jaki snop, onda ćete biti samo sedam prutova, koje, kao što sami rekoste, može slomiti i nejako dijete.«

Narodna priča

*

Sloga od Boga, nesloga od zloga. Nesložna braća, propala kuća. Gdje je svadnje, nije radnje.

DVA PRIJATELJA

Dva se prijatelja šetala gustom šumom. Najedamput se pokaže medvjed i navali na njih. Jedan se od njih dvojice dade u bijeg, uspne se na neko drvo i sakrije u granama, a drugi ostane na putu. Valjalo

mu štogod učiniti: baci se na zemlju i pričini se mrtvim. Medvjed dođe do njega i stane ga njušiti, pa misleći, da je mrtav, izgubi se opet u šumi.

Kad se medvjed izgubio, spusti se onaj s drveta i veselo zapita svoga druga:

»No, što ti je medo pričao u uho?«

»A, rekao mi je, da je onaj kukavica, koji ostavlja svoga druga u opasnosti.«

Lav Tolstoj

*

U vatri se zlato kuša.

SOKOLOVA ZAHVALNOST

Razbolje se čelebija[1] Ivo
Idući s vojske pod jelom zelenom;
Na njemu se bijeli košulja.
Nit' ga pere majka ni sestrica,
Niti ona vjerenica ljuba:
Kiša pere, žarko sunce suši.
K njem' dolazi siv-zelen sokole,
U kljunu mu vode donošaše,
Te on poji čelebiju Ivu.
Pitao ga čelebija Ivo:
»Oj bora ti, siv-zelen sokole!
Kakvo sam ti dobro učinio,
Te ti mene pojiš vodom hladnom?«
Progovara siv-zelen sokole:
»Oj bora ti čelebija Ivo!
Kad vojnici na vojsku iđahu,
Moji ptići po travi panuli,
Pa ih gaze konji i junaci,
A ti sađe sa konja viteza,
Te pokupi moje ptiće male,
Pa ih metnu u jelove grane;
Tad si meni dobro učinio.«

Narodna pjesma

[1] momak (neženja)

*

Kako kome napiješ, onako će ti i odzdraviti.

LISICA I KURJAK

Kurjak[1]), pripravivši sebi dosta mesa i svakojake hrane, metnu je u jamu, gdi i on ležaše.

Došavši k njemu lisica upita ga, što je onako s mirom ušutio, pak nikuda ne izlazi. »Ništo mi nije kako valja«, odgovori kurjak, »nego te molim, da ideš za mene moliti bogove, neka mi povrate zdravlje«. Lisica obeća drage volje, ali bi ona volila, da mu bogovi prije pošalju smrt nego zdravlje, da ono kurjakova dobra k sebi privuče, jerbo drugačije ne mogaše. Otide dakle k jednome ovčaru, pak mu reče: »Ovdi u jednoj jami imade kurjak; ako ćeš ga ubiti, moreš lasno prez muke učiniti«. Ovčar uzamši batinu diže se na ono misto, gdi mu lisica kazivaše, gdi našavši kurjaka na ležaju, ubi ga, a lisica skupivši ono njegova dobra, hotijaše nasladivat svoje tilo. Ali ovčar ne zna ljudski, nego i nju zgodi cipanicom po glavi, pak sadrvši s obadvojga kožu, odnese je kući.

Naravni nauk: Kako dobio, tako i izgubio. Krivo stečene stvari ne duraju[2]) dugo, nego mlogo puta izgubi čovik i svoje vlastito dobro s onime.

Matija Antun Reljković

---

[1]) vuk; [2]) traju.

*

Tko drugomu jamu kopa, sam u nju pada.

MOJA MAJKA

Seljanka je skromna mila majka moja.
Haljina joj nije srebrom izvezena
Preko mora skupo naručena svila:
Sve je srebro njeno b'jela kosa njena.
Ruke joj ne krase alemovi sjajni,
Niti biser nosi oko b'jela vrata
Niti lanac zlatni; sve je zlato njeno:
Toplo srce njeno od suhoga zlata.

Isidor Poljak

GOSPODIN UČITELJ

Bili su praznici poslije prve normalke.[1] Kako da se s veseljem ne sjećam onoga vremena? Cijele dane smo se igrali i na kopnu i na moru.

Jednom nas se natjeravalo desetak po školskom dvorištu.

Našu halabuku ćeš lako pomisliti, rečem li, da smo se igrali »Indijanaca«.

Znali smo, da naš gospodin učitelj tu stanuje, nego tko će na to u igri misliti, — a ferije su!

Upravo je urnebesnim urlikanjem jedna divljačka četa navalila na drugu. — Divno!

Nego naš gospodin učitelj bijaše — čini mi se — drugoga mnijenja, jer se u taj tren pokazao na vratima — sa šibom u ruci.

»Učitelj! učitelj!« viču prestrašeno divljaci — pak u bijeg. Ja nijesam bježao.

Učitelj je bjegunce gonio sve do vrata od dvorišta — ne ulovivši na sreću ni jednoga.

Vraćajući se opazi mene te pođe — mašući šibom — prema meni. Stojim. — Išao je brzo, onda sve laganije, čak do mene — kad se naglo okrenu i ode u kuću.

Stari, dobri moj Frane! Je li da me ne bi bio poštedio, da si me ulovio u bijegu?

Fran Mažuranić

---

[1] pučka škola

KRALJEVE NOVE HALJINE

Prije mnogo godina bio jedan kralj, koji je tako uživao u novim haljinama, da je sve svoje novce izdavao na to, da se sjajno može odijevati. Niti je mario za svoje vojnike, niti se starao za kazalište, dà, ni u šetnje nije izlazio, nego samo onda, kad se mogao pokazati u svojim novim haljinama. Za svaki sat u danu imao je poseban kaput, pa kao što se o drugim vladarima govori, da vijećaju u vijeću, tako se o njemu kazivalo, da se oblači u odjevaonici.

U njegovu glavnom gradu bilo je vrlo živo, svaki dan dolazilo mnogo stranaca. Jednoć dođoše tamo i dvije varalice i izdavahu se za tkalce govoreći, da umiju tkati najkrasniju tkaninu, što je čovjek može zamisliti. Ne samo što su joj boje i uzorci veoma krasni, nego i tkanina sama, koju oni satku, ima to čudnovato svojstvo, da je nevidljiva svakomu, koji je nesposoban za svoju službu ili je veoma glup.

»Gle, to bi bilo izvrsno odijelo«, pomisli kralj; »kad bih ga imao na sebi, mogao bih saznati, tko je u kraljevstvu mojem nesposoban za svoju službu, mogao bih razaznati glupe ljude od mudrih. Namah

ću sebi dati otkati takovu haljinu!« I dade obadvjema varalicama mnogo novaca, da uzmognu odmah započeti svoj posao.

Oni postaviše dva tkalačka stana i činjahu, kao da na njima marljivo rade, a ne imađahu na stanovima ni jedne niti. Neprestano zahtijevaju najtanje svile i sve više novaca, trpahu sve to u džepove i poslovahu jednako na praznim stanovima sve do noći.

»Rad bih ipak vidio«, — pomisli kralj, — »koliko su već tkanine natkali«. Bilo mu međutim nekako čudnovato, kad je pomislio, da onaj ne može tkanine vidjeti, tko je glup ili za službu neprikladan. Držao je doduše, da se to njega ne tiče i da se za sebe nema ničega bojati, ali ipak htjede prije poslati koga drugoga, da vidi, što je i kako je. Svi su ljudi u gradu znali, kako čarobnu moć ima ta tkanina, pa je već svatko bio željan doznati, kako je glup i nesposoban njegov susjed.

»Poslat ću k tim tkalcima svoga starog ministra«, — mislio je kralj, — »taj će poštenjak najbolje znati prosuditi, kako se ta tkanina pravi, jer on je razuman, i nitko nije tako sposoban za svoju službu kao on«.

I stari, dobri ministar uniđe u djelaonicu, gdje su te dvije varalice sjedeći pri praznim stanovima radile. »Za ime Božje!« — pomisli

stari ministar i izvali oči, — »ta ja ne vidim ništa«. No nije to rekao glasno.

Obje ga varalice pozvaše, da bi pristupio i rekao, da li je to doista krasan uzorak i sjajne boje pokazujući pritom na prazan stan. Ubogi stari ministar izbuljio još većma oči, ali ne mogaše ništa vidjeti. »Bože moj«, — mišljaše u sebi, — »ta zar sam ja glup? To ne bih nigda mislio, ali o tom ne smije nitko znati! Ja da sam nesposoban za svoju službu? Ne, to ne ide, ja ne smijem priznati, da nijesam vidio tkanine«.

»No, što velite na to?« — upita ga jedan od varalica.

»O krasno, prekrasno!« — odvrati ministar gledajući na naočari. »Taj uzorak, pa te boje! Doista, reći ću kralju, da mi se to osobito sviđa«.

»To nam je drago«, — odvratiše varalice i začeše mu nato tumačiti čudni uzorak. Stari je ministar dobro pazio, da to isto može reći, kad se vrati kralju, pa je tako i učinio.

Tad zahtijevahu varalice još više novaca, više svile i zlata, jer da to trebaju za svoj posao. Međutim oni trpahu sve to u svoje džepove, a na stan ne dođe ni jedna nit; ali oni su tkali dalje na praznom stanu.

Kratko vrijeme zatim posla kralj k njima drugoga poštenjaka ministra, da vidi, kako je daleko napredovao posao i da li će skoro biti gotov. Tomu se dogodilo upravo onako kao i prvomu; gledao je i gledao, ali jer ništa nije bilo na stanu, nije ništa ni mogao vidjeti.

»Zar ne, to je krasna tkanina?« — upitale ga varalice pokazujući i tumačeći mu ujedno krasni uzorak, kojega uopće ni bilo nije.

»Glup nijesam«, — pomisli dvoranin, — »tada mora to biti moja služba, za koju nijesam sposoban? To je čudno, ali to ne smije nitko doznati«. I stade hvaliti tkaninu, koje nije vidio, i diviti se izvrsnom uzorku i krasnim bojama. »To je prekrasno!« — reče kralju. Svi su ljudi u gradu govorili samo o toj krasnoj tkanini.

Sad je htjede vidjeti i sam kralj, dok je još na stanu. S cijelom pratnjom odabranih dvoranika, među kojima bijahu i oba stara poštenjaka, što su tamo već prije bili, zaputi se kralj k objema prepredenim varalicama, koji neumorno tkahu bez niti i vlakna.

»Nije li to divno?« — rekoše oba ministra, koji su tu već prije bili. »Neka izvoli samo vaše veličanstvo pogledati taj krasni uzorak, te sjajne boje!« i pritom pokazivahu na prazan stan misleći, da svi ostali tu tkaninu zaista vide.

— Što je to?« — pomisli kralj, — »ta ja ne vidim upravo ništa! To je grozno! Zar sam ja glup? Zar nijesam sposoban za kralja? To bi bilo najgore, što bi mi se na svijetu moglo dogoditi«.

»Doista, to je veoma krasno!« — progovori napokon, — »veoma sam zadovoljan!« I pritom klimaše glavom i gledaše uporno na prazan stan, jer ne htjede reći, da ništa ne vidi.

I sva pratnja njegova buljila i buljila, ali nije ništa vidjela, kao ni drugi prije njih; no svi su govorili za kraljem: »O, kako je to lijepo!« I stadoše ga nagovarati, da te nove skupocjene haljine obuče pri prvom budućem ophodu. »To je prekrasno, divno, sjajno!« — orilo se od usta do usta, i svi su bili ushićeni. — Kralj podijeli varalicama naslov dvorskih tkalaca.

Cijelu noć prije ophoda bile su varalice u dvoru i radile pri šesnaest zapaljenih svijeća, da ih ljudi vide, kako marljivo rade dogotavljajući kraljeve nove haljine. Činjahu, kao da skidaju tkaninu sa stana, a zatim rezahu velikim škarama po zraku, šivahu iglama bez konca i napokon rekoše: »Eto, haljine su gotove«. Kralj sa svojim najodličnijim dvoranima dođe sam k njima, a varalice podigoše gore jednu ruku, kao da bi u njoj nešto držale govoreći: »Evo, to su hlače! ovo kaput! to plašt!« i tako dalje. »To je tako lako kao paučina; čovjek bi mislio, da nema ništa na tijelu, ali to je baš ono, što je krasno«.

»Jest, jest!« — govorahu svi dvorani, premda nijesu ništa vidjeli, jer tu ništa ni bilo nije.

»Sada neka izvoli vaše kraljevsko veličanstvo svoje odijelo najmilostivije odložiti« — rekoše varalice — »da vas možemo zaodjeti novim haljinama; ovdje pred tim velikim zrcalom«.

Kralj svuče sve sa sebe, a varalice su činile, kao da bi navlačile na njega komad po komad nove haljine; kralj se vrtio i okretao pred ogledalom.

»Oj, kako mu to dolikuje, kako mu lijepo uz tijelo pristaje!« — vikahu svi. »Kakav je to uzorak, kakove boje! To su prekrasne haljine!«

»Vani čekaju s prijestoljem na nosilima, na kojima će nositi vaše kraljevsko veličanstvo«, — najavi dvorski obrednik.

»Ja sam spreman«, — reče kralj. »Zar mi to krasno ne pristaje?« I okrenu se još jednom pred zrcalom, kao da bi htio haljine svoje sa svih strana ogledati.

Komornici, koji su imali nositi skut od plašta, hvatahu rukama po podu, kao da dižu skut, a zatim iđahu i držahu se tako, kao da nešto u zraku nose, jer se ne usudiše reći, da ništa ne vide. Tako nošahu kralja u svečanom ophodu na bogatu prijestolju, a svi ljudi po ulicama i prozorima govorahu: »O moj Bože, kakove krasne haljine ima naš kralj; kako je to skupocjen skut, pa kako mu dolikuje!« Nitko se ne htjede odati, da ništa ne vidi, jer bi time očitovao, da nije sposoban za svoju službu ili da je strašno glup. Nijedne kraljeve haljine nijesu im bile tako po volji kao ove.

»Ta nema ništa na sebi, on je gô!« — reče napokon jedno malo dijete. — »Gospode Bože, čujte glas nevinašceta!« — reče otac njegov, a jedan šaptaše drugomu, što je dijete kazalo.

»Ta zbilja nema ništa na sebi!« — povika napokon sav narod. To se dojmilo i kralja, jer mu se činilo i samomu, da imaju pravo, ali je mislio: »Sad već moram taj ophod izdržati«. A komornici još se većma upeli držeći skut, kojega ni bilo nije.

Hans Christian Andersen

KONJ I MAGARAC

Neki seljak tjerao na sajam konja i magarca — oba jednako natovarena. Kad već podosta odmaknu, iznemogne magarac i zamoli konja:

»Ah, prijane, ti si veći i jači od mene, a ipak nemaš većega tereta nego ja. Smiluj se pa uzmi nešto od moga, jer ću inače skapati.«

Ali konj ne htjede o tome ništa ni da zna, ni da čuje.

»Imam i sam dosta vući!« odgovori on nemilosrdno.

Magarac morade hripajući i stenjući svoj teret vući dalje, pa najposlije posve obnemogne i sruši se. Gospodar ga počne lupati, ali badava: magarac je bio mrtav. Sad gospodaru ne bude druge pomoći, već skine teret s magarca pa ga naprti na konja. A da mu ipak bude neke koristi i od magarca, odere s njega kožu pa i nju baci na konja.

Nato se konj stane kajati radi svoje nemilosrdnosti, ali prekasno.

»S malo sam muke«, reče on, »mogao magarcu pomoći i spasti ga od smrti, a sada evo moram vući sav njegov teret pa još i kožu njegovu.«

Ivan Filipović

O IVICI, ŠTO JE HTIO DA BUDE ZVIJEZDOM

Bilo je naveče — u pučini ljeta. Pred kućom na kladi sjedila baba Kata, a pokraj nje mali Ivica, pa oboje gledali u zvijezde. Najedamput će Ivica: »Gledaj, kako su lijepe! Jedna velika ovdje, jedna još veća ondje, a malim, što su se nebom prosule, ne bih znao ni broja.«

»Lijepe su — da,« kimnu Kata glavom. »A kako i ne bi, kad su blizu Božje slave, pa im s nje zasjalo lice...«

»Blizu Božje slave, veliš? Uh, onda da je i meni biti zvijezdom!«

Baba kao da nije čula poklič, nego će dalje: »Ali koji put ova, ona zatitrava, kao da joj je srce zadrhtalo od veselja ili od boli...« i baba protre sebi oči, što su joj se zasuzile buljeći u zvjezdano noćno nebo; a tišim glasom doda: »Baš kao i nama...«

»Što reče, bako?« Ivica živo upita. »Zvijezde da imaju srce?«

»Kako ne bi?« pouči ga starica. »Ta to su duše ljudske, što ih namjesti Bog, da gledaju dolje na zemlju, pa da vide, što rade svi oni mili i dragi, što su iza njih ostali živi u svijetu.«

»Pa hoću li onda i ja jednom biti zvijezda?« — Ivica kao da je nekom bojazni čekao odgovor.

»Hoćeš, sinko, i ti i ja i svi, koji smo evo živa djeca Božja«.

Ivica poskoči: »O da mi je već biti zvijezdom! Da mi je vidjeti slavu Božju i nebo, i ovaj svijet, i u njem oca i majku, sretni bili!«

»Idi s Bogom, dijete ludo!« baba se čisto rasrdila. »Što nagliš željom, da budeš zvijezda? Ostaj ti živ i zdrav pa gledaj, da ti se otac i majka s tobom nauživaju sreće i veselja. A u zvijezde ćemo, kad bude Božja volja.«

I ode baka.

Ali Ivica ne mogaše zaboraviti, čega se jednom bješe zaželio. »Da mi je biti zvijezdom!« Ta mu misao po danu u srcu, a naveče, kad bi za vedra neba gledao nebeske svijeće, na jeziku. I budan i snivajući uvijek želio: »Da mi je biti zvijezdom.«

* * *

Prošlo ljeto, došla jesen; prošla jesen, pukla zima. A naš Ivica svako veče pred kućom sjedi pa gleda u zvijezde. Zalud bi ga majka iz kuhinje zvala: »Odi, sinko, prozepst ćeš na toj ljutoj zimi!« Ivica čuje i ne čuje, pa sve jedno misli i snuje, i Bogu se moli: »Daj Bože, da budem zvijezdom!«

A dobri Bog — vječna mu slava i dika! — sjedeći na prijestolju svom nebeskom gleda ovaj bijeli svijet, gleda nas, djecu svoju, staro i mlado, bogato i ubogo, sretno i nesretno; i ni jedna molitva, ni suza ni usklik radosti njega ne mine, a da ne bi saslušao, što se pravedno od njega moli, a da ne bi upamtio, što je griješno i prokleto. Čuje on i molitvu Ivičinu. »Čudnoga li djeteta!« pomisli njegova vječna mudrost. »Ne bih želio rasplakati oca i majku. Ali kako ga osvojila želja, neka mu bude na volju.« I zapovjedi anđelu svomu, neka u naručju donese djetinju dušu pod nebesa i neka je namjesti među zvijezde.

* * *

I spusti se anđeo s neba visokoga. Zlatna su mu krila, veličanstven mu je let. Ali ga oči ljudske, slabe i nevikle sjaju nebeskomu, nijesu vrijedne ugledati. I siđe našemu Ivici, koji je i sad pred kućom sjedio i gledajući u nebo, zvijezdama osuto, sklopljenih ruku šaptao: »Oh, da mi je biti zvijezdom!«

Najedamput Ivica protrnu. Srce mu se steglo, oči zaklopile. To je bilo u onaj čas, kad je anđeo do njega stigao, kad ga je hladnim poljupcem poljubio u čelo. Anđeo mu uzme dušu u naručje, da je po zapovijedi vječnoga Boga ponese pod nebesa, među zvijezde. A tijelo ledno, bijelo ostalo pred kućom na kladi...

Uto majka iziđe na kućni prag i rukom se dotakne Ivice. »Hajde, sinko, da pospavaš. Bit ćeš ozebao na ovoj hladnoj noći.«

Ali se Ivica ne miče — a kako i bi, kad mu je odletjela duša? — Majka se prigne do njega, a videći ga protrnula, blijeda, uzme ga u naručje. Ali mu oči ostadoše zaklopljene, glava i ruke mu klonule. A mati ga očajnim očima gleda i najedamput vrisne: »Bože, što učini? Ta naš je Ivica mrtav...!«

* * *

Naš Ivica valjda to nije više čuo, jer je anđeo njega — ili zapravo dušu mu — već bio ponio daleko u nebeske visine. Ali se Ivica anđelu u naručju probudi i u čudu pogleda oko sebe. Više sebe vidi nebo, što je zasjalo sjajem mjeseca i bezbrojnih zvijezda, vidi anđela, kako ga milo ogrlio i s njim se diže sve više i više.

»Što je to sa mnom?« jedva prošapne Ivica; a anđeo mu odvrati:

»Bog je uslišao tvoju želju. Nosim te pod nebesa, da budeš zvijezdom.«

Ivica sretan i veseo. »Hvala tebi, mili, dragi Bože moj!« Tako klikne, i suza mu zahvalnica kanu i bljesnu niz prostore nebesne srebrnom prugom. Da li je tko ugleda iz nizine zemaljske? Da li se tko domisli, da se u isti čas negdje na zemlji liju suze druge, skromne ali gorke, a nad mrtvim tijelom jedinčeta u roditelja, nad tijelom Ivičinim?...

* * *

Anđeo i Ivica već bijahu stigli svojemu cilju. Pod nebesima ga anđeo namjesti kao zvijezdu među drugim zvijezdama, da gleda slavu Božju na visini i ovaj svijet na nizini i sve, što je na njem živo i mrtvo, svu ljepotu i sve jade njegove.

I naš Ivica — nova iskričava zvjezdica — gledao oko sebe. Vidio slavu Božju i sjaj nebeski — ne sasma izbliza, jer je prijesto Božji još daleko više zvijezda. Ali mu i od onoga, što je ugledao, protrnula duša, i jedva je smio šapnuti: »Velik li si, Bože naš! Sjaju tvomu nema kraja!« I odvratio se od divote, što je dosada ne ugledaše oči samrtničke. I pao mu pogled na zemaljske nizine. Čudne li miline! Suton noćni osvijetljen je mjesecom, a pod mjesecom prostrla se zemlja kao srebrom olivena. Ovamo gore tako visoke, kao da bi htjele dosegnuti do njega, ledne i bljeskave — rekao bi: hoće da nadsijevaju

bljesak zvijezda; onamo mračne doline, ali se po njima viju rijeke kao nizovi sjajnoga biserja; tu rosne livade, a onamo bijele kule i gradovi, sve neviđeno lijepo, nepomišljeno divno... I malomu se nebesniku opet vinuo hvalospjev iz duše: »Velik li si, Bože naš! Sjaju tvomu nema kraja!« Ali mu je pjesma bila tiha, tiha, samo da ne naruši bajnu onu tišinu, koja se prostrla beskrajnim svemirom...

* * *

Još se Ivica čuda ne nagledao, kad mu nova pojava zablliješti oči. Podiglo se sunce s istočnih nizina; ispred njega noćna tmina bježi u skrovište dalekoga zapada; a zvjezdice, noćne krijesnice, potrnjuju se pred Božjim ognjem nebeskim, koji rasvjetljuje svemir i mezinče svoje, divnu zemlju, ogrijava bezbrojnim tracima. A gle čuda! Ivica osjećao, kako mu blijedi sjajna odjeća, zasjenile mu se oči, a što sunce više odskočilo, to Ivica manje vidi. Najposlije se osjetio slijep. Tako noćna zvijezda izgiba pred svijetlom sunčanoga dana. Maloga Ivicu osvojio umor, hoće da pospava, ali mu ne da čudnovati bijeli mrak, kojim ga je obastrlo sunce; sjeta i nujnost pokrile su dušu...

Ali se dosjeti, da će mu se naveče, kad sunce ode na noćni počin i vladu ostavi tamnoj noći, valjda povratiti sjaj i vid, pa da će onda opet gledati slavu nebesku i krasote zemaljske. To ga je tješilo i kratilo mu dugi, dugi dan.

Ali nije sasvim. Jer što mu odjedamput munu u glavu, da se čisto stresao na onoj nebeskoj visini? Sjeti se nečega, što je sasvim bio zaboravio, otkad se nalazi ovdje među zvijezdama. A to mu bijahu — otac i majka.

»Što li mi sada rade otac i majka?« — I kao da ga nešto ujelo u srce. — »Nema me kod kuće, oni će me tražiti, a ne će me naći, jer sam daleko od njih, kamo se ne može doći bez krila anđeoskih.«

A uto se sjeti majčinih suza i prijekora očeva, što ga zadesi jednom, kad se kroz vrt, pa preko stražnjega prijelaza, bio odšuljao u šumicu iza vrtova, da nabere crvenih jagoda. Onda zaluta, a roditelji ga tražahu pô ljetnoga dana. Oh, kako im je bilo onda, a kako će im biti tek sada, gdje će ga tražiti po šumici i po selu i najposlije možda podno potoka, kao uvijek što traže, kad misle, da se tko

utopio, a voda ga još nije iznijela. A njega nema u svu širinu Božje zemlje. A tko bi ga Božji tražio na nebu?

* * *

Što je više dan odmicao, to našega Ivicu osvajala sve veća briga za roditelje. On im jedinac, a oni uvijek njemu blagi i dobri. Zar njegov život uz njih nije bio sreća, veselje? A sad ih je ostavio, rastužio, da mu se srce nikada više ne može umiriti.

»Nezahvalan si roditeljima, Ivica!« Tako kao da mu je izbliza prišapnuo poznati glas. Ali Ivica ne vidi, tko je, samo što osjeti zamah krila. I sjeti se anđela, što ga je donio ovamo. Valjda on ovaj čas boravljaše u njegovoj blizini, pa mu reče, da je nezahvalnik.

»Nezahvalnik!« Koliko je puta nekad još na zemlji slušao, da se ovomu onomu tako kaže — sada razumje riječ, i gorka ga osvoji tuga. Suze mu kanule niz obraze, i sve uzdisaše te uzdisaše: »Ja sam nezahvalnik ocu i majci!« I već ne vidje, kako potonu sunce, kako iziđe mjesec i oživješe nebrojene mu sestrice, sjajne zvjedice širom neba.

* * *

A dobri Bog, koji sve vidi i čuje i znade, ugledao suze i čuo teški djetinji uzdisaj. On migne, i anđeo se stvori pred njim.

»Neka se stvori čudo svijetu! Vrati dijete roditeljima!« Bog blago izreče. A anđeo se časom stvori kod Ivice i uzme ga opet u nježno naručje, da izvrši, što mu zapovjedi Gospod.

* * *

Jeste li već vidjeli, kako zvijezda sinu preko noćnoga neba? Ona zasine tamnim svodom; divno se spušta, sjajna pruga pokazuje stazu, kojom je poletjela. Ali pruga za čas opet potamni, a zvijezda se gubi u beskraj...

Nego naš se Ivica ne izgubi. Ta i on bijaše zvijezda. A kako se anđeo Božji s njime spuštao niz nebesa, i on zasine. Ali nije zato znao ništa. Obrvala ga nemoć, a iz nje ga probudi anđelov poljubac. No još se pravo ne razabra, a anđeo ga ostavio, i on se nađe kod kuće, u sobi roditeljske kuće. A tu ima šta vidjeti: kleči otac, kleči majka, plaču i Bogu se mole: »Vrati nam, Bože sina!« A gle, tu kleči i baba Kata roneći suze i sve gleda na neki odar, što je smješten

usred sobe. A na njem — čuda neviđenoga — netko leži — leži sam Ivica!

To je bilo sve u jedan tren. Dok opet tren, ali se Ivica — sad na odru, ali onaj isti, što je čas prije doletio s neba — s odra podigne. Protre oči, a roditelji u jedan glas zavrisnu i uskliknu: »Jedinče, sinko! Ti živ, ti naš!« I blažen im jecaj zakrči riječ.

* * *

Ivica, jedinac u roditelja, zbilja bio opet živ i zdrav, i bio ocu i majci uvijek dobro, poslušno dijete. Ali što je doživio kao zvijezda na nebu, toga se nije više pravo sjećao. Jer se tajne nebeske ne odavaju na ovome svijetu. Ali u snu ipak mu se katkad povrati uspomena, a što bi u snu dijete izbrbljalo, to sam evo ja jednom slušao sjedeći mu do uzglavlja.

Ferdo Miler

POGODBA ORLA I SOKOLA

Mili Bože, čuda velikoga,
gdi dvi ptice zemlju podilile,
suri orle i sivi sokole;
zapa orla kameno Podgorje,
a sokola Lika i Krbava.
Među se se ptice pogodile:
koja kojoj priko međe priđe,
osici joj krila do ramena.
Kada bilo o Petrovu danu,
prhnu orle niz kamen-Podgorje,
ter on pada usrid Like ravne,
da s' napije vodice lađane.
K njem' dopade soko ptica siva,
da mu siče krila do ramena,
al ga brati sura ptica orle:
»Nemoj mene, moj sokole sivi!
Kada bude o Jurjevu danu,
dođi k meni u Studene stine,
dat ću tebi pupa[1] zelenoga
i dat ću ti cvića rumenoga«.

[1] pupoljak

CRNAČKE BAJKE

Crnci su kao djeca, pa se boje tmine. Kad se putuje, najvole po noći naložiti vatru, da ruke i tabane griju i da pričaju.

Njihove bajke sadržavaju uvijek neku nauku, a pripovijedalac bi pogriješio, da je pod konac ne spomene.

*

Zabilježio sam nekoliko tih priča, ali mi papiri propadoše, pa ću iz glave napisati koju, da se vidi, kakove su.

To su narodne, svima poznate, bajke!

ŠAKAL

Gladan se lav uvuče u šakalovu kuću, pa ga čeka, da ga pojede.

Ali mudri šakal opazi lavlji trag, pa iz daleka vikne: »Dobar večer, kućo!«

Kuća ništa.

On i po drugi put: »Dobar večer, kućo!« Ali kuća i opet šuti.

Nato šakal oštrim glasom: »Otkad si ti tako bezobrazna, da mi ne odzdravljaš?«

A lav iz kuće muklim glasom: »Dobar večer!«

Šakal se nasmije i reče: »Meni se ne će takove kuće, koja istom na treći pozdrav odgovara!«

Reče i uteče.

Nauka: Budi oprezan, kao šakal!

VODENI KONJ

Bio neki vodeni konj (kiboko), koji je cijelu svoju okolicu tlačio i haračio, jer je bio tvrda srca, a pohlepan za novcima.

Nekog dana vidi on pijetla, kako na j e d n o j nozi stoji, pa ga upita: »Gdje ti je druga noga?«

»Prodao sam je!«

»Kome?«

»Trgovcima! Niz vodu — u prvome selu — imade bijelih ljudi, koji kupuju noge, pa sam im svoju prodao.«

»Što su ti platili?«

»1000 mjedenih šiba«, hvali se pijetao.

»Kad su oni dali pijetlu, za mršavu njegovu nogu, toliko toga«, pomisli vodeni konj, »koliko će tek meni za debelu moju nožurinu?!« Pa odpliva do bližnjega sela i dozivlje bijelce, da im ponudi nogu, a oni njemu: »Pričekaj malo, odmah ćemo doći!«

I donesu sjekire, pa ga ubiju . . .

Nauka: Tako je onome, koji je pohlepan za novcima!

LULAMBA

Bio je neki siromašni ribar, koji nije imao ni toliko novaca, da kupi ženu, pa je morao sam sebi kuhati.

Jednoga dana ulovi on neku zlatnu ribu s velikim crnim očima, pa se začudi i reče: »Kako lijepe oči imade ta riba! Da je djevojka, uzeo bih je za ženu!«

Taj čas pretvori se riba u djevojku, pa mu reče: »Meni je pravo, uzmi me!«

Ribar se preplaši, ali mu djevojka reče: »Ja nisam riba, ja sam prava djevojka; ime mi je Lulamba. Čarobnjak me pretvorio u ribu i naredio, da ostanem riba, doklegod me koji čovjek za ženu ne poželi. Rado ću biti tvoja, samo mi nikad ne reci, da sam bila riba!«

Ribar joj to obeća i uze je za ženu.

Lulamba je bila dobra kuharica i valjana žena, pa je ribaru bilo dobro. I dječice su imali, a ta djeca bila su dobra i poslušna pazeći na svaki mig svoje majke.

Nekog dana porječka se muž sa ženom, pa joj dovikne: »Čuti kao riba — i prije si bila riba!«

»Kad ti mene pred djecom sramotiš i kažeš, da sam bila riba«, odgovori mu žena, »ja ću opet biti riba!«

Rekavši to pretvori se u ribu i skoči u vodu. Dječica se pretvoriše u ribice i poskakaše za majkom. — Ribar ostade sam, pa je morao kao nekad sam sebi kuhati.

Nauka: Ne spočitavaj nikome niskog roda.

Fran Mažuranić

DVORI SAMOTVORI

U Ivana dvori samotvori.
To se čulo do carevih dvora.
Pitao ga care gospodine:
»Je l' istina, Senjanine Ivo,
da s' u tebe dvori samotvori?
Pokriveni iver po iveru,
pomošćeni kamen po kamenu,
tavanice i srebro i zlato,
još se pusti za suncem okreću,

i pred dvori zelena livada?
Po njoj pase devet paunova,
i pored njih devet paunčadi,
i pred njima starka paunica,
a pram njima mudra vidra igra?«
Odgovara Senjanin Ivane:
»Istina je, care gospodine,
da s' u mene dvori samotvori.
Što je ono devet paunova,
ono j' mojih do devet sinova,
što je ono devet paunica,
ono j' mojih do devet snašica;
što je ono devet paunčadi,
ono j' mojih devet unučadi;
što j' pred njima starka paunica,
ono j' moja stara mila majka;
što pram njima mudra vidra igra,
ono j' moja previjerna ljuba.«

Narodna pjesma

MAJKA

Mila moja majko,
ti crkvice bijela!
Pjesma mi se tvojim
milinjem zanijela.

Lijepo ime majka
usta ispunjuje,
a pjesma o majci
do Boga se čuje.

Majka ranče hrani,
svoje zalogaje
gladujući sama
milom čedu daje.

Majka obdan bdije,
majka za san ne zna,
uvijek je brižna,
uvijek oprezna.

Kako gleda majka
i Bogu se moli,
da bolesno čedo
bolju joj preboli!

Čeda ozdravljenju
kako se raduje!
Zavjetovna majka
najviše daruje!

Majka puti, gleda,
da temelj postavi,
mladicu ispravlja,
dok je ne ispravi.

Tko li može pravu
majku da izmijeni?
Da ćud upitomi,
srce oplemeni?

Tko će sve imanje,
isti život dati,
da si čedo spasi?
Tko, već mila mati!

Ta majka je majka!
To sav svijet slovi,
Ti nam mile majke,
Bože, blagoslovi!

Ivan Trnski

*

Mekano je krilo materino.

KOROV

Godina je bila divna, blagoslovena.

Sunce i kiša izmjenjivahu se upravo onako, kako je za žito bilo najbolje. Ako je seljaku bilo već previše, moglo se pouzdano očekivati, da će drugoga dana padati kiša; a jedva što je pomislio, da je dosta kiše, nebo bi se razvedrilo. Doista je bilo, kao da čovjek ima zapovijedati, kako treba da bude!

Zato je seljak bio dobre volje i nije jadikovao, kao što inače ima običaj. Zadovoljan i pun najbolje nade išao bi svojim njivama.

— Čuješ, seljače, ako me skoro ne požanješ, ja ću poleći — mrmljaše raž, priklanjajući teško svoje klasje k zemlji.

Ovih riječi nije doduše seljak mogao čuti, ali je mogao vidjeti na raži, što joj je na srcu; zato je pošao kući i donio srp . . .

— Dobro je u čovječjoj službi — reče opet raž. Barem pouzdano znam, da ću se moći osloboditi svih svojih zrna. Najviše njih dolazi u mlin; to, istina, nije bogzna kako ugodno; ali se zato od njih dobiva dobar, svjež kruh. Mora se dakle nešto pretrpjeti već svojoj časti za volju. A drugo ostavlja seljak za usjev za narednu godinu.

Uz živicu i kraj jarka bilo je dosta korova. Tu su rasli stričak i čičak, pa divlji mak, zvončić i maslačak u gustim grmovima, a svi su bili puni sjemenja. I za njih je bila dobra godina, jer sunce sja, i kiša pada sasvim jednako za bijedni korov kao i za plemenito žito.

— Nas nitko ne kosi i ne vozi u hambar, reče maslačak mašući glavom, ali sasvim oprezno, da mu sjeme ne ispadne prije reda. Što će samo biti s našom djecom?

— Zebem, uzdahne mak, kad na to mislim. Tu eto stojim sa stotinama svojih sjemenki, a ne znam, kamo bih s njima.

— Zamolimo raž, da nam savjetuje, predloži čičak.

I oni upitaše raž, što da čine.

— Tko se za svoje dobro pobrinuo, ne treba misliti na tuđe poslove, koji ga se ne tiču, odgovori raž; ipak vam mogu samo jedno savjetovati: Ne bacajte mi svoje ludo sjeme na njivu, jer ćete inače imati sa mnom posla!

Taj savjet nije mogao divljemu cvijeću mnogo koristiti; zato su njegovi cvjetići cijeli Božji dan mudrovali, što da počnu i urade. Kad je sunce zašlo, oni su se zatvorili i zaspali; ali su još i u snu sanjali o svojem sjemenu, pa su se tek drugoga jutra dosjetili.

Mak se prvi probudio.

On oprezno otvori nekoliko zaklopaca navrh svoje glave, da je sunce moglo ravno sjati na sjeme. On pozva jutarnji vjetar, koji se poigravao duž živice.

— Dragi vjetre, zamoli on ljubazno, hoćeš li mi iskazati jednu uslugu?

— Hoću, odgovori vjetar, bit će mi sasvim drago, ako dobijem kakvog posla.

— Radi se o sitnoj malenkosti, reče mak. Ja bih te samo zamolio, da me pošteno prodrmaš i pročupaš, pa da mi sjeme nadaleko rasiješ.

— Vrlo rado! uzvrati vjetar.

I makove sjemenke poletješe na sve strane. Pritom je bila zgnječena i stabljika, ali to nije maka previše rastužilo. Jer kad se tko brine i kad je dobar za svoju djecu, onda je time samo ispunio svoju dužnost.

— Da si zdravo! reče vjetar i htjede dalje.

— Počekaj, vikne za njim divlji mak. Obećaj mi prije, da ne ćeš drugima pripovijedati, jer bi inače mogli i oni isto smisliti, pa onda moje sjeme ne bi imalo dosta mjesta.

— Šutim kao grob, odgovori vjetar i pojuri.

— Pst! Pst! vikne sada zvončić. Imaš li možda vremena, da mi iskažeš jednu malu uslugu.

— No, što bi to bilo? upita vjetar.

— Ah, molim te, da me malo prodrmaš. Već sam otvorio nekoliko svojih zaklopaca pa bih želio, da moje sjeme dođe u svijet. Ali to ne smiješ nipošto drugima pripovijedati, jer bi oni mogli doći na istu misao.

I vjetar prodrma cvijet od zvončića pa krene dalje.

— Dragi, dragi vjetre! počne dozivati maslačak.

— Što ti opet hoćeš? upita vjetar.

— Ništa osobito. Doista nam je teško ove godine, da svoje sjeme porazmjestimo, a svak bi rad smjestiti svoju djecu. Što misle učiniti zvončić, mak i bijedni čičak, to ne znam, ali stričak i ja netom smo zajednički nešto smislili, pa bi nam pri tom ti morao pomoći.

— Sad ih je dakle u svemu četvero! pomisli vjetar i ne mogaše, a da se glasno ne nasmije.

— Čemu se smiješ? upita maslačak. Ja sam malo prije vidio, kako nešto šapućeš sa zvončićem i makom; ali ako misliš njima štogod kazati, onda ti ne ću ništa reći!

— Bože sačuvaj! uvjeravaše ga vjetar; ja šutim kao riba. Što hoćete dakle?

— Mi smo gore na našem sjemenju namjestili male kišobrančiće. Najnježnija igračka, što možeš pomisliti! Kad bi ti samo malko dunuo na mene, ovi bi se kišobrančići razletjeli i ondje pali, gdje ti zaželiš. Hoćeš li?

— Dabome!

I hu-hu, dune vjetar na strička i maslačka pa raznese njihovo sjeme po njivi.

Čičak je još uvijek mudrovao, premda nije bio velik mudrac, pa je zato baš i trebao dugo vremena, dok bi što smislio.

Ali navečer skoči zec preko živice.

— Sakrij me! pomozi mi! — zavapi zec, — seljakov pas trči za mnom.

— Ovamo se zavuci pod živicu! reče čičak, a ja ću te prikriti.

— Čini mi se, da baš nijesi za to previše podesan, odgovori zec, ali u nevolji svaki se pomaže, kako najbolje zna.

I on se sakrije u živici iza čička.

— Zato bi mogao ponijeti nešto moga sjemena na njivu! zamoli čičak, pretrgne nekoliko od svojih glavica i objesi ih na zeca.

Za koji trenutak doleti pas.

— Tu je! šapne čičak, a zec skokom preko živice, pa u raž.

— Nijesi li vidio zeca? upita pas. Osjećam, da sam već prestar za lov. Na jedno oko ništa više ne vidim, a nos mi već ne može da nanjuši trag.

— Vidio sam ga, odgovori čičak, pa ako mi hoćeš učiniti jednu uslugu, kazat ću ti, gdje je.

Na to je pas rado pristao, pa je čičak i njemu na leđa objesio nekoliko glavica, a onda mu rekao:

— Protrljaj leđa putem do njive, pa da moje sjeme otpadne. Ali ovuda nemoj zeca tražiti; ja sam ga netom vidio, kako juri u šumu.

— Sad sam se barem za sjeme pobrinuo! reče čičak smijuckajući se zadovoljno. A kako će sebi pomoći stričak, maslačak, zvončić i mak, to sam Bog zna.

* * *

Na proljeće je raž dobrano porasla.

— Nama je zapravo sasvim dobro, šaptahu među sobom vlati raži. Tu lijepo zajedno stojimo i ostajemo tako u svojem društvu, a jedne drugima nijesmo nimalo na putu. To je uistinu lijep život, kad si tako u čovječjoj službi.

Ali jednoga lijepog dana pomoliše svoje glavice, usred bujne raži, nebrojeni cvjetići divljega maka, strička, maslačka, čička i zvončića.

— Što je to? vikne raž. Kako ste, za Boga, vi ovamo dospjeli?

A mak pogleda sasvim začuđeno cvijetak zvončića i upita:

— Kako si ti ovamo došao?

A stričak pogleda cvjetić od čička i upita iznenađen:

— Ma molim te, otkuda ti ovamo?

Svi su se jako čudili, što vide jedni druge, pa je prošlo dosta vremena, dok se ta pojava objasnila. Ali raž je bila najsrditija, pa kad je čula pripovijest o psu, zecu i vjetru, onda je bijesno vikala:

— Bogu hvala, da je seljak jesenas ubio zeca! A pas je srećom također uginuo. Taj obješenjak! Od njih se dakle nemam više bojati. Ali kako se usuđuje vjetar nositi sjeme od korova na seljakovu njivu?

— Samo nemoj tako žestoko, zelena raži! dovikne sada vjetar, koji je ležao za živicom i sve čuo. Ja ni od koga ne tražim dopuštenja, nego radim, što mi se svidi, a sad se i ti moraš preda mnom pokloniti.

I on preleti preko mlade raži tako, da su se tanke vlati ovamo onamo naklanjale.

— Vidiš, reče tada, seljak se brine za svoju raž, jer je to njegovo zvanje. Ali mi — kiša, sunce i ja — mi pazimo na sve ne pitajući ni za kakve razlike među vama. Nama je bijedni korov isto toliko vrijedan, koliko i plemenito žito.

Karl Ewald

BIJELA POČIVALJKA NA POVRŠINI MORA

Još uvijek je Ciplić plivao površinom mora. Doduše, otisnuo se dosta od kraja, ali se nije usuđivao sići u velike dubine.

Plivajući tako ugleda, kako se na plavoj pozadini nešto bjelasa. Činilo se izdaleka, kao da plovi neka bijela lađica od papira.

Kad je ta lađica došla bliže, mogao ju je Ciplić bolje vidjeti. Ona je uistinu bila nježna i tanka, kao da je od najfinijega papira, i nabrana u sitnim naborima, kao kakova svilena lepeza.

Lagano njišući se bijela je lađica plovila morem i dolazila sve bliže Ciplicu tako, da je on mogao razabrati, kako u lađici, kao u lukavoj počivaljci, leži neka nezgrapna životinja.

»To je neka životinja nalik na hobotnicu, samo manja od nje« — mislio je Ciplić. »No koja je to životinja? Nikada nijesam znao, da ikoja životinja iz roda glavonožaca ima ovakvu krasnu počivaljku« — začudio se dalje Ciplić.

Lagano njišući se bijela je počivaljka dolazila sve bliže Ciplicu. Njegova mu radoznalost nije dala mira, htio je svakako doznati, kakva je to čudna životinja. Približi se zato bijeloj počivaljci, uljudno pozdravi i reče:

»Danas je uistinu prekrasan dan za šetnju. More je tako mirno«.

Sivo, glomazno tijelo uspravi se malko, a okrugle izbočene oči s visoka pogledaše Ciplića:

»No, tko to govori? Hm, to si ti, mala ribice! Ah da, da, ti sigurno i ne znaš, tko sam ja.«

»Ne, gospođo, ja vas ne poznam, jer sam dosad živio u maloj uvali. Ja sam Ciplić, Ciplić iz uvale Lučice.«

»Vidi se, vidi! Ta gdje bi takva mala riba iz kakve zabitne uvale mogla što znati o meni i o mome slavnom rodu. Ja sam milostiva gospođa Jedrilica od slavnoga plemena glavonožaca.«

»Da, to sam i ja mislio« — reče Ciplić — da ste vi u rodu sa sipom i hobotnicom.«

»Sipa, hobotnica i lignja doduše pripadaju istome koljenu, ali ja sam sada među njima još dostojna nasljednica slavnih pređa, koji su u velikim kućicama plovili morima. Davno su oni izumrli. U ovome moru ja sam još jedina, koja plivam u krasnoj počivaljci i čuvam tako svijetlu uspomenu na slavnu prošlost mojih djedova. Hiljade i hiljade godina broji moj slavni rod!

»U čemu je ta slava?« — usudi se zapitati Ciplić.

»Oh, kako to ne razumiješ, budalasta ribice? Ta mi smo glavonošci jedan od najstarijih životinjskih rodova u moru. Naši su pređi nekoć gospodovali nad čitavim morima. Pred njima su strepili rodovi riba i rakova. Slavna je prošlost moga roda! No, Cipliću, zar ne bi i ti bio tako sretan, da pripadaš tako starom i slavnom rodu?«

»Ne« — odgovori otvoreno Ciplić — »ja sam zadovoljan, što sam neznatna ribica i što nemam ništa zajedničko sa sipom i hobotnicom, pa bile one potomci ne znam kakvih slavnih rodova.«

»Što, bijedna ribice? Tako se ti usuđuješ govoriti meni Jedrilici od slavnoga roda glavonožaca?« — razljuti se Jedrilica i zaleti se prema Cipliću, koji okretno zaroni u dubinu i tako umaknu njenim grabljivim krakovima.

»Sretno sam ovaj put izmakao« — mislio je Ciplić, kad se našao dolje u dubljem moru. »Drugi ću put biti oprezniji, kad budem razgovarao s nepoznatima. Danas sam, međutim, naučio, da se često puta u bijeloj i lijepoj počivaljci šeću svijetom bahata i grabežljiva stvorenja.«

Antica Juras-Ljubić

RIBAR

Ribice lude,
Hodite amo!
Ribice kuda
Bježite tamo?
Meka je slatka,
Udica tanka,
A živjet krasno
Na zemlji vanka.

Ribicam' ovdje
Ljuska se snima,
Oklopa bojnog
Ne treba njima;
Jer svako živi
S njima u miru,
Bogac, bogataš
Sto im prostira,

Svako im gleda
Pribavit slasti,
Mjesto u vodi
Plove u masti.
Ribice lude,
Kušajte samo,

Kako je ovdje
Bolje neg' tamo!
Kušajte jednoć,
Tako mi sreće,
Znam, da nijedna
Vratit' se ne će.

Petar Preradović

ZLATNA RIBA

Na obali jednoj sinjeg mora
živio je starac sa staricom,
živio je u kolibi staroj
već trideset i tri godinice:
starac mrežom lovio je ribu,
starica je mrežam' prela pređu.

Jednom starac izađe da lovi,
mrežu baci u to sinje more,
digne mrežu, u njoj samo blato;
drugi put je bacio tu mrežu.
Digne mrežu, u njoj morska trava!
Mrežu baci i do trećeg puta,
digne mrežu, u njoj zlatna riba,
zlatna riba, neobična riba.
Progovori tada zlatna riba,
ljudskim ona progovori glasom:
»Pusti, starče, pusti me u more,
skupo ću se otkupiti tebi,
otkupiti, čime god zaišteš«.
Začudi se starac tomu čudu;
mnogo ljeta lovio je ribu,
ali nikad ne ču ni 'z daleka,
da bi kako govorila riba.
Zlatnu ribu u to more pusti
pa ovako njojzi progovara:
»Idi zbogom, zlatna ribičice.
Meni tvoga otkupa ne treba,

u sinje se sretno vrati more,
plivaj po njem baš po svojoj volji«.

K starici se žurno starac vrati
pa joj kaže ovo pravo čudo:
»Ulovih ti danas ribičicu,
neobičnu zlatnu ribičicu;
ona ljudskim progovori glasom,
zaprosi me, da je prostu pustim,
obeća mi dati za to otkup,
kakav samo poželjeti mogu.
Otkupa joj ne htjedoh uzeti,
već je pustih u to sinje more«.

Otrese se starica na starca:
»O, ti luda muškaračka glavo:
što od ribe otkupa ne uze?
Mogao si poželjeti naćve[1],
naše su se gotovo rasule«.
Povrati se starac opet k moru;
ali eno zbunilo se more,
pa on viče ribičicu zlatnu.
Dođe riba tere ga zapita:
»Čega sebi najveć želiš, starče?«
Naklonív se reče starac njojzi:
»Smiluj mi se, velemožna ribo!
Žena me je jako izgrdila,
meni starcu mirovati ne da,
ona želi posve nove naćve;
naše su se gotovo rasule«.
Tad mu vrati zlatna ribičica:
»Ta ne tuguj, veće idi zbogom,
nove ćete zadobiti naćve«.

K starici se opet vrati starac;
al' starica kraj novih naćava
još i gore na njega se dere:
»O, ti luda muškaračka glavo!
Želio si, ludo, nove naćve!

Koja korist od novih naćava?
Povrati se, ludo, odmah k ribi;
nakloni se, isprosi mi kuću«.

Povrati se starac opet k moru;
ali eno smutilo se more,
pa on viče ribičicu zlatnu;
dođe riba tere ga zapita:
»Čega sebi najveć želiš, starče?«
Naklonív se reče starac njojzi:
»Smiluj mi se, velemožna ribo!
Žena opet još me jače grdi,
meni starcu mirovati ne da,
kuću hoće, lajavica stara!«
Tad mu vrati zlatna ribičica:
»Ta ne tuguj veće idi zbogom;
zbiti će se, imat ćeš i kuću«.
Kolibi se svojoj starac vrati,
od kolibe nema tu ni traga,
pred njim stoji kuća sa sobicom,
bijel na njoj od opeka dimnjak,
od hrastovih dasaka su vrata,
starica tu pod prozorom sjedi
pa se grozno izlaje na muža:
»O, ti luda muškaračka glavo!
Prosio si, ludo, samo kuću,
mah se vrati, nakloni se ribi,
ne ću više da budem seljankom,
sjajnom hoću da budem vlastelkom«.
Povrati se starac opet k moru,
ali eno uzavrelo more,
pa on viče ribičicu zlatnu;
dođe riba tere ga zapita:
»Čega sebi najveć želiš, starče?«
Naklonív se reče starac njojzi:
»Smiluj mi se, velemožna ribo!
Žena opet još me jače grdi,
meni starcu mirovati ne da.
Ne će više da bude seljankom,

sjajnom hoće da je vlastelinkom«.
Tad mu vrati zlatna ribičica:
»Ta ne tuguj, veće idi zbogom,
sjajnom bit će ona vlastelinkom«.

Povrati se ka starici starac:
Što to vidi? Gradurinu krasnu,
na shodu joj šepiri se žena,
omotana samur-kabanicom,
pokrivena bijelim turbanom,
oko vrata bisera su nizi,
a prstenja prepuni su prsti,
cipele su šite safijanom[1],
pred njom, za njom dvoranika skupi,
pa ih tuče i za kosu vuče.
Starici sad starac progovara:
»Zdravo da si, milostiva gospo!
Sad ćeš imat, što ti srce želi«.
Razdere se nad njim huda žena,
u štalu ga pošalje da služi.

Jedva drugi minuo je tjedan,
još se ona i gore razljuti
pa ti opet k ribi šalje starca:
»Povrati se i nakloni ribi,
ne ću više da sam vlastelinkom,
veće hoću kraljicom da budem«.
Uplašeni viknu tada starac:
»Zar si, babo, ludih jela gljiva?
Ta već niti zakoračit ne znaš,
ta već niti govoriti ne znaš,
cijela ti se zemlja j u r v e smije!«
Starica se na to ljuto srdnu
po po licu jadnog starca pljusnu:
»Ti li, rđo, smiješ odgovarat
pa još meni, moćnoj vlastelinki?
Tornjaj k moru, dok je s tiha mira,
inače ćeš morati pod silu«.

Povrati se starac opet k moru,
ali sinje pocrnjelo more,
pa on viče ribičicu zlatnu;
dođe riba tere ga zapita:
»Čega sebi najveć želiš, starče?«
Nakloniv se reče starac njojzi:
»Smiluj mi se, velemožna ribo!
Žena mi je uprav' poludjela,
ne će više da bude vlastelkom,
veće hoće kraljicom da bude«.
Tad mu vrati zlatna ribičica:
»Ta ne tuguj, veće idi zbogom:
dobro, dobro, kraljica će biti!«
K starici se opet vrati starac.
Što to? Pred njim kraljevski je dvorac,
u tom dvorcu starica ti sjedi,
a za stolom baš poput kraljice,
pa nju dvore dvorani, gospoda.
Rujno vino prekomorsko piju,
paprenjaka obilno zalažu,
naokolo grozna straža straži,
sulice im na ramenu strše.
Opazi to starac te se zgrozi.
Duboko se naklanjati stane
pa ovako starici besjedi:
»Zdravo da si, kraljice mogućna!
Sad ćeš imat, što ti srce želi«.
Ali ona ne će da ga gleda,
već ga dade stjerat ispred sebe.
Priskočiše dvorjanska gospoda,
stanu starca izgonit i tući;
na sablje ga gotovo razniješe;
svikolici nad njime se smiju:
»Tako valja, luda stara glavo,
to ti budi, ludo, a na spomen;
ti li hoćeš trešnje jest s gospodom?«
Minu tjedan, minu još i drugi.
Jošte gore razbješnjela baka,
dvoranike pošalje za mužem,

nađu starca, dovedu ga k njojzi:
tu starica progovori starcu:
»Povrati se i nakloni ribi:
Ne ću više kraljicom da budem,
Ne ću više kraljicom ti biti
veće moćnom vladaricom mora,
da ja živim u širokom moru,
da mi služi ribica zlatica,
da mi bude vjernom poslužnicom«.
Povratit se starac nije smio,
mukom muči, ne govori riječi,
već on pođe k tome sinjem moru:
al' na moru oluja je crna,
od gnjeva se podigoše vali
pa se gone strahovitim šumom.
Al' on viče ribičicu zlatnu;
dođe riba tere ga zapita:
»Čega sebi najveć želiš, starče?«
Njojzi starac s poklonom odvrati:
»Smiluj mi se, velemožna ribo!
Što da počnem s prokletnicom babom,
ne će više kraljicom da bude,
veće moćnom vladaricom mora
pa da živi u širokom moru,
ti da jošte poslušna joj budeš,
da joj budeš vjernom poslužnicom!«
Na to ništa ne govori riba,
repom samo po vrhu zapljušti
pa zaroni duboko u more.
Dugo starac, jako dugo čeka,
odgovora ne dočeka jadan.
Povrati se starac ka starici.
Gle, pred njime opet kolibica,
njoj na pragu starica ti sjedi,
a pred njome — razbijene naćve.

Po Puškinu Adolf Tkalčević

[1]) naćve, drven sud, u njemu se kruh mijesi. [1]) fina koža.

*

Pusti macu pod policu, a ona će i na policu.

NAGRADA LASKAVCIMA

U Bagdadu živio čovjek, koji je napisao i izdao knjigu pod imenom: »Dužnosti vladara i kralja.« Zvao se je Elajim. Ta je knjiga bila pisana nešto slobodnije i korila je vladu kralja Almanzora. Savjetnici su kralja savjetovali, neka opasnu knjigu spali, a pisca, koji se je usudio koriti svoga gospodara, neka na kolac udari. No Almanzor nije nikome u dvoru kazao, kakvu je kaznu Elajimu namijenio.

Jednom predveče pozove Almanzor Elajima i nekoliko dvorana, za koje je mislio, da su mu najvjerniji. Svi su došli čekajući njegove zapovijedi. On im se pokaže u sjajnoj haljini, a na prstima je imao puno zlatna, dragim kamenjem urešena prstenja, pa im stao ovako govoriti: »Sakupio sam vas desetoricu nadajući se, da ću od vas čuti istinu; ovi dijamanti bit će vam danas nagrada, samo ako uzgovorite istinu. Recite, što mislite o mojoj moći i slavi?« Dvorani očarani krasotom i neobičnom veličinom dragoga kamenja, veselili su se u duši, da će svaki dobiti po jedan kamen. Zato se počeše natjecati, tko će Almanzorovu slavu i moć više uzvisiti, te su ga uznosili nad sve junake, što ih je ikad svijet vidio, hvalili prekrasna njegova djela, govorili s najvećom vatrom o sjajnoj palači, štono ju je podigao, i prestali tek onda, kad su ga već tako ishvalili, da bi im riječi nestalo, kad bi morali govoriti o veličini i moći Božjoj.

Kalif saslušavši ih skine devet prstenova sa svojih prsta i dade ih ovoj devetorici. Napokon obrativši se Elajimu reče: »A ti, što šutiš, zar ne ćeš da rečeš istinu i dobiješ deseti dijamant s moje ruke?« — »Gospodaru!« reče smijući se Elajim, »nema sumnje, da se može platiti laž i laskanje; no istina se ne kupuje, ona se badava udjeljuje!« — »E dobro! Ja te molim, da rečeš istinu. Što sudiš o mojoj moći i slavi?« — »Sudim, da si čovjek, slabo oruđe, koje je Bog stvorio, da ljude usreći, i koje on može jednim mahom uništiti, jer ga je iz ničega i stvorio.«

Iza tih su riječi gledali dvorani jedan u drugoga, kao da ih je grom ošinuo, te nijesu smjeli da svrate oči na nesrećnika, koji je tako ludo progovorio, očekujući željno, što će na to kalif. Almanzor uzevši za ruku Elajima reče mu: »Ne dam ti desetoga dijamanta, jer si sam rekao, da se istina ne prodaje i ne kupuje. No ako se istina badava udjeljuje, onda treba da se i pouzdanje i prijateljstvo

jednako udjeljuje. Ovo ti blago dajem: budi uvijek kod mene; našao sam prijatelja, za kojim mi je duša već odavno ginula.«

Sjutradan dođoše po običaju dvorani, da se kalifu poklone. Svakomu se na prstu svijetlio dijamant, što ga je jučer dobio. »No jesu li vam po volji darovi, kojim sam vas jučer darovao?« zapita ih Almanzor.

»Ah, gospodaru«, odgovore mu oni, »ovi su nam dijamatni draži od života, jer dolaze od tvoje neizrečne podatljivosti; nego nemoj nam, gospodaru, zamjeriti, ali ti znamenitu stvar otkrivamo. Trgovac što ti ih je prodao, varalica je, on te je prevario!« — »Kako to? Jesu li lažni?« »Ništa zato,« reče smiješeći se kalif, »zar mislite, da ja nijesam za to znao? Vi ste me obasuli krivom hvalom, a ja sam vas darovao krivim dijamantima plativši vam istim novcem; nemate zašto da se tužite.«

Istočna priča

*

Teško je čovjeka naći, a lako ga je poznati.

MOJA LAĐA

Plovi, plovi, moja lađo,
U koj gođer kraj;
Ja ti cilja još ne nađoh,
Sama cilj si daj!

Kad te amo već zanesla
Tvoje sudbe moć,
Raspni jedra, pruži vesla,
Plovi dan i noć!

Uzdaj se u vjetra volju
I valova bijeg,
U budućnost gledaj bolju,
K nebu digni stijeg!

Petar Preradović

PRIČA O HRVATSKOM GRBU

Držislav se zaratio s mletačkim duždom Petrom II. Orseolom (991.—1009.), no zla ga sreća snađe, u boju ga uhvatiše. Dužd je negdje čuo, da je hrvatski kralj vještak u igri šaha, pa mu je obećao, da će ga pustiti na slobodu, ako njega — a bio je i sam šahist — redom u tri igre pobijedi. Tako se i zbude. Držislav uze na spomen oslobođenja svoga šah sebi za grb. Tako posta i osta »šah«* grbom hrvatskim sve do danas.

---

* šahovska daska

ŠTA BIH RADIO, DA SAM CAR?

Četvoro čobančadi sjedilo kód marve u polju, u hladu, pod nekim starim granatim hrastom, pa se o svačem razgovarali. Jedno između njih reče drugom do sebe iznenada:

— Druže, šta bi ti radio, da postaneš car?

— E, nije me toga strah, ali da postanem, ja bih dao natrpati puna kola pljeve, pa bih legao na tu mekanu pljevu i dao se voziti cio dan.

— Šta bi — upita drugoga — činio kao car?

— Ja bih, brate, cijeli dan ležao lijepo pod hrastom u hladu, a vi biste morali čuvati blago od kvara.

— A šta bi ti činio, da budeš car? — zapita trećega.

— Ja bih se hranio sve samom bijelom pogačom i lukovim kličicama.

Sada sva tri druga upitaju njega, što bi on radio, da postane car.

— Šta znam birati — reče — kad ste vas trojica pograbili sve, što je bolje.

Narodna pripovijetka

DIOKLECIJAN

Rimsi car Dioplecijan rodio se od veoma siromašnih roditelja 245. godine u Diokleji, malenu gradu dalmatskom. Za mlada se dade u vojništvo. Svojim umom, smjelošću i hrabrošću naskoro postiže to, da ga je car Probo, rodom iz Srijema, učinio zapovjednikom vojske u Meziji, a car Kar, njegov zemljak, odlikovao konzulatom. Poslije smrti toga cara, koga je godine 284. grom ubio, proglasi rimska vojska rimskim carem Dioklecijana. Pošto je 21 godinu carovao i sve neprijatelje carstva pobijedio, dosadi mu gospodovanje

i vječno natezanje sa svijetom, tako da se godine 305. odreče carskog prijestolja, na kojem je do dvanaest godina drmao svijetom, pak otide u svoju domovinu Dalmaciju i nastani se u glavnom gradu Solinu. Živeći ondje u miru dao je poslanicima Maksimijanovim, koji ga zamoliše, da opet sjedne na prijesto, znameniti odgovor: »Kad bih Maksimijanu mogao pokazati zelje, što sam ga svojom rukom sadio, ne bi on ni pomislio, da ću ovaj blaženi mir zamijeniti olujom častoljubiva carovanja.« Dioklecijan je bio prvi car, koji je pokazao toliko duševne snage, da se svoje volje odrekao carovanja i gospodovanja.

Dioklecijan je stekao zasluga ne samo u državnoj upravi nego i za umjetnost, osobito za graditeljstvo. Osim Rima uresio je Dioklecijan prekrasnim zgradama najviše Solin, glavni grad svoje domovine. Krasna i velika palača kod Solina, od koje sada ništa nema do razvalina, najznamenitija je zgrada vremena Dioplecijanova. Kad čovjek pogleda onaj veliki, više od 700 stopa dugački i široki prostor, na kojem je dvor stajao, mogao bi pomisliti, da taj dvor nije ondje sagrađen poradi onoga kraja, već da se taj kraj pretvorio u prostran perivoj poradi onoga dvora. Veći dio toga sjajnog dvora danas se razvalio. Grad Split sazidan je najviše na njegovu prostoru od njegovih ostataka.

Stjepan Senc

DOMIŠLJATO ČOBANČE

Putovali hodža i kadija iz Travnika u Sarajevo jezdeći na dobrim konjima.

Sunce se već bilo nagnulo k zapadu, da sjedne za gore, a putnici stignu pod neko selo i nađu u polju čobanče, gdje čuva i ovce i goveda.

— Pomoz' Bog, čobanče!— reče kadija ustavivši konja, a hodža ustavi također svoga. — Dijete, kaži ti nama, tko najbolje stoji u vašem selu?

— E, tko bi bolje i više stajao u našem selu nego naš kovač, koji uvijek stojeći kuje! — odgovori čobanče.

Kadija nato: — Dijete, ti nas ne razumiješ. Mi smo rada znati, tko najbolje jede u vašem selu?

— Ja i moj baća; kad imamo šta, nitko nas ne preteče.

— Derane, što nas ne razumiješ! Mi bismo rada znati, tko je u selu najimućniji?

— Naš beg, jer mu daje cijelo selo! — odgovori čobanče.

— Valaha,[1] dijete! Dobro odgovaraš, makar ti je svaki odgovor vrijedan degeneka[2]; ali nam kaži samo još jedno: Kako ćemo nas dvojica naći dobar konak za sebe i konje u vašem selu?

— Gledajte, age, pred kojom kućom stoji najveća gomila đubreta, ondje pitajte konak, jer gdje je marve, tu je đubreta, ali i smoka! — reče čobanče.

Turci poslušaju čobanina i najave se za konak u raje, gdje su u selu spazili jako veliku gomilu đubreta. Raja, po običaju gostoljubivosti u našeg naroda, primi Turke na konak te s njima u kuću, a konje u staju, gdje dobiju sijena i zob. Za goste ispeče domaćin mlado jare kano zaoblicu,[3] a domaćica priredi pilav,[4] sir, kajmak i gibanicu. Turci za večerom, a u kuću stupi ono čobanče, s kojim su se razgovarali u polju.

Čim ga vide Turci, obraduju mu se i kadija reče: — More čobanine, baš si nas dobro naputio k svojoj kući.

Raja Turke lijepo pogosti. Ovi su se za večerom još dugo šalili s čobančetom i odu spavati vidjevši, da su im i konji nahranjeni i napojeni. Sutra zorom ustanu te uzjahaše očesane i namirene konje i odu svojim putem u Sarajevo.

Poslije desetak dana povrate se Turci iz Sarajeva u Travnik, opet konakuju kod raje u istoj kući, a raja bio i seoski knez, te im bilo sve po ćefu.[5]

Sutradan ranim jutrom otjera čobanče svoju marvu u polje na ranopašu.

Turci opet nađu čobanče u polju, i sad kadija, sad hodža, zaustavivši se kod čobančeta, stanu zakerati[6] i zapitivati dječaka ovo i ono, a dijete im mudro odgovaralo, da su se čudili. Kadija napokon zapita: — E, tko te je, dijete, sve to naučio, što nam tako odrešito odgovaraš?

Dijete na to: — A tko bi, nego Bog i moji roditelji?!

— Jesu li sva djeca u vašem selu tako dosjetljiva? — upita kadija.

Dijete odgovori: — Mnogo pitaš, aga! Znam samo to, da našim dječacima u selu nijesu matere jezik ispredale, a krave mozak popile. Kadija se nasmiješi govoreći: — Idi, dijete, k vragu, premudar si!

— A vi, Turci, idite s Bogom te me se okanite!

Turci krenu dalje i pođu svojim putem. Hodža reče kadiji: — Čuješ, pobro! Pametno je dijete, nisi mu dobro rekao, da ide k vragu, a ono nas šalje na put s Bogom. Pametnije je od nas!

Kadija okrene konja nazad, poskoči k djetetu te poviče izdaleka: — Čobanine! Ne bilo ti, što sam ti rekao da odeš k vragu.

Čobanče odgovori iz cijela grla: — Ne bilo ni vama, što sam ja vama rekao, pa smo gotovi. — Turčin se nato pokunji i ode svojim putem.

Narodna pripovijetka

---

[1] Bora mi; [2] udarac po tabanima; [3] cijelo jare s glavom ispečeno; [4] gusto kuhana riža; [5] po volji; [6] peckati.

ŽENE POTVORILE MAČKA

Sjedi mačak na pendžeru,[1]
desnu nogu otočio,[2]
na livu se podbočio,
žute oči osmolio.
K njem dolazi seka mica:
»Što je tebi, bratac-mačku?
Što si nogu otočio,
na livu se podbočio,
žute oči osmolio?«

»Ne pitaj me, seko mico!
Na me žene potvorile,
a da sam im sir pojio;
ja ga nisam ni vidio.
Ja popojdoh po polici,
nešto nađoh u zdjelici:
sir li bi, što li bi?
Po moj trbuh dobro bi«.

Narodna pjesma

---

[1] prozor; [2] spustio.

JEDNA ISPOVIJED

Loveći ribu na Neretvi približio sam se do jednog džbuna tik uz obalu rijeke, kad izleti poplašena ptičica. Nakon nekoliko dana prošao sam kraj istog mjesta, opet ptičica poleti. Sjetim se, da će biti ovdje gnijezdo. Zavirim radoznalo i zaista vidim lijepo gnjezdašce s nekoliko jajašaca. Čudila me neopreznost ptice — nisam mogao vidjeti, koja je vrsta — da savija gnijezdo uza samu rijeku, tako nisko. Ako rijeka nabuja, gnijezdo bi propalo.

Danas opet loveći pastrve namjerno sam povirio, da vidim, što ću naći u gnijezdu. Bilo je krcato puno malih sivih tjelešca, prilično poodraslih. Sedam glavica gledalo me je začuđeno i prestrašeno. Računao sam, da još ne mogu letjeti, pa pružim ruku, da izvadim jedno malo, ne bih li ustanovio kakve su to ptičice. No stalno ću požaliti ovu svoju nesretnu odluku. Jedno sam uzeo u ruku, a preostalih šest malih iskočiše iz gnijezda i poletješe, sigurno prviput, uz prestrašen cvrkut. Očajan sam bio, kad sam vidio, da je jedno malo poletjelo ravno k vodi. Neretva je na tom mjestu baš veoma široka. Sa zebnjom sam pratio prvi let ptičice držeći drugu u ruci. Umara se već, pada do površine rijeke, vidi opasnost, nalazi malo snage, podiže se opet, skuplja svu svoju neznatnu snagu, ne bi li stigla na drugu obalu — već je dosta blizu, nadam se, spasena je, ali u zadnji čas, tri metra pred samu obalu, smalaksa i pade u vodu. Stajao sam zapanjen i osramoćen. Pratim, što će s njom biti. Daleko je — ali učinilo mi se, da je ostala na površini vode i da se nekako dokopala obale. Možda sam vidio, da se spasila onako, kako sam želio. Ostale se razletjele na sve strane, a ne znam, nije li još koja od njih na nesreću udarila put vode, jer sam gledao samo za tom jednom.

Oko mene oblijeće par odraslih pastirica — roditelji, kojih sam porodičnu sreću razorio. Brzo vratim ono ptiče iz ruke natrag u gnijezdo. Ostalo je u njemu, sigurno u strahu, nije se ni maklo. Nastojao sam, da se što prije udaljim, ne bih li time bar donekle popravio položaj. Bilo je već dosta kasno, pred sam mrak. Bog zna, da li je starima uspjelo sakupiti ostatak obitelji. Došavši kući uz grižnju savjesti evo sjedim i ispovijedam svoj grijeh. Napolju pada jaka kiša. Svaka kap kao da udara po mojoj glavi, mislim, što je s malima, ako nisu prispjeli pod okrilje roditelja. Ono jedno sigurno nije, ili ga nosi bujica Neretve ili čami samo, onako gladno, mokro, iznemoglo po ovom nevremenu u kakovu džbunu; propast će, a ja sam kriv.

Sedam malih glavica žuto obrubljenih kljunova gledaju me začuđeno i prestrašeno. Ova slika ostat će mi stalno pred očima, i zato ptičjega gnijezda nikad više dirati ne ću, a i ti, dragi čitaoče, sjeti se ovih redaka, kad naiđeš na kakvo gnijezdo.

D. M.

ZEC I KOSAC

Kosi kosac livadu i stane gledati i oštriti svoju kosu, da je sve brujila odjekujući: kosi kosa, kosi kosa!

Stoji kosac razmaknutih nogu oštreći kosu, a zec iskoči iz grma pred njega i proleti mu između nogu hitro kao strijela. Okrene se kosac i pogleda zeca u daljini pa poviče za njim: »Ded pokušaj još jedamput preletjeti, kud si sada, da vidim, kako ćeš, i hoću li ja znati stisnuti noge!«

Bilo pa nije! Kosac ne dočeka, da mu zec proleti između nogu.

Dobra zgoda rijetko dolazi u čovječjem životu. Vesela mu majka, tko je upotrijebi.

Narodna pripovijetka

OSTAVLJENA SIROČAD

Kad umrije majčin Radojica,
osta njemu ljuba udovica
i uz ljubu troje siročadi.
Nit se smiju nit ručice daju.

Lijepo Rade ljubu svjetovao
na samrti, kad je umirao:
»Ne udaj se, moja vjerno ljubo!
Ne udaj se za tri godinice,
dok prirastu naše sirotice!«

Nije ona poslušala Rade;
udade se za godinu dana.
Lijepo ju je svekar svjetovao
na polasku, kad je polazila:
»Ne idi mi, moja snaho draga!
Ne idi mi iz bijelih dvora,
dok ne zaspu naše sirotice!«

Kad zaspale male sirotice,
odvedoše Radojevu ljubu.
Svi svatovi gorom pjevajući,
ona mlada gorom tugujući:
»Mili Bogo i nediljo mlada!
Što će moje trije sirotice?

Nit im ima tko vode donijeti,
nit im ima hljeba ukuhati,
nit ih ima u ložnicu slati«.

Al govore kićeni svatovi:
»Ne budali, Radojeva ljubo,
jer u čedâ mlada teta ima;
ona će im vode donijeti;
jer u čedâ stara baka ima,
ona će ih u ložnicu slati;
u čedâ je milostivna strina,
ona će im hljeba ukuhati«.

Kad u jutro bijeli dan osvanu,
Izlazile trije sirotice,
izlazile pred žarano sunce:
»Žarko sunce, jes' vidilo majku?
Sinoć nam je omrknula majka,
a jutros nam nije osvanula«.
Žarko sunce njima odgovara:
»Bora vama, trije sirotice!
Kad sam sinoć na zapadu bilo,
vašu majku svati odvedoše;
svi svatovi gorom pjevajući,
ona mlada gorom tugujući,
a za vama trima sirotama!« —

Narodna pjesma

NOĆNE PJESMICE

I.

Bijeli danak pita noćcu crnu:
»Mila majko, što si tako tužna,
Da u crno zavijaš si lice,
Nit' ga meni ikad pokazuješ,
Da te vidim, kakva si mi majka?«
Bijelom danu noćca odgovara:
»Što me pitaš, to mi i jest tuga;
Svako jutro koprenu mi skidaš,
Al' mi tužnoj ne ugledaš lica.«

II.

Kolo vode jasne zvijezde
Po nebeskom modrom krugu,
Kolo vode, tiho hode,
Da zemljicu ne probude:
Zemljica je umorena
Od nožica, koje hode,
Od ručica, koje rade,
Od srdaca, koja biju.

Petar Preradović

ZEC

Izišao zec na sunce pa odjedamput opazi sjenu, što su je izbacale njegove goleme uši. On pomisli, da je to ispred njega stala neka strašna dvoroga zvijer, uplaši se ljuto i poče bježati. No u bijegu ga neprestano pratila njegova vlastiti sjena, pa tako njegov strah postajao sve veći i veći.

Najposlije se nekako sretno sklonio u hladovinu jednoga gustog grma, kamo sunčane zrake nijesu dolazile, pa tako odmah i nestalo njegove sjene. Dakako da ga je i strah ostavio. I kad se najposlije ubogi zekan u hladovini i u sigurnome zakloništu snašao, uzdahnuo je sav sretan i presretan: »Hvala ti, Gospode, što si mi dao tako brze noge, jer bi me bez njih svakako ona grdna dvoroga zvijerka razderala!«

Narodna pripovijetka

PROSTO ZRAKOM . . .

Prosto zrakom ptica leti,
prosto gorom zvijer prolazi,
a ja da se lanci' speti
dam tuđincu da me gazi?
Tko ne voli umrijet prije,
U tom naša krv ne bije!

Znam, da moji pradjedovi
cijelim svijetom gospođahu;
a ja jezik da njihovi
u ropskome tajim strahu?
Tko ne voli umrijet prije,
u tom naša krv ne bije!

Sam ću upalit krov nad glavom,
pripravit si grob gorući,
neg' da tuđin mojim pravom
u mojoj se bani kući . . .
Tko to izvest gotov nije,
u tom naša krv ne bije!

Dimitrije Demeter

KRIV TORANJ

Neki dunđerin[1] načini na jednoj crkvi lijep toranj. Kad ga je načinio, siđe na zemlju i metnuvši ruku na čelo poče ga sa svih strana promatrati govoreći u sebi ovako:

»Sada neka dođe tko mu drago, ne će na ovom tornju nikakve mane naći.«

Ovoga dunđerina spaze dvoje djece, što se na crkvenoj ulici igralo sipajući jedno drugom prah u oči, gdje okolo tornja obilazi, pa jedno od njih reče:

»Što li ovaj obilazi oko tornja gledajući u njega? Valjda mu je toranj grbav!«

Još ovo dijete nije ni završilo, a ono drugo povika:

»Nakjivo tojan! Nakjivo tojan!«

Dunđerin pogleda u djecu pa opet u toranj i vidi, da nije ni od kud nakrivo, ali da bi im iz glave izbio tu misao i da bi im se malo narugao, on ih upita:

»Djeco, je li nakrivo toranj?«

Djeca rekoše:

»Jest«.

»E dobro«, nastavi dunđerin, »sad ćemo ga popraviti«.

Dunđerin uzme klupko konopa, popne se po skelama na toranj i svezavši jedan kraj za križ baci klupko na zemlju djeci i rekne:

»Uzmite to uže pa vucite na onu stranu, na koju je toranj grbav, a ja ću ga ramenom poduprijeti, a kad bude dosta, onda mi kažite.«

Djeca uzmu konop i počnu da vuku, a dunđerin poduprvši ramenom toranj uze da stenje, kao da mu je teško, i pita ih: »Je li dobro?«

Oni rekoše: »De još malo!«

Drugi put uprvši reče:

»Hoću li još?«

Djeca rekoše:

»Dobro je.«

Dunđerin upita: »Je li dobro?« Odgovoriše: »Jest.«

Tada on skinuvši konop s križa siđe na zemlju veseo, što je tako ispravio toranj, a djeca povikaše:

»Mi nacinismo tojan! Mi nacinismo tojan!«

A dunđerin im odgovori:

»Volim, da ste ga i vi načinili, nego da je grbav.«

Matija Antun Reljković

---

[1] drvodjelac

GRLICA JE PROSO BRALA

Grlica je proso brala.
K njoj dohodi druga grle:
»Daj mi, grle, jedno zrno!«
— »Ne dam, grle, ni jednoga;
bješe brati, a ne spati;
ja sam brala, nijesam spala,
po gori se ne igrala,
u grm glave ne verala«.

Narodna pjesma

KOD KUĆE

»Djedi vaši rodiše se tudijer,
Oci vaši rodiše se tudijer,
I vi isti rodiste se tudijer,
Za vas ljepše u svijetu nema.«
Ivan Mažuranić

Stari moj grade, kako te ljubim! Ti si mi i svojom burom i svojim morem i svojim kamenjem srcu prirastao! — Pod svakim kamenom leži koja mila uspomena, — ta moje najmilije uspomene i leže pod kamenom!...

Ti si moja prva ljubav.

Ljubim te — zato mi i jesi tako lijep! Ljubim te — zato mi odlane uvijek u tvom krilu.

Kad se otisnem u more, kad krenem u polje, kad sjednem ispred kuće, opsjenjuju me vesele slike mojega djetinjstva.

Te slike skaču oko mene, viču, vrte se i smiju dok se i ja s njima u kolu ne uhvatim... Lagano, lagano! Odvikao sam kolu, veselju i sreći...

Nedjelja je. Svijet ide u crkvu. Sprijeda čopor vesele, čisto obučene dječice.

Kako mi se poznati čine!

Čini mi se, da smo se jučer skupa igrali!

Bio sam od svih najtvrdoglaviji...

Onaj mali vragolan je sigurno Petrov. Ona mala, ohola paunica, bit će Milkina.

Djeca me radoznalo gledaju pitajući se: tko sam?

Roditelji me njihovi prepoznavaju, pitaju za zdravlje i čude se, kako sam visok — i miran. E da, ukrotiše me!...

Sjednem. Prema meni puzi djetešce, na sve četiri. Moglo bi već i hoditi, ali mu se puzanje prikladnijim vidi. Smiješi mi se!

Bože moj, čiji je to smijeh? I te sam crne, vesele oči već negdje vidio. Čije je to dijete? Pitat ću ga!

»Mali, kako se ti zoveš«

— »Mene mama jove«.

»A kako te mama jove?«

— »Odi ćimo«.

Poljubio bih ga!

... Zašto ne može ta idila vječno trajati?

Fran Mažuranić

PČELA I CVIJET

Jabukov cvijet otvorio se jutros u kiti mladoga lišća na vrhu tanane grančice. Raširio je pet velikih lijepih latica i pružio uvis pestićevu njušku i svoje mnogobrojne prašnike, pune peluda.

Ala je lijepo sunčati se prvi put na proljetnome suncu, dok te vjetrić lagano njiše!

Zu... zu... zu... — zazuji kukac u zraku i spusti se na laticu.

»Avaj meni! Tko to dođe, da me još mlada izgrize i uništi?« vapije jabukov cvijet.

»Ja sam, pčela radilica, cvijeća marna kućanica. Dobro jutro, prvi jabukov cvijete! Otvori mi vrata...«

»Kaži mi prije, što ćeš sa mnom?« odgovara cvijet.

»U tebi su sitni mednici, puni slatkog soka. Ja ću svojim rilcem sisati sve te sokove, da napravim od njih med. Tvoji su prašnici puni peluda; ja ću malko toga žutog praška spremiti na svoje dlakave noge i ponijeti u naš pčelinjak, da se time hranim.«

»Ti si mala kradljivka. Brineš se samo za svoju korist.«

»Mlad si i neiskusan, cvijete. Od plodnice tvojega pestića mora nastati plod, rumena jabuka s malim sjemenkama. Ja ću cijeli dan letjeti od cvijeta do cvijeta sišući sokove i prenositi peludna zrnca od prašnika na njuške pestića. Bez toga ne bi bilo kasnije jabuka na ovome drvcu. Tvoje bi grane ostale jalove; ljudi bi ih posjekli i bacili u vatru. Veseli se dakle, kad ugledaš pčelu, bumbara ili leptira.«

Na te riječi cvijet otvori širom vjenčić svoj. Pčela pruži rilce i posrkne kapljicu soka iz mednika. Peludna zrnca, štono ih je pčela imala između dlaka na glavi, uhvate se u taj čas za tanku njušku.

»Blago meni! Eto nam peluda. Za mjesec dana bit će lijepa jabučica«, šanu tiho pestićeva plodnica.

Pčela odleti na drugu procvalu grančicu.

Sisala je dugo sokove po cvijeću, spremala pelud na svoje stražnje noge i prenosila ga od cvijeta do cvijeta.

Kada se umori, doleti opet k onome cvijetku na vrhu grančice.

»Cvijete, ja ću sada doma. U jeseni bit će ove grane krcate rumenih jabuka, a naš pčelinjak pun slatkoga meda. Hvala ti i s Bogom!...«

To reče pčela i odleti daleko.

Vladimir Nazor

ZORA PUCA

Ponoć prođe — što me budi
u to doba iz sna moga?
Žice same zaigrale
na guslama djeda moga,
zaigrale istihana:
zora puca, bit će dana!

Ponoć prođe — još pokriva
mir preblagi dol i goru,
ali lagan vjetrić šapće
od istoka k sinjem moru,
šapće slatko istihana:
zora puca, bit će dana!

Ponoć prođe — uspavana
leži morska okolica;
probuđena samo jedna
od istoka leti ptica,
pjeva slatko istihana:
zora puca, bit će dana!

Ponoć prođe — još u tmini
nebo, zemlja jest i voda,
ali sijeva od istoka
sjajna vila našeg roda,
Glasi amo istihana:
Zora puca, bit će dana!

Petar Preradović

NEOBIČNA UDAJA KRALJEVE KĆERI

Bio kralj. Imao mudru i pametnu, ali i šaljivu kćer. Kad je kći uzrasla za udaju, kaže kralju, svojemu ocu:

»Udat ću se samo za onoga, komu moram reći u razgovoru, da laže. Tko mi bude znao tako pripovijedati, da mu moram kazati: Lažeš! za onoga ću se udati.

Otac ne bude protivan svojoj kćeri.

I tako se razglasi po bijelom svijetu, neka ljudi idu na oglede i razgovor, da vide, što bi se moglo uraditi s tom kraljevskom mudrom kćerju.

Dolaze carevići i kraljevići, velikaši i bogataši. Razgovaraju se s njom, pa kad bi se koji našao duboko u laži, da bi mu svatko morao reći: Lažeš!, kraljeva bi mu kći samo rekla: »Pa to nije čudo! Sve to može biti!« Ili bi rekla: »To je dobro!« Ili: »To je zlo!« Nitko joj nije mogao tako pripovijedati, da bi mu morala reći: Lažeš!

Tako je prošlo nekoliko godina, i mnogo se prijavljivalo gospode i govorilo s kraljevskom kćeri, ali se nitko nije okoristio, premda su svakojako mazali i lagali, mutili, zavijali i previjali, pretakali rešetom i sitom i svakojako se mučili, ne bi li komu kraljevna rekla:

Lažeš! Sve badava. Ona se sa svakim razgovara, ali se ničemu ne čudi; sve sluša i prima hladnokrvno.

Najposlije odluči i jedan pastir, da pođe u kraljev dvor. Bio momak lijep, a kada se zaodjenuo gospodskim odijelom, bio je kao kakav kraljević.

Došao on tamo i našao kralja pred dvorom. Nije poznao momak gospodina kralja pa je zamolio:

»Gospodine, ja sam stran putnik, došao sam govoriti s gospojicom kraljevnom. Gdje ću je naći?«

»Idite, prijane,« veli mu kralj, »eno na vrata u vrt, moja se kćerka upravo sada šeće u vrtu. Možete odmah s njom govoriti.«

Momak se pokloni i zahvali kralju pa ode u vrt. Kad on tamo, stoji kraljevna s knjigom u ruci kod gredice kupusa. Momak se pokloni i pozdravi kraljevnu, a ona odzdravi.

»Lijep vam je kupus, gospojice,« veli pastir.

»I velike su kupusove glavice ove godine«, odvrati ona.

»Moj je otac imao lani kupus, kakvog još nije nitko imao,« veli pastir. »Svaka je kupusova glavica bila tako velika, da je pod njom moglo dvanaest kovača smjestiti dvanaest kovačnica, pa kad su kovali, nije jedan čuo drugoga.«

»Pa to je dobro bilo,« veli ona.

»I nije dobro bilo,« odvrati on, »jer kad je trebalo spremiti kupus za zimu, nije mogao moj otac naći kacu, u kojoj bi ga ukiselio.«

»To je zlo«, veli ona.

»Nije baš ni zlo«, veli on. »Moj se otac dosjeti, što će i kako će. Ostavi jednu kupusovu glavicu za sebe, a ostale proda. Za dobivene novce kupi cijelu hrastovu šumu, najmi za iste novce hiljadu bačvara i sa svakim bačvarom po tri momka i po dva šegrta. Oni su posjekli šumu, istesali duge i napravili kacu, široku tri dana hoda okolo nje, a visoku pol dana hoda. Moj otac i ja skupimo mobu, izrežemo kupusovu glavicu i napunimo punu kacu.«

»Pa to je jako dobro«, veli kraljevna, »barem ste imali dosta kupusa.«

»Nije bilo baš ni dobro«, veli pastir. »Namučili smo se, dok smo pritisnuli kupus kamenjem. Vozili smo kamenje sto dana na sto kola; sto konja uginulo je i sto ljudi ohromilo i okljakavilo kopajući i vozeći kamen.«

»To je zlo«, veli kraljevna.

»Nije baš ni zlo. Ljudi kopajući kamen našli su slanu vodu i došli do soli.«

»Pa to je dobro«, veli ona.

»Sol je dobro«, veli pastir, »ali zlo bijaše s bačvom. Kupus se u njoj pokvari.«

»To je zlo.«

»Nije ni zlo«, veli momak. »Moj otac i ja uzmemo bačvu, on s jedne, a ja s druge strane, pa je odnesemo u polje na njivu, istresemo truli kupus po njivi i tako je zagnojimo.«

»Pa to je dobro«, veli ona.

»Nije ni dobro«, veli pastir, »jer kad već istresosmo kupus na njivi, vidi moj otac, da smo se prevarili i zagnojili tuđu njivu.«

»To je zlo«, veli kraljevna.

»Nije baš ni zlo«, veli momak. »Moj otac i ja uzmemo tuđu njivu, on s jednoga kraja, a ja s drugoga, kao ponjavu, pa prenesemo kupus i istresemo ga s tuđe njive na našu.«

»Pa to je dobro.«

»Nije baš ni dobro«, veli pastir, »jer od gnjila kupusa okuži se zrak, i moralo se sto sela iseliti.«

»To je zlo.«

»Nije baš ni zlo«, veli pastir. »Kad kupus izvjetri, i zemlja se nagnoji, moj otac poore njivu i posije pšenicom, pa je urodilo toliko žita, da ga nije moglo požeti, ovršiti i spremiti sto hiljada ljudi.«

»Pa to je dobro«, veli kraljevna.

»Nije baš ni dobro«, veli pastir, »jer se moj otac tako obogatio, da je čovjek poludio od blaga i zlata. Tražio je on po cijelom bijelom svijetu najvećega konja i našao jedva jedvice jednu kobilu, dan hoda dugačku, a pol dana lisastu.«

»Pa to je dobro«, veli kraljevna.

»Nije baš ni dobro, jer za tako veliku kobilu, kao što je Lisa moga oca, treba imati i velika kola. Muku je mučio moj otac i napatio se, dok je našao kolara i kovača, koji su mu napravili tarnice, dva dana dugačke i dan hoda široke. Istrošio se time moj otac do gole duše.«

»To je zlo«, veli kraljevna.

»Nije baš ni zlo«, veli pastir. »Barem se moj otac nije mučio bogatstvom, nego je živio mirnije. Što se nije moglo uraditi na sto drugih kola i sa dvije stotine konja, to je moj otac uradio sa svojom kobilom na svojim tarnicama od pol muke.«

»Pa to je dobro«, veli opet kraljevna.

»Nije baš ni dobro, jer se moj otac bio već ponio svojom kobilom. Mislio je, da nema puta ni tereta, koji bi mu mogao dodijati. Išli smo moj otac i ja jedamput po drva u šumu. Čvok! Čvok! Čvok! Podsiječemo mi sjekirama desetak hrastova, ispilimo, pocijepamo i natovarimo na kola. Jedva smo pokrili dno kola. Daj sijeci i ruši još desetak bukava. I još desetak. Jedva se vidi, da ima nešto drva u kolima. Tako smo sjekli još i jasenje, grabove, brestove i ceriće. Isjekli smo pol šume, dok smo natovarili kola drva, pa hajd ovamo u grad. Mislili smo, da ćemo namiriti cijeli grad drvima za zimu.«

»Pa to je dobro«, veli kraljevna.

»Nije baš ni dobro«, veli pastir, »jer mojemu ocu nije dao bijes mira, da ide putem okolo jezera, nego udari preko jezera, da dođe prije u grad. Kad natjera kobilu u jezero, zagreznu kola u tresetu i glibu, i kobila stane, ne može dalje. Otac moj s jedne, a ja s druge strane udri po kobili bičevima. Kobila povuče iz petnih žila i pukne, i trbuh joj se razvali. Kao da je puknuo grom, tako je tresnulo. A iz kobilina trbuha ispadne knjiga. Ja brzo uhvatim knjigu i otvorim je pa čitam u njoj pisano: Vaš otac, kraljevno, sadašnji kralj, služio je u mojega oca sedam godina kao pastir.«

»Lažeš!« uleti mu brzo u riječ djevojka. »Lažeš, to nije istina!«

»E, kad je tako«, veli pastir, »a vi mi dajte ruku, vi ste moja zaručnica.«

Djevojka mu pruži ruku.

Idu k ocu kralju. Budu odmah zaruke i brzo se vjenčaju.

Pastir postane kraljev zet, a kad kralj umre, postane kralj.

Narodna pripovijetka

SNAHA I NJEZIN ROD

S onu stranu Save vode
tri djevojke kolo vode;
u tom kolu lipa Mara,
lipa Mara progovara:
»Ima l' koga od mog roda,
da pozdravi moju majku,
da ne dade moju seku
za udovca ni za samca,
no da dade ko što mene,
di je družba ovelika:
di je svekar i svekrva,
di je diver i jetrva,
di su mlade zaovice.
Kad se mlada majki spremam,
svekrvica kolač misi,
jetrve mi torbu vežu,

zaovice biser nižu,
mene mladu uvik dižu.
A kad pođem miloj majki,
sve me lipo selom prate:
jetrve mi torbu nose,
zaove me ispod ruke,
izvedu me, isprate me.
Kad dođemo nakraj sela,
onda istom torbu daju.
Dok ja mlada torbu prtim,
oko mene sve postaju,
moju majku pozdravljaju,
pa mi ljube bilo lice
jetrve i zaovice.
I kada se kući vrate,
daleko me okom prate.

Narodna pjesma

HADŽIJA I NJEGOV AMANET

Neki hadžija[1] putujući na Ćabu prispije u jedan grad i ukonači se kod starog poznanika i prijatelja. Kad htjedne krenuti dalje, kaže prijatelju, da bi kod kakva pouzdana čovjeka želio ostaviti nešto gotovine i skupocjenosti, dok se vrati s hadžiluka[2]. Prijatelj mu ne htjedne reći, da stvari ostavi kod njega bojeći se, da će hadžija pomisliti, da on misli prisvojiti njegove stvari, nego mu dade savjet, da stvari ostavi kod kadije[3].

Kad dođe kadiji, hadžija će: »Ja sam čovjek stranac i idem na hadžiluk, a imam toliko i toliko gotova novca i te i te skupocjenosti pa bih želio to ostaviti kod našega gospodina kadije, dok se vratim s puta.«

Kadija odgovori: »Dobro, evo uzmi ključ, otvori onaj sanduk, ostavi svoje stvari pa opet lijepo zaključaj i daj mi ključ.« Čovjek tako učini, pozdravi kadiju i ode na put. Pošto svrši hadžiluk, ode kadiji, da traži amanet[4]. Ali kadija reče: »Ja tebe ne poznajem; kod mene ima toliko amaneta. Otkuda ću ja znati, da je tvoj amanet kod mene?« Nakon duga prepiranja hadžija se najposlije uputi k svome prijatelju, kaže mu stvar i počne mu prigovarati, što mu je govorio, da ostavlja stvari kod kadije. Tada čovjek uzme hadžiju, povede ga k upravitelju toga grada — ovaj je uživao veliko povjerenje kod vladara — i saopći mu sve. Ovaj im reče, da će on sjutra otići kadiji i saopćiti mu vrlo važnu vijest, a neka hadžija u isto vrijeme dođe i neka zatraži svoje stvari od kadije. Kad sjutra gradski upravitelj dođe kadiji, ovaj ga dočeka veoma srdačno i najposlije ga zapita, što je povod, da ga je odlikovao svojim pohodom.

Ovaj mu odgovori: »Stvar je vrlo važna za te, prijatelju. Juče mi je vladar saopćio, da želi buduće godine na hadžiluk i da želi za to vrijeme predati državnu upravu čovjeku poštenu, pouzdanu i vjernu. Ja sam mu savjetovao, da si ti najpodesniji čovjek u državi za takav posao.

Vladaru se svidio ovaj savjet i ovih će se dana sastati veliko vijeće, pa će se stvar urediti.«

Na ove se riječi kadija izvanredno obradova i poče hvaliti upravitelja i zahvaljivati mu se.

U isto vrijeme stupi onaj hadžija u sobu i poče prema kadiji:

— Gospodaru, ja sam toga i toga dana ostavio kao amanet kod tebe to i to . . . . .« i još ne dovrši riječi, a kadija odgovori:

»Jest, sine! Noćas sam se sjetio tebe i toga amaneta. Evo ti ključ, otvori onaj sanduk i uzmi svoje stvari i hajde srećno svojoj kući!«

Kad ode hadžija, i upravitelj se gradski oprosti s kadijom. Kadija je nekoliko dana očekivao stvar, koja mu je bila obećana, a najposlije se uputi k upravitelju, da pita o budućoj upravi državnoj. Ovaj mu odgovori: »Kadija, mi nijesmo mogli od tebe dobiti amaneta jednog siromašnog hadžije, dok ti nijesmo obećavali cijele države, pa ako ti predamo državu, na koji ćemo način nju osloboditi iz tvojih ruku?«

Arapska narodna pripovijetka

---

1 hodočasnik; 2 hodočašće; 3 sudac; 4 ostava, što se nekome dade na čuvanje.

VINOGRADAR I LOZA

Vinogradar brusio tanku kosiricu,
spremao se rezati vinovu lozicu.
Njemu loza vinova tiho besjedila:
»Čoče Božji, kani se djela tog nemila.
Moje pruće nevino nikome ne smeta;
bit ću ljepša, plodnija budućijeh ljeta.
Vinogradar milostiv molbu uslišao,

onog ljeta lozice nije obrezao.
Prvog ljeta lozica riječ održala,
gospodaru milosnu rod obilni dala.
Al' kad bilo unaprijed, vinova lozica
neharnom se pokaza, osta neplodnica.

— Za mladosti zelene poispravljaj mane;
srce preveć milosno ne izvida rane.

Stjepan Buzolić

BOLESNI LAV

Tako je nekoć bio jedan lav. On je obolio i ležao u svojoj spilji. Dođe medvjed, da mu se pokloni, i upita ga lav: — Ded kaži ti meni, moj medvjede, da li smrdi ovdje u mojoj spilji? Medvjed iskreno odgovori: — O da, upravo gadno smrdi ovdje. — Nato se lav rasrdi i rastrga medvjeda. To je vidio zec, koji je stajao pred spiljom. Priđe k lavu, da mu se pokloni, a ovaj ga zapita: — Ej ti, zeče, ded reci ti meni, da li smrdi u mojoj spilji? Zec mu odgovori: — O, ne smrdi, što bi smrdjelo, nego upravo lijepo miriše! — Lav će mu nato: — Lažeš, ne miriše ovdje, nego smrdi, — pa ga razdere. To je vidio i čuo vuk, koji je pred spiljom čekao. Dođe k lavu, da mu se pokloni. Upita ga lav: — Hej vuče, kaži ti meni, da li miriše ili smrdi u mojoj spilji? — Vuk odgovori: — A, niti smrdi niti miriše. — Lav će mu nato: — O ti lažeš, nešto mora, ili smrdjeti ili mirisati, — pak ga ščepa i razdere. To vidi i čuje lisica i kad dođe k lavu, da mu se pokloni, upita lav: — Ej, ti, lijo, reci ti meni, da li smrdi ili miriše u mojoj spilji? — Lisica odgovori: — Oprosti mi, svijetli care, ja bogme ne znam, da li miriše ili smrdi, jer sam se prehladila pak sam dobila hunjavicu, zato ti sada ne mogu kazati, a lagati ne smijem. — I lav nije razderao lisicu, jer je bila lukava.

Narodna basna

*

Porani mišlju, a pokasni riječju, ne ćeš se pokajati. Žvači riječi, da se ne ujedeš za jezik. Ispeci pa reci. Riječi treba mjeriti, a ne brojiti.

SVOJE NOSI, SVOJIM SE PONOSI

Majka Miju na zaglede slala:
»Ajde, Mijo, zagledaj djevojku!
Ne gledaj joj zlata oko vrata,
nit joj gledaj veza uz rukave:
tuđe zlato nosi oko vrata,
tuđa seja uz rukave vezla,
tuđe nosi, tuđim se ponosi.
Već joj gledaj hoda i pògléda:
kako l' hodi, kako li pògléda?
Makar ona ne imala zlata,
ne imala zlata oko vrata:
s v o j e nosi, s v o j i m se ponosi!«

Narodna pjesma

KONJ, VO I MAGARAC

Jednom se sukobiše na paši konj, vo i magarac. Dan bijaše lijep: iza tihe kišice i vedre noći osvanuo dan, da krasniji biti ne može. Trava nađikala[1] tanka kao svila, a slabu momku do pojasa. Magare stalo, pa se u nju zamislilo, laloke okesilo, nozdrve razvuklo, a ušima od miline uzmahalo; kadgod će malo i poskočiti. Vo se nametao, pa u travu legao, te preživa, a uz to one svoje krupne oči mudro amo tamo prevraća. Magare, živa slika ubogara, štono se dan na

dan kiselicom hrani. Kiselica je njemu slama bobova, a kruh bijeli slastice i oklizotine[2], štono vele — ona trava zelena. A vo je seljak, pun svega: dobroćudan, lijen, kalašan[3]; pa kao što on puna trbuha traži debela hlada, tako se i vjerni drug težakov, popasav izokola travu, uvalio u svoje salo, pa drijema. Sam konj ne će da miruje. On je boljar među svima, ohol, bijesan, crkao za gizdom, pa sve drugo preko oka gleda, sve mu premalo, sve hoće da satre i pogazi. Stražnjim se nogama uzbacio, rep uvis zadigao, a glavu med noge savio, pa se natisnuo bježati. Kad trči, vjetar za njim duha, trava mu ispod nogu izlijeće, a zemlja tutnji. Kad mu budne dosta, malo stane, pa onda za'rzav dva triput, drž' opet uz polje, niz polje. Magarac ga ispod oka gleda, pa će reći volu: »Nuto pogani, kako nam pašu gazi.« A vo okom onamo svrne, pa opet zažmiri; još jedamput onamo pogleda i šapćući zadugo sam sa sobom napokon rekne glasno magarcu: »Bijesno je to, druže, pa ne mari danas od obijesti sve ugaziti, pa da sjutra ne bude ni struka.« »A zašto smo mi ovdje? Nije li to naše kao i njegovo?« prihvati magarac, založi do dva tri puta i oblazne se: »Zašto da ja s njegove obijesti dođem opet na bobovu slamu?« A vo mu ukratko odgovori: »Tako je od iskona bilo, da jedan harči za stotinu.« Tu se magarac kao magarac naljuti, pa zamahnuvši nekoliko puta glavom prodre se: »Pa mi to zar od njega da trpimo?« — Utom konj u najvećem trku onuda natrči, pa uzbacivši se shvati jednom nogom vola po vratu, a drugom magarca po čelu tako, da jednomu puče u šiji, a drugomu se pred očima smrači. »Oprosti«, reče konj volu ustavivši se. »Prošće kao i drugo kolje«[4], odgovori vo počešavši se nogom iza vrata. »No ti se unapredak uzbacuj, kuda ti drago, al nemoj po našim glavama.« — Magarac se nađe uvrijeđen, gdje iza njega ni divana nema, pa izišavši pred konja, počne mu ispod nosa cendrati: »Eh, siledžijo gospodska! Nije ni magarac svoje glave kupio na pazaru; jedna je, i nema joj zamjene.« A konj se nadre smijati, te glavom omahne na stranu. »A što se javljaš, kukavice sinja? Gdje su se još magareće glave brojile? Šuti, dok nijesi prošao i gore. Ja sam gospodar ovdje, i s ovim ću, hajde od nevolje, drugovati, al s tobom nipošto. Ti li se usuđuješ muknuti preda mnom? Ne znaš li ti, tko sam ja?« — »Ti si spahijski konj, a ja knežev magarac.« »A da sam ja kakogod knežev konj, a ti spahijski magarac, ipak bi se znalo, što sam ja, što si ti i ovaj. Tko tebe uzjaše, onomu se selo smije. Ti si konj u selu samo na poklade, gdjeno se rekne:

Ne zamjeri nitko: kaki dan, taki konj. Tovare, što već nitko ne će da nosi, to tebi uprte pa hajd', hajd', dok možeš: a kad ne možeš, onda te mlate kakvim prutom ili toljagom, dok daha u tebi čuju. Ima ljudi, te ne imaju kučeta ni mačeta, a tebe imaju; pa kako njima, tako i tebi. Slava ti je, kad se najedeš, a inače ti dadu samo toliko, da tu živu strv, te suhe kosti za sobom drljaš. Sad si se malo potkožio, pa stoga i jesi bijesan. Valjan ti ne možeš biti nego o bobovoj slami. A ti (volu) — oprosti, što ću ti kazati. Ni ti meni par nijesi. U tebe je koža žuljevita od teškoga rada prostačkoga. Ni ti nemaš s čovjekom drugoga razgovora nego ajs! štih! pa bičem po ušima. Tko vam znade, odakle ste potekli obojica. Pradjedovi moji bili su jédeci[5] u kraljeva i careva: toliki slavni junaci na njima boj bili i utrkivali se, s njima se bratimili, gospodski ih držali i timarili,[6] šećerom ih hranili, zlatom i kadifom odijevali; slavno živjeli i slavno poginuli.« To rekavši okrene se, pa opet nogama burno zavitla i odadre još jedamput podobro i vola i magarca i ostruže poljem smijući se, a vo i magarac ostaše kukajući:

Bog ubio silu i nepravdu — mu, iha!
Koja tlači lošijeg od sebe — mu, iha!

i udariše u ovaj prijateljski razgovor:

— Što da učinimo, druže, od ovoga silnika? reče vo.

— Ništa, već da i njemu tražimo starijega.

— Na tom ostaje. Što je on bolji od nas? Jedan nas Bog stvorio, a sluga čovjeku on kao i mi. A što govori za svoj rod i pleme, to neka mi šuti. Stari njegovi, kao i on, bili oduvijek badavadžije i izjedipogače na svijetu. Da je išlo po onom, što su zavrijedili, ne bi se ni slamom hranili. Mnogi vo, suh kao trlica, vrjedniji je od takve zobne lijenčine. Da vo ne radi, čistio bi konj zube.

— Tako je i s magarcem. Konji su gizdelini i gospoda, a po našoj krvavoj muci i trudu.

— A ako ćemo baš na tu njegovu veliku hvalu, tko su mu bili stari: gdje je bio konj kod jaslica Gospodnjih?

— I mi smo tud bili.

— Na konju jahali carevi i kraljevi i junaci, a na nama zar baš nitko? Ne razumiješ li se ti, druže, štogod u stare događaje svijeta?

— Kako ne bih?

— Što je bilo kod starih Grka i Rimljana? Na kom je jahao otac svih bogova i ljudi?

— Na junici, što je prozvaše Evropom.

— Dobro, magarče!

— Dobro, da! Al deder da i ja pitam. Nemoj ti sve sebi. Na kom je jahao u Jeruzolim i...... pravi Bog svih nas?

— Ne mogu se sjetiti, druže. Ne znam ništa o tom.

— Tako da; to ne znaš; sebi znaš, a meni ne znaš.

— Ne ljuti se, druže, već ajde da ja opet tebe pitam. Tko je jednom progovorio glasom čovječjim, te se učiniše velike bogomolje po svoj državi rimskoj, da Bog zlu kob vrati?

— Što ja znam!

— A tko je — —

— Ma stani, na meni je red. Nemoj biti takva lakomica. Kad je Bileam jahao magaricu u Moab, tko je vidio anđela, a tko nije? I kad je stade udarati, da ide, ona leže na po puta i poče se preti s njim, da što je bije, kad kriva nije; gdje su drugi pravi i krivi sveci? Silen, učitelj Bakov, gdje...

— Stani! Što si zaintačio[7] toliko hvaliti se, kao da si ti zbilja netko. Vidi se, tko je poštovaniji od ljudi, ti ili ja. Koga zove čovjek hraniteljem svojim te ga lijepo gladi i miluje, a koga mrcinom grdi i kocem mlati?

— Kao vola u kupusu.

— I za koga se reklo, da ubiti vola ide o glavu, kaogod ubiti čovjeka, i: grjehota je hraniti se mesom volujskim.

— A da što je govedina nego meso volujsko?

— Molim, ti udaraš na osobu. Ako ti ne paziš razloga, a ja ću tebe po glavi.

— Grubijančino! Po glavi! Kad je tako, a ono ja volim, da me bije onaj, tko me bio i dosada, a ne takova rđa. Ni ja ni ti, nego konj!

Tim na noge skoče, te uprvši se stanu jedan odovud, a drugi odonud mlatiti se nogama, i dopadnuvši obojica ljutih rana raziđu se svaki sebi.

Janko Jurković

---

[1] narasti; [2] preslačci; [3] prevarljiv; [4] prošće kao i drugo kolje — poslovica, a znači »oprosti«; [5] paradni konj; [6] njegovati; [7] uporno nešto ponavljati.

RUŽA I LJUBICA

Tužila se ljubica
posestrimi ruži:
»Blago tebi sestrice,
na visoku busu,
teško meni siroti
u travici niskoj!
Oko tebe leptiri
svoje kolo vode,
oko mene gušteri
leže i prohode.
U tvom busu ptičice
svoja gnijezda viju,
u mom busu pauci
svoju pređu predu.
Tvoje lice rumeno
nježne pčele ljube;
moje lice žalosno
gnusni kukci grde.
Teb' u vrtu gospodskom
svako oko gleda,
za mene u šikari
niko i ne znade.« —
»Posestrimo ljubice!«
Ruža odgovara,
»Ti u travi sazriješ
do sjemena svoga,
ja u cvijetu najljepšem
otrgnuta svenem.«

*

Nij' čestita života
do čestite smrti.

Petar Preradović

DOBRA ŠTEDNJA

Kad su htjeli u Sarajevu da načine najveću džamiju, okupe se sarajevski muslimani, da svaki potpiše, koliko će koji dati priloga, ali jedan, najbogatiji, nije bio ni došao na sastanak. Pošalju po njega jednoga od onih, što su se bili iskupili, a ovaj kad dođe pred kuću, nađe slugu onoga bogataša u dvorištu, gdje plače. Upita ga poslanik:

»Što plačeš, bolan?«

»Izbio me beg čibukom, da se ne mogu s mjesta maći.«

»A zašto te je izbio?«

»Kad mu pripalih čibuk, ne stavih mu ugalj, nego ukresah usjeku,[1] a on to vidje pa mi reče: »Zašto troši usjeku, kad ima u peći vatre?« Pa skoči na mene te umalo ne slomi čibuk tukući me.«

Čuvši to poslanik pomisli u sebi: kad taj beg za jednu usjeku ovoliko čudo čini, kako će dati novaca za džamiju? I tako se vrati i sve kaže svojim sugrađanima. Ali mu jedan starac reče:

»Hajde, more, ti njega zovni, pa ćeš čuti, šta će biti.«

On se opet povrati i zovne. Evo bega. Svi mu se podignu i učine mjesta pa mu kažu, zašto su ga zvali. A on upita:

»Koliko vi svi dajete?«

»Iskupili smo svi, koji smo ovdje, dvije hiljade dukata.«

»E dobro, i ja dajem toliko.«

Narodna pripovijetka

---

[1] trud, t. j. gljiva (cerova, bukova i t. d.) priređena za kresanje vatre.

*

Ako ne uštedi, ne uradi.

SESTRINE SUZE ZA BRATOM

Sinoć pismo u Dubicu dođe,
da se kupe mlađani soldati.
U subotu vazdan se kupili,
u nedilju rano polazili.
Nekog prati i otac i majka,
a nekoga bratac i sestrica,
a nekoga previjerna ljuba,
a Nikole nitko ni odakle.
Pratila ga sestrica Jelica,
pratila ga do sinjega mora.
Suzama je more zamutila,
a jaukom šajke sustavila.
Kad vidješe mlađani soldati,
oni mole cara gospodina:
»Bora tebi, care gospodine!
Daj pustider mila brati seki,
ne bi l' nam se more razbistrilo,
i lagane šajke pokrenule!«
Kad to čuo care gospodine,
pustio je mila brata seki;
umah se je more izbistrilo,
i lagane šajke pokrenule.

Narodna pjesma

*

Blago bratu, koji sestru ima.

BABA I GRAB

Negda, kažu ljudi, sama su drva dolazila doma iz šume. Negda, tko zna, kad je to bilo, nijesu morali ići ljudi s kolima i sa sjekirom u šumu pak podsijecati drva, politi, cijepati i voziti s teškom mukom,

nego kad je tko želio imati drva, išao je u šumu, pak bi izabrao jasen, hrast, bukvu, grab, brijest, cerić, te bi samo rekao: »Čuješ, drvo jasene, grabe . . ., hajde sa mnom k mojoj kući, trebam te,« — i drvo bi odmah poslušalo.

Onda je išla jednog dana i neka baba u šumu, da dovede lijep grab za ogrjev. Dođe baba u šumu, nađe lijep grab, pa mu kaže: »Čuješ, grabe, hajde sa mnom k mojoj kući!« Pođe baba pred grabom, a grab za babom.

Kad su tako malo poišli, obazre se baba i vidi, kako se šeta grab, grane mu se njišu do zemlje. Pomisli baba u sebi: Ala sam luda, što idem pješice i morim noge, grab može mene lijepo ponijeti do kuće. — Baba stane i kaže grabu: »Stani, grabe, znaš šta, ti si velik i jak, a ja stara i slaba, ponesi ti mene do moje kuće! Ja ću ti već pokazati put.« Pokorno drvo odgovori: »Slobodno, bako, drži se za moje grane!«

Sad baba, ako je i bila stara, uspuzi po otoboljenoj grani na grab, posadi se među grane i kaže: »Sad hajd', grabe, uz onaj plot desno!«, a grab poslušan krene i pođe do grma šipkova, te se tu za nj zakači, a nešto nad grabom gromkim glasom poviče: »Stani grabe, dalje se ne miči! Odsad ne ćete više, vi stabla, slušati ljude kao dosad, nego će oni morati vas s mukom podsijecati i voziti doma.«

Baba sjedeći na grani poplaši se od gromke riječi i padne dolje s graba. Po svojoj nesreći padne upravo na šipak i ogrebe se o trnje na zli dan, pak plačući nabere po šumi snopić suhih grančica i povrati se doma.

Tako je, kad čovjek traži preko hljeba pogače.

Narodna pripovijetka

PA DA JE NE VOLIM?

Kadgod sam dosada banuo u dvorište svoga prijatelja, vlastelinskoga šumara, uvijek mi je u susret izletio cijeli čopor veselih pasa. Naravski, od toga običaja nisu mogli ni danas odustati. Ja istom na vrata, a oni već trče sa svih strana razgoneći pred sobom preplašenu živad. Jedni se jogunasto propinju pa mi oblizuju ruke, drugi me od milja navlače za kaput, a ostali jurnuli u kuću, da najave moj dolazak.

Međutim se ukaza na stubama hodnika domaćica mireći obijesne nevaljance, a sve pogledajući na mene, kako čistim svoje odijelo, zaprljano od njihovih šapa. Na moju opomenu, da bi mogla nekome pokloniti polovicu tih pasa, ona se samo osmjehnula. Opazio sam, kako su joj oči pritom zasjale i kako je nešto prešutjela, što je upravo htjela kazati. Onda me je uvela u kuću i s vrata viknula dva puta: Hela! Hela! Doskora je dotrčalo maleno kuštravo psetance, koje je ona tetošeći podigla u krilo, i tada sam od nje čuo ovaj dirljivi životopis jednoga psa . . .

— Vidite, sad ću Vam protumačiti, otkuda u našem dvorištu toliko pasa. Hela! Moja Hela! Ona je svemu tome kriva.

Četiri su godine, što je Hela u mene. Dobila sam je na poklon od svoga muža. Još mi i sada dolazi smijeh, kad se sjetim one zgode. Sjedila sam jedne zimske večeri uz peć s pletivom u rukama čekajući na povratak muža, koji bijaše otišao u lov na divlje patke.

Ja upravo u misli, da mu se štogod ne dogodi, a on na vrata i ravno k meni: »Hodi, da vidiš, što sam ti donio! Baš rijetka lovina!« Poletjeh radoznala prema njemu, dok je on istresao lovačku torbu, iz koje je ispalo na prostirač — malo, ružno, kuštravo psetance: moja buduća Hela! Do kasno u noć igrali smo se s njime i složili u tome, da ga zadržimo u kući i prozovemo Hela.

Moj muž je ubogu životinju zatekao negdje u polju, pa mu se dalo na žao, da je ubije, kako to obično biva sa psima, koji se skiću lovištem. Zato ju je radije turio u torbu i ponio kući, jer se lako dala domamiti. Psetancu je tada moglo biti tek nekoliko mjeseci.

Priznajem iskreno, da mi se u početku nije nimalo mililo. Nasuprot! Činilo mi se ružno, vrlo ružno, zapravo nakazno. Od riđe mu dugačke dlake ne mogoste razabrati ni očiju ni njuške. A istom ono kudravo, čuperavo tijelo! No jednom riječi: antipatični pinč!

Poslije je moja sklonost prema Heli iz dana u dan bivala sve veća, jer je Hela bila vanredno nadareno psetance. Napokon je postala našom ljubimicom.

Kad je prešla u drugu godinu života, okotila je prva četiri šteneta vani u hodniku, u pećnici za kruh. Kako to bijaše prvo leglo, nisam ga htjela zadržati. Ali da ne bude za mladu mater preosjetljiv udarac, naredila sam sluškinji, neka najprije usmrti samo dva

mališa. Ono drugo dvoje mislila sam pokloniti poslije bilo kome u selu. Od toga časa vrebala je sluškinja zgodu, da zapovijed izvrši. I zbilja! Jednoga dana, dok je Hela ručala u kuhinji, uzme joj sluškinja dva šteneta. Siromašna kujica! Kako li je bila očajna, kad je opazila, da joj je nestalo dvoje mladih! Isprva je samo bolno zavijala oko preostale štenadi, kao da ih pita: gdje su vam braća? Onda je zašutjela i sjela na stražnje noge, kao da mudruje, što bi učinila. Ja sam se upravo odmarala u spavaonici čitajući novine.

Najednom ugledam pred sobom Helu, kako drži u gubici jedno štene. Propne se i spusti mi ga u krilo. Onda odbrza po drugo te mi i ovo stavi u krilo tužno zavijajući. U njenom mutnom pogledu čitala sam veliku borbu. Valjda mi je htjela reći: »Kod tebe su u sigurnom zakloništu; čuvaj mi ih, dok se vratim! Idem da potražim ono drugo dvoje...«

Da znate, kako me je u tom času zaboljela duša, kako me je stala mučiti savjest. Zar sam zaslužila za svoje nedjelo to slijepo povjerenje, tu veliku privrženost?! Ta ja sam i sama bila mati, koja sam izgubila jedinicu kćerku...

Hela je nato otapkala iz sobe i čitav jedan sat pretraživala sve zakutke u hodniku, dvorištu i vrtu, ne bi li gdje pronašla izgubljenu dječicu. Uzalud! Sluškinja je štence odnijela nekamo daleko u polje i tamo ih zakopala...

Ovako tragajući došla je Hela i u kuhinju, gdje je oštrim njuhom ušla u trag tajni. Najednom skoči na sluškinju i stade je potezati za suknju i pregaču zavijajući iza svega glasa, kao da ju je htjela prisiliti, da joj pokaže, gdje su joj štenci. Budući da je Hela upravo bijesno navaljivala, sluškinja se prepala i zatvorila u smočnicu, i to s poderanom pregačom...

Malo zatim eto opet Hele k meni. Pozvah je blagom riječi bliže, ali ona mjesto da posluša, odbježi opet nekamo napolje, da nastavi traganje. Izgledalo je tako, kao da se htjela samo osvjedočiti, čuvam li brižno njezine štence.

Tako sam ostala opet više od pola sata sama s ono dvoje nemirnih mališa u krilu kajući se radi učinjene nepravde. Suze su mi same od sebe tekle, a mnoge žalosne misli prolazile su mojom pameću. Sva moja duševnost bijaše zaokupljena veličinom materinske

ljubavi. Dakako najviše sam mislila na svoje jedino izgubljeno dijete i poređivala svoju bol sa slučajem uboge Hele...

Ali jošte nisam svršila. Znate li, što je zatim učinila Hela? Otrčala je tragom sluškinje u polje, našla grob ugrabljenih mališa, te ih iskopala šapama iz zemlje. Ovo smo doznali istoga dana predvečer od seoskih pastira...

Pokunjena vratila se Hela kući, i onda se u spavaonici odigrao zadnji ganutljiv prizor. Skočila je ravno u moje krilo i stala mi se gotovo mahnito zabadati u prsi ližući mi sad jednu, sad drugu ruku, glasno cvileći i mašući repom, kao u ime zahvale za iskazano dobročinstvo, što sam joj čuvala preostale štence. Nato je gubicom pograbila za šiju najprije jedno, pa drugo mlado i odnijela ih natrag u pećnicu. Od toga časa nije se od njih više udaljivala sve dotle, dok se nisu odbili od mlijeka. Morali smo je neko vrijeme kraj štenadi hraniti...

Eto, tako ste čuli, tko je moja Hela. Cijeli onaj čopor kuštravih nevaljanaca u dvorištu njezino je potomstvo. Otkad sam dala usmrtiti ono dvoje štenadi, odlučila sam, da ne ću više uništavati njena poroda. Ne mogu li psiće kome pokloniti, ostavljam ih, neka se raduju svome životu, a mene neka opominju na nepravdu, kojom sam rastužila ovu vjernu i pametnu životinju. I kad sve to o njoj znadem, onda Vas pitam: pa kako da je ne volim?...

Miroslav Hirtz

PAHULJICE

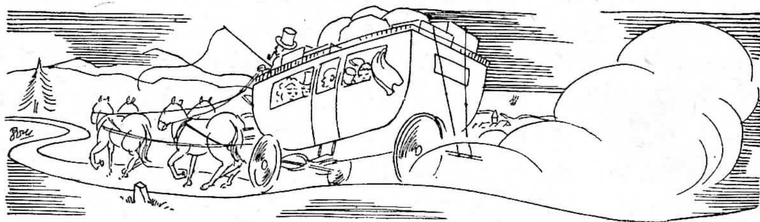
Pahulice padaju,
Ni ih niti čut,
Da bu našem Božiću
Tih i mehek put.

Da mu v lugu kmičnomu
Cesta se sveti,
Kad bu nosil vnogomu,
Kaj si on želi.

Če bi rekel Božiću,
Kaj si želim ja,
Rekel bi, naj vsakomu
Puno srca da.

Da bu narod narodu
Kak i bratu brat,
I da zadovolen bu
Jenput i Hrvat.

Dragutin M. Domjanić

OD ZAGREBA DO RIJEKE PRIJE STO GODINA

Poslije objeda, čim je srebrozvučno zvonce sv. Kralja drugi sat zazvonilo, sjedio sam u karucama put Karlovca.

Na savskom mostu obazrem se još jedamput na Zagreb i na njegove krasne gore, koje se iza varoša smjelo dižu. Ja zašaptah ovim gorama još jedamput svoj srdačni »zbogom!«

U razne misli uduben vozio sam se po sata po prilici, kad kola najedamput stanu. To me iz mojih sanjarija probudi. Ja sam mislio, da je malta ili slična zabava putnika; — al' tko da izrazi moju zabunu, kad opazih, da je kočijaš naumio ovdje dulje stajati. »Ta nije moguće, da ćeš ovdje hraniti«, izderem se na njega, kao da se bogzna što dogodilo. Nu on sasvim mirno odgovori: »Tista pa je naša herberga.« — Za čas dođe sluga i nekakva djevojka, koji su konje počeli napajati i krmiti. Ja sam boginji strpljivosti izmolio usrdnu molitvu i zatim počeo razmišljati, koliko ćemo uz ovakve stanke do Rijeke putovati. Vremena je bilo dosta, a posla — baš nikakva. Ja se izvučem iz karuca i zapitam jednog slugu za ime seoceta, koje je pred nama ležalo. »Stupnik« — bijaše odgovor. »Ti si pravi stup«, mislio sam ja — i počeh razmatrati naš kvartir, možebit za čitavu nedjelju dana. A to su bile naše karuce.

Gornja strana ove Noemove barke bili su ostatci negdašnje diližanse, ako je dvoglavomu orlu, kome osim dviju glava samo jošte jedna kreljut ostade, vjerovati. Donja, međutim, strana ovih karuca bila je još sasvim nova i tako orijaški čvrste naprave, da će lasno devet pokoljenja svojega druga koša preživjeti. Straga bila je namještena tako golema košara, da bi se u njoj sav sir Švajcarije* sušiti mogao. Konačno, na boku bio je paviljon od rogoza, u središtu kojega je svjetiljka, ko svjetionik na goloj klisuri, visjela.

Međutim, kako svaka stvar na svijetu svoje zlo i svoje dobro imade, tako i ova. Jer osim što je u njoj dovoljno prostora bilo, bijaše od sviju strana dobro zatvorena i prozorima snabdjevena...

Probudivši se u Stupniku ranom zorom, tek što otvorim oči, opazim neobičnu neku svjetlost u sobi. Ja se okrenem prama prozoru, kad eto ti smotrim petka na bijelcu jezdeći. Pahuljice snijega prhale su oko prozornog stakla, kao da su mi htjele, ko davno neviđeni gosti, »dobro jutro« nazvati.

Ova zima, o kojoj čitava tri zimska mjeseca ništa ne znadosmo i koja nas već nukaše misliti, da je svoj neprijatni danak i zaboravila, bijaše nam vrlo neugodna, to više, što se njoj ni ne nadasmo.

Našu barku — prema kojoj ja sada s nekom ljubavlju i pozornošću postupah, ko da sam se u njoj rodio — pratio je sveudilj snijeg i vihar, dok je u Karlovcu »sidro« ne zaustavi...

* * *

Jedva što u Mrzloj Vodici pred krčmom stadosmo, dođe čitava hrpa u svoje gunje umotanih vozara, koji su pred sobom tjerali zahamljene konje. Od njih smo razumjeli, da su prisiljeni bili kola s teretom na obližnjem brijegu »Jelenje« nazvanom ostaviti i da su jedva toliko vremena imali, da su mogli konje raspreći. »Bura«, kazivahu oni, »tako užasno tamo bjesni, da bez očite pogibelji nitko ne može prolaziti.« Šta smo dakle mogli, nego odsjesti i zakapariti sobe, kojih cigle dvije naša gostionica imadijaše prazne! I to je vrlo pametno bilo, jer dalje gore ne bismo bili ni takova pristaništa našli.

Činilo se, međutim, ko da se naše sobe do srpnja mjeseca ne će ugrijati. Polag izvješća ložača peći izgorjelo je bilo već pol hvata drva — pa ipak su obje sobe bile u visini od po hvata još mlačne, a vrh poda sasvim hladne, premda su peći, rekao bih, sijevale od žara. Mi se prilagodismo koji na stolac, koji na stol ili postelju, nu svi skupa noge na križ pa poda se, jer čim smo noge na tle metnuli, odmah ih i groznica uhvati. I u ovom jadno smiješnom položaju prikraćivali smo vrijeme, kako smo najbolje umjeli.

Drugi dan je bura još većma bješnjela, a k tomu je i snijeg tako padao, ko da ga se nebo na tri godine osloboditi htjelo...

* * *

Od Jelenja vozili smo se prema Grobničkom Polju, s malom iznimkom, sveđer nizbrdo. Na ovom putu vidjeti je na više mjesta

*

zidine do dva hvata visoke. One bi imale obustavljati silu bure, nu zvanju ovomu poslabo samo odgovaraju. Upravo naprama jednomu od ovih zidova opazimo prevaljena kola s građom. Drvo bijaše 6 do 8 hvati dugačko, a ipak je ležalo prevaljeno, ko i lagan voz sijena, koji nedaleko odavle nađosmo. Slične žrtve bijesne bure nalazili smo od Jelena do Grobničkog Polja — da i na samom ovom polju — u izobilju.

Uostalom, kamo u ovim stranama oko putniku siže, to ništa ne zri osim golih klisura, i što se bliže ka Grobničkom Polju dolazi, to se i veća golota naravi primjećuje. S one strane jelenskoga podnožja zaludu smo već tražili drvo — ali na ovoj bilo ga je još manje vidjeti. — Premda smo sada, tako rekav, od brda zatvoreni bili, mutila nas je ipak i ovdje jošte bura; — nu snježne pahuljice sveđer rjeđe bivahu, dok napokon sasvim izginuše, čim Grobnik ugledasmo...

Od Grobničkog Polja pa do Rijeke vozili smo se neprestano kroz kršovita brda...

I mi smo kazali »Slava Bogu!«, kad smo preko mosta prelazili, koji preko Rječine vodi. Slava Bogu, što smo barem šesti dan iz Zagreba došli tamo, gdje bismo boljom zgodom mogli biti prije tri dana.

(Iz »Putositnica«.)

Antun Nemčić

BRZA POŠTA

»Četiri konja«. »Svaku uru jednu milju«. »I svaki dan ide, a osim prikolica vozi osamnaest putnika vratòloma, koji se ne plaše u divljem letu dan i noć juriti u svijet«. Valjalo je vidjeti ovu veliku tekovinu našeg stoljeća, pa da to vjeruješ. I zaista, naš dobri učitelj, koji je o tom čuo, raspitao se kod poštara i saopćio u školi nama djeci to čudo: »Čujte, sutra naveče točno u 5 sati i 32 minute stiže ovakva brza pošta s četiri konja u naš rodni grad ravno iz Berlina; zaustavit će se pred poštarevim vratima pet minuta, a onda opet juri u Königsberg, kamo prispijeva za triput po dvadeset i četiri sata«. On se ozbiljno posavjetovao sa strogim pomoćnim učiteljem, i objaviše nam još istoga dana, da mi djeca smijemo s njima dvojicom pola milje ispred grada, da vidimo, gdje brza

pošta »u punom letu« juri mimo nas. Pobrinuli su se za sve mjere opreza, a mi smo morali obećati, da ne ćemo u času opasnosti stupiti na cestu.

Vrijeme je bilo lijepo, i mi smo sretno stigli. Učiteljeva je žena ponijela uže, na kojemu se suši rublje, i privezala ga uz cestu za dva drveta. Čitavo društvo, veliki i mali, morali se postaviti iza ograde i strpljivo čekati. Tek učitelj, s poznatim nam velikim džepnim satom u ruci, smio je na cestu, pa da gleda u daljinu, odakle će stići kola. Naša su srca udarala burno od radoznalosti. Nemirnjaci su se gurali naprijed, te se bilo bojati, da će uže pući; ali je žena učiteljeva odlučno obuzdavala svakoga, koji bi se odveć radoznalo gurao naprijed. A tada, tada »točno na minutu«, kako nas je kasnije uvjeravao učitelj slaveći kraljevsku brzu poštu — podiže se oblak prašine na cesti. Učitelj poleti k nama iza užeta i skine šešir. A mi djeca zamahali kapama i oduševljeno vikali iz svega grla: Hura i živio! Brza pošta projuri, kola i prikolica i oblak prašine za njom. Sad nas već nitko nije mogao obuzdati. Mi se natisnuli, a staro uže puče. — Pogled na ta kola pobudio je u nama dojam o bijesnoj brzini.

Kad smo se u najboljem redu vraćali kući, dođe nam ususret gradski nadstražar i javi, da je »ona« davno, davno već krenula. »Predaleko to ide«, reče i zaklima zamišljeno glavom. »O kakvoj pregledbi putnica ni govora. Kamo to vodi, neka dobri Bog zna!«

**

LET AEROPLANOM

Mjeseca siječnja jedne nedjelje ujutro preda mi sestra Božićevo pismo od Lufthanse, društva za promet zrakom; glasilo je ovako:

Draga mala Kristo!

Vrlo smo se veselili pismu, koje si upravila Božiću. U nedjelju prije uskrsnih blagdana ili iza njih može najbolja učenica letjeti aeroplanom na tempelhofskom uzletištu. Božić se čvrsto nada, da ćeš Ti biti ona, koju će zapasti ta sreća. Dakle, draga Kristo, budi i nadalje čestita i marljiva, da razveseliš roditelje

i svoga učitelja, budi svojim prijateljicama dobra njemačka djevojčica i piši nam opet skoro.

Pozdravlja Te lijepo
Njemačka Lufthansa

Alaj sam se iznenadila! Sva je naša porodica bila kô na iglama. Hoće li izbor pasti na me? Barem malo mogla sam se ipak nadati. Kolika je bila moja sreća, kad mi se nada ispunila! Od šezdesetero djece, koja su htjela letjeti, odabere učitelj baš mene.

Ja sam već koješta vidjela na našim školskim izletima i putovanjima. Auto, željeznicu, podzemnu željeznicu, električni tramvaj, parobrod i lift — sve ja to već poznam. Vidjela sam već i najveću dizalicu za brodove u Niederfinovu. Ali da ću letjeti zrakom u aeroplanu, to nisam ni sanjala.

Trebalo je još tri mjeseca do Uskrsa. Kako je vrijeme hitjelo! Željela sam ko ikada, da bude lijep dan. I želja mi se ispunila. Sunce se smijalo. Tek malo je duhao vjetar. U Berlinu me dočeka Božić od društva za promet zrakom. Kožuh i dugu bradu ostavio je kod kuće. Moram priznati, da mi se vrlo svidio. I eto nas na uzletištu. Sve mi je bilo novo i neobično, kao da sanjam. Svatko je dobio žutu kartu — doznačnicu za lećenje. I dođe veliki čas. Ukrcali smo se. Srce mi je ipak malo udaralo, kad se propeler počeo okretati. — »Zbogom, zemljo! Mi ćemo u plave visine!« Nismo ni osjetili, da se dižemo, no kuće su bivale sve manje. Ko igračke. Željeznice puzale polako ko crvi, a ljudi i auti bili su sitni kao mravci. I kako nam je daleko sezao pogled! Tek sada se vidjelo, kako je Berlin velik. Uperili smo prema Postdammu. Uspeli smo se sada na 1600 metara. U kabini se udobno moglo smjestiti četvero ljudi. Sprijeda kod pilota sjedio je naš učitelj. Najedamput ne vidjesmo ništa, letjeli smo kroz oblak. A čas zatim već nas obasjalo sunce. Kako brzo lete oblaci! Jurili smo brzinom od 190 kilometara.

Pošto smo bili u zraku već 25 minuta, počeli smo se polako spuštati. Da nisu kuće sve više rasle, ne bi čovjek ni opazio da se spuštamo. Prije sam uvijek mislila, da će to biti kao u liftu. Tamo osjećaš, ko da ti tlo izmiče pod nogama. Jedva sam primijetila, da pristajemo. Tad je valjalo napustiti svoje lijepo mjesto i iskrcati se. Mislila sam: šteta, što se svršio taj divni let. Najradije bih se još jedamput digla u zrak. Još smo ogledali druge aeroplane i pregledali unutrašnjost jednog putničkog aviona sa tri motora i šesnaest sjedala. Bio je u njem i odio za pušače. Vrijeme je prošlo prebrzo.

A navečer sam u krevetu mislila: o da je taj dan tek preda mnom! Bio je to najljepši dan u mom životu, nikad ga zaboraviti ne ću! Kad je počela škola, morala sam svojim drugovima pričati o tom doživljaju, a to sam i rado učinila.

Christa Marschner

ZECOVI NIJESU NAJSTRAŠIVIJI

Sastanu se zecovi po zapovijedi svoga starješine. Starješina im rekne: »Braćo moja, srce mi se raduje, kad na vas pogledam, ali nam na ovom svijetu nije više života od ukora svih ljudi i svake četveronožne životinje, kad nam se rugaju, da smo strašljivci i da se svakoga bojima. Pa i jest tako! Ja doista ne ću više da živim pod tom sramotom, nego se idem utopiti u ono jezero. Sad tko ima obraza i tko je moj, za mnom!« On poteče, i svi jednako za njim.

Ali kad dođu do vode, na svu silu počnu žabe od straha skakati u vodu. Kad to vidi starješina, poviče na zecove: »Stojte, ne topite se! Lažu ljudi i svaki drugi, tko govori, da smo mi najstrašiviji na ovome svijetu. Vidjeste li, kako žabe od straha poskakaše u vodu? Sada hajdemo svaki, odakle je tko došao, pa pričajmo svijetu, a tko ne uzvjeruje, popasite mu svu pšenicu prije mesnih poklada.«

Narodna pripovijetka

HRVATSKA PJESMA

Glasna, jasna od pameti
preko dola, preko gora
hrvatska nam pjesma leti
sve do sinjeg tamo mora,
časak meka,
čas ko grom:
vječna jeka
za naš dom;
davor oj,
brate moj!
Nek se slože grla bratska:
Živjela Hrvatska!

Širom vala pjesma zvoni,
naša pjesma iz sto grla,
kada u svijet lađu goni
od mornara četa vrla.
Talas vrije,
gine brijeg;
slavno vije,
naš se stijeg;
mornar moj
pjeva: oj!
Složite se grla bratska,
Živjela Hrvatska!

Nojcom blagom tih se ljulja
ljupke pjesme odziv sladak,
kao milen pijev slavulja,
što kroz zelen cvili hladak,
kad doziva
vojno drag,
Milka živa,
uzor blag:
Dodji oj,
raju moj!
Mladin pjeva četa bratska:
Živjela Hrvatska!

Davor, braćo, s duše pune,
k zvijezdam nek se pjesma vine,
kada klikće, plače, dune,
kao vjetar sred pučine.
svako doba,
svaki čas,
sve do groba
diži glas,
pjevaj oj,
brate moj!
Nek se čuju grla bratska:
Živjela Hrvatska!

August Šenoa

LISICA SE OSVETILA VUKU

Jedna lisica umijesi kolače od zemlje i ispekavši ih namaže ih medom, pa onda s tim kolačima ode k tučarima i zaište jedno tuče od njih, a ona da njima da medenih kolača. Tučari joj ne htjedoše dati tučeta, nego joj kažu, da ide svinjarima, da će joj oni dati prase. Onda ona otide svinjarima i zaište u njih jedno prase, a ona da njima da medenih kolača. Svinjari joj ne htjedoše dati praseta, nego je pošlju govedarima, da će joj oni dati tele. Onda ona otide ka govedarima i zaište u njih jedno tele, a ona da njima da medenih kolača. Govedari joj ne htjedoše dati teleta, nego je otprave konjušarima, da će joj oni dati ždrijebe. Onda ona dođe i konjušarima pa zaište i u njih, da bi joj dali jedno ždrijebe za medene kolačiće. Konjušari joj dadu jedno ždrijebe, a ona njima kolače, ali im dobro prikriči, da nipošto ne lome kolača, dok ona ne prijeđe preko brda. Oni je poslušaju, ali kad poslije prelome i pregrizu, vide, da su kolači od zemlje i da ih je lisica prevarila, pa onda odmah za njom u potjeru, ali ona bijaše već daleko umakla sa svojom dobiti, te se oni vrate prazni i umorni natrag. Lisica došavši kući metne ždrijebe u košaru i stane ga timariti: svaki dan mu je donosila zelene travice i studene vodice, ali kad bi god polazila po travu i po vodu, svagda bi prikričala ždrebetu, da pazi na njezin glas i na njezine riječi: »Kobo, kobilice, otvori mi vrata; nosim ti studene vodice i zelene travice«, pa ni na kakav drugi glas da ne otvara vrata na košari. Jednom dođe vuk, koji je više puta slušao kako lisica ždrebetu viče, da otvori vrata, pa stane i on svojim krupnim glasom vikati: »Kobo, kobilice, otvori mi vrata; nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ali ždrijebe pozna, da to nije onaj tanki glas lisičin, pa mu ne htjede otvoriti, a vuk, kad to vidi, sakrije se za brvno od košare. Malo vremena zatim postoji, ali eto ti lisice s vodom i s travom. Kako dođe pred košaru, stane po običaju na vratima tanko govoriti: »Kobo, kobilice, otvori mi vrata; nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ždrijebe, poznavši glas njen, odmah joj otvori pa stane pripovijedati, kako je netko dolazio i govorio kao i ona, da mu otvori vrata, ali krupnim glasom, i kako ono nije htjelo otvoriti. Onda lisica reče: »Ne otvaraj nipošto na krupan glas, već na vrlo tanak.« Sutradan kad lisica opet otiđe po vodu i travu, dođe vuk, koji je za brvnom slušao sav njihov razgovor, pa se stisne što je većma mogao i počne vrlo tankim glasom: »Kobo, kobilice, otvori mi vrata: nosim ti studene vodice i zelene travice.« Jadno ždrijebe prevari se pa otvori vrata, a vuk njega za vrat, pa ga zadavi i svega pojede, samo glavu i rep ostavi; pa onda otide, a vrata se za njim zatvore, kao što su i bila. Kad poslije dođe lisica, po običaju stane zvati: »Kobo, kobilice, otvori mi vrata; nosim ti studene vodice i zelene travice.« Ali niti se tko javlja niti otvara vrata. Onda ona proviri kroz brvna i, kad opazi u košari samo glavu i rep od ždrebeta, odmah se dosjeti svome jadu te obije vrata i stane ridati i naricati nad mrtvom glavom ždrebećom, a najposlije od teške tuge i žalosti otide pa se umrtvi na putu. Malo zatim udari onuda jedan čovjek s kolima i našavši lisicu na putu digne je i baci u kola misleći, kad dođe kući, da je odere. Ovaj je čovjek imao u torbi tri sirca. Lisica, koja se bila utajala, digne se polako pa izvuče sva tri sirca iz torbe i pobjegne s njima. Kad podobro umakne, a ona pojede dva sirca odmah, a treći natakne na vrat pa onda pođe dalje. Idući tako sukobi se s vukom, koji joj je ždrijebe zaklao, a vuk, kad vidi u nje sirac, zapita je, otkuda joj, a ona mu odgovori, da je izlokala iz vode. »A gdje je ta voda?« — zapita opet vuk, a lisica mu reče: »Hodi, ja ću ti pokazati.« To bijaše oko ponoći o uštapu, i nebo bijaše vedro. Lisica dovede vuka na jednu vodu i pokazavši mu u vodi mjesec reče: »Eno vidiš, koliki je sirac u vodi, nego loči pa ćeš ga izlokati, kao što sam i ja svoj izlokala.« Onda siromah vuk loči, loči, dok mu voda trgne na uši. Lisica mu onda obadvije ušne jame zatisne pa mu reče: »Loči, vujo, sad ćeš izlokati!« A vuk siromah opet loči, loči, dok mu voda trgne

na nos i usta. Onda mu lisica zatisne i nos i usta pa uzjaše na nj i reče, da je bolesna i da ne može ići, već da je on nosi. Jadni vuk počne je nositi, a ona otegne pjevati: »Bolan zdravu nosi, bolan zdravu nosi!« I kad je ona ovo jednako ponavljala, zapita je vuk: »Šta ti, teto, govoriš?« A ona mu kaže: »Ništa, vujo, buncam!« Pa opet udesi: »Bolan zdravu nosi, bolan zdravu nosi!« i tako jednako do pred jednu kuću, u kojoj su bili svatovi. Čujući svatovi, što lisica govori, iziđu pred kuću i stanu hvaliti njenu pjesmu, a ona im kaže, da bi i bolje pjevala, da ih hoće pustiti u kuću, a zatim i na tavan. Svatovi ih puste. Pošto vuk s teškom mukom iznese lisicu na tavan, koji je bio od pletenog pruća, ona onda otvori sve jame vuku, i izlije se sva voda iz njega te polije dolje svatove. Svatovi polete na tavan, lisica skoči s tavana i uteče, a jadnoga vuka svega isprebijaju. Kad se poslije sastanu vuk i lisica, zapita jedno drugo, kako uteče. Vuk odgovori, da je sav isprebijan i da je jedva utekao; tako i lisica reče. Sad lisica pozove vuka, da preskaču preko jedne stožine od sijena, koja je ondje blizu bila. Vuk je i to posluša, naopako po sebe. Pošto nekoliko puta preskoče, reče lisica vuku, da dobro ne preskakuje, da previše skače na stranu, a ne upravo iznad stožine. Onda on pođe, da preskoči upravo iznad stožine te se na nju nabode. Lisica videći to vrlo se oveseli i reče vuku: »Miči, vujo, sad ćeš sići.« A vuk mičući dotjera do dna stožine; onda ga ona ostavi sveteći mu se: »Odavno ja derem oko tebe opanke, jer ti si moje ždrijebe zaklao.«

Narodna pripovijetka

HAJDA

Hajda moja, ti hajdina,
kaj se za me gdo spomina?

Bi li meni, hajda bela,
to povedat štela?

Sladko meni ti dišiš,
al povedat ne ćeš niš.

Tiha steza poleg gaja
dojde i odhaja.

Zviraju iz megle kmice,
zbiraju se lastavice,
nikoga na stezi ni,
jeseni se, jeseni.

Za me ti se, znam, hajdina
nigdo ne spomina . . .

Dragutin Domjanić

IZ MOJE MLADOSTI

1. PRIČA O ČEHU, LEHU I MEHU

Divna je dolina moga zavičaja Krapine! S jedne je strane okružuju prekrasni brežuljci, koje je priroda Božja i čovječja ruka obilatim ukrasom nakitila, a s druge vilinske gore. Iz šumskog zelenila proviruju klanci, a na glavicama strše razvaline starinskih gradova. Cjelokupni je utisak svega tog neobičnog vidika u meni izazvao neodoljivu želju, da slušam sve one narodne pripovijetke, što ih stari ljudi pričaju. Sjećam se, kako sam slušao u očinskoj kući stranca slugu, koji mi je pripovijedao o starim onim gradovima i negdašnjim vitezovima.

Tu pripovijest, kako sam je onda zapamtio, a i poslije sto puta slušao iz usta neukoga naroda, najprije ću vam pripovijedati, jer me je ona prva pobudila, da mislim o svom narodu.

Na tri brijega, što se nad Krapinom dižu, bijahu tri grada. Onaj sadašnji grad, od kojega su se one stare zidine još zadržale, zvaše se od pamtivijeka, kao i danas, Krapina. Na onom brdu, nad franjevačkom crkvom, bijaše drugi grad, Psar, a nad gospodskom vodenicom, na brijegu Šapcu, bijaše grad Šabac. U ta tri grada vladahu tri brata, po imenu Čeh, Leh i Meh. Sestra im se zvala Vilina. Rimljani gospodovahu u ono vrijeme ovom zemljom. Viteška se braća dogovarahu među sobom, kako bi se mogli oteti ispod rimskoga jarma. Kako nastariji ljudi još pripovijedaju, među krapinskim i psarskim gradom bijaše most od kože, koji se dizao na lance. Po tom bi mostu brat k bratu dolazio na tajne dogovore. Sestra ih izdade, ali oni ipak udare na rimskoga poglavara te ga ubiju. Rimljani započnu sa svih strana kupiti vojsku, da osvete ubojstvo svoga starješine i da pokore pobunjeni narod. Tri brata videći, da ne mogu nikako odoljeti onolikoj sili, kolika se dizala na Zagorje, gdje su se oni utaborili, skupe sve starješine, župane i četovođe te svijećaju i odluče, da sa svima odličnijim svojim pristašama ostave domovinu i da se poslije isele iz rimske države. Čeh zavlada u češkoj zemlji, Leh u poljskoj ili leškoj, a Meh u moravskoj.

Ta u prostom narodu sačuvana pripovijest, skopčana sa svima onim znatnim mjestima, o kojima se svakojake zanimljive pojedinosti

pričaju, probudi u mlađahnim mojim prsima prvo osjećanje o narodnosti i živu želju, da se svaki novčić, što mi ga je darovao otac ili majka, dam kojemu starcu ili starici miteći ih i moleći, da mi pripovijedaju o starom vremenu, a osobito o spomenutoj braći. U knjigama, mišljah, sve je to valjda nadugo i naširoko, bolje i potanje zabilježeno, nego što mi je moj stari Matija pripovijedao: sve dakako na latinskom jeziku, jer su moj otac i gospoda, duhovna i svjetovna, koja su njemu često dolazila, latinski pretresala sve, štogod je, po mom mišljenju, moglo biti pametnije. Stoga se u meni rodi živa želja, da što prije naučim latinski. Svemu se tomu pridružiše nove misli, koje su nikle iz blagih riječi slatke moje majke.

2. MOJA MAJKA

Kad smo — osobito u proljeće — podvečer pred kućom sjedili, majka s pletivom, a ja uz nju igrajući se, pa kad bi seljaci vraćajući se sa svoga rada mimo nas prolazili, ona bi me blagim glasom opominjala, da gledam tužnu sirotinju, kako gladna i umorna, bosa i polugola nosi teško breme svoga ubožtva. To bijaše osobito u ono vrijeme, kad su se gladne godine javljale jedna za drugom, pa kad je oskudica svom okolinom tako ovladala, da su mnogi umirali od gladi. Dvadeset bi se do trideset gladnih siromaha nahranilo u kući mojih roditelja. Još vidim svoju majku, kako sirotinji, koja je sjedila po stepenicama desno i lijevo, na drvenim tanjurima dijeli kuhano jelo i kruh. Zagorci su je srdačno i zahvalno blagoslivljali za ta dobročinstva, ali je mnogo veća nagrada bila u blagoslovu Božjem, koji se dobrim primjerom neprestano rasprostire. I ovdje, i ondje, i svagdje ona obraćaše pogled svoga nejakog sina na narodnu golotinju.

Pripovijedala mi je, da ima naroda, koji su sretni, te nijesu ni bosi, ni goli, ni gladni. Kad bih je zapitao, zašto je upravo ovaj naš narod siromašan, govorila bi mi mirno i ljupko: — Svemu je siromaštvu uzrok, što gospoda taj narod sasvim zanemaruju i zapuštaju, te u latinskom i njemačkom jeziku kriju znanje i svu nauku svoju, a siromašnu svoju braću iste krvi ne će da obasjaju ni jednom zrakom nauke na materinskom jeziku. Da ima taj narod na svojem jeziku sve potrebne knjige, da se znade njima služiti, barem bi se toliko iz njih naučio pameti, da ga ne bi svaka bijeda snašla nepripravna. Znao bi razdijeliti snagu svoju, da doskoči svakoj

potrebi i svakom zlu. Knjiga, knjiga treba na narodnom jeziku, pa će narod razum svoj bistriti, odijelo će popravljati i za gladne godine već unaprijed puniti hambare i žitnice!

Duboko su se u moje srce usjekle te riječi moje majke.

Ljudevit Gaj

S DJEDOM U BETLEHEMU

Djedova je kuća na trgu sv. Florijana u varošici K. Stara je to i pocrnjela drvenjara na sprat opasana drvenim rasklimanim hodnikom, na koji se uzlazi natrulim stepenicama. Penjući se po njima često sam pomišljao, ne će li bura jednoga dana otpiriti i stepenice i hodnik, a djed će i baka ostati zatočeni na svom čardaku. U toj se kući jedamput u godini, obično o Božiću, sastajala djedova unučad i djeca, pa je tada dolazio i moj otac sa mnom i s mojim bratom. Na Badnjak bi oživio stari dom. Zavrelo u njemu životom i vikom djece, kao što oživljuje napuštena košnica, u kojoj se opet nastanile pčele.

Ja sam volio djeda, starog i uglednog obrtnika, jer se cio dan šalio i smijao s nama djecom. Uzimao nas na koljena, nudio nas burmutom iz posrebrene stare burmutice, dopuštao je, da goleme njegove naočari mećemo na svoje nosove, a najljepše bi mi bilo, kad je počeo pripovijedati. Spomijao je mnoge svoje zgode i nezgode, a ponajradije one iz mladih dana, kad je kao pomoćnik putovao stranim svijetom, da radi kod raznih majstora i da se usavrši u svom zanatu.

Nekoga Badnjaka uveče, dok smo čekali vrijeme ponoćke, pripovijedao je ovo:

»Na današnji dan prije kojih četrdeset godina ušli smo ja i moj suputnik, sedlarski kalfa bez posla, u neki gradić praznih džepova i praznih torbaka. Uzalud nam je bilo svako nastojanje da nađemo posla, jer nas nijedan majstor nije trebao, pa se umorni i gladni odlučismo da zamolimo pomoć u dobrih ljudi. Obišli smo mnoge kuće moleći koji zalogaj ili novčić, ali — ostasmo praznih ruku. Ljudi su bili tako zabavljeni sobom i svojim božićnim veseljem, da nijesu imali kad saslušati naše prošnje. — A iz sviju se kuća čula radost, odasvud je mirisalo pečenjem i drugim biranim jelima, što su ih naslućivali naši gladni želuci. — Napokon iziđosmo iz posljednje

kuće ne obavivši ništa, ali kad smo prolazili dvorištem — jer se s dvorišne strane ulazilo u tu kuću — najednom padne pred nas...«
Tu djed odjedared prekine svoje pričanje i zasuče brk, bijel, kao da se inje za nj uhvatilo.

Svi smo zaustavili dah radoznali, šta li će djed reći.

»Guska! Krasna pečena guska!«

»Kako to?« upita netko.

»Evo kako: u gornjem je spratu bio otvoren prozor; na njem se pečenka valjda hladila, šta li, i neoprezna ju je kuharica gurnula, te guska padne pred nas. I zbilja — začas započe zapomagati odozgora neka žena, ali ja sam već spremio lijepu pečenku u torbak. a moj drug udri štapom po nekakvu jadnu psetu, što nas je slijedilo sumnjivo njuškajući. Potjera ga vičući, što ga grlo nosilo:

— Drž! Drž! Pseto! Guska...

Pas je nekamo pobjegao, a mi brže bolje odmaglismo, da negdje pojedemo pečenje. A sad«, nasmiješi se djed dižući čašu, »sad pijmo...«

Svi se stariji kucnuli s njim smijući se djedovu pripovijedanju.

Uto zakucaše zvona, i neki se digoše od stola spremajući se na ponoćku.

Mi, što smo ostali kod kuće, legosmo na počinak po slami razasutoj po sobi. Ja, međutim, prije negoli sam legao, otkinem s božićnoga drvca potajice jabuku. Čemu sam to učinio, ne znam, jer da sam zamolio djeda ili baku, oni bi mi rado dali i više jabuka.

Noću sam usnio san:

Prolazim s djedom snježnom poljanom. Djed je zaogrnut u stari zimski kaput, a ja sam u lijepoj bundici, što sam je dobio od njega kao božićni dar. I ako je noć, vidimo put, jer je obasjan zeleno modrikastim nekim svijetlom.

Ne govorimo, ali znamo, kuda idemo. Djed često namješta nešto pod pazuhom. Gledam, šta je: golema guska!

Napokon opazismo u daljini svijetlo i sjene kuća.

»Ono je Betlehem!« reče djed. Znao sam to.

Dođosmo u grad. Po svim je ulicama vrlo živo, ljudi grnu sa sviju strana potiskivajući nas. S krovova i prozora viju se šareni barjaci, a visoko na obzorju blista golema zvijezda s dugačkim sjajnim repom. To je ona stara betlehemska zvijezda, čudesna repatica.

Najednom udari glazba. Sredinom ulice počela prolaziti nepregledna povorka građana i vojnika u svečanim odorama, sjajnih

šljemova i sa zubljama u rukama. Noć se razbi u jasni dan. Bože, kakva ljepota!

A ispred te povorke jašu Sveta tri kralja. Pod jednim rže konj, drugi se popeo na orijaškoga slona, a treći, Crni kralj, njiše se na golemoj devi.

Ja i djed pridružismo se njihovoj pratnji, vojnicima i slugama u divno šarenim haljinama.

Djed je, upravo kao kakav mali dječak, počeo podcikivati i poskakivati od miline, a i ja s njim. A onda? — Onda je nenadano ispala djedu ona naša guska. I baš u takvom veselju morala nam se desiti ova neprilika! Djed malo te nije proplakao. Uzalud smo se protiskivali kroz gomilu — guske ne nađosmo. Ja sam svakojako nastojao utješiti djeda, no moje riječi kao da su ga još više rastuživale. Gotovo je — pomislim ja — proplakat će, proplakati... No na sreću se uto zaustavi povorka, i djed se umiri radoznao, što će sad biti.

»Ga-gak! Gak...« oglasi se najednom negdje.

»Moja guska!« klikne djed.

Požurismo se korakom i protiskujući se između ljudi odosmo onamo, odakle je gakanje dolazilo. Ljudi nam se rado uklanjali, i mi brzo stigosmo na čistac, gdje zastasmo.

Pred nama je betlemska štalica — stara, na po razvaljena, a prednjega zida i nema. Upravo je onakva, kakvu pokazuje ona papirnata pod našim božićnim drvcem. U štalici ugledasmo Svetu obitelj. Mali je Isus ležao na slami u jaslicama, nada nj se nadnijela blažena Djevica, a starac Josip bavio se nešto oko životinja, jednoga volića i magareta, što su u kutu bili privezani o nekakav stup.

A štalicom — pomislite — ustrčala se naša guska uzmahujući krilima i gačući.

Uto mi djed skine kapu i sam se otkrije; primi me za ruku i povede u štalicu. Tu najprije uhvati gusku, pa onda kleknemo i poklonimo se, a zatim djed mucajući promrlja nešto, kao da želi gusku pokloniti svetom Djetetu.

I ja se sjetim, da imam u džepu jabuku, pa je izvadim i pružim je milom mališu.

Nato reče sveti Josip:

»A što, djede, nije li to ona guska, što si je prije četrdeset godina, kad je pala preda te, nepošteno zatajio te izjeo sa svojim drugom?«

Djed poniknuo glavom. Oh, kakva sramota! Neki napolju počeli vikati, a drugi se smijali; kad sam ispod oka pogledao na njih, opazim, gdje se Crni kralj namrštio na me i prijeteći mi pokazuje rukom nekakvu torbu, u koju će me strpati.

Ja se prepanem tako, da mi je i plač u grlu zapeo.

Najednom se sa sviju strana začuje gakanje, i odasvud počele letjeti same guske.

»Tjerajte ih!« naloži sveti Josip ljudma. »Dosta je i ova. Primit ću je«, nastavi on okrenuvši se djedu i pokazujući našu gusku, »jer znam, djede, da si od onih tamo, što ih tjeraju, kroz mnogo godina o Božiću darivao po jednu kojoj siroti, da okaješ onaj svoj grijeh; ali da nijesi...«

Uto se malom Isusu izmakne iz ručice jabuka i otkotrlja se upravo do nogu magareta. Ja potrčim za njom, sagnem se, a magare mene — tres! kopitom po nosu.

»To je«, pomislim, »zato, što sam tu jabuku potajice uzeo s božićnog drvca...«

Dakako, da sam se probudio sav znojan i dršćući od straha. Prvo mi je bilo, da se mašim za nos.

Bio je čitav. Na njemu je ležala peta bratova, koji je počivao kraj mene i prevraćao se u nemirnom snu.

Da nije i on pošao u Betlehem s ukradenom jabukom?

Josip Cvrtila

ZIMSKA PRIČA

Lete, lete pahuljice
lagane i male,
tihim zrakom nestašne se
igraju i šale.

Sad na plašte, rjeđe opet
na zemljicu lete,
zimska vila crnoj zemlji
košuljicu plete.

Vidjela je, gdje je gola
bez lišća i čara,
smilila se zimskoj vili
ta zemljica stara.

Po bostanu[1] svoga carstva
sakupila mile
anđeliće kerubine
krasne, zlatokrile —

pa im dala srca bijela
uvenulih lijera,
na zemljicu nek ih siplju
diljem svakog smjera.

Anđelići poslušaše
caricu si vilu
i brzo su započeli
svoju igru milu:

Lete, lete lijerska srca
nevina i čista,
i divotom anđeoskom
sva se zemlja blista.

Svud se bijeli bijelo granje
gora i planina,
cijela zemlja sad se čini
srcem kerubina.

Samo ljudi — jerbo tajna
nije znana svima —
vele, da to snijeg prši,
da je došla zima!

Rikard Katalinić-Jeretov

[1] bašča, vrt.

SELJAK I SINOVI

(Iz Babrijeve zbirke)

U davno doba bio čovjek jako star,
A imo mnogo djece, kojoj od brige
(Jer već mu skoro imo kucnut smrtni čas)
Zapovjedi da, ako ima štapova
Gdje, svežanj donesu. I doniješe ga.
»Ded! pokušajte, sinovi moji, silom svom
Prelomit štape svezane u svežanj taj!« —
Al' ne mogahu. — »Dede dakle po jedan
Sad pokušajte!« — kad svaki lako slomljen bi,
»Oj, djeco«, reče »tako, ako budete
Med sobom složni, nitko ne će nigda vam
Moć škodit, makar bogzna kako bio jak.
A ako svaki sebi bude volio,
Tad proć će svaki ko što pojedini štap!«
U bratskoj slozi najbolje je ljudima,
Jer i slabiće u vis podiže.

Ezop

VULKANI

Da je u utrobi zemaljskoj sve žitko i sve u vatri — to nam potvrđuju obični podrumi i studenci, gdje je na dnu po zimi toplije nego na zraku, zatim žarki vrutci, što biju iz utrobe zemaljske, a

osobito duboki rudnici. U rudnike spuštaju se ljudi užetima. U takvim je rudnicima sve toplije, što dublje ulazimo, a na dnu tako je vruće kao ljetnoga dana o podne. Sa svakim metrom u dubinu toplina je veća.

Tako u zemaljskoj utrobi vijekom kipi žarka žitka ruda. Na jednom je mjestu kora zemaljska tanja, na drugom deblja. Jeste li vidjeli na žarkoj vatri kotao s vodom, čvrsto pokriven? Kad voda zakipi, pa se nakupi pare, poklopac će se tresti. Sila pare tako je velika, da se kotlovi na željezničkim lokomotivama i u tvornicama gdjekad razlupaju na komade, makar kako jaki bili, ili su čvrsto zatvoreni. Poradi toga ima na kotlovima cijevi, na koje se, ako je potrebno, može puštati suvišna para.

S ovakvim cijevima možemo isporediti vulkane. Kroz vulkane Zemlja od vremena do vremena izbacuje pare, što se skupljaju u njenoj utrobi. Zato i osjećamo svagda potres, pred što će vulkan izbacivati. To se trese zemaljska kora, poklopac na golemu kotlu.

Kad se gora dimi, ne treba se ničega bojati. No kako prestane sukljati para iz gore, treba očekivati potres, koji može uništiti čitave gradove. God. 1755. porušio je potres Lisbou (Lisabon), glavni grad portugalski. Iznajprije čula se strašna tutnjava kao grom, a iza toga nastade tako silan potres, te je porušio sve zgrade u gradu. Za šest minuta poginulo je šezdeset hiljada ljudi. Sila se ljudi sabralo na mulju, a najednom provali se mulj sa svim ljudima. Sada je na tom mjestu duboko more. U blizini bilo je mnogo lađa, te su ljudi mislili, da će se na njima spasiti, no najednom se pod njima zakružila voda, i svi potonuše bez traga u pučini morskoj.

Drugi se znatni potres dogodio u južnoj Italiji, u Kalabriji (god. 1783.). Za dvije minute porušio je trideset vrsta daleko sve kuće u gradovima i selima. Zemlja se najednom spuštala i dizala. Provalile se provalije i duboke pukotine, kamo su padale kuće, ljudi i životinje. Na mnogim su se mjestima gore provalile u doline, otvorila se nova jezera, a stara su propala. Rijeke su presisale ili mijenjale svoje korito.

Na Zemlji ima mnogo vulkana, a svi su slični. Gotovo svagda nahodimo ih blizu morske obale. Svi se jednako vide kao glavice šećera s tupom vršikom, a kad izbacuju, tvore se ždrijela (krateri). Jednake grozote javljaju se kod sviju vulkana, prije nego što će izbacivati. Najznatniji je vulkan u Evropi Vezuv u južnoj Italiji

blizu Napulja. Gora je visoka 1269 metara. Na vrhu je duboka kotlina. Do 63. god. poslije Isusa svi su mislili, da je Vezuv obična gora, a nitko nije ni slutio, da je vulkan. Po strani bilo je nasađenih vinograda, a po šumama pasla stada. Svuda su se viđala krasno obrađivana polja, a na podnožju Vezuva stajali su veliki gradovi Pompej i Herkulan. Godine 63. po Isusu dogodi se silan potres i učini mnogo štete ovim dvjema gradovima. Od toga vremena postojano su se razbirali laki podzemni udarci sve do god. 79. Pod jesen te godine osjeti se jači potres, a zatim se nad gorom razvi crn oblak gusta dima. Na daleko bio je gust mrak, a u mraku blistale se postojano munje. Veliki crni oblaci laka i žarka pepela pronosili su se na daleko i široko i padali su zajedno s gustom kišom. Iz gore letjelo je kamenje i tekla žarka lava. More se povuklo od obala, na kojima se sleglo sila riba. Na brdu se porušili vinogradi i vrtovi; polja su iščezla, a gradovi Herkulan i Pompej zališe se lavom i zasuše pepelom. Od toga vremena posve se promijenio Vezuv. Mjesto prijašnje gore načinio se visok stožac, a u krateru podigao se drugi vrh kao glava šećera s provalom u sredini, iz koje gotovo neprestano izlazi nešto dima ili pare.

Godine prođoše, zaboravilo se na riganje Vezuva i na sav užas, a na mjestu zasutih gradova opet procvjetaše vrtovi i izgradiše se stanovi, kao da nigda nije bilo Herkulana i Pompeja.

Pred neko sto osamdeset i četiri godine počeli su oko Vezuva kopati dubok studenac, pa su se dotakli nekakih stijena. Zatim su nastavili kopati, te su otkrili zasute gradove sa sačuvanim kućama. Na kućama sačuvali su se natpisi, a po ulicama kola, konji i t. d. U jednom dućanu našli su različnih plodova: badema, oraha i slatkih roščića. U jednom podrumu našli su kosture od sedamnaest ljudi i ženu s djetetom na rukama. O vratu bio joj zlatan lanac, a na prstima prstenje s dragim kamenjem. Našli su i platna i riblje mreže. Sve je to ležalo pod gustim slojem zemlje. Blato, što je zalilo grad, svuda se uvuklo i napunilo kuće i podrume, i zatim otvrdnulo. Od toga vremena iskopavaju se neprestano ispod pepela ovi gradovi. Sad možemo po tim mrtvim gradovima šetati i promatrati zamrli život starih Rimljana u onom obliku, u kojem se prikazivao gotovo pred dvije tisuće godina. Koliko zanimljivo i poučno nahodi čovjek u tim mrtvim gradovima!

Stjepan Bosanac

*

ANĐEO

»Kadgod umre dobro dijete, dođe anđeo Božji s neba na zemlju, uzme mrtvo tijelo na ruku, razastre široka bijela krila, tad poleti na svako mjestance, gdje je dijete rado boravilo, te ubere rukovet cvijeća i ponese ga gore Bogu, da tamo još ljepše cvate, nego dolje na zemljici crnoj. Dobri Bog svaki cvijetak privine k srcu, a od svih najmiliji poljubi, i tad dobiva taj cvijetak glasno grlo i može sretan i presretan pjevati slavu Božju!«

Sve je to tako lijepo pripovijedao Božji anđeo mrtvome djetetu, što ga nosio u nebo, a dijete slušaše kao u snu. I poletješe preko zavičajnih mjestanaca, gdje se dijete igralo, i proletješe preko krasnih perivoja, punih divnoga cvijeća.

»Što ćemo ubrati i u nebo ponijeti?« upita anđeo. Tu je cvala vitka, ponosna ruža, ali opaka ruka polomi bus tako, da grančice, pune lijepih, već napola rascvalih pupoljaka, ležahu uvele na tlima.

»Uboga ružice!« reče dijete, »uzmi je, da može gore pri Bogu cvasti.«

I anđeo je uze, poljubi stoga dijete, koje napola otvori zaklopljene očice svoje. Tad ubraše gizdave ruže, ali ponijeше i prezrenu kaljužnicu i skromnu siroticu.

»Sad imamo cvijeća!« reče dijete, a anđeo kimnu glavom, ali još ne poleti gore Bogu. Bješe noć, svuda tiho, ostaše u veliku gradu lebdeći u tijesnoj ulici, gdje bijahu čitavi kupovi slame, pepela i

smeća. Crepovi od tanjura, okrnjci od sadre, prnje, stare cipele ležahu naokolo, sve bijaše ružno.

Anđeo pokaže dolje između toga smetišta na crepove razbita cvjetnika i na grudu zemlje, što bijaše iz njega ispala, te se držala oko korijenja uvela cvijetka, koji ne bijaše ni za što, pa ga s toga baciše na ulicu.

»I taj ćemo uveli cvijetak ponijeti,« reče anđeo. »Kasnije ću ti pripovijedati zašto, dok budemo dalje letjeli.«

I dok su letjeli, pripovijedaše anđeo:

»Tamo dolje, u onoj tijesnoj ulici, u tamnoj pivnici, stanovaše bolestan dječak. Od djetinjstva ne bijaše nikad zdrav, a kad je bio najzdraviji, mogao je tek na štakama nekoliko puta proći gore i dolje, po malenoj sobici — to bijaše sve. Nekoliko dana ljeti obasjali bi po sata sunčani traci njegovu sobicu; pa kad je po ubogu dječaku toplo sunce prosvijetlilo, te on držeći ruku pred očima vidio krv kroz prste, tad bijaše sretan, kao da je bio u šetnji.

Kad se proljetnom zeleni zaodjele bujne šume, donese mu sin susjedov grančicu graba, a on tad podiže grančicu više glave i snivaše, da sjedi u lijepoj grabovoj šumici, gdje sja sunce, a ptičice pjevaju. Jednoga proljetnog dana donese mu sin susjedov nešto poljskoga cvijeća, u tom slučajno jedan cvijet s korijenom. Zato posadi on taj cvijetak u lonac i stavi ga na prozor pokraj postelje. I sretna mu bijaše ruka, jer se cvijetak raširi, proklija opet i svake godine procvjeta obilnim cvijetom. On bijaše ubogome dječaku jedina bašča, jedina dragocjenost na tom svijetu; on ga zalijevaše i njegovaše, on se staraše, da ga ne mine ni jedan tračak sunčani, koji je na niski prozorac u sobu mogao doprijeti; taj se cvijetak sraste s njim u snu i na javi, za njega je samoga on mirisao, njemu samome oko razblaživao; k njemu se i umirući obrati, kad ga Gospod pozva k sebi. — Godinu je već dana on kod Boga, godinu dana stoji cvijetak zapušten na prozoru i već je uveo. Kad se kuća čistila, baciše ga na smetište pred kućom. Evo, to je taj uveli cvijetak, što ga zato sa sobom nosimo, jer je više radosti učinio, nego najbogatija ruža u kraljevskom vrtu.«

»A odakle ti to sve znadeš?« upita dijete anđela.

»Ja to znam!« odvrati anđeo, »jer ja sam bijah taj maleni ubogi dječak na štakama. Ja dobro poznajem svoj cvijetak.«

A dijete pogleda u anđeosko sjajno, veselo lice, i u taj čas stigoše u raj Božji, gdje je veselje i blaženstvo. I Bog prigrli mrtvo

djetešce, a u taj mu čas porastu krila kao onome drugom anđelu, te poleti njima po nebeskim dvorima. Tad Bog prigrli sve cvijeće, a onaj jadni, uveli cvijetak poljubi; i tad zapjeva taj cvijetak tanko glasovito s anđelima, koji su okolo Boga: neki blizu, neki dalje, sve u krugu, pa dalje i dalje u beskrajnost, ali svi jednako sretni. I svi pjevahu: mali i veliki, dobro, blaženo djetešce i ubogi cvijetak sa smetišta iz tamne, uske uličice.

Hans Christian Andersen

PRIČA

Kad je Višnji svijet stvorio,
nije bilo ružica,
a još manje bijelih lijera
i tih modrih ljubica.

K zemlji sašo blag anđelak,
da se njome prošeće;
kud god nam je prolazio,
osvitalo proljeće.

Razigro se blag anđelak
kano dijete maleno,
u toj igri nicalo je
pred njim cvijeće šareno.

Malog grma dirnuo se
rubom svojih usnica:
i za časak bio grmak
prepun rujnih ružica.

Mali vlatak rosne trave
takla ruka njegova:
i za časak bio vlatak
prepun bijelih lijerova.

Mali mašak progledao
čarom svojih očica:
i za časak bio mašak
prepun modrih ljubica.

Nasmijo se blag anđelak
nad tom igrom milotnom,
pa je opet odletio
k svomu nebu divotnom.

Bog je njega otad slao
k zemlji svako proljeće,
da prigleda svoje cvijeće,
kad se njome prošeće.

August Harambašić

ZRNO KAO KOKOŠJE JAJE

Našla jednom djeca u nekoj jaruzi grudicu kao kokošje jaje s brazdom u sredini, a nalik na zrno. Neki putnik vidio grudicu u djece, kupio je od njih za petak, odnio sa sobom u grad i prodao caru kao rijetkost.

Car dozva mudrace, pa im reče, da ispitaju, kakva je to stvar: je li jaje ili zrno? Mudraci mislili, mislili — ali nisu mogli da odgonetnu.

Ta grudica ležala na prozoru. Uleti jednom kokoš i stade kljuvati pa prokljuje rupicu. Odmah su svi vidjeli, da je zrno. Dođoše mudraci i rekoše caru: to je raženo zrno.

Car se začudi i zapovjedi mudracima, da ispitaju, gdje i kada je to zrno niklo? Mislili, mislili mudraci, tražili po knjigama, ali ništa ne mogoše naći. Dođoše caru i rekoše mu: Ne možemo odgovoriti. U našim knjigama ne stoji o tome ništa pisano. Treba pitati seljake, nije li tko čuo od staraca, kada i gdje su takvo zrno sijali?

Car posla ljude i zapovjedi, da mu dovedu starinu seljaka.

Nađoše starinu seljaka i odvedoše ga caru. Dođe starac sav zelen, krezub, jedva je išao na dvije štake.

Car mu pokaže zrno, ali starac već ne vidi dobro, jedva je nekako polovinu razgledao, a drugu polovinu prstima opipao. Car ga stao ispitivati: — Možeš li znati, djede, gdje je rodilo to zrno? Nijesi li možda sâm na svom polju sijao takvog žita? Ili nijesi li možda u svome životu kupovao takvo zrno?

No starac je bio gluh i jedva ga je jedvice mogao čuti i razumjeti. Ovako mu reče:

— Ne, veli, na svojem polju nisam takvog zrna sijao, niti žeo, niti kupovao. Kad smo kupovali žito, bila su uvijek zrna sitna kao i sada. Treba — veli — zapitati moga oca, možda je on kad čuo, gdje je takvo zrno rodilo.

Posla car po oca starčeva i zapovjedi, da ga k njemu dovedu.

Nađoše ljudi i starčeva oca i dovedoše ga pred cara. Došao starac na jednoj štaci. Stade mu car pokazivati zrno. Starac je dobro vidio. Dobro ga razmotrio. Car ga stade ispitivati:

— Možeš li znati, starče, gdje je rodilo takvo zrno? Nijesi li na svom polju sijao takvo žito ili si takovo zrno možda u svome životu kupovao?

Premda je starac bio slaba sluha, ipak je bolje razumio od svoga sina.

— Nijesam — veli — na svome polju takvog žita sijao, niti žeo. A ni kupovao ga nisam, jer se u moje vrijeme za novac nije znalo. Svatko se hranio svojim žitom, a u nevolji jedan je drugoga pomagao. Ne mogu znati, gdje bi takovo zrno rodilo. Ako je naše bilo i krupnije i izdašnije od ovoga sadašnjega, ipak takvoga zrna nisam nikad vidio. Čuo sam od oca, da je u njegovo vrijeme žito bolje rodilo od našega i da je bilo i izdašnije i krupnije. Treba njega zapitati.

Car posla po starčeva oca. Nađoše i djeda i dovedoše ga caru. Dođe starac pred cara bez štaka, uđe lako, a oči mu svijetle i govori glasno. Car pokaže djedu zrno. Djed ga pogleda i okrene u ruci: — Odavno — veli — nisam vidio starinskoga žita. Odgrize djed malo od zrna, prožvače mrvicu i usklikne:

— Da, da, to je ono!

— Reci mi, djede, gdje i kada je takvo zrno rodilo? Jesi li na svome polju sijao takvo žito? Jesi li ga u svom životu gdjegod u ljudi kupovao?

I reče mu starac: — U moje je vrijeme takvo žito posvuda raslo. Takvim sam žitom, veli, sebe i druge hranio. Takvo sam zrno ja sijao, žeo i mlatio.

I zapita ga car: — A reci mi, djede, jesi li kupovao takvo zrno, ili si ga sam u svojem polju sijao?

Starac se nasmije i reče: — U moje vrijeme nije nitko mogao ni pomisliti na takav grijeh, da žito prodaje ili kupuje. Za novac se tada nije ni znalo, a žita je svatko imao na pretek.

I car ga zapita: — A reci mi, djede, gdje si takvo žito sijao i gdje je bilo tvoje polje?

A njemu će djed: — Moje polje bijaše sva zemlja Božja. Gdje sam uzorao, tamo mi je i polje bilo. Zemlja je bila svačija, nitko je nije svojom zvao. Svojim smo zvali samo svoj rad.

— Kaži mi — reče mu car — još dvoje: prvo, zašto je prije takvo zrno rodilo, a danas više ne rodi? A drugo: Zašto je tvoj unuk došao na dvije štake, sin tvoj na jednoj, a ti si, evo, došao sasvim lako, oči ti svijetle i zubi jaki, a govor jasan i umiljat? Reci, djede, zašto je to tako?

I starac mu reče: — Jedno i drugo je zato, što su ljudi prestali da žive od svoga rada, pa počeli da gramze za tuđim. U staro vrijeme se nije tako živjelo; u staro se vrijeme živjelo po Božjoj: svojim je svatko gospodario, a tuđim se nije nitko koristio.

Lav N. Tolstoj

HASAN-AGINICA

Što se bijeli u gori zelenoj?
Al' su snijezi, al' su labudovi?
Da su snijezi, već bi okopnili,
labudovi već bi poletjeli.

Nit' su snijezi, nit' su labudovi,
nego šator age Hasan-age.
On boluje u ranama ljutim;
oblazi ga mater i sestrica,
a ljubovca od stida ne mogla.
Kad li mu je ranam' bolje bilo,
on poruči vjernoj ljubi svojoj:
»Ne čekaj me u dvoru bijelomu,
ni u dvoru ni u rodu momu!«
Kad kaduna riječi razumjela,
još je jadna u toj misli stala,
jeka stade konja oko dvora;
i pobježe Hasan-aginica,
da vrat lomi kuli niz pendžere.
Za njom trče dvije kćeri-djevojke:
»Vrati nam se, mila majko naša,
nije ovo babo Hasan-aga,
već daidža[1] Pinterović beže!«
I vrati se Hasan-aginica
Ter se vješa bratu oko vrata:
»Da, moj brate, velike sramote,
gdje me šalje od petero djece!«
Beže muči ne govori ništa,
već se maša u džepe svione
i vadi joj knjigu oproštenja[2];
da uzimlje potpuno vjenčanje,
da gre s njime majci unatrage.
Kad kaduna knjigu proučila,
dva je sina u čelo ljubila,
a dvije kćeri u rumena lica;
a s malenim u bešici[3] sinkom
odijelit se nikako ne mogla,
već je bratac za ruke uzeo
i jedva je sinkom rastavio
ter je meće sebi na konjica,
s njome grede dvoru bijelome.
U rodu je malo vrijeme stala,
malo vrijeme, ni nedjelju dana,
dobra kada i od roda dobra;

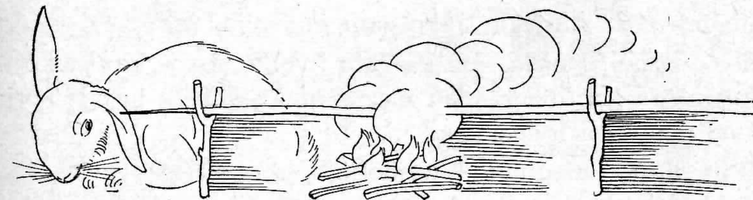
dobru kadu prose sa svih strana,
A najviše imotski kadija[4].
Kaduna se svome bratu moli:
»Aj, tako te ne željela, braco,
nemoj mene davat ni za koga —
Da ne puca jadno srce moje
Gledajući sirotice svoje.«
Ali beže ne hajaše ništa,
već je daje imotskom kadiji.
Još kaduna bratu se moljaše,
da joj piše listak knjige bijele,
da je šalje imotskom kadiji:
»Djevojka te lijepo pozdravljaše,
a u knjizi lijepo te moljaše:
kad pokupiš gospodu svatove,
dug pokrivač nosi za djevojku;
kada budu agi mimo dvora,
nek ne vidi sirotice svoje.«
Kad kadiji bijela knjiga dođe,
gospodu je svate pokupio;
svate kupi grede po djevojku.
Dobro svati došli do djevojke
i zdravo se povratili s njome.
A kad bili agi mimo dvora,
dvije je ćerce s pedžera[5] gledahu,
a dva sina pred nju ishođahu
tere svojoj majci govorahu:
»Vrati nam se, mila majko naša,
da mi tebi užinati damo!«
Kad to čula Hasan-aginica,
starješini svata govorila:
»Bogom brate, svatâ starješino,
ustavi mi konje uza dvora,
da darujem sirotice svoje!«
Ustaviše konje uza dvora,
svoju djecu lijepo darovala;
svakom sinku nože pozlaćene,
svakoj kćeri čohu do poljane,
a malome u bešici sinku,

njemu šalje u bošči[6] haljine.
A to gleda junak Hasan-aga
ter dozivlje do dva sina svoja:
»Hod'te amo, sirotice moje,
kad se ne će smilovati na vas
majka vaša srca kamenoga!«
Kad to čula Hasan-aginica,
bijelim licem u zemlju udrila,
uput[7] se je s dušom rastavila
od žalosti gledajuć sirote.

Narodna pjesma

---

1) ujak; 2) knjiga oproštenja, — razvodno pismo, da se može udati za drugoga i uzeti natrag sav miraz; 3) kolijevka; 4) sudac; 5) prozor; 6) šaren rubac; 7) smjesta.

PRIPRAVLJALI RAŽANJ ZA ZECA

Vraćali se nekakvi seljani kući iz drva, dok jedan od njih zavika družini: »Gle, gle, braćo, onoga zeca, te bježi onom glavicom, ima u njemu petnaest oka, a da je Bog dao među nama brzonoga momka, pa da ga dostigne, eto gospodske večere, da se ugostimo večeras u društvu«. — »To je lasno«, poviče najstariji od družine, »polovica nas hajdemo za njim u potjeru, da ga uhvatimo, a polovica neka uberu dobar jasenov ražanj, da bude spravan, dok se vratimo sa zecom«. — »Dobra ti je«, reče jedan, »u srebru ti se okovala! Ali i ja neka jednu progovorim: ja bih, da ga među nama ovdje u planini ispečemo i bratski pojedemo, a da nitko ne kazuje kućnoj čeljadi, jer nije pravo, da od njega jede, tko je doma ležao, nego mi, koji smo se oko zeca mučili. Je li ovako, braćo?« — »Dobra ti je«, reče treći, »nego tko što o čem, mi o dobru, dok nije zec gdje u grm zašao, a za noge mu se ne bojim, dok su ove moje dvije poda

mnom«. Odoše polovica njih za zecom u potjeru, a pola tražiti jasenov ražanj. Oni, koji odoše da gone zeca, nigdje ni traga od njega, no vidješe negdje u gori, gdje je bio neko zažegao ćumur, pa zadimilo, te oni se upute k onome dimu, kadli se sukobe s onima, koji su po gori tražili jasenov ražanj, i pomisle, da su oni zeca uhvatili i sami pojeli, te zaviču na njih: »Kamo zec?« A ovi tako isto upitaju srdito ove potjernike: »Evo vatre, vi ste ga bez nas izjeli!« Ne vjerujući jedni drugima počnu se između sebe tako tući, da su morali mnoge kući na nosilima odnijeti. Kad su se primakli blizu sela, upitaše ih seljani: »Tko vas pobi?« — Odgovoriše im: »Lukavi zec i jasenov ražanj.«

Narodna pripovijetka

MOJ PAS

Imađah psa, vučjaka. Jako sam ga volio.

Bio je ružan. Možda sam ga zato i volio, što je bio toliko ružan — tako mi ga bar drugi nisu mazili ni kvarili. A bio je i vjerniji i bolji od mnogoga lijepog psa...

Ni lijepi ljudi nisu uvijek najbolji.

...Dolutao bijesan pas u kasarnu i poujedao više pasa. I moga Vuka je ujeo.

Došla stroga zapovijest, da se ujedeni psi predadu živoderu.

Nisam se mogao odlučiti, da svoga dugoljetnog vjernog druga — predam krvniku. Odlučih, da ga sam ubijem.

Iziđoh na poljanu s nabijenim revolverom. Pas za mnom. Uhvatim ga za ovratnik. Hoću da pucam, ali ne mogu da gledam u to vjerno bezazleno oko... Okrenem se na stranu i pucam... Rđavo sam pogodio: iz boka mu teče krv, a on miran — niti zalajao, niti zacvilio nije!

Gleda me tužnim, izrazitim okom, kao da me pita: »Šta sam ti skrivio?«

Drugim zrnom mu smrskah glavu. Pade. U smrtnoj se borbi do mene dovuče. Maše repom i liže mi noge. U očima mu još titra onaj izraz: »Nisam kriv...« Oko mu se ugasi... Mrtav je.

Bilo mi je kao da sam najboljega prijatelja ubio...

Te večeri nisam jeo.

Fran Mažuranić

POSTOLAR I VRAG

Bio jednom postolar,
Pošten čovjek, al' već star:
Mnogo djece mnogo treba,
A u kući ne ima hljeba;
A djeca sve viču »kruha!«

Otkud kruha? Nužda je gluha.
Šije starac cijele noći,
Šije starac, već mu ruke
Slabe htjele iznemoći,
Izuljene od zle muke;
Vikne: »Pomoz, ma i tko si!
Baš da vrag mi pomoć nosi.«
Tek si majstor riječi reče,
Iznenada kuc na vrata!
Eto vraga: »Dobra večer!
Kakvo dobro od zanata?«
»Nije dobro«, nato stari:
»Slab užitak staro šilo,
A u kući loše stvari;
Bi l' pomoći, vraže, bilo?«
Vrag će nato: »Pomoć laka;
Svega blaga preko mjere,
Al to znaš, da ruka svaka
Drugu ruku opet pere:

Zato poslije sedam ljeta
Sa mnom ćeš put moga svijeta.«
Sila Boga lje ne moli,
Glad ne pita, tko ga hrani;
Majstor moj na sve privoli
I dušu si utamani.
Al' u kući bijela kruha,
Žuta zlata, lijepa ruha.

Sinak Božji zakasnio,
Mnogo puta još do neba;
Tu prenoćit putem treba,
Majstoru se navratio:
»De počinka, domaćino!«
Goso daje staro vino,
I pečenu jarebicu,
I mekanu posteljicu.
Bog osvanu prije zore,

Pa besjedi: »Oj majstore!
Na svemu ti hvala moja.
Pa mi reci do tri želje.
— Riječ istina bit će tvoja —
Bile male ili velje«!

»Hvala ti na tvojem daru;
Pa kad hoćeš da ti kažem,
Ove želje, gospodaru,
Pred mogućnost tvoju slažem:
Na tronošku tko mi pane,
Bez mene nek ne ustane;
U prozor mi tko zaluče,
Bez men' glave ne izvuče;
Tko u vrtu krušku takne,
Bez mene se ne odmakne.«
Bogo reče: »Čudni ljudi!
Al što želiš, to ti budi.«

Ide vrijeme, dođe rok:
Eto vraga skok na skok!
Kuc na vrata iznenada.
»Dobra večer, stari goso!
Već je hora, pusti posô.
Brže bolje ajdmo sada!
Puna mjera sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta!«

A majstoru naopako!
»Čekaj dokle večeramo;

Tko će gladan sad u pako?
Na tronošku sjedi amo!«
Na tronošku vraže sio,
Ko prikovan da je cio.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza.
Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza.
Ko tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš:
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje.
Al badava! — kako sio,
Ko prikovan da je cio.

»Oj računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«
»Id', luđače, do nedraga!«
Majstor reče, vrag do vraga.

Ide vrijeme, dođe rok,
Eto vraga skok na skok!
Kuc na prozor iznenada!

»Dobra večer, stari goso!
Već je hora, pusti poso.
Brže bolje, ajdmo sada!
Puna mjera, sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

A majstoru naopako!
»Čekaj, dokle večeramo;
Tko će gladan sad u pakô?
Pod prozorom čekaj tamo!«
U prozor ti vraže luče, —
Svoje glave ne izvuče.

»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza.
Baca tamo, baca sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza.

Ko tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš:
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje.

Al' badava! — lud zaluče,
Svoje glave ne izvuče.

»Oj računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me goso, pusti, pusti!«

»Id', luđače, do nedraga!
Al' kad dođeš, ne budali!
Kraj je onda svakoj šali.«
Majstor reče, vrag do vraga.

Ide vrijeme, dođe rok:
Eto vraga skok na skok!
Kuc na vrata iznenada.
»Dobra večer, stari goso!
Već je hora, pusti poso.
Brže bolje ajdmo sada!
Puna mjera sedam ljeta,
Put mojega treba svijeta.«

Lija majstor stiska oči:
»U lijep čas mi došo jesi!
Gle tam krušku, deder skoči,
Pa krušaka se natresi;
I kruške mi nosi simo,
Da se putem osladimo.«

Skoči vraže, ludo zvjere;
Trese kruške do zla bijesa,
Dokle do tri pune mjere
Krušaka se ne natresa.
Luđak krušku uhvatio —
Ko da si ga prilijepio.
»Gotovi smo, da idemo!«
Vrag da skoči, pa se trza.
Trese tamo, trese sjemo,
Bijesno škripi, lud se vrza.
Ko tamjanom da ga kadiš,
Ili svetom vodom hladiš:
Psiče, puše, kune, psuje,
Grize, plače, jadikuje.
Zalud! — Krušku uhvatio —
Ko da si ga prilijepio.

»Oj računi tebi pusti!
Sedam jošte dajem ljeta
Tvojoj duši ovog svijeta,
Al' me, goso, pusti, pusti!«

»Ao vraže, naopako!
Ako sam se zapisao,
Da ću s tobom poć u pakô,
Nisam svoje kruške dao:
Kraj je sada svakoj šali,
Ja ti rekoh, ne budali!«

Skoči majstor, skoče momci,
Redomice vratolomci:
Povadiše to remenje,
Đavolčetu leđa glade;
Đavo kuka, đavo stenje,

I kroz suze i kroz jade
Đavo gosi to govori:
»Oj pustoga vam remena!

Joj! nemojte! — Ta to gori!
Ni vrag nije od kamena;
Stoga za lijek leđa mojih,
A s žuljeva mojih hudi',

Jošte dvadest ljeta tvojih
Na ovome svijetu budi!«

»Kraj je sada svakoj šali;
Ja ti rekoh, ne budali!«

Pa sve više čeljad gipka
Zamahnula to remenje,
A sve više kao šipka
Vrag se trese, vraže stenje.
Pane remen, opet zviznu;
Vrag se vije, jecat briznu:
»Jao! jao! dosta! dosta!
Nek ti duša bude prosta.«

»Id', luđače, do nemila!«
Majstor reče, vrag do vraga.
Nikad njemu više traga.
Istina vam sve to bila:
Od majstora sam je slušô,
Kad sam kod njeg vino kušô.

August Šenoa

PRODAVAČICA ŠIBICA

Već se smrkavalo. Bilo je vrlo hladno; snijeg je padao. Bilo je to posljednje veče u godini. Silvestrovo veče. Po ovoj zimi i pomrčini išlo je ulicom jedno malo, siromašno djevojče gologlavo i bosonogo. Istina, imalo je papuče, kad je pošlo od kuće, ali su bile vrlo velike, jer ih je prije toga mati nosila, pa ih je mala izgubila, kad je ulicom trčala, da se ukloni jurnjavi dvojih kola; jednu papuču nije nikako mogla naći, a s drugom je jedan dječak pobjegao.

I sad je mala djevojčica išla bosa svojim nožicama, koje su sasvim pocrvenjele i pomodrile. U svojoj je staroj pregači nosila hrpu šibica, a jedan je svežanj držala u ruci. Na čitavom putu nije od nje nitko ništa kupio, niti joj je itko milostinje udijelio. Bila je već sasvim klonula i kao prestrašena. Snježne su pahuljice padale po njenoj dugoj plavoj kosi, koja se lijepo, u uvojcima, niz ramena

spuštala. Sa svih su prozora padali svijetli mlazovi svjetlosti, a kroz sve se ulice širio miris pečene guske. Ta bilo je Silvestrovo veče, i ta je misao sasvim osvojila malu djevojčicu.

Ona se šćućuri u jednom kutu između dviju kuća, od kojih je jedna malo više iskočila na ulicu od druge. Postavila je svoje male noge poda se, ali su joj više zeble. Pa ipak se nije usudila da ide kući, jer nije ni jedne kutijice šibica prodala, pa nije zaslužila ni prebijene pare. Zacijelo bi je otac istukao, a bilo je i zima kod kuće; nad njima je bio samo go krov, i vjetar je unutra ujao i brijao, premda su veće pukotine bile začepljene slamom i prnjama. Ah kako bi bilo lijepo, da zapali jednu šibicu! Samo kad bi smjela izvaditi jednu iz kutijice pa da je ukreše uza zid i zagrije prste na njoj. Na posljetku ipak izvadi jednu. Kres! Kako je sijevnula, kako je gorjela! Šibica zasja toplim svijetlim plamenom kao malena svjećica, kad ju je djevojčica rukom zaklonila. Djevojčici se pričini, kao da sjedi pred kakvom velikom, gvozdenom peći, mjedi okovanom i ukrašenom. Plamen je tako lijepo gorio i tako ugodno grijao. Mala je već ispružila noge, da i njih ugrije — ali se plamen ugasi. Nestade peći — ona je sjedila tu s nagorenom šibicom u ruci.

Zapali novu; ona je gorjela, svijetlila, a zid, na koji je svjetlost padala, postade najednom providan. Mala je gledala upravo u odaju, gdje je stajao postavljen sto sa sjajnim bijelim stolnjakom, na njemu fino porculansko posuđe, a divna se pečena guska pušila ispunjena šljivama i jabukama. A što je bilo još ljepše, guska skoči iz zdjele pa poče da gega po podu s nožem i viljuškom zabodenom u leđima ravno prema siromašnoj djevojčici. No šibica se ugasi, i sad je djevojče moglo da gleda samo u onaj debeli, hladni zid.

Opet zapali jednu. Sad se nađe mala pod divnim božićnim drvetom. Bilo je veće i mnogo kićenije od onoga, što ga je na Badnjak kroz staklena vrata vidjela kod bogatog trgovca. Tisuću svjećica gorjelo je na zelenim grančicama, a šarene sličice kao one, što su bile namještene u izlozima, gledale su ozgo na nju. Mala ispruži obje ruke uvis prema njima — onda šibica utrnu. One sitne božićne svjećice dizale su se sve više uvis, i tek sad opazi, da su to bile sjajne zvjezdice. Jedna od njih pade s neba dolje i pusti za sobom na nebu dugi vatreni trag.

»Sad netko umire!« reče mala; stara bi joj baka, koja je uvijek prema njoj bila prijazna, uvijek pričala: »Kad koja zvijezda padne, digne se jedna duša gore k Bogu!« I jadna baka je već davno umrla.

Djevojče i opet kresnu šibicu uza zid; ona zasvijetli daleko unaokolo, i usred svjetlosti se ukaza baka blaga i prijazna.

»Bakice!« vikne mala »uzmi me k sebi. Znam ja, da ćeš odmah nestati, čim se šibica ugasi, baš kao što je nestala i ona topla peć, ona tečna pečena guska i ono veliko sjajno božićno drvce!« I brzo zapali sve preostale šibice, što su joj bile u kutijici, jer je htjela

da zadrži bakicu uza se, a šibice planu takvim sjajem, da se bolje vidjelo nego po bijelom danu. Tako velika i tako lijepa nije nikad baka bila. Ona uze djevojčicu u naručje, pa se uzdigoše visoko gore u svjetlost i radost; zima, glad i bojazan odoše od nje — bile su kod Boga!

U kutu kraj kuće u rano zimsko jutro sjedilo je ono malo djevojče mrtvo, smrznuto posljednjega dana stare godine; ali su njegovi obrazi ipak bili rumeni, a oko usta je titrao zadovoljan smiješak. Svanulo je jutro nad malim lešem, štono je tu ležao na šibicama, od kojih je jedna kutijica izgorjela. »Htjela je da se ogrije!« reče svijet. Nitko nije znao, kakvih je ona krasota vidjela i s kakvim je sjajem ona s bakom otišla u vječnu radost nove godine.

Hans Christian Andersen

MAJKA

Ja ne znam, što je majka mila,
ni majčin što je srca plam;
ja ne znam, što je sve mi bila,
ta da je bila, jedva znam!
Ko san mi lebdi slika pusta,
kad zadnji put me k sebi zva,
kad zadnji cjelov s milih usta
i blagoslov mi zadnji da.

A ja sam plako, Bože sveti,
i proplako sam cijelu noć:
»O, majko slatka, nemoj mrijeti,
ti ne smiješ, ne ćeš od nas poć!«
O, ludo li sam bio čedo,
zar mari smrt za srca jad?
Drugačije sam svijet taj gledo,
neg' što ga gledam bolan sad.

Ah, svuda bjesni smrti sjena,
od dragih drage dijeli nas,
i samo slatka uspomena
sačuvat nam je kadra glas.
Oj, uspomeno, kivna meni,
o majci što mi znadeš reć?
Ti šutiš — jao! bar spomeni,
što davno mene boli već:

Ja ne znam, što je majka mila,
ni majčin što je srca plam;
ja ne znam, što je sve mi bila,
ta da je bila, jedva znam.
Pa ipak srce moje sluša
utješljiv neki s neba jek:
»U tebi živi majke duša,
i živjeti će s tobom vijek«.

Hugo Badalić

*

U OVOJ ČARŠIJI NEMA LJUDI

Pòšao nȅkakav sèljâk u čȁršiju na pàzâr, a ònê pàre, štȍ je ùhvatio òd nešto mȁlo prȍdane vȕne, sprêmi u jèdnu kȑpicu pa tȉsne zȁ pâs. Pȍčne po čȁršiji tȁmo âmo hódati i glȅdati, štȁ bi za svòju kȕću kúpio. Vȉdî u jèdnom dućánu dȍbrijeh òpanâkâ te ih pògodi, à kad htjȅde prihvatiti pàre ȉza pâsa, zlȍ na njèga i nȁopako! Nêma mu pârâ, nȅgo mu nȅgdje ìspale, ȉli mu ih nȅtko izvukao ȉza pâsa. On po čȁršiji gȍre dȍlje, tȁmo âmo, propìtuje svȁkoga zà pare, a svè zalúdu. Pȍdvî rûke pȍd pȃs pa nȁumi, da onàko prázan ȉdê dȍma. Ùto ùgledâ jèdnoga svôg kòmšiju[1]), gdjȅ nȅšto trâži. »Štȍ tî trâžiš, bȍlan?« — »Evo trâžim jèdnoga čòvjeka, jȅr s njîm pogòdih krùmpir, pȁ ga ne mògu náći.« — »Àjdmo, bȍlan, dȍma, ȁko sam jâ lûd, nè budi tî. Kàkvâ čòvjeka tî u òvoj čȁršiji trâžiš, kad óvdje níje nȉkada bílo ljúdī nȉti će bȉti.

Narodna priča

---

1) susjed

PRAVA SE MUKA NE DA SAKRITI

Bio jedan siromah čovjek, pa se pribije u nekakva bogata čovjeka, da služi bez pogodbe.

Tako je služio godinu dana, a kad se navrši godina, on dođe gospodaru svome i zaište, da mu plati, što misli, da je zaslužio. Gospodar izvadi jedan novčić pa mu reče: »Na! To ti je plaća«. Sluga uzme onaj novčić i zahvali gospodaru pa onda otide na jedan potok, gdje je voda bila vrlo brza. Kada dođe na potok, reče sam u sebi: »Bože milostivi! Šta je to, da sam zaslužio jedan novčić za cijelu godinu dana? Ali Bog zna, jesam li i toliko zaslužio. Evo ću

sad ogledati: bacit ću ovaj novčić u vodu, pa ako ne potone, onda sam je zaslužio.« Pa se onda prekriži govoreći: »Bože milostivi! Ako sam zaslužio ovaj novčić, neka pliva povrh vode; ako li nijesam, neka potone na dno.« To rekavši baci novčić u potok, a novčić odmah potone na dno. Onda se sagne te izvadi novčić iz vode pa ga odnese gospodaru natrag govoreći: »Gospodaru, evo ti novčić natrag, ja ga još nijesam zaslužio, nego ću te služiti još jednu godinu dana.« I tako stane nanovo služiti; i kad se opet navrši godina dana, on dođe gospodaru i zaište, da mu plati, što misli da je zaslužio. Gospodar opet izvadi novčić pa mu reče: »Na! To ti je plaća.« On uzme novčić i zahvali gospodaru pa opet otide na onaj potok, prekriži se i baci novčić u potok govoreći: »Bože milostivi! Ako sam ga pravo zaslužio, neka pliva povrh vode; ako li nijesam, neka potone na dno.« Kao i prvi put novčić opet potone na dno, a on se sagne te ga izvadi pa opet odnese gospodaru govoreći: »Evo ti, gospodaru, novčić natrag, još ga nijesam zaslužio, nego ću ti još jednu godinu služiti.« Tako on opet poče služiti, pa kad prođe i treća godina, on otide gospodaru i zaište, da mu plati, što misli, da je zaslužio. Gospodar mu opet da novčić, a on ga uzme i zahvali se pa otide na potok, da vidi, je li ga sad zaslužio. Kad dođe na potok, prekriži se pa baci novčić u vodu govoreći: »Bože milostivi! Ako sam zaslužio ovaj novčić, neka pliva povrh vode; ako li nijesam, neka potone na dno.« Kad novčić padne u vodu, počne plivati povrh vode.

Onda on veseo uzme iz vode novčić i metne ga u špag[1] pa otide u šumu, načini malu kolibicu i ondje stade živjeti.

Poslije nekoliko vremena čuje on, da se stari njegov gospodar sprema na galiji preko mora čak u drugo carstvo, pa otide sa svojim novčićem k njemu i stane ga moliti, da bi mu kupio što u drugom carstvu za njegov novčić. Gospodar mu obeća, uzme njegov novčić pa pođe na put.

Putujući tako nađe kraj mora nekakvu djecu, koja su bila iznijela mačka, da ga ubiju i u more bace. Kad on to vidi, pritrči k njima pa ih zapita: »Što je to, djeco?« A oni mu odgovore: »Čini štetu, pa hoćemo ga ubiti.« Onda on izvadi onaj novčić svojega sluge pa im pruži, da mu dadu mačka. Djeca to jedva dočekaju pa uzmu novčić, a trgovcu dadu mačka. On donese mačka na galiju pa pođe dalje putovati.

I tako putujući, jedan dan duhne jak vjetar te odnese galiju bogzna kuda, da za tri mjeseca nije mogla izići na svoj pravi put. Kad se vjetar utišao, gospodar one galije nije znao, gdje je, i pošavši još malo dalje dođe pod jedan grad. Kad se čuje u gradu, da je došla galija iz nepoznate zemlje, navale mnogi da gledaju. Jedan od onih ljudi, koji je bio vrlo bogat, pozove gospodara od galije na večeru. Kad tamo, ali gospodar od galije ima šta i vidjeti: miševi i štakori trče na sve strane, a sluge s batinama stoje te brane, da ne natrče na sto. Onda on reče domaćinu: »Zaboga, brate, što je

to?« A domaćin mu odgovori: »Tako je, brate, uvijek kod nas, da ne možemo od toga zvjerinja u miru ni večerati. Još kad spavamo, svako imamo svoj sanduk pa se u sanduk zatvorimo, da nam ne bi uši poizgrizali.«

Onda se gospodar od galije sjeti svoga za novčić kupljenoga mačka pa reče domaćinu: »Ja imam u galiji zvjerku, koja bi sve to poklala u dva, tri dana.« Domaćin mu nato odgovori: »Brate! Ako imaš takvu zvjerku, daj je ovamo; ja ću ti napuniti galiju samoga srebra i zlata, samo ako je istina, što kažeš.« Poslije večere otide gospodar od galije te donese svoga mačka i reče domaćinu, da legne bez sanduka; ali oni opet ne smjednu nipošto, nego on sam ostane tako da spava. Onda on pusti mačka. A mačak, kad opazi tolike miševe i štakore, počne ih hvatati i daviti pa sve na gomilu slagati. A i miševi i štakori poznavši, tko je tu, stanu bježati kud

koji. Kad ujutro dan svane, i oni poustaju, ali nasred sobe velika gomila miševa i štakora, a po sobi slabo je koji još trčao, nego su izvirivali iz jama. A poslije tri dana nije se mogao ni jedan vidjeti.

Onda naš domaćin za mačku napuni putniku galiju punu srebra i zlata.

Potom naš putnik pođe galijom kući.

Kad dođe kući, eto ti onoga staroga sluge pa ga pita, šta mu je donio za onaj novčić.

Gospodar mu iznese jedan mermer kamen, lijepo otesan na četiri ugla, pa mu dade. »Na! To sam ti kupio za tvoj novčić« Sluga se tome vrlo obraduje, uzme kamen, odnese ga u svoju kolibu i načini od njega sto. Sutradan otide sluga u drva, pa kad se vrati kući, a to se onaj kamen pretvorio u zlato, te sja kao sunce; sva se koliba od njega svijetli.

Kad on to vidi, uplaši se pa potrči svome gospodaru i kaže mu: »Gospodaru, što si ono ti meni dao? Ono nije moje; hodi da vidiš« Gospodar dođe i kad vidi, kakvo je čudo Bog učinio, onda mu reče: »Nije druge, moj sinko! Kome Bog, tome i svi sveci; hodi ovamo, evo tvoga blaga.« Pa mu dade, što je god donio na galiji, a usto i kćer svoju, da se oženi njome.

Narodna pripovijetka

---

[1] džep

JARAC ŽIVODERAC

Bio starac i baba pa imali dva sina i dvije snahe. Oni su bili vrlo siromašni i nijesu imali ništa drugo do jednoga jarca. Jedan dan pošlje starac mlađu snahu, da vodi jarca u šumu, da mu nakreše, da ne bi umro od gladi. Ona po zapovijedi otide s jarcem, ali maločas, eto ti jarca kući pa se stane drekenjati oko kuće: »Mehehe!« Starac iziđe i zapita ga, šta mu je i šta je došao kući. A on odgovori: »Poslao si snahu, da mi kreše, da brstim, a ona mi natakla gužvu na gubicu, pa ne mogu.« Onda starac pošlje drugu snahu, ali jarac onako uradi i kod nje. Pošlje starac sina mlađega, ali jarac onako uradi i njemu; pošlje starijega, i starijemu učini jarac onako. Sad pođe baka, uzme u ruku osjevine i stane prosipati za sobom vabeći jarca: »Jac jaco, jac jaco!« Jarac iđaše za babom, dokle tecijaše iz njezine rukavice osjevina, a kad nestade, on se onda vrati po svome običaju kući i stane ga dreka oko kuće: »Mehehe!«

Opet ga starac zapita, šta mu je, a on odgovori: »Poslao si baburinu, da mi kreše, da brstim, a ona mi natakla gužvu na gubicu, pa ne mogu.« Starac misleći, da je istina, što jarac govori, pođe sam s njime, a jarac isto onako uradi i njemu. Tada se starac razljuti i, kako dođe kući, odmah jarca zakolje, odere ga, osoli, natakne na ražanj i pripeče ga k vatri, a moj ti jarac skoči s ražnja pa bježi u lisičju jamu, a lisice ne bijaše kod kuće. Kad lisica dođe, čuje, da ima netko u njezinoj kući, i ne smjede ući unutra, nego pođe od svoje kuće nevesela i žalosna. Idući tako, eto ti pred nju zeca, pa je zapita, šta traži tuda tako nevesela. A ona mu kaže, da se netko uvukao u njezinu kuću, pa sad ne smije unutra. Onda zec reče: »Hajdemo nas dvoje, da vidimo, tko bi to bio«. I tako pođu. Kad dođu pred jamu, poviče zec: »Tko je u tetinoj jami?« A jarac iznutra odgovori: »Ja sam jarac živoderac, živ klan nedoklan, živ soljen nedosoljen, živ pečen nedopečen! Zubi su mi kao kolac, pregrist ću te kao konac!« Kad to čuju zec i lisica, poplaše se pa pobjegnu glavom bez obzira. Bježeći tako naiđu na vuka, medvjeda i lava, pa ih oni zapitaju, što im je, šta bježe. Kad lisica i zec vide ovakvo društvo, oni se zaustave pa im pripovjede, šta je i kako je. Onda se dignu svi zajedno, eda bi kako uveli tetu u njezinu kuću, ali im uzalud bješe muka, jer im jarac svakome odgovorio kao i zecu. Hodajući tako neveseli po polju i brinući se s tetom sretnu ježa, i on ih zapita, šta rade toliki u društvu, a oni mu kažu sve, šta je i kako je. Onda reče jež: »Hajde da i ja sreću pokušam, da vidim, tko je to«. Kad dođu pred jamu, poviče jež: »Tko je u tetinoj kući?« Jarac odgovori: »Ja sam jarac živoderac, živ klan nedoklan, živ pečen nedopečen! Zubi su mi kao kolac, pregrist ću te kao konac!« Nato mu jež reče: »Ja sam jež, svemu selu knez; savit ću se u trubicu, ubost ću te u gubicu«! I moj ti jarac bježi!

Narodna pripovijetka

SUNCE DJEVER I NEVA NEVIČICA

(Iz knjige »Priče iz davnine«)

Tako bili mlinar i mlinarica, a oboje bili tvrda i krivična srca. Kad bi careve sluge donijele žito, da se samelje, mlinar ništa ne uzme za platu i još pošalje caru milošte, samo da se umili silnom caru i njegovoj kćeri, oholoj carevni. Kad pak dođe sirotinja, da samelje žito, mlinar uzima od dvije mjerice jednu sebi za plaću i drugačije ne će mljeti.

Tako jednog dana, a bilo to ravno o Koledama i ciča zima, dođe do mlina neka baka, a na baki krpe i dronjci. Stajao mlin u gaju na potoku, i nitko nije mogao znati, odakle je baka došla.

Ono pak ne bijaše baka, kao što jesu bake, već ono bijaše Mokoš. A Mokoš se znala u svašta pretvoriti: i u pticu, i u zmiju, i u baku, i u djevojku. A još mogaše Mokoš svašta načiniti: i zlo i dobro. Al jao onomu, koji joj se zamjeri, jer bijaše vrlo pakosna. Stanovala Mokoš u glibu nakraj močvara, gdje je u jeseni sunce sjedalo. Kod nje bi Sunce sve zime noćivalo, a Mokoš znala i ljute trave i krepke pregovore te bajala i tetošila nejako Sunašce, dok se ne bi o Koledama pomladilo i nanovo prosinulo.

»Dobar vam dan,« nazove dakle baka Mokoš mlinaru i mlinarici, »i da mi sameljete ovu torbu »žita.«

Stavi baka torbu na tle, a mlinar će:

»Samljet ću: polak torbe tebi za pogaču, a polak meni za naplatu.«

»Nemoj tako, sinko! Pofalit će mi za pogaču kolednicu, jer eto u mene šest sinova, a sedmo unuče Sunce danas mi se rodilo.«

»Idi ne bulazni, stara budalo,« otrese se mlinar. »Baš i naličiš, da budeš Sunčeva baka!«

Pa amo tamo, al' mlinar ne htjede nikako mljeti bez po torbe, a baka uprti opet svoju torbu i ode stazom, kuda bijaše došla.

Bila pak u mlinara kćerka, krasna djevičica, a zvali je Neva Nevičica. Čim se bijaše ona rodila, okupale je vile u omahi, te se od nje svako zlo odmahivalo kao voda od mlina. I još joj narekoše vile, da će joj u svatovima biti Sunce djeverom; ele, ona Sunčeva nevjestica. Zato je i nazvali: Neva Nevičica, a bila ona prekrasna i uvijek nasmijana kao vedar dan.

Ražalilo se Nevi Nevičici, kad mlinar onako otpravio baku. Ode ona, dočeka baku u gaju i reče:

»Vrati se, bako, sutra, kad budem sama. Samljet ću ti žito bez plaće.«

Sutradan mlinar i mlinarica odoše u šumu, da usijeku badnjak za ognjište, a Neva Nevičica osta sama.

Ne potraja dugo, eto bake s torbom.

»Dobra ti kob, djevičice,« reče baka.

»I tebi dobra bila,« odvrati Neva Nevičica. »Čekaj, bako, da otvorimo mlin.«

Bijaše ono maleni mlin žličar, hvatao vodu u četiri prekrštene žlice te se okretao kao vreteno. Mlinar bijaše pak zapeo mlin, te Neva Nevičica morade do koljena u leden potok, dok otpusti zavor.

Zaklepeće mlin, krenu se žrvnjevi, i samelje Neva Nevičica žito baki. Napuni joj torbu brašna i ništa ne uze za plaću.

»E hvala ti, djevičice,« reče baka Mokoš, »bit ću ti na pomoći, kudgod budeš nogom prolazila, kad nisi čuvala nožice od ledene vodice ni ruke od neplaćene muke. I još ću kazati mome unuku Suncu, tko ga ovo dariva pogačom.« Onda uze baka brašno i ode.

Od tog dana ništa u mlinu bez Neve Nevičice biti ne mogaše. Dok se ona ne takne mlina, dotle ne hvataju žlice vodu; ako se ona ne nagledne u mučnjak, u njemu nikad brašna. Ma koliko u njega padalo sa žrvnjeva, sve ko da u zemlju propada: mučnjak prazan, dok ne zirne u njega Neva Nevičica. Pa tako i sa svime bilo, što se mlina držalo.

Trajalo to dosta dana, trajalo i potrajalo, al' mlinar i mlinarica stali nenavidjeti kćerku i mrziti na nju. Više li se ona pašti i više li zarađuje, to mrče oni na nju gledaju, gdje ona može sve pjevajući, a oni ne mogu ni zube lomeći.

Bilo tako jednog jutra, o Krijesnim danima, kad Sunce, silno i žarko, prolazilo po pol neba kao žeženo zlato. Nije više Sunce u glibu noćivalo, niti ga Mokoš bajala, nego Sunce vladalo svijetom, slušali ga i nebo i Zemljica. Sjela dakle Neva Nevičica o Krijesu pred mlin te pomislila:

»Da mi je otići odavle, kad im mrzovoljnima ne mogu ugoditi.«

Tek ona tako pomislila, al' se već pred njom stvorila ona baka, što bijaše Mokoš.

»Ja ću ti pomoći, ali valja da me u svemu poslušaš i pazi, da mi se ne zamjeriš,« reče baka. »Eno jutros išetala ohola carevna po livadi, izgubila ključe od škrinje i rušnice te sad ne može do krune ni do odore. Razglasila carevna: tko nađe ključeve, ako je momak, bit će mu carevna ljuba i vjerenica, ako li je djevojka, uzet će je carevna za prvu dvoranicu. A ti hajde sa mnom, pokazat ću ti, gdje leže ključevi. Odnijet ćeš ključeve carevni i bit ćeš joj prva dvoranica. Svilom ćeš se zagrtati i carevni uz koljeno sjediti.«

Stvori se odmah Mokoš prepelicom, a Neva Nevičica pođe za njom.

Tako dođoše na livadu pred careve dvore. Po livadi razišli se kićeni junaci i plemenite gospođe, a oko livade konjušari bijesne konje podržavaju. Samo jednog konja ne drži konjušar, već ga drži bosonogo siroče. Bio ono konj Oleha bana, a bio konj najžešći, Oleh ban pak junak najljepši pod nebeskom kapom. Svatko može poznati Oleha bana među onolikim banima i županima, jer na njemu odora nekićena, al bijela čelenka gizdavija od svih ostalih.

Hodaju tako junaci i plemenite gospođe livadom i sve čizmicama travu razgrću, ne bi li našli ključeve. Samo Oleh ban slabo se za ključeve ogleda, kano da mu je do igre i obijesti. A na prozor carevna izgleda i pazi, kojeg li će sreća poslužiti. Dobro pazi ohola carevna i sve sebi dobru sreću daje, ne bi li Oleh ban ključeve našao.

Kad došla Neva Nevičica i pred njome prepelica, nitko ih na livadi i ne opazio doli jednoga Oleh-bana.

»Još ne vidjeh ovako mile djevičice,« pomisli Oleh ban i pođe prema njoj.

Al' uto opazila Nevu Nevičicu i carevna s prozora, te kako bijaše ohola i nesmiljena, i ne pogleda, kako je ono milo djevojče, nego se razljuti i reče: »Toga bi se još htjelo, da ova priprosta djevojka nađe ključeve te da mi postane dvoranicom!« Tako pomisli i odmah pošalje sluge, da otjeraju onu djevojčicu.

Ide livadom Neva Nevičica, kud je vodi prepelica. Tako dođoše do pol livade, gdje se bijaše štir razrastao. Razmakne prepelica dva lista nakraj štira, a pod njima ključevi.

Sagnu se Neva Nevičica i digne ključeve, a kad pogleda na careve dvore i zagleda oholu carevnu, uplaši se Neva Nevičica i pomisli: »Gdje bih ja bila carevni dvoranica!«

Kad ovako pomisli, ogleda se ona, a uz nju divan junak, kao da se suncem bratimio. Bijaše to Oleh-ban.

Brzo smisli Neva Nevičica, ne učini, kako joj bijaše Mokoš zapovjedila, nego pruži ključeve Olehu banu:

»Evo tebi ključevi, neznani junače, nek' ti bude carevna ljubom i vjerenicom,« reče Neva Nevičica i ne može skinuti očiju s divnoga junaka.

Ali uto dođoše i sluge s bičevima te se nemilo okosnuše na Nevu Nevičicu, da je po zapovijedi potjeraju s livade. Kad ono vidio Oleh ban, brže se junak smislio te odgovara Nevi Nevičici:

»Hvala tebi na ključevima, mila djevičice, al' sam eto drugo zamislio. Ti ćeš meni biti ljuba i vjerenica, jer si ljepša nego jutarnja zvjezdica. Evo dobrog konja moga, ponijet će nas u moju pustu banovinu.«

Radosna pođe Neva Nevičica uz Oleha bana, a on je digne do sebe na konja. Kad na dobrom konju proletješe carevni uz prozore, vješto se baci Oleh ban ključevima, te se upravo na okno ovjesiše.

»Evo ključevi, svijetla carevno,« doviknu Oleh ban carevni, »u sreći nosila krunu i odoru, a ja sam sebi našao djevojku.«

Svu noć jezdio Oleh ban s djevičicom, a pred zoru stigoše u pustu banovinu, do hrastove gradine Oleha bana. Oko hrastove gradine tri okopa, a nasred gradine čađavi dom.

»To su dvori Oleha bana,« reče junak Nevi Nevičici te se i sam nasmijao, gdje boljih dvorova nema. Al se nasmijala bolje Neva Nevičica, gdje će banovati uz takovog divnog junaka.

Tako oni umah narediše svatove, da se proslavi vjenčanje. Uzvaše dvadeset junaka i dvadeset ubogih sirota, a više naroda i ne bilo u pustoj banovini. Pa da ih bude više i veselije, pozvaše još iz planine vuka i vučicu te surog orla i sivog kraguja, a Nevi Nevičici dvije djeveruše: grlicu i tanku lastavicu.

I još se Neva Nevičica pohvalila Olehu banu:

»Da me može prepoznati Sunce, i ono bi mi u svatove došlo. Bilo bi mi Sunce djever u svatovima, jer mi tako narekoše vile.«

(Ohola carevna, uvrijeđena, što joj je Oleh dobacio ključeve i otišao s ubogim djevojčetom, zamoli oca, da pošalje vojsku na Oleha. Vojska navali na Olehove dvore, Oleh i svatovi junački se brane, ali je carska vojska jača. Oleh je već teško ranjen, i zato Neva moli Mokoš, da im pomogne. Mokoš ne će pomoći.)

Oglednu se krasna djevičica, ne bi li se tkogod smilovao, iz ljute nevolje pomogao! Ogledni se milo i premilo i po zemlji i po nebu. Kad u nebo poglednula, a nebom Sunce prolazilo, žarko kao žeženo zlato. Kada ona k Suncu pogledala, zadivilo se Sunce onolikoj milini pa se odmah na nju ogledalo. Zgledali se Sunce i Neva Nevičica, a kako se zgledali, tako se upoznali, te se odmah Sunce dosjetilo: »Evo, to je ona nevjestica, kojoj idem u svatove. U dobar čas i pogače darivala, u bolji čas je k meni pogledala.«

Čulo Sunce, kako se čas prije Mokoš okosnula na Nevu Nevičicu i kako joj pakosna ne htjede pomoći, pa se sada Sunce gromko

prokaralo. Od straha zanijemila cijela banovina, od straha se spustile sjekire i kijače, a silno Sunce nad Mokoši grmjelo:

»Ej, dadiljo, srce nemilo! Kad bi pakost svijetu pravdu krojila, gurava bi pravda nastanula! Ako si me iz gliba odbajala, u glibu si jadna i ostala! Nisi sa mnom nebom prošetala nit' si sa mnom s neba pogledala, da bi znala pravdu otkrojiti. Ej, dadiljo, srce nemilo! Zar će o Krijesu silno Sunce zaboraviti, tko ga slabašna o Koledama darivao? Il' će djever Sunce zamjeriti nevjesti, što ostavi caru dvore, a carevni dvoranstvo te privoli po srcu junaku? — Propadaj u zemlju, crna dadiljo, ti u zemlju, a ja s nebesa, da pomognemo čestitog junaka i njegovu krasnu djevičicu.«

Sluša i nebo i zemlja Sunce, a kako ga ne bi poslušala crna vrana, što bijaše Mokoš. Odmah Mokoš u zemlju propala, da učini po zapovijedi Suncu.

A Sunce, koliko bilo žarko po sebi, toliko se još više osililo. Udri Sunce odozgora, ražarilo pustu banovinu, razgrijalo i nebo i zemlju; gvozdenu bi planinu usijalo!

Razbijeliše se šljemovi na nesmiljenoj vojsci, usijaše se oni teški oklopi, ražariše se koplja i sjekire. Uhvatila omara ljutu carevnu, uhvatila omara strijelce nebrojene, gdje im gori mozak pod šljemovima, a prsa im sopću od žege pod oklopom. Koga krov ne čuva, taj živ ne ostaje. Omara vojsku k zemlji oborila. Jedan drugomu preko pasa pada; ovaj onog pobratima zove — još ne zovnu, a već se oborio.

Mori tako Sunce vojsku nesmiljenu, a Mokoš pod vojskom Suncu pomagala i duboke glibe otvorila. Gdje kojega Sunce oborilo, tu se pod njim i glib otvorio: u glib pada, a glib se zatvara; gdje stajao, tu mu grob nastao.

Propada tako vojak za vojakom, tako strijelac za strijelcem, tako carevna, tako oružje bojno i sjekire i kijače. Strahota je pogledati onoliku vojsku, gdje joj Sunce s nebesa sudi: Sunce sudi, a zemlja pokapa! — Kratko doba, jedan ili dva časa, i nestade ona silna vojska, a u banovini nigdje žive duše. Samo koji bili pod krovom doma čađavoga, oni živi ostali.

Opet leži pusta banovina Oleha bana, a na prozor izvirivala radosna djevičica — Neva Nevičica, da vidi eda li se djever ublažio, što je pakost po svijetu pomorio!

Ivana Brlić-Mažuranić

BEG-EMINA I FATIMA

Kakva huka iz daleka,
il' carević vojsku vodi,
ili pašić konje poji?
Nit' carević vojsku vodi,
niti pašić konje poji,
već se voda pomutila,
dvije seke zanijela:
Beg-Eminu i Fatimu.
Beg-Emina isplivala,
a Fatima potonula.

Tonući je govorila:
»Beg-Emina, seko moja,
nemoj kazat miloj majci,
da sam mlada potonula,
već ti kaži miloj majci,
da sam se ja preudala,
sitan pisak svati moji,
jablanovi diverovi,
a ribice jenđijice,[1]
bistra voda drakče[2] moje.«

[1] zaova, bratova žena, koja nevjestu prati na vjenčanje; [2] dragi.

SVEĆENIKOVA PRIPOVIJEST

Od Namura do Brüssela vozio se sa mnom neki belgijski svećenik. Kad je brevijar pročitao, zapita me: »Koliko je sati?« A domala: »Otkuda ste, gospodine?«

»Iz Hrvatske.«

»Iz Hrvatske!« poveseli se on. »Poznata je meni Hrvatska! — — U Kraljevici sam proživio tri godine.«

»U Kraljevici?«

»Da. Kod isusovaca!«

»U frankopanskome dvoru?«

»Tako je!« potvrdi mi on. »Tamo nam je bila škola.«

»Sjećam se — —«

»Zar ste i vi iz onoga kraja?«

»Iz Novoga.«

»Bio sam u Novom; leži poput Betlehema — —«

»A znadete li štogod hrvatski?«

»Kako ne bih?« odgovori mi on našim jezikom. »Već sam nešto zaboravio, jer nemam prilike — — Otkad sam ostavio Kraljevicu, jedan jedini put sam imao zgode, da se razgovaram. A i to su žalosne uspomene . . .«

Ne raspitujem ga, al će on za časak i sam ovako:

»Bilo je to 1896. ili 97. godine u Brüsselu. Naprotiv mojega stana gradili su kuću; pa kad sam opazio, da Primorci zidu, nazvao sam im preko puta »dobar dan«. Od tog dana smo se svako jutro pozdravljali.

Jednog jutra (ja se upravo brijem) čujem neku lomljavu, štropot i jauk, a kad k prozoru, ne vidim ništa, nego silnu prašinu: Srušio se shod, na kojemu su zidari stajali! — — Iz dubine čujem jauk, a što je još strašnije: u visini četvrtoga kata — upravo naprama mojem prozoru vidim dva čovjeka između neba i zemlje! — — Ostala je greda u zid zataknuta (kao kakova vješala!), a na gredi dva čovjeka. Jedan jaše, uza zid, loveći se noktima zida; drugi na kraj brvna visi na rukama . . . I on bi se htio zidu primaknuti, ali se greda slabo drži, pa kadgod se čovjek pomakne, škriplje i u zidu se pomiče . . . Strovalit će se i brvno i ljudi!

I čujem, kako onaj, koji se zida drži, vapije: »Jure brate, ne miči se, izmaknut će se greda! A moja nejačad . . .«

Onaj mlađi, koji na rukama visi, ukoči se, kao da je na krst razapet. Časak visi nepomično pa reče: »Pravo veliš — preteški smo! . . . Pozdravi oca i mater — — Bog!«

Pa sklopi oči i pusti se u propast . . .«

Fran Mažuranić

ŠUMA BEZ SLAVUJA

(Iz knjige »Istarske priče«)

Proljetno je sunce zapalo iza rijeke. Nestade ga upravo iza planine, pod kojom se na glavi mosta bijeli lugarova kućica. — Čas je svečan i tih, ali šuma vri hiljadama sitnih glasova. Sve živo po gajevima, od crvka u travi do sokola na pećini, nešto očekuje, pita, prisluškuje.

Palčić je skočio na gljivu, digao repić u vis i izbuljio oči u crva; cvrknu: »Došao je! Sad će nam se javiti.«

— Vjerujem ti, — odgovara crv. — Inače ti ne bi čekao do sjutra, da me progutaš.

Crn, grdan pauk spušta se na niti s hrastove grane i pita krijesnicu: »Je li zbilja došao?«

— Sigurno, inače bi ti hvatao noćne leptire u svoju mrežu, — odgovara krijesnica.

— Tko bi sada spavao? — veli slak i otvara širom sve svoje cvjetove.

Zapjevao šturak pred rupom. Sa sviju strana lete k njemu tihi glasovi: »Šuti, crnče! On je tu, sad će se javiti.«

— A što će nam novo pričati? Zar što i proljetos? — pita grmuša svoga druga.

— Možda onu o zvijezdi. Meni je ta priča mila — odgovara joj mužjak.

— Ne! ne! Ljepša je ona o kaplji rose na paukovoj mreži — javi se odnekuda sjenica.

— Samo da iznova ne zapjeva onu o češljugaru, kojega je lugarev sin zasužnjio. Da je opet čujem, puklo bi mi srce — reče u grmu zeba.

— Ne onu! Ne onu! . . . stade šapat po cijelome lugu.

— Pst! Pst! . . . Tiho! — začu se iz stotine glasova.

I nasta dubok muk. Prvi je mrak pršio po šumi. Gore na nebu užigale se jedna za drugom večernje zvijezde.

Mračilo se polagano, ali se nebo sve to jače srebrnjelo tamo nad Istočnim jezerom. Ni listak se nije micao na grani.

Sve je bdjelo po gajevima, i cvijet i crvić. Cijela šuma kao da se okamenjela u dugu očekivanju.

Najednoć zašušnu grana na hrastu, i šuma iznova oživje.

Ti'o, ti'o prede
Pauk nit;
Srnče leglo usred šume, gdje se crni borić vit;
S kraja gluha i visoka
Srebrna je nojca stigla,
Utopljenu lampu digla
Iz jezera iz duboka.
Ljud'ma vodi za ručicu sanak slijepog sina.
— Ja ću, majko, gnijezdo viti na dnu oka njina.
Šturak zriče u travici:
»Zri jagodo, zri!«

Ti'o ti'o pauk prede
Niti tri.

Slavujeva se pjesma prekinu, i srebrna mjesečina poplavi šumu. Jezero i rijeka bljesnu mliječnim sjajem. Negdje iza treće gore brujalo je zrikanje popaca.

— Vidio je noć, kako silazi — reče leptir ljiljak, prijatelj tame.

— Izmamio je mjesec iz jezera. Ja ću ugasiti svijeću svoju — šane krijesnica.

— Njegova će pjesma biti noćas tužna. To i volim, reče grmušin mužjak.

— Tiho! tiho! — stade šapat sve naokolo.

Bol, bol, bol me obuzeo
Ljut i crn.
Ružina mi zelen-grana usadila u grud trn.
I ja cvilim, cvilim, cvilim
U bijeloj ovoj noći;
Biser suza niz se toči;
Nemirnim ih tresem krilim':
Prosiplju se, zvuče, zveče
Po mramornoj ploči.

O ružina zelen-grano, drača ti je vrlo kruta!
Malene su grudi moje, a ta bol je vrlo ljuta!
Iz srca se krvca toči:
Tok, tok, tok . . .
Na ružinu trnu onom otrovan je sok.

— Ranila ga crvena ruža u lugarovoj bašti — veli češljugar.

— Ja ću od sebe stresti sve svoje drače! — šumi šipkov i glogov grm.

— Ja ću ublažiti svoj otrov! — veli runjava bunika i čupava kukuta.

— Da, da! I ja previše trujem — priznaje ljutica vireći iz rupe ispod kamena.

— Šutite! — vikne kos. Dok on pjeva, svi se razbojnici kaju, a sjutradan i ne haju.

Zar ne može mjesec sjati
I cvijet noćni mirisati
Bez vapaja tog?
Zar ne možeš, zemljo, spati
A bez plača mog?
Hoće li se tuđa žalost, da uspavaš svoju bol!
Suze rone tople zvijezde na poljanu i na dol . . .
Oj, tako se lakše trpi!
Bol, bol, bol.

— Bol, bol, bol... začu se šum ispod grma puna ljubica. Daleka vrela i zvuci zaromoniše turobno u sjaju mjesečine. Tih i sladak plač razli se svuda naokolo. Čudan bol, pun ugodna umora i tajna milinja raznježi svu šumu. Nešto je gorko izbijalo iz zemlje; nešto je medeno rosilo sa zvijezda...

Pjevač baci nenadano s visoka tri snažna, topla poklika. Šuma se trznu i zašušnu; ču se lupa krila, zrikanje popaca i njihanje cvjetova na dugim batima.

Vladimir Nazor

MAJKA

Srebrna je tvoja kosa,
lice ti je već uvelo,
umorne su tvoje ruke,
klonulo je tvoje čelo;
ko sred groblja crkva mala,
kada na nju sniježak pade,
a oko nje sahranjeni
ljuti boli, sjajne nade.
Kandioce u crkvici
sipa svijetlo i toplinu.
Majko moja! tako gori
tvoje srce svomu sinu.
Kroz oluju mog života
iz daljine, iz tuđine,
nose mene misli moje
crkvi duše materine;
ogrijane, posvećene
na tom dobrom srcu svomu,
vraćaju se s blagoslovom
sreću noseć mojem domu,
pa se zato molim Bogu,
da poštedi sijede vlasi,
da još dugo u crkvici
kandioce ne ugasi.

Jovan Hranilović

OTAC I SIN I NJIHOV MAGARAC

Jedan čovjek idući iz grada kući jahao je na magarcu, a njegov sin, momčić od desetak godina, išao je pored njega pješice. Susretne ih jedan čovjek pa reče: »To nije pravo, brate, da ti jašeš, a dijete, da ide pješice; tvoje su noge jače od njegovih«. Onda otac sjaše s magarca i posadi na nj sina. Malo dalje sretne ih drugi čovjek pa reče: »To nije lijepo, momče, da ti jašeš, a otac da ti ide pješice; tvoje su noge mlađe.« Onda uzjašu obojica i pođu tako malo, ali ih sretne treći čovjek pa reče: »Kakva je i to budalaština: dva luda magarca na jednoj slaboj životinji! Pravo bi bilo, da čovjek uzme batinu pa da vas obojicu stjera!« Tada sjašu obojica i pođu pješice: otac s jedne strane, sin s druge, a magarac u srijedi. Sretne ih četvrti čovjek pa reče: »Ala ste vi čudna tri druga! Zar nije dosta, da dvojica idu pješice? Ne bi li lakše bilo, da jedan od vas jaše?« Tada reče otac sinu: »Mi smo obojica svakojako jahali na magarcu; sada valja da magarac jaše na nama« — pa onda obore magarca na zemlju te mu jedan sveže prednje noge, a drugi stražnje, pa ga onda uzmu na kolac među se i tako ga ponesu. Kad se ljudi, koji su ih sretali i stizali, stanu još većma smijati i čuditi, onda otac najedamput bacivši magarca na zemlju i počevši ga driješiti poviče: »Ta onaj je svaki čovjek luđi od ovoga magarca, koji hoće svemu svijetu da ugodi; ja ću sa svojim magarcem učiniti, kako sam i prije s njim po svojoj volji činio, a ljudi neka govore, šta im drago!« — pa onda uzjaše na magarca, a sin pored njega pođe pješice, i tako odu kući.

Narodna pripovijetka

KRALJ PASOGLAV

Jeste li kad čuli za kralja Pasoglava? Znate li, što se za nj priča?

U ravnoj Podravini, na Jablanovu polju među Virjem, Đurđevcem i Šemovcem, stoje dva okrugla brežuljka. Jedan se brežuljak zove Careva glavica, a pričaju, da su u njem sahranjena trupla divljih Pasoglavaca i njihova cara i kralja, koji da je ovdje zajedno sa svojim podanicima poginuo od ruke hrabrih Hrvata.

*

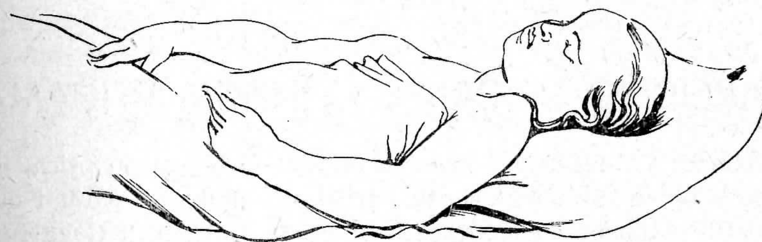
Još se više priča o kralju Pasoglavu i njegovu bezbožnu puku tamo u Primorju, na podnožju sijedoga starca Velebita. Tamo u kamenom gorju, koje se niže od Karlobaga sve do Obrovca, još i danas kola od usta do usta čudna priča o kralju Pasoglavu, o njegovoj vojsci i o njegovu porazu; a sve to pripovijeda narod sa živim uvjerenjem i svježom uspomenom, kao da je sam bio u svemu očevidac. Pokazuje se i nedaleko od sela Starigrada, tik uz obalu morsku, a kod utoka potoka Velike Paklenice podor neke stare gradine, koja se zove Većka kula, pa se govori, da je u toj kuli deset godina tamnovao kralj Pasoglav, a kad je umro, da su ga u njoj i zakopali. Podgorač priča:

Kralj Pasoglav provalio jednom iz neznane zemlje u Hrvatsku i prodro sa svojim divljim pukom sve do kamenoga Podgorja. Imao kralj Pasoglav ljudski struk, ali pasju glavu i jarčevu bradu. Takovi su bili i njegovi ljudi, koji nisu znali za Boga, niti je u njih bilo srca, već su jedino umjeli harati, plijeniti i krv prolijevati. Golem strah zavladao čitavim Podgorjem, nitko se nije usudio oprijeti onim divljim zvijerima, jer se znalo, da ih ne može nadvladati nikakva vojska i oružje. Uto dođe u Podgorje neki biskup sveta života. On ohrabri i skupi nesretne Podgorce i izađe s vojskom Pasoglavu nasuprot s časnim krstom u ruci. Sastavši ga baci na nj prokletstvo i protjera vragove, koji su dosad branili i pomagali njega i puk njegov. Nato navale Podgorci junački na kralja Pasoglava te ubiše njega samoga i iskorijeniše čitavu vojsku njegovu. Biskup dade zatim u sadanjoj Većkoj kuli iskopati dvadeset i devet sežanja duboku jamu i obzidati je živim debelim zidom kao kakav studenac pak baci uz truplo Pasoglava i njegovo silno blago, koje je bilo prokleto, te ga nije smio nitko posvojiti, da ne ogriješi i ne izgubi duše. Nekoliko sežanja povrh Pasoglava dade biskup zakopati i časni krst, da ne bi opet kada izašao na ovaj svijet i udario u stare svoje opačine. I dok je zakopan časni krst, ne će se više Pasoglav vratiti, jer se boji krsta kao žive vatre.

I po drugim nekim krajevima hrvatske jemlje umiju koješta pričati o kralju Pasoglavu. U Lici znadu, da je kralj Pasoglav imao pasju glavu, ljudski trup i kozje noge; a k tome dodaju, da je bio golema ljudeskara. Na čelu mu bijaše jedno veliko oko, kojim bi katkad štogod previdio, ali mu to nadomještalo dobar njuh, kojim bi osobito ljudsko meso brzo oćutio.

Pa zar je zbilja kada kralj Pasoglav živio? Ne, Pasoglavaca niti je bilo niti ih imade. No zato je ipak istina, da je prije sedam stotina godina neki divlji narod provalio u hrvatsko kraljevstvo te ga grozno poharao. Narod taj zvao se M o n g o l i ili T a t a r i.

Vjekoslav Klaić

MALA LUCA ZASPALA

Maloj Luci nije bilo pomoći. Kušali su mnoge načine liječenja, izvršena je operacija, ali sve uzalud. Za čas kano da bi se ustavilo napredovanje bolesti, a onda opet pođe bržim korakom, kano da hoće nadoknaditi, što je zakasnila. Mala Luca bivala sve bljeđa, sve slabija, ali ostajala uvijek dobra i prijazna, tiha i strpljiva. Kada već nije mogla hodati, sjedjela je mirno i gledala, što drugi rade i kako se druga djeca igraju. A onda nije više sjedjela, već polegla i ležala mirna, blijeda baš tako kano onaj jastuk, na kom je počivala njezina umorna glavica, ležala tiha, mirna, dobra, nikada se nije tužila, nikada plakala, nikada što zaželjela.

Jednoga je dana bila osobito tiha i sve je vrijeme drijemala, te nije za podne ništa okusila. Podvečer razbudila se i zamolila čašu mlijeka i slasno je popila pa pozvala sve, da dođu do njezina kreveta. Podijelila je drugoj djeci sve, što je imala: iglu s raznobojnim vunama i papire s uzorcima za vezenje, lutku, što otvara i zatvara oči, knjigu s pričama i onu, gdje su naslikane sve domaće životinje, jabuku od Božića i pisanicu od Uskrsa. Dala je svakomu ruku i legla pa zamolila, da joj zapjevaju.

Djevojka je podranila, ružicu je brala,
S bosiljkom je razbirala, trudna je zaspala.

Mala Luca bila je tiha, nepomična, i svi su mislili, da je zaspala, pa su prestali pjevati. Ali uto ona otvori oči i začuđeno pogleda, zaokruži sobom i za čas se nastavi pijev:

Nad njom poju dva slavića, djevojku su zvala:
Ustan gori djevojčica, sanka ne zaspala.

I opet stane pijev, ali mala Luca više ne otvori oči i ne makne se. Svi kleknu i stanu pobožno moliti. A tada najedamput mala Micika glasno zaplače, i svi drugi za njom.

NARODNO PRIČANJE O NEKIM PTICAMA

Poznato je, da su već prastari narodi po vladanju ptica, naročito po njihovu letu i glasanju, proricali sudbinu svoju i čvrsto vjerovali u tajinstvenu moć nekih ptica. U Rimljana i Grka razvila se ova vještina do posebne znanosti, kojoj su Grci dali ime ornitomantija ili ornitoskopija.

I naš narod sačuvao je u svojoj predaji bogate tragove svoje narodne ornitomantije te ima još i danas u stanovitim krajevima svoje stalne ornitomante, koji umiju čitati i tumačiti »ptičje znakove«.

Na prvom je mjestu crna žuna kao ptica tajinstvene moći, jer je takva i okolina, u kojoj živi. Nije stanarica ravnine, već se povukla u visoke i najviše planine, u duboke, gluhe gorske šume, gdje u osami provodi svoj život. Oprezno se otimlje ljudskom oku, a leže se samo na najvišim bukvama u mračnom, dubokom duplju, što ga sama sebi čvrstim kljunom u kori truloga drveta prokljuje, koliko može unići. Tek katkad, ponajviše od straha i tjeskobe pred blizom pogibelji, a na opomenu svih stanovnika okoline, prekine gorsku tišinu njezino tugaljivo trokratno klicanje »kli, kli, kli!« I njezina pojava potpuno pristaje okolini, u kojoj boravi. Sva crna, samo na tjemenu i zatiljku glave prekrasno crvena, pobuđuje pažnju svakoga pohodnika tihih i tamnih gorskih šuma. Ovakvu pticu morala je i mašta narodnoga umjetnika iskititi posebnim načinom.

Po pričanju Marka Novaka iz Kutjeva crna žuna pozna neku čudotvornu travu.

»Tko nađe u doba leživa njeno leglo s mladima, valja da u duplje zabije klin. Kad žuna prileti i spazi, da je duplje zatvoreno, ode u

planinu, donese u kljunu nekakve trave, metne je na klin, a klin sam ispadne. Nitko ne zna, kakva je to trava, i kad biste je našli, gdje hoćete doći na vrata, moraju se otvoriti. Kažu, da je ipak jednom neki momak digao travu pod dupljem na zemlji. Da je ne izgubi, zarezao je nožem na dlanu kože i pod ranu metnuo list trave, da u nju zaraste. Poslije ga uzeše u soldate, i kudgod je dolazio, vrata su se pred njim otvarala.«

Crna je žuna i proročica mutnoga vremena. Kad ona klikti, treba se nadati kiši i dugo se ne može izvremeniti.

Isto vrijedi za neke druge ptice.

Među ptice, koje umiju izvrsno opanašati ljudske i životinjske glasove, spada kreštalica. Zato ju je narodna mašta odredila za uhodu i neke vrsti detektiva u ptičjem svijetu. Kreštalica umije drugim pticama kazivati, što se u ljudskom društvu govori i što tko radi, kako se valja ljudi čuvati i pogibli izmaći. Ljudski je govor naučila još u davno doba, kad je jednom sjedila na putu, a ljudi su polazili na vašar. Netko je viknuo »de« i »ajde«, i to bijahu prve riječi, što ih je odmah upamtila i razumjela. Tako ona još i danas pjeva, a još češće psuje ljude njihovim jezikom izgovarajući uzastopce: grde, grdoba, grdan!

Kreštalica je po narodnoj predaji pravi sveznadar. Tako kao ona ne zna divaniti nijedna druga ptica (Kutjevo). Oko Mitrovca znade devet jezika. Kad je dobre volje, objesi se naglavce i govori u svih devet jezika, dok sve na iščavrlja, što znade. Oko Kutjeva govori samo sedam jezika; još da jedan znade, znala bi divaniti kao mi. Kreštalica bleči kao jare, vrišti ko ždrijebe, laje kao štene, a više puta blekne, kao da je tele ostalo iza goveda (Gradište). U istom mjestu vjeruju, da bi kreštalica prozborila ljudskim glasom istom onda, da joj se podreže jezik.

Crvendaća zovu i kraljeva punica. Ima upravo dražesna priča o postanju toga imena:

»U davno doba živjeli su kralj i kraljica, on duševni slabićak, ona prpošna i mušičava žena. Kralj je bio podvrgnut njenoj vlasti, i ona je njemu zapovijedala. Jednom zaište od kralja, da joj napravi grad od same ptičje kosti. Kralj izda nato nalog na sve lovce po cijeloj kraljevini, da imadu ptice ubijati. Čuvši to ptice saberu se na sijelo i zaključe poći pred kralja. Što smisle, to i učine. Ali kad osvanuše pred prijestoljem, da zatraže slobodu, jedne ptice nije bilo — crvendaća. On je došao zadnji. Zato se kralj na nj ljutito

otrese: »Gdje si bio tako dugo?« »Brojio sam po svijetu muškarce i žene«, odgovori crvendać. »Pa kojih ima više?« zapita kralj. »Žena ima više«, pridometne crvendać. »Nije istina«, uzvrati kralj, »ja sam dao prije nekoliko mjeseci prebrojiti pučanstvo cijele kraljevine, pa je muškaraca bilo više«. Crvendać mudro završi: »Ja sam brojio i one muškarce među žene, koji svoje žene slušaju«. Osjetivši kralj, da to njega ide, obustavi smjesta proganjanje ptica. Od toga časa dobio je crvendać ime kraljeva punica, jer je tako mudro sve ptice spasio«.

I slavuj je ptica ljubimica našega naroda. On je glavna ptica žarke narodne pjesme, on je prva pjevica. Iznenađuje, kad se kaže, da je taj isti, inače toliko voljeni i proslavljeni, slavuj po narodnoj priči — prokleta ptica.

»Kad su Židovi ganjali Isusa, bježaše on pred njima u tamnoj noći kroz daleku gustu dubravu. Klonuvši od umora skutri se pod jedno stablo u širok grm. U istom grmu čamio je slavak. Kad progonitelji osvanuše u blizini, zapjeva ptica, da ga izdade, ali Isus sretno umače. To bijaše prva noćna pjesma slavujeva — pjesma izdajnička. Zato Isus prokle slavuja za sva vremena, pa on sad pjeva bez mira i stanka svu noć, dok svaki drugi živi stvor šuti, a tek pred zoru malo drene (drijemne).

U Vrabču kraj Zagreba živi u narodu slična predaja. »Kad je sav svijet tugovao radi muke i smrti Isusove i sve ptice zamukle, jedini je slavuj i dalje bez prestanka pjevao. Zato još i danas najviše pjeva od sviju ptica, jer mora pjevati tako dugo, dok mu iz kljuna ne kapnu tri kapi krvi«. Ova je predaja ušla i u narodnu pjesmu. Kurelac nam bilježi u Jačkama (224) divotnu tužaljku: »Lastavica pod oblakom rano crvgulji, a slavićak, dragi ptićak, lipše drobulji. V jutro, v večer, va dne, v noći 'z kljuna svoga krvcu toči, premilo žali.«

Miroslav Hirtz

U KAVEZU

U kavezu mala ptica
plače ljetni dan,
niz doline ječi pjesma,
život žalostan.

U šumici topla gnijezda
i ptić samotan,
sunce gasne, a on čeka,
čeka utaman.

Jutrom ranim sunce gori,
budi bića sva,
probudit će, prenuti će,
ali ptića dva

nikad više probuditi
ne će ono moć,
pukla su im mala srca
ovu tamnu noć.

A jedan je čovjek pričo,
kako plače dan;
niz doline ječi pjesma —
život žalostan.

Đuro Sudeta

BIJELI JORGOVAN

Napolju padao gust i studen snijeg. Za staklom cvjetne trgovine cvao je jorgovan, i činilo se, kao da ondje proljeće prkosi zimi i ledu.

Uboga radnica stoji pred staklom i željno upire oči u cvijeće, što se pahuljavo bijeljelo i sa snijegom natjecalo. Bura oko nje zavija, snježne iglice zabadaju joj se u lice, ali ona stoji pa gleda.

Najednom oklijevajući otvori vrata trgovine.

— Po što stručak jorgovana? upita radnica uzevši ga u ruku.

— Tri Kune.

— Tri Kune! vikne radnica i pusti cvijeće na sto.

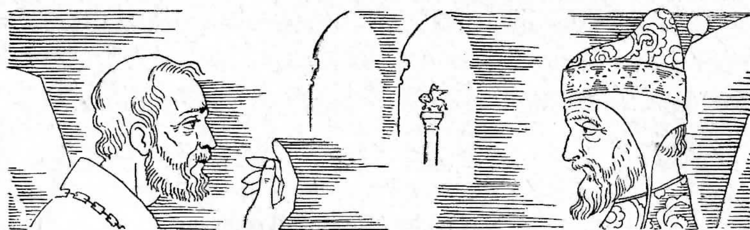
Suza joj se ukrade ispod kapka, jedna od onih suza samotnih i prijatnih, koje žare i pale.

— Jadno moje dijete! izjeca radnica. Rodilo si se, kad je jorgovan bio u cvijetu... A sad ćeš otići zauvijek bez stručka u svojim ručicama!

— Vama je dijete umrlo? reče trgovkinja ganuta. Potom uzme — ne stručak — već čitavu rukovet bijela jorgovana, napuni njime pregaču nesretnici i odbivši novac, što joj pruži, reče:

— Neka se ne kaže, da sam dopustila, da mi se plati posljednja posteljica vašega djeteta!

Jagoda Truhelka

DUBROVČANIN KABOGA I DUKA OD MLETAKA

Pisao je knjigu duka[1] od Mletaka dubrovačkom vlastelinu Kabogi i u njoj mu govorio:

— Kaboga, od Dubrovnika diko, puno te hvale, da si mudra glava! Evo ću te nešto pitati, da okušam tvoju mudrost; a ne odgovoriš li mi u redu, vjere ti moje i obraza mi, ode ti s ramena glava! Dobro smisli i promisli, što ćeš odgovoriti; odgovori mudro i ne pogini ludo. Najprije izmjeri i javi mi: koliko ima od neba do zemlje. Pogrješiš li koliko je hrbat od noža, zaludu ti i račun i rađa![2] Druga ti je: izmjeri, premjeri i javi mi, gdje je srijeda od svijeta. Mjeri u redu kao za svoju glavu! Treća ti je: prelij mi sve more i izmjeri, a jedan dio i presuši, da imam gdje nasijati dosta žita i riže.

Došla, sokole moj, ta šarovita i jadovita knjiga mudromu Dubrovčaninu Kabogi, proučio je on nebrojeno puta pa se nemilo zamislio. Što ćeš, majka te rodila, nije korist o tome glave razbijati. Tomu ne bi na kraj došao ni Salamun! Zamislio se i objesio glavu, kao da mu je izgorjelo sve stanje i imanje. Gleda ga njegov momak pa ga pita:

— Šta je, gospodaru? Nešto si mi puno neveselo; srce mi puca, kad te pogledam!

Kaboga sve muči, kao da i ne čuje. Ali mu momak ne da mira, već sve ispituje, pa mu najposlije reče, da s njim više ne će ni stati, jer ga hvata groznica, kad ga onakova vidi. »Kaži ti meni« — reče mu — »gospodaru, može biti, da se i ja štogod domislim, jer ni na mojim ramenima nije glava kupusova.«

Zasmija se mrvicu Kaboga pa se s njim našali:

— Znam ja, moj sinko, da se tvoja glava ne boji ovnove, pa ću ti evo kazati moje jade, ali ne smiješ o njima nikad nikomu proslo-

viti, ako ti je draga glava. Pisao mi je, sinko, duka od Mletaka, da ću izgubiti glavu, ako mu na tri stvari ne odgovorim, ma upravo, zdravo. Prvo, kaže, da mu izmjerim, koliko ima od neba do zemlje; drugo, da mu kažem, gdje je srijeda od svijeta; treće, da mu prelijem i presušim sve more, da ima gdje sijati žito i rižu. Sad ja ne znam, što ću ni kuda ću. Smeo sam se gore nego mrav na glavnjici, čini mi se, da će mi se pamet prevrnuti!

Kad to ču momak, zasmija se pa mu kaže: — Ajde, gospodaru, čime to glavu razbijaš! Što mi nijesi prije kazao? Lako ti je to znati. Krvavim me zalijevali, ako ti se tomu ne domislim. Što je takomu gosparu naći sto oka tanke svile, pa to pošalji onoj brlotini, duki od Mletaka, i piši mu: Evo sam ti baš ko stvoreno izmjerio, koliko ima od neba do zemlje. Taman ti je toliko, koliko je to svile; ako ne vjeruješ, a ti premjeri. Nađeš li, da sam pogriješio za dlaku, eto sablje, evo glave! Na drugu mu odgovori, da je Dubrovnik srijeda od svijeta, a ako njegovi mudraci nađu, da nije, da mu se slobodno ozivlješ. A za treću mu javi, da ćeš ga i u tome lako poslužiti, samo da ti on pošalje iz Mletaka sude, u što ćeš preliti i premjeriti more, jer da je u njih najjača trgovina, pa će imati i suda.

Posluša ga Kaboga: pošalje sto oka svile i javi mu sve onako u Mletke. Kad je to duka od Mletaka primio i proučio, što mu Kaboga odgovara, uzvrpoljio se, kao da sjedi na iglicama. Okupili se oko njega njegovi doglavnici kao pčele oko meda, pa zavraze[3] i propituju, a on na njih brekne:

— Što ste mi se tude uzmrkoćali i navalili kao ose; ne brečite toliko — polagano se u crkvi šapće. Evo me je nadmudrio kučkin sin Dubrovčanin Kaboga. Poslao mi je, eto, sto oka svile i piše mi, da je toliko od neba do zemlje; ako ne vjerujete, a vi premjerite. Kaže, da je našao, e je Dubrovnik srijeda od svijeta; tko ne vjeruje, neka mjeri iznova. A na treću nam se narugao. Poručuje nam, da je u nas najjača trgovina, pa da mu pošaljemo sude, i onda da će on u njih lako preliti i premjeriti svekoliko more, a jedan ga dio i presušiti. Još nam se za pridavak, zmija ga ujela, podruguje: — »Naš je Dubrovnik« — veli — »na kamenu i u gladnu kraju, pa nam je žao mora:

More nam je duga podvornica,
Brod i vesla — ralo i volovi:
Uvijek ori, uzorat ne možeš!

Pa kad prelijem sve more, a ovo naše i presušim, onda mi nemamo o čem živjeti, već valja da i nas pustite, da po njemu sijemo žito i rižu«... Eto što nam Kaboga odgovara; sad vi kako znate!

Onda se nagodiše, da Kabogi pošalju križe i medalje, pa mu usto napisa duka od Mletaka: »Živio, Kaboga, od Dubrovnika glavo! Sad znam, da si mudar, koliko kažu; eto ti našega dara, pa ti vladaj slobodno u Dubrovniku, a ja ću u Mletcima.«

Narodna pripovijetka

---

[1] duždu; [2] rad; [3] zapovrću.

*

Više pomaže mudrina nego jačina.

VJETAR

Vjetar je ležao za živicom. Kraj živice je sjedio malen miš i lizao se.

»Kako uzdišeš, vjetre!« reče miš.

»Ne moram li uzdisati?« odgovori vjetar. »Na čitavu svijetu nema tužnijeg stvora od mene.«

»Ah, ti pretjeruješ! Ne poznam te doduše pobliže. Ja sam malen i držim se zemlje, pa mi se samo glave možeš dotaknuti. Ali nedavno je netko sasvim drukčije o tebi govorio.«

»Je li bilo što dobro?« pitaše vjetar nestrpljivo.« Tko je to bio? Pripovijedaj brzo!«

»Pjesnik je bio,« odvrati miš. »Ovdje je sjedio sa svojom vjerenicom i čitao joj stihove o tebi.«

»Ah, pjesnik,« reče vjetar. »A što je bilo u stihovima?«

»Da si blag i mekan, da nježno poput lepeze hladiš lice njegove vjerenice i da se milo poigravaš njenim uvojcima.«

»Sigurno,« reče vjetar. »Ipak je nedavno psovao, što mu je od vjetra nos pomodrio, i što sam mu kosu poremetio.«

»I o tom je govora u stihovima, kako si lijep i snažan, kad čitavom svojom snagom dušeš preko mora,« nastavi miš. »Rekao je, da nema ništa ljepše, nego kad ti u divljem svojem bijesu dižeš valove.«

»Prekjučer je jedrio,« primijeti vjetar, »i kod toga mu je pozlilo, pa me je grdio i psovao. Ne, ni on nije bolji od drugih.«

»No kad te svi toliko grde, nešto ipak nije u redu,« mišljaše miš.

»Ah, Bože, Bože!« uzdisao je vjetar tužno.

»Povjeri se meni!« reče mu miš. »To uvijek olakšava boli. Meni nijesi nikad ništa skrivio.

»Ja sam ti najnesretniji stvar na svijetu,« započe vjetar. »Svi me drže moćnim i jakim i mole me sad ovo, a sad ono. A ipak sam samo siromašan sluga, koji vrši naloge svoga gospodara.

»Aj, aj,« reče miš, »to nisam nikad slutio.«

»Pa ipak je istina,« odvrati vjetar. »Dnevno me grde, jer ispunjavam naloge svoga gospodara.«

»A tko je tvoj gospodar?« pitaše miš.

»Moj gospodar je sunce,« reče vjetar. »Ono je uzrok svemu zlu, što se meni pripisuje, i radi čega me svi psuju.«

»Pripovijedaj!« zamoli miš.

»O, to ti mogu odmah ispričati,« odgovori vjetar.

»Eto vidiš, sad ležim mirno i ne činim nikome ništa,« reče vjetar. »Ali kad sunce na istoku počinje jače peći, moram se dignuti i postati zapadnjakom, hoću li ili ne ću.«

»Ja te u tom pripovijedanju ne mogu slijediti,« reče miš.

»Doista,« nastavi vjetar. »Zrak se ugrijan od sunca diže u vis. To uostalom čini topli zrak uvijek, jer je lakši od hladnog.«

»Meni je to posve svejedno,« reče miš nešto uvrijeđeno, jer od svega nije shvaćao baš ništa.

»Ali meni to nije svejedno,« usklikne vjetar.

»Tamo naime, gdje je prije bio zrak, ostane prazan prostor, a to znači: hej, vjetre, ovamo, da doneseš svježeg zraka! I ako sam ležao i mirno počivao, moram se dignuti i poslušati tu zapovijed; a ako sam slučajno bio istočnjak, moram za čas okrenuti i postati zapadnjak.«

»No sad razumijem,« usklikne miš. »Ti moraš samo slušati.«

»Posve ispravno,« reče vjetar. »Nikad ne znam, odakle će doći zapovijed, i kamo ću morati ići. Uvijek moram biti spreman, da će me grditi oni, koji me trebaju i koji ne mogu shvatiti, da se ne pojavljujem. Ako dođe zapovijed s istoka, da moram na zapad, ja slušam, kako me grde, što dolazim s istoka.«

»Strašno ti je to,« jadikovaše vjetar dalje. »Ako se suncu svidi, da najednom gdjegod jako zasine, moram se dignuti i letjeti kao lud, da stignem na vrijeme. Tako postajem olujom, dušem preko

mora i dolina, obaram drveća, dižem krovove s kuća i t. d. Ljudi me onda krive za svu tu nesreću, a zapravo nisam ništa kriv.«

»To je uistinu kruta sudbina,« odvrati miš. »Sunce bi zavrijedilo batine, a ne ti.«

»Jest. A sunce ljudi obožavaju.«

»A ne bi li koga mogao uputiti, da im to razjasni?«

»A molim te koga?« pitaše vjetar i klimaše glavom.

»Trebalo bi, da jednom o tom s pjesnikom razgovaraš.«

»To mi ne će mnogo pomoći! Vjeruješ li, da je pjesniku do toga? Ta on promatra sve pjesničkim okom, kako bi mogao stvoriti što ljepše stihove. On me pokazuje nježnim, milim i blagim. Ili me opisuje oholim i silnim gospodarom. Da pripovijeda, kako sam samo nesretan slugan, koji na zahtjev gospodara leti amo i tamo, što bi bilo od njegovih stihova?«

»Bit će, da imaš i pravo,« umovaše miš.

»Pripazi samo! Tamo dolaze ljudi iz crkve. Slušaj, što će govoriti, i uvidjet ćeš, da nisam pretjeravao.«

Vjetar se sakrije za plotom, dok je miš izvirivao ispod trave i slušao, što govore ljudi.

Baš je naišla neka žena s majkom bolesna dječaka. Za njima je dolazio ribar, a iza ovoga mlinar i još mnogi drugi.

»Kako je s vašim dječakom?« ispitivaše žena.

»Hvala!« odvrati majka. »Nešto je bolje, no oporavlja se veoma lagano. Po ovom vjetru ne može nikuda iz kuće.«

»Ah da, taj nesretni vjetar!« odgovaraše žena. »Zamislite samo... U petak ujutro rasprostrli smo oprano rublje po livadi. Bio je krasan dan, i duhao je suh vjetar. Najednoć se digne silna oluja, i sve nam je rublje propalo. Valjalo je sve poradi toga lošeg vjetra još jednom prati.«

»Oprostite, da vam još danas nisam samlio žito,« govorio je mlinar seljaku. »Nije moja krivnja. Kriv je vjetar. Ni jedan jedini sat ne možeš se na nj osloniti.«

»Vjetar je veoma nepouzdan pomogač,« govoraše ribar. »Treba li istočnjak, možeš biti siguran, da će doći zapadnjak. Kad bi trebalo mirovati, obično duše, a kad bi trebalo duhati, redovito miruje. Mjesto lagana i blaga vihora diže se bjesomučna oluja.«

I ljudi su prošli.

»Istina je,« ljutila se jabuka. »U utorak mi je stresao sve moje lijepe cvjetove.«

»Vjetar je gadan,« uzdisao je maslačak. »Otklonio je, da moje sjemenke ponese u svijet.«

»Čuješ li sada?« pitaše vjetar.

»Čuo sam,« odvrati miš. »Ja te uistinu sažaljujem.«

»Sad dakle poznaješ moju sudbinu,« reče vjetar. »Zar je čudo, što katkada s bolju stenjem. Moja nesretna sudbina progoni me često tako, da urličem preko mora, da tužno zavijam oko kuća i da dušem kroz sve pukotine i otvore. A znaš li, što onda ljudi kažu?«

»No?«

»Kažu onda: Čujte, kako gadni vjetar urliče... čujte, kako odurno zavija... kako neugodno fućka!«

»Siromašni vjetre!«

Vjetar nije više govorio, već je samo stenjao. I miš je prestao. Ta znao je, da ga ne može utješiti.

Tad se najednom uznemiri zrak.

»Hallo!« poviče vjetar. »Jest, odmah na jug?... Dolazim, već dolazim!«

Miš poleti naprijed, da uzmogne bolje promatrati, no vihor ga preokrene nekoliko puta tako žestoko, da je jedva pogodio put u svoj stan.

Kad je opet bio u svojoj kući, drhtao je od jada.

»Gadni vjetar!« ljutio se miš. »Sjedim ovdje i slušam njegove jadikovke, a on me najednom napadne. Nezahvalnost je plaća svijeta!«

Karlo Ewald

SIROČAD

Po zemlji sniježak pao,
Po duši težak jad;
Ah, teško vam je, teško
Za tužnu siročad.

I plače, jako plače
Za svojom sestricom,
Što rani grob već nađe
U mekom snijegu tom.

Oluja vani bjesni
I zameće taj svijet,
Na njojzi mladić championšće
Ko povenuli cvijet.

Po zemlji sniježak pao,
I blijedi sunca trak,
Po zemlji se odasvud
Polako sliježe mrak.

S grmečka ptice slijeću
Na bijeli snježak taj,
I traže koje zrno
Uz tužni cvrkutaj.

Al nema zrnca, nema,
A umori ih glad; —
Ah, teško vam je, teško
Za tužnu siročad!

August Harambašić

VATRA I DIM

U mráčnōj nòći nalòžili pastíri vȁtru. Plȁmēn je lízao, i vȁtra je žȉvo plàmsala, ȁli ȉzmeđu plȁmena i plȁmena svȅ se provláčio dȉm, kȁo da žȅlī ugásiti žȃr i potámniti sjȃj ògnja. Vȁtri dòdijala tȃ zlòba dȉma pȁ će:

— Zȁšto se oko mène vȉjēš? Bjȅži, tȋ sȁmo mrȃčīš mȏj sjȃj i gȗšīš mȏj plȁmēn.

— Istina je — odgòvorī dȉm — jȃ gȗšīm tvȏj plȁmēn i támnīm tvȏj sjȃj, ȁli bílo ti, sȇko, prȁvo ili krȋvo, jȃ ću vȁzda zȁ tobōm.

I Nènād, stȃrī pàstīr, kȍji razùmijē gȍvōr lȋšća i vòdē, vȁtre i dȉma, kȁd zàčujē rȁzgovōr, pògladī svȍje bȉjelo jȁgnje pȁ mu zašàpta:

Bȉjelko mȏj, vȁtra, tȏ ti je slȁva, a dȉm závist. Ȕvijek ti, mȏj bȉjelko, crnā závist svijètlo mrȃčī!

Rikard Katalinić-Jeretov

SIROMAH SE OŽENIO KĆERKOM DALMATINSKOGA KRALJA

Bio jedan čovjek siromah, nije ništa imao osim rđava kljuseta. Na njem je gonio u grad drva te se tako prometao. Jednoć po običaju sijekući drva čuje strašnu viku, tako da sva planina zvonjaše. Poletje tamo, da vidi, šta je. Došavši onamo ugleda, gdje jedna čudnovata živina ždere jelena i bijaše ga svega proždrla osim glave, jer glavu ne mogaše proždrijeti od rogova. Kad životinje ugledaju njega, onda počne moliti jelen, da ubije onu živinu, pa će mu kazati, gdje je u stijenama zakopano blago. Na isti način počne ga živina moliti, da jelenu stuče rogove, i da će mu dobro platiti. Siromah je mislio, komu bi pomogao. Kad bi jelenu pomogao, on je vas zgrižen osim glave, pa nema ništa od njega. Tada uzme sjekiru, stuče jelenu rogove, i tako živina proždre kukavnog jelena!

Kada se živina oslobodila, onda povede onoga siromaha kroz veliku šumu te ga dovede do samotna polja i rekne mu: »Kada dođeš pred moga kralja, ništa drugo nemoj iskati osim onoga prstena, što mu stoji na desnoj ruci.«

Došli su pred kralja, i živina kaže sve, kako ju je siromah oslobodio od smrti, pa neka ga za to daruje. Onda kralj upita: »Šta hoćeš, da ti dam, što si izbavio moga slugu?« On mu rekne: »Drugo ništa ne ću, nego taj prsten s tvoje desne ruke.« Kralj mu veli: »Ne mogu ti dati prstena, već išti što drugo!« Veli mu siromah: »Drugo ništa ne ću. Ako ne daš, ja odoh!« Videći kralj, da ne može ništa drugo biti, dadne mu prsten i rekne mu: »Ako se dosjetiš i znadneš s njim uraditi, kako treba, bit ćeš čestit do svoje smrti.«

Siromah ode svojim putem. Ona živina isprati ga donekle i kaže mu, što će raditi od prstena, kada dođe kući. Došavši kući odmah onako, kako mu je živina rekla, pripeče prsten k vatri. Kad se uznoji prsten, izađe iz njega Arapin i rekne: »Šta zapovijedaš, gospodaru?« On mu rekne: »Hoću, da mi do dvanaest dana dotjeraš pedeset tovara sira i masla.« Arapin odmah ode. Kad je prošlo dvanaest dana, dođe Arapin i dotjera pedeset tovara sira i masla. Poslije toga rekne čovjek Arapinu, da mu za dvanaest dana namjesti, što god može ljepši dvor. I to mu je Arapin lijepo namjestio, da ljepšeg dvora nije bilo ni u cara ni u kralja; dvor nakićen i napunjen svakakvim dragocjenim stvarima.

Videći siromah, da sada u svemu obiluje, i da mu ništa ne manjka, osim da se okući, pa čujući, da u dalmatinskoga kralja bijaše kći, da je takve ne bijaše nadaleko, i znadući, da je drugačije ne može imati, osim s kakvom lukavštinom, tada zove Arapina i prikriči mu, da mu dovede kćer dalmatinskoga kralja za tri dana. Kada prođoše tri dana, dođe Arapin i dovede kćer dahmatinskoga kralja. Kraljeva se kći vjenča s njime, a on uzme prsten i pripeče ga k vatri. Prsten se oznoji, Arapin u njeg uniđe, a on prsten stavi na ruku.

Kada se dalmatinski kralj probudio, dođu sluškinje i kažu, da mu nema kćeri. Kralj obeća mnogo blaga, tko mu nađe kćer. I nitko se ne nađe, tko bi kraljevu želju ispunio. Ali se nađe neka stara baba, koja dođe kralju i obeća, da će ona ići po svijetu tražiti njegovu kćer. Idući baka od grada do grada i od sela do sela dođe k onomu dvoru, gdje bijaše kći kraljeva, i zamoli, da noći. Muž kraljeve kćeri dragovoljno je primi. Kad je baka bila na samu s kraljevom kćeri,

kaže joj, kako je po nju došla, da je vodi kralju. Kraljeva kći jedva dočekala, pa se dogovore, kako će i kad će. Jednu večer kraljeva kći ukrade prsten s ruke svoga muža i dadne ga baki; kaže joj, da ga pripeče k vatri, dok se ona spremi. Dok se ona spremila, dotle baka pripekla prsten, i Arapin izađe pa upita: »Šta zapovijedate?« One mu rekoše: »Da nas odmah odneseš u dvor kraljev.« Tada Arapin uzme obadvije i odnese ih u kraljevski dvor, a kralj baku lijepo nadari.

Kada se ostavljeni muž probudio i kada se dosjetio, šta je bilo, odluči i on ići u dvor dalmatinskoga kralja, ne bi li se kako dokopao prstena. Ode i najmi se te postane kraljev kuhar. Do nekoliko vremena poznadu ga i bace u tamnicu. Tko tužniji, tko čemerniji od njega?

Stojeći kuhar dugo vremena u tamnici vidi mačku, koja je mnogo puta donosila miševe svojim mačićima pa pomisli, da bi možebiti i on mogao izaći kuda i mačka. Kada pođe mačka po svom običaju u lov, on pođe za njom. Idući mnogo vremena kroz zemlju za mačkom izađe na veliko polje, puno samih miševa. Tada on uhvati mačku i rekne miševima: »Ako mi ne donesete onaj prsten od kraljeve kćeri, koji ona drži uvijek pod jezikom, pustit ću mačku, pa će vas sve podaviti!«

Kukavni miševi skupe se, te svi pođu u kraljevski dvor. Došavši miševi u dvor, ne može ni jedan naći zgode, kuda bi unišao u sobu, gdje kraljeva kći spava, osim nekog starog miša. Ovaj nađe zgodu, uniđe u sobu, zamoči rep u loj pa onda u lug i unišavši u sobu povuče kaljavim repom preko usnica kraljeve kćeri. Kraljeva kći prenuvši se iza sna pljune, pak joj ispane prsten. Krivonogi miš popadnuvši prsten u zube izađe i pobjegne s njime te ga donese onomu siromahu i dadne mu ga.

Siromah ubije mačku, da ne bi više lovila miševa, pa se vrati svojoj kući. Kad je došao kući, pripeče prsten k vatri. Arapin mu izađe, on ga pošalje po svoju ženu, i kad mu je on dovede, dobro je kazni. Onda Arapin donese babu, te muž i njoj skuha poparu; čini mi se, ne će joj više pasti na pamet, da krade tuđe žene.

Arapina nije više ugonio u prsten, već mu je on služio i donosio mu dalje svakojako blago.

Narodna pripovijetka

SELJENJE PTICA

Jesen je pred vratima. Naše šume i šumarci još se zelene, ali je u njima sve tiše. Gdje se prije čulo živahno cvrkutanje, sad je samo katkad čuti pokoji ptičji glas. Velik dio naših šumskih pjevača već je ostavio naše krajeve, i svaki dan ih sve više odlazi od nas.

Svake jeseni odlaze tako od nas gotovo sve naše pjevice, tolike vodene i druge ptice, a za njima moraju se seliti i mnoge grabljive ptice. Više od polovine svih evropskih, sjeveroazijskih i sjeveroameričkih ptica seli se preko zime u toplije južnije krajeve. U toj golemoj seobi milijarda ptica, koja prođe gotovo neopažena, putuju neke dolinama rijeka i visokim gorskim kotlinama, druge morskim obalama. Neke putuju same, kao na pr. kukavica, pupavac, svračak, neke u parovima, a neke u društvima slažući velika jata, kao na pr. ševe, drozdovi i druge.

Sve ptice putuju vrlo žurno i za kratko vrijeme prevale velik put. Kao prosječnu brzinu kod seobe smatramo oko 100 km na sat, jer na pr. prepelice prelete za jedan sat 61 km, golubovi 117 km, lastavice 300 km. Selice goni na put neodoljiv nagon, pa su tada nemirne i one u kavezu, šta više, i one još posve male, što su ih istom izvadili iz gnijezda. Ptice, koje najkasnije u jesen odlijeću, dolaze opet najranije u proljeće, i obrnuto. Zimska su boravišta selica vrlo prostrana. Neke selice ostaju već u južnoj Evropi pa i u našoj domovini, mnoge zimuju u sjevernoj Africi, ali dosta njih zađe daleko i preko vrućeg dijela, sve do južne Afrike. Ptice sa sjevera sjeverne Amerike sele se na jug Udruženih Država, u srednju i južnu Ameriku.

Prije odlaska sakupljaju se mnoge ptice na velike sabore, a kod nekih se i pregledavaju svi članovi družbe, koji će zajedno putovati. Mnoge ptice lete u stalnome redu, u klinu, kosoj crti, druge u nekim razmacima ili u zatvorenom ispremiješanom jatu. Sve lete u neznatnoj visini, a za mutna se vremena drže vrlo blizu tla. Iznad 1.000 m avijatičari rijetko vide koju pticu. Ptice puštene iz zrakoplova u većoj visini spuštaju se odmah rodnome tlu, a ako je slučajno zastrto oblakom, prestrašeno uzlete opet na zrakoplov, gdje čekaju dotle, dok ne ugledaju tlo. Slabije se ptice sakrivaju barem danju

po šumama i grmlju i putuju samo noću, kao gotovo sve naše pjevice, druge se sele samo danju, kao grabljivice, vrane, a mnoge lete bez razlike i danju i noću, kao rode, čvorci, lastavice i t. d. Često bude naporna seoba prekinuta i kojim danom odmora.

MEĐU PATULJCIMA

(Na putovanju u Indiju lađu, na kojoj se nalazio Guliver, uhvati jaka bura te je razbije o stijene; pisac se sam nađe na nepoznatom otoku. Kako se bio spustio mrak, legao je, da spava.)

Spavao sam, mislim oko devet sati, jer, kad se probudih, bijaše već svanulo. Htjedoh ustati, ali se ne mogoh ni maći. Kako sam ležao na leđima, ruke i noge bijahu mi odnekud kao prikovane za zemlju, a tako isto i moja kosa, koja je bila duga i gusta, izgledaše mi, da je na neki čudnovati način pričvršćena za zemlju. Osim toga osjećao sam preko tijela više tankih veza. Mogao sam samo u nebo gledati. Sunce je već bilo pripeklo, te mi njegovi zraci

počeše smetati. Oko sebe čuo sam neki čudan žagor, ali sam bio u takvom položaju, da nisam mogao vidjeti, odkuda dolazi taj žagor.

Malo zatim osjetih, da nešto živo mili po mojoj lijevoj nozi, zatim mi prijeđe preko grudi i dođe čak do brade. Spustivši pogled, što sam niže mogao, opazih, da je to neko ljudsko stvorenje, jedva koliko šest palaca, s lukom i strijelama u rukama, a s tobolcem na leđima. Međutim osjetih; da se još oko četrdeset takvih stvorenja penju uz moje tijelo. U čudu i zabuni proderem se tako jako, da svi poskakaše od straha s mojih grudi i trbuha i pobjegoše na zemlju. I kao što su mi poslije pričali, mnogi su se od njih tada jako ugruvali.

Ali patuljci ubrzo dođoše k sebi od straha, koji sam im ulio, a još se više ohrabriše, kad vidješe, da ja nemam moći da raskinem veze, s kojima su me sputali, dok sam spavao. Ali sada postadoše još drskiji pa se radoznalo počeše penjati po meni i puzati svuda po mom tijelu. Štoviše, jedan je bio toliko drzak, da se šetao po mojem kaputu i buljio mi ravno u oči. Sa smiješnim izrazom lica, na kome se ogledalo najveće zaprepaštenje i bezgranično čuđenje, on podiže ruku k nebu i uzvikne: »Aekina degul!« Glas mu je bio čist i jasan, ali veoma nježan i slab: podsjećao me na cičanje kakvog štakora, jedva je bio malo jači. Njegovi drugovi ponoviše uzvik »Aekina degul« možda stotinu puta. Ali ja dabogme nisam mogao razumjeti, što su mi time htjeli reći. Međutim mi se učini, da ova mala bića time iskazuju svoje najveće divljenje prema meni.

Kad vidjeh, da nitko ne će da mi odriješi veze i da me time oslobodi iz ovog neugodnog položaja, počeh bivati sve nestrpljiviji. Stadoh trzati i kidati veze i napokon poslije silnog naprezanja oslobodim svoju lijevu ruku od veza, kojima je bila privezana za malo kolje, zabijeno u zemlju. Tako isto oslobodih i svoju kosu bar toliko, da sam mogao dići glavu za dva palca i krenuti je u stranu.

Kad mi pođe za rukom, da se toliko oslobodim, pokušah da uhvatim koje od tih malih stvorenja. Ali oni pobjegoše svi dižući zaprepašćeni strašnu i piskavu dreku. Poslije se odjednom sve utiša, i ja čuh neki glas, koji zapovjednički viknu: »Tolgo fonak!« U isti mah osjetih bol od uboda u lijevoj ruci i opazih, kako se u nju zabilo oko stotinu strijela. Strijele, iako nisu bile veće od šivaće igle, ipak su mi zadavale velike boli. Tek što sam primio taj plotun strijela u ruku, ovi mali gadovi zasuše me novim plotunima strijela po licu i cijelom tijelu, i to me silno zaboli. Brzo pokrih oči rukom, da

bar njih zaštitim. Strijele, koje me pogodiše u tijelo ne mogoše probiti odijela.

Moji mali mučitelji razjariše me do bjesnila, te počeh ponovo kidati veze, da bih se oslobodio, ali s tim naporima ne postigoh ništa. Oni ponova osuše strijele na mene. Neki od mojih neprijatelja pokušaše da me probodu kopljima negdje sa strane. Ali im srećom ovi drski pokušaji ne uspješe, jer je svojom malom snagom ne mogoše da probiju kožni prsluk, koji sam imao na sebi. Tako sam, dakle, mogao izdržati njihov napad, a da ipak ne budem povrijeđen. Ali moj položaj je ipak bio vrlo mučan, a izgledi za budućnost vrlo mračni.

(Poslije su Guliveru dali neki napitak i uspavali ga, načinili kola, na koja su ga natovarili — bili su vrlo vješti graditelji — i odvezli ga na pet stotina konja u prijestolnicu, koja je bila nedaleko odatle. Utamničili su ga u nekom starom hramu, u koji se Guliver nekako uvukao. Sam liliputanski car vodio je brigu o njemu).

Kad sam već toliko naučio liliputanski jezik, da sam mogao dosta dobro iskazivati svoje misli na njemu, ponizno zamolih cara, da me pusti na slobodu. Nisam mogao sakriti, da se i suviše mučim u ovoj tamnici. On mi reče, da se strpim i da se nadam. Osim toga, posavjetovao me, da budem miran, da se uljudno vladam i da ne dražim narod kakvim nasiljem. Ako budem miran i krotak, obeća mi, da će najzad biti sve dobro po mene, i da će sa mnom uvijek postupati lijepo i s poštovanjem.

Dva dana poslije toga razgovora dođe opet car zajedno s dva visoka činovnika. On me zamoli, da mi ne bude krivo, što će se izvršiti pretres moga odijela, da bi se utvrdilo, da nemam kakvo skriveno oružje pri sebi.

Ja izjavih da ću sam isprazniti džepove i pokazati sve, što ima u njima. Ali car to ne dopusti. On mi reče, da po njihovim običajima takve pretrese vrše posebni činovnici. Poslije toga mi priđoše ta dva činovnika. Ja uzmem obojicu u šaku i vrlo ih pažljivo spustim u prve džepove kaputa, pa onda i u sve ostale džepove, izuzevši dva mala džepa, u kojima sam imao neke sitnice, koje za cara nisu mogle biti od kakve vrijednosti, ali za mene su imale. Ovi mali Liliputanci micali su se po svuda po mojim džepovima i zavirivali u svaki ugao. U isti mah zapisivali su u jedan popis razne predmete, na koje bi nailazili. Kasnije, kad sam se upoznao i sprijateljio s mnogim carevim činovnicima, pođe mi za rukom da dobijem prijepis toga popisa. Preveden s liliputanskog jezika, on glasi ovako:

»Poslije najpažljivijeg pretresa nađosmo u džepovima ovoga velikog ljudskog čudovišta ove stvari:

1. U desnom džepu kaputa jedan veliki komad grube crvene tkanine, koji je toliki, da bi se njime mogla zastrti najveća dvornica Vašeg Veličanstva. Div reče, da mu je to marama za nos.

2. U lijevom džepu kaputa našli smo jedan veliki srebrni sanduk sa čvrsto pritvorenim poklopcem. Uza sve upinjanje ne mogosmo otvoriti taj poklopac pa stoga zamolismo diva, da nam ga on otvori, i onda vidjesmo u sanduku krupnu smeđu prašinu, koja je odavala neki zagušljivi zadah. Div nam pomože, te siđosmo do koljena u nju. Ali moradosmo odmah na vrat na nos pobjeći odatle, jer nam malo te prašine uđe u nos, te nas od toga snađe takvo strašno kihanje, da se malo ne pogušismo. Div nam reče, da je taj sanduk njegova burmutica.

3. U lijevom džepu kaputa nađosmo i jedan veliki svežanj neke bijele materije, koja je bila išarana čudnim šarama od lakta dužine. On nam reče, da je to njegov dnevnik. Ova velika knjižurina bila je uvezana jednim debelim užetom, da iz nje ne bi poispadali listovi.

4. U jednom džepu na desnoj strani prsluka nađosmo neku spravu, iz koje je stršilo mnogo dugačkih kolaca, koji su naličili na stupce dvorskog plota, a bili su poredani jedan do drugog. Div nam objasni, da je ta sprava njegov češalj za kosu, i u isti mah nam pokaza, kako se on njime češlja.

5. Dalje nađosmo u jednom džepu neku veoma veliku čeličnu ploču, koja je bila uvučena u dugačke korice od drveta. To je bio njegov nož.

6. Osim ovih džepova bila su još dva džepa, u koja ne mogosmo ući, jedno zbog toga, što im otvori bijahu uzani, a drugo zbog toga, što su bili jako priljubljeni uz tijelo. Iz jednog džepa visio je jedan debeo srebrn lanac. Mi ga počesmo vući, što smo igda mogli, i najzad ga izvukosmo i na njemu neku spravu, koja je sličila splоštenoj kugli. Ova sprava bila je napravljena pola od srebra, a pola od nekog nepoznatog providnog metala. Ispod providnog

kruga vidjesmo okruglu ploču, išaranu nekim čudnovatim znacima. Kad ih htjedosmo dodirnuti, vidjesmo, da nam prsti zapinju o onaj providni metal, koji tek sada uočismo. Div prinese tu spravu našim ušima, i mi tada začusmo u njoj neku lupu, otprilike onakvu kao u kakvoj vodenici. Neprestano se iz nje čulo: »tik-tak, tik-tak.« Div nazva ovu čudnovatu spravu satom. Ali mi sumnjamo, da to nije bila kakve nepoznata životinja, ili kakav njegov bog, kome se on klanja, jer nam on reče, da rijetko kada preduzima što važno, a da najprije u njega ne pogleda.

7. Naposljetku da napomenemo i to, da je div oko pasa nosio široki pojas, koji izgleda, da je napravljen od kože kakve grdno velike životinje. O njemu je na lijevoj strani visio veoma velik mač. Izmjerismo mu dužinu i nađosmo, da je šest puta duži od najvećeg čovjeka u našoj zemlji.

Ovim završavamo svoj izvještaj o pretresu napominjući napokon još i to, da je div za sve vrijeme postupao s nama vrlo pažljivo i s najvećom pristojnošću iskazujući nam i svako poštovanje, koje nam dolikuje kao činovnicima Vašeg Veličanstva.«

Izvještaj su potpisala oba činovnika.

Dok su oni vršili pretres mojih džepova, stajale su nedaleko radi sigurnosti dvije tri pukovnije najhrabrije careve vojske u bojnom poretku.

Car se nije mogao dovoljno načuditi satu. On mi naredi, da mu ga prinesem uhu; tada je slušao njegovo kucanje i s velikom radoznalošću promatrao kretanje minutne kazaljke, što je on vrlo lako opažao, jer Liliputanci vide mnogo bolje izbliza nego mi. Potom on dozva dva vojnika i naredi im, da sat odnesu u dvor. Oni provukoše kroz koturić na satu dugačku motku pa ga na ramenima s teškom mukom odnesoše u carsku riznicu. Zatim predadoh i svoj nož, češalj, burmuticu i sve ostale svoje stvari.

Sada mogu reći, što sam imao sve u prikrivenim džepovima, koje nisam htio pokazati carskim činovnicima. Tamo su bile naočari, koje sam ponekad morao upotrebljavati zbog slabog vida, jedan mali dalekozor i busolu. Ove stvari nisu mogle biti caru ni od koristi ni od štete, te mu ih zato nisam ni pokazao. Ali ja nisam mogao biti bez njih. A da se izgube, ne bih mogao naći nove u cijelom Liliputu.

Jonathan Swift

MAGARAC

Magarac ima više pameti, nego što se obično misli. U mladosti je okretan i bistar i ne sluti, kakva ga sudbina čeka. Kad odraste, navale na njega sa svih strana teretom; zato uvuče brzo glavu i mirno, snuždeno hoda. Batine i rđava hrana nagrada su mu za silan trud. Pa kako da i ne postane onako zloćudan!

Magarac je jako tvrdoglav i osoran. Ako ga mnogo zadirkuješ, udarit će te kopitom ili će te ugristi. Gospodara svoga poznaje, ali mnogo za nj ne mari, niti se za nj brine. On svoje poslove mirno vrši, dok može ili hoće. Kad mu nešto zvekne u glavu, a on ni da se makne s mjesta. Možeš ga tući, koliko ti drago, po njegovoj debeloj koži, on će se stresti, ali dalje ne će krenuti.

Magarac nije glupak; više je nezadovoljna jogunica. Njemu se ne će, da sve čovjeku po volji čini, zato ga je čovjek i razglasio po svijetu kao ludaka. On poznaje svoga gospodara isto tako kao i konj i zapamti vrlo dobro put, kojim je već jedamput išao. Na putu se uvijek obzire i zapamti svaku kuću i mjesto, gdje je katkad s gospodarom svrnuo, pa uvijek onamo svrće. U velikim varošima, gdje je čovjeku teško razaznati pojedine kuće, zapamti magarac dobro svaku kuću, gdje mora stati, da gazdarici preda mlijeko. S najdaljega puta zna se bez pratioca vratiti kući.

Da magarac nije velik glupak, vidi se po tome, što ga čovjek može lijepim postupanjem mnogo koječemu naučiti kao i konja. Njemu to, doduše, ne ide tako lako u glavu kao konju, ali čemu se jedamput nauči, to ne će tako lako zaboraviti. Nauči se hodati po taktu muzike, skakati kroz obruče, potpaljivati topove, ustima otvoriti vrata. Magarac može kao i konj da pogodi, koliko je sati, koliko ima ljudi u društvu, a nauči i računati: sabirati, oduzimati, množiti i dijeliti.

Kako ova žvotinja može više puta biti lukava, svjedoči ova pripovijetka. Imala jedna mljekarica magaricu, na kojoj je svaki dan nosila mlijeko u grad. Mljekarica je bila veoma nemilostiva, pa je uvijek batinom nemilice tukla svoju magaricu. Magarici, koja je sve svoje terete mirno vukla, to dosadi, pa stane gledati, da se toga zla riješi. Kad jedamput zapazi, da je gospodarica otišla od kuće, uzme batinu u usta, odnese je na đubrište i ondje je zakopa. Drugi put kad vidi u gospodarice novu batinu, pomisli, da staru

nije dobro sakrila, pa da ju je gospodarica odmah našla, zato sada uzme novu batinu i odnese je daleko u polje i baci je tješeći se, da je tamo ne će nitko naći.

Nije se čuditi, što je magarac ostao tako nemaran i tvrdoglav, kad ga ljudi za silni njegov trud i napor onako kukavno nagrađuju. Hrana, što je dobiva, već ne može gora biti, a on je s njom zadovoljan. Ali je u piću probirač. Voda mu mora biti čista i hladna, gadne vode ne će ni okusiti. U velikim pješčanim pustarama, gdje je nadaleko teško naći valjane vode, radije će trpjeti žeđ, nego da se napije gdjegod u kakvoj kaljuži ili iz gadnih mješina, što se na put nose.

Sjetila su magarcu dobro razvijena. Uz dobro pamćenje ima i dobar sluh, a tu mu pomažu velike uši. On ih neprestano na sve strane miče, ne bi gdje što čuo. Čim začuje gdjegod kakav šušanj, koji na dobro ne sluti, ne će se ni s mjesta maći. Možeš ga isprebijati namrtvo, on će ujedati i bacati se: izvalit će se na zemlju, zbacit će sa sebe breme, samo da dalje ne ide. Veoma je osjetljiv i tugaljiv: ne trpi na sebi konjske muhe, koju obično zlorada djeca često na nj bacaju. Toliko mu je mrska, da će sav tovar sa sebe baciti, dok je ne otjera.

Magarac je veoma oprezan. Ako mu na putu svežeš oči, da ne vidi vratolomne propasti, ili ako mu začepiš uši, da ne čuje šuštanje vodopada, ne će se maći; ne da se lako od drugoga zavaravati: sve on mora sam vidjeti i čuti.

Na čistoću pazi magarac mnogo. Ne će se on nikad izvaliti u kaljužu, da se uprlja, nego uvijek razgleda mjesto, gdje će se provaljati. Ni u prašinu ne ide rado kao konj. Voda mu nikako ne prija, zato se ne kupa rado, osobito ne ide u hladnu vodu, premda je dobar plivač.

Mijo Kišpatić

DJEVOJKA NADMUDRILA CARA

Jedan siromah življaše u pećini i nemaše ništa do jednu kćer, koja bijaše vrlo mudra i iđaše svuda u prošnju, pa i oca svoga učaše, kako će prositi i pametno govoriti. Dođe jednom siromah k caru, da mu što udijeli. Car ga upita, odakle je i tko ga je naučio mudro govoriti. Ovaj mu odgovori, odakle je i kako ga je kći naučila. »A od koga je naučila tvoja kći?« — upita car, a siromah odgovori:

»Bog je nju umudrio i naša jadna siromaština.« Tada mu car dade trideset jaja i reče mu: »Ponesi ovo svojoj kćeri i reci joj, da mi iz ovih jaja izleže pilad, pa ću je dobro nagraditi; ako li pak ne izleže, stavit ću je na muke.« Siromah otide plačući u pećinu i kaže sve kćeri. Ona pozna, da su jaja varena i reče ocu, da pođe počinuti, a da će se ona za sve pobrinuti. Otac je posluša i otide spavati, a ona dohvati pinjatu[1] i nastavi je na vatru punu vode i boba, pa kad svari bob, zovne ujutro oca i reče mu, da uzme ralo i volove pa da uzme bob te sije i viče: »Haj, volovi, pomozi Bože, da rodi vareni

bob!« Kad te car zapita, kako može roditi vareni bob, a ti reci: ‚Kao što se iz varenih jaja može izleći pilad.'« Siromah posluša kćer pa otide te stane orati. Kad ugleda cara, gdje ide, stane vikati: »Haj, volovi, pomozi Bože, da rodi vareni bob!« Čuvši car ove riječi stane na putu i reče siromahu: »Siromaše, kako može roditi vareni bob?« A on mu odgovori: »Čestiti care, kao što se iz varenih jaja može izleći pilad.« Prisjeti se car odmah, da ga je to kći naučila, pa zapovjedi slugama, da ga uhvate i dovedu preda nj, pa mu onda pruži povjesmo lana govoreći: »Uzmi to, i od toga imaš načiniti debelo uže za lađu i sva jedra, što je od potrebe za jedan brod; ako li ne, izgubit ćeš glavu.« Siromah s velikim strahom uzme povjesmo

i plačući otide kući i kaže sve svojoj kćeri. Kći ga pošalje spavati obećavajući, da će ona sve to učiniti. Sutradan uzme mali komad drveta pa probudi oca i reče mu: »Na ti ovo drvo i ponesi ga caru, neka mi od njega napravi kudjelju i vreteno i stative i ostalo što treba, pa ću ja napraviti sve što naređuje.« Siromah posluša kćer i iskaže caru sve, što ga je ona naučila. Car čuvši to začudi se i stane misliti, šta da učini, pa onda dohvati jednu malu čašicu i reče mu: »Uzmu ovu čašicu i ponesi svojoj kćeri, neka mi njom iscrpe more, da ostane polje.« Siromah posluša i plačući ponese kćeri onu čašicu i kaže joj sve, što je car rekao. Djevojka mu reče, da ostavi do sutra i da će ona sve učiniti. A sutradan zovne oca i da mu litru kučina i reče: »Ponesi ovo caru i reci mu, neka ovim zatisne sve izvore i sva jezera, pa ću ja iscrpsti more.« Siromah otide i tako caru reče. Car videći, da je djevojka mnogo mudrija od njega, zapovjedi mu, da je dovede pred njega; a kad je dovede i oboje se poklone pred njim, onda je car zapita: »Pogodi, djevojko, šta se može najdalje čuti?« Djevojka odgovori: »Čestiti care, najdalje se može čuti grom i laž.« Tada se car dohvati za bradu i obrnuvši se svojoj gospodi zapita ih: »Pogodite, koliko valja moja brada?« Kad jedni stanu govoriti ovoliko, drugi onoliko, onda djevojka odgovori svima, da nijesu pogodili, pa reče: »Careva brada valja koliko tri ljetne kiše.« Car se začudi pa reče: »Djevojka je najbolje pogodila.« Pa je onda zapita, hoće li biti njegova žena, i reče, da drukčije ne može biti nego tako. Djevojka se pokloni i reče: »Čestiti care, neka bude, kako ti hoćeš, samo molim te, da mi napišeš svojom rukom na papiru, ako bi se kada na me razljutio i otjerao me od sebe, da imam vlasti uzeti ono, što mi je najmilije.« Car joj ovo odobri i potpiše. Pošto prođe nešto vremena, car se na nju razljuti i reče joj: »Ne ću te više za ženu, nego idi iz moga dvora, kamo znaš.« Carica mu odgovori: »Svijetli care, poslušat ću, samo me pusti, da prenoćim, a sutra ću poći.« Car joj dopusti da prenoći. Onda carica, kad su bili pri večeri, pomiješa mu u vino rakiju i neka mirisna bilja i nudeći ga da pije, govoraše mu: »Pij, care, veselo, jer ćemo se sutra rastati, i vjeruj mi, da ću biti veselija, nego kad sam se s tobom sastala.« Car se opije i zaspa, a carica spremi kola i ponese cara u kamenu pećinu. Kad se car u pećini probudi i vidi, gdje je, poviče: »Tko me ovamo donese?« A carica mu odgovori: »Ja sam te donijela.« Car je upita: »Zašto si ti to od mene učinila? Zar ti nijesam rekao, da više nijesi moja žena?« Onda mu ona izvadivši onaj papir reče:

»Istina je, čestiti care, da si mi to kazao, ali pogledaj, što si na ovoj karti napisao: što mi bude najmilije u tvojemu domu, da ponesem sa sobom, kad od tebe pođem.« Car videći to poljubi je, i povrate se opet u carski dvor.

Narodna pripovijetka

---

[1] tava

SVILENA BUBA

Kao što u svih kulturnih bilina i životinja, tako je i u svilene bube najstarija prošlost sakrivena u tamnoj davnini. Najvjerojatnije je, da su svilenu bubu stali ponajprije uzgajati u Kini, no kad je to bilo, ne ćemo sigurno nikada doznati. Već je u vrijeme Confuciusa (jedno 500 godina prije Krista) bilo svilarstvo u Kini prastar običaj. Kineske priče pripovijedaju, da malo ne svi važniji izumi u gospodarstvu i obrtu potječu od mudrih careva ili članova carske obitelji, no tko ne će da vjeruje u te priče, taj mora ipak vjerovati, da je u Kini upravo carska obitelj dobrim primjerom unapređivala svaki kulturni rad. Sve narodne svetkovine vrte se oko gospodarstva, i pri njima uvijek carska obitelj pokazuje puku, kako je svaki posao častan i koristan. I svilarstvo je po kineskoj priči niknulo nastojanjem i brigom carske obitelji. P. Mailla piše u povijesti Kine o tom ovo: »Car Hoang-ti, koji je živio 2600 godina prije Krsta, htio je, da mu njegova zakonita žena Si-ling-chi podigne blagostanje naroda, pa joj naloži, da ispituje svilenu bubu i da gleda, kako će se okoristiti njenom svilom. Si-ling-chi sakupila je veliku množinu buba, da ih sama hrani na posebnom mjestu, koje je bilo jedino u tu svrhu opredijeljeno. I ona pritom ne samo da je pronašla, kako će se bube othranjivati, nego i kako će se svila odmatati pa i za odijelo tkati.«

»Sve do vremena ove carice«, piše po prilici Duhalde po pripovijedanju kineskih povjesničara, »narod se iznovice uvelike umnožio, pa kako se odijevao kožom životinjskom, nije bilo sada dovoljno kože za toliko pučanstvo. I to ih je prisililo, da se pobrinu za tkanine, pa u to vrijeme nađe carica Si-ling-chi, kako će se svila pripravljati. Kasnije su se sve carice držale sjajnoga primjera

izumiteljice i rado se bavile uzgojem svilaca. One su hranile bube, pravile svilu i svilene tkanine. U carskom vrtu bio je uvijek jedan odjel, gdje su se uzgajali samo dudovi.«

Po prvu hranu za bube išla bi uvijek sama carica u vrt, da upravo svečanim načinom započne posao. Sjajnoj sviti pridružile bi se princeze i sve visoke dvorske gospođe, a carica bi onda svojom rukom sa tri grane obrala lišće i predala sviti u škrinje. Najljepša svila, što bi je ona prigotovila, kao što i svila, koja bi se po njezinu nalogu i u njezinoj nazočnosti napravila, služila bi samo za najveće svečanosti. Nema sumnje, da je to bio mudar običaj, koji je imao potaknuti ne samo najviše gospođe nego i sav puk na gojenje svilca; upravo tako je i car svake godine pri velikoj pučkoj svetkovini sam plugom zaorao i rižu posijao, da uzdrži poljodjelski rad u časti. Dugo je već, kako je prestao običaj, da se carica bavi svilarstvom, no danas još ima u blizini carske palače cijelo predgrađe, u kom jedna ulica nosi ime, koje nas sjeća na put, kojim je carica išla u svilanu. U prijašnja vremena morao se svijet poticati na svilarstvo dobrim primjerom, a i silom. Mnogi carevi su izdavali zapovijedi, koje su određivale, koliko mora svaki stanovnik dudova posaditi i gojiti, a jedan car iz dinastije Vei poklanjao je ljudima zemljišta samo u to ime, da na njem sade dudove. Još za vrijeme Confuciusa vladao je strog običaj, da je morala svaka obitelj, koja je imala pet jutara zemlje, saditi dudove, da se može svaki član obitelji, kad dođe do neke dobi, odijevati u svilu. Svilarstvo se na taj način u Kini brzo raširilo, tako da su mogli svilu i u trgovini izvoziti. Kao lukavi i stari gospodari htjeli su Kinezi, da svu trgovinu svilom u svojim rukama zadrže pa nijesu htjeli nikomu odati tajnu, kako se svila dobiva, kao što nisu htjeli kazati ni kako se porculan pravi. Zakonom bješe ustanovljeno, da se svatko smrću kazni, tko dade tuđincu sjemena ili ga pouči, kako se svila dobiva. Kineski trgovci raznosili su sami svilu u zapadne krajeve Azije. Kako su karavane trebale od kineskoga mora do sirijske obale 240 dana, to je posve naravno, da se svila vrlo skupo prodavala. Na taj način dolazila je svila u Babilon i onda u ruke najvećih trgovaca onoga vremena, u ruke Feničana, koji su je onda za još skuplji novac prodavali po zemljama oko Sredozemnoga mora.

Mijo Kišpatić

DOMOVINA

Zimska nojca već se šulja dolom,
Sitne svijeće po svem pali selu;
Sniježak prši — svakom stablu golom
Rad bi natko košuljicu bijelu.

Na kraj sela stoji kuća stara,
Kano raka čini ti se grobna:
Al da vidiš, kako pogled vara,
Ded zaviri na okanca drobna.
Nasred stola svijeća dogorijeva,
Do nje zdjela, pladnji, suđe ino;
Majka kćerki, gle, uz zipku pjeva:
»Lijepa naša domovino . . .«

Sinčić mali ocu svom na krilu,
Drži knjigu, punu slika, bajka;
I začaran sluša pjesmu milu,
Što mu snenoj seki pjeva majka.
Netom šanu rujne usne sina:
»Reci, tato, što je domovina?«

Otac svoje pogladio zlato,
Pak mu milo odgovara na to:
»Dok si bio malen kano seka
Domovina bila ti je cijela:
Ona zipka kićena i meka,
Majka, ja i ova izba bijela.
Zipka te je ljuljala u sanje,
Majka svojim mlijekom dojila te,
Ja po izbi — nakon muke danje —
Igrah s tobom igre umiljate.

Malo poslije pružila se širom
Preko dvora, vrta, naše njive;
Donle, gdjeno stoje vrbe sive,
Gdjeno gorski potok šumi s mirom;
Onda njojzi pripadala staja
I kravica, što nas mlijekom hrani;

Male koke, što nam nose jaja,
Vjerni kudro, što nam kuću brani.

Poslije, kad u prvu pođeš školu,
Pružit će se ona po svem dolu;
Cijelo selo obujmit će tude,
U njem dobre i radine ljude,
Da, još više: one humke, šume,
Što će ljeti jagodama rodit;
One bijele staze, ravne drume,
Kud će tata nedjeljom te vodit.

Ali tvoja duša dobro sluti,
Da još dalje vode ovi puti:
Vode uzduž širokoga mora.
Svud se nađu sela, bijeli gradi,
Svuda bistra uma dobri ljudi:
Kojim isti govor život slađi,
Kojim isto srce grije grudi.

Oh, daleko, sinko moj, se pruža
Ova naša domovina krasna;
Njeno ime — mirisna je ruža,
Njena slava — zvijezda vijekom jasna.
O toj slavi pričat će ti knjige,
Štono ćeš ih diljem škola učit;
Pritom često morit će te brige,
Kako li ćeš pravo sve dokučit.

Ali zato duša će ti ronit
U davninu nevidovnih međa,
Iz nje će ti kao bajka zvonit
Zveket mača junačkih nam pređa,
Ti ćeš doznat, kako su za grudu
Zemlje svoje lili krvi česme;
I sudbinu kako su si hudu
U vječite okovali pjesme.

Čut ćeš, kako bjehu tvrđom jakom
Čovječanstva prosvjetnomu rodu;
Spasili mu vjeru i slobodu,

Kroz stoljeća branili ga šakom,
Pojmit ne ćeš samo, je l' im jača
Snaga uma bila ili mača —
Jer su kadšto usred bojne buke
Pograbili pero još u ruke.
Njim su čuvstva ocrtali vrela,
Smjele misli, mašte plamen živi;
Satvorili ona sjajna djela,
Kojim i sad cio svijet se divi.

Tako pređi namrli nam slavu,
A sa slavom ovu dragu zemlju,
Pak su onda naslonili glavu,
Tihi sanak da u grobu drijemlju.
Al' iz groba glas nam šalju oni:
Nek' na umu sveđ nam domovina —
Ne ćemo li, da ko zvijer nas goni
Tuđim svijetom strašna kletva njina;
Kako i ja možda, sinko zlatni,
Već nad groba crnim lebdim jazom,
Duša brižna htjela bi mi znati:
Hoćeš li mi ti djedova stazom?«

Sinčić — doslije mramorkom u muku —
Na srdašce metnuo je ruku,
S tužnih misli glavica mu gori,
Al' on ipak krepkim glasom zbori:
»Hoću, tato — kunem ti se vjerom —
»Radit u dan, učit u noć kasnu:
»Junak bit ću mačem ili perom
»Za tu našu domovinu krasnu!«

Sretnom ocu krupna suza kane:
Znamen sveti blagoslova nijema;
Sinčića si žarko ljubit stane
Pa ga onda na počinak sprema.
Zimska nojca pustim vlada dolom,
Ljudi u san tonu po svem selu;
Snježak prši — svakom stablu golom
Rad bi natko košuljicu bijelu.

Đuro Arnold

OKREPA U PRIRODI

Tek se bijah pridigao i počeo malko oporavljati iza teške bolesti svoje. Jedva dočekah, da se mogu malko prosunčati.

Noge teške kao olovo jedva me ponesoše u Božju, slobodnu prirodu.

Istom se bijaše rascvjetalo proljeće.

Prođoh pokraj stare, davno mi poznate trešnje. Učini mi se, stablo se preobrazilo, postao od sijedog starca uzorit mladić, zaogrnut bijelim cvijetom kao kakav velmoža, kad se ogrne skupocjenom kabanicom, da se pokloni svomu vladaru.

Lipa prosipala svoj slatki, ljekoviti miris na daleko i široko. Tisuće radišnih pčelica zuje i prše kao roj okolo cvjetnih hvojica.

Ptice pjevahu milo i veselo. Njihove pjesme potresoše mi srce. Ono uzbukti opet slatkim čuvstvom veselja, kao što kada u svjetiljku, koja se već gasi, doliješ ulja, pa ona novim, svijetlim plamenom usplamti. U potoku pljuska voda, a ribice po površini iskaču kao po sjajnom ogledalu, u kojem se ogleda žarko sunašce s nebeskog plavetnog svoda.

Ribolovke i vivci lete strelovito amo tamo nad potokom vrebajući ribice, koje po vodi pljuskaju. Čim koja pljusne i pokaže se nad vodom, već u tinji čas opet je nestane, brzo potone u srebrnim valovima; ali često bude i plijenom svojih zasjedača.

Leptiri se njišu nestašno u letu po poljani. Ševe prolijeću zrak pjevajući veselo, kao da me pozdravljaju: zdravo, zdravo! Svuda naiđoh na žive stvorove, i svaki živi stvor giblje se, posluje po svom načinu.

S crkvenog tornja oglasiše se zvona. Zvuk se razlijegaše gorom i poljanom, a ja se sad u pobožnom čuvstvu razblažih. Padoh nice koljenima na zeleni sag travice i zahvalih Bogu na proljeću i na poklonjenu mi zdravlju. Povratih se okrijepljen svojoj kući.

Mijat Stojanović

MATO

PRIPOVIJETKA O MALOM SVRAČIĆU, KOJI NE ZNA, KOME DA PRIVOLI

Kraj našega bunara nalazi se gusti sklop crnogorice. Na vrhu najvišeg stabla savila je gnijezdo svraka. Mladi u gnijezdu bili su već oveliki — ali ih jednoga dana djeca povadiše, podijeliše i raznesoše.

Stigla sam na diobu, kad je samo još jedan svračić bio u rukama djelitelja. Zapovjedim, da ga imadu vratiti u gnijezdo — no dječak, ozlovoljen, baci svračića u zrak i pobježe. Svračić odleprša na veliki orah, odakle ga nijesmo mogli skinuti. Dva dana hranili su ga tamo roditelji — treći dan padne sa stabla. Djeca ga nađu i donesu mi ga. Načinim mu gnijezdo u škatulji, a škatulju s njim privežem na ogranak ovisoka stabla. Dok sam to radila, oblijetali su me roditelji u velikoj uzbuđenosti, dolazili tako reći na dohvat ruke i zaglušno krieštali. Uvečer nije bilo više ni svračića ni roditelja. Trećega dana nađem svračića pod hrpom drva, nedaleko stabla. Bio je iznemogao, mokar, blatan i veoma plašljiv. Metnem ga pod veliko pleteno zvono od žice, pod kakvim se ljeti čuva jelo. Već poslije podne istoga dana okusivši najprije iz moje ruke trešnju, a onda crva, naučio se svračić jesti iz ljudske ruke. Približim samo ruku, a on zijeva u sav kljun tako široko, te se čini, lasno bi sam sebe progutao. Uza to treperi krilima i oslanja se o svoj krivi, raščepušani rep. Za svoga padanja i stradanja valjada iskrenuo začetak repa, jer mu ovaj strši uporno na lijevu stranu i podaje malom šarenom gladušu smiješan izgled. Od dana do dana biva sve pitomiji. Već sam ga za dva dana puštala da skakuće slobodno po sobi, a trećega dana metnem ga na prečku pred vilu. Tamo je mirno i zadovoljno sjedio te samo treperio i krieštao, kad sam prolazila: nosim li hrane, kriješti od zadovoljstva, ne nosim li, kriješti od negodovanja te opet sklapa široko razvaljen kljun i okreće se nekim prezirom od mojega ispraznog hodanja. Tako dva tri dana, i on već stao da skakuće po ogradi stepenica i po oleandrima oko vile. I tu nas jednoga dana, baš u času, kad sam ga hranila, otkriše roditelji njegovi, koji očito nijesu napustili potragu za izgubljenim odvjetkom. Sad nastade otimanje, ili bolje: počeše pokušaji otmice, koji eto traju pune tri nedjelje. Uz zaglušno krieštanje prilетjele su obje ptice na najbliže stablo, mahale i lupale krilima i oblijetale nad nama. Mali je isti čas, kad ih je čuo i spazio, prestao jesti, te ga uopće veoma dugo ne mogoh prinutkati da jede, dok roditelji kriješte. Odrveni se, ukoči se, stoji nijem na mojoj ruci — zacijelo mu dovikuju strahovite stvari o meni.

Od onoga dana počeli su me roditelji njegovi strašno progoniti. Da je njihova snaga ravna srdžbi njihovoj, kolike li opasnosti za mene! Gdjegod se pokažem u blizini vile, za tili se čas stvore obje svrake uza me, ma da ih čas prije nije bilo ni čuti ni vidjeti. Slijede me uz neprestano krieštanje, viču na me, dižu se katkad ravno nad

mene, pak se onda naglo spuštaju, kao da hoće da me ugrabe. Promijenila odijelo kako mu drago, one me ipak poznaju. Predvečer dođem i sjednem na klupu pod brezu. Eto mojih neprijateljica, koje zacijelo neprestano vrebaju na mene. Doletjele su strelovito na brezu. Isprva kriješte i skaču kao mahnite po granama, a onda odjedared stade po meni padati lišće, sitni suvarci i komadići bijele brezine kore. Pogledam gore. Jedna od ptica udara kljunom o granje i o lišće — bijesno i grčevito lupa, otkida kljunom lišće i opsipava me njime. Smiješno mi se to i čudno učinilo — ali zagledavši se dobro u pticu, koja je dugo i uporno nastavljala svoje djelo, učini mi se iznenada, da se oko mene svi razmjeri promijeniše. Učini mi se ova ptica velikom, učini mi se njezin čin važnim i strašnim — učini mi se ovo tako čisti i neizmjerno veliki čin prirode, i osjetih, e se gotovo nikada još nijesam našla ovako nasamu licem u lice s prirodom. Svoje nabacivanje ponavljale bi svrake svaki put, kad bi me gdje nasamu zatekle. Ima li nas dvoje, troje, to se toliko ne približavaju.

Maloga svračića hranila sam međutim dalje. Prošlo je već 14 dana, što je u nas. Biva sve pitomiji. Lijeće po svemu pokućtvu, otima se za stolom s nama za skorup na kavi, sjedi nad uzglavljem moje trogodišnje djevojčice ili joj poleti na glavu pa nateže crvenu vrpcu na njenoj kosi. Kad pišem, uvijek je uza me i skače po pisaćem stolu — a jednoga dana odnese u kljunu papir od 10 Kuna i odskakuta, da ga sakrije pod krevet.

No većim dijelom nalazi se »Mato« pred vilom i od dana u dan pohađa sve više grane drveća i proširuje sve više krug, u kojemu se kreće. I čim on ujutru s mojega ramena otprhne kroz prozor na krušku — evo njegovih roditelja. Dočekaju ga kriještanjem, oblijetanjem i uzrujavanjem. Mato se pak svaki dan sve više i više uspinje do njihovih grana, i jednoga dana eto ga uporedo s njima na drvetu u šljiviku. Bojala sam se, da će roditelji iskaliti svoj bijes nad odmetničkim čedom svojim, ali sve prođe u ljubavi. »Mato« šuti, a njih dvoje sjedi i kriješti tiho i smireno. Zabavljena sam do podne poslom i zaboravljam »Matu«. Možda ga i odvedoše. No eto javlja mi se u podne s grane. Zovem »Mato! Mato!« Polako i oklijevajući ostavlja on svoje roditelje i silazi s grane na granu k meni. Vanredno sporo se približava, kao da ga hipnotizira blizina i krika roditelja. Treba vrlo mnogo vremena i strpljivosti i neprestanog ponavljanja: »Mato! Mato!« Pokazujem usto meku, komadić sira, i napokon, iznenada, eto ga, doleti na moje rame. Od onoga časa, kao da i ne

čuje roditelja, koji gotovo hoće da s uma siđu od uzrujanosti. »Mato« ostaje na mom ramenu, vuče me za uho i za naušnicu te čupa ukosnice iz moje kose. Tako biva odsad svaki dan. Ovo čudnovato gojenče, polusvračji, a poluljudski pitomac, proboravlja većinu dana u kolini vile sa svojim roditeljima, a kad ga vabim, silazi svaki put k meni, kad brže, kad vrlo sporo. Kišne dane provodi s nama u sobi, gdje je upravo neiscrpan u doumicama, u skakanju i u sakrivanju predmeta. Noći provodi kod nas u hodniku na prečki. Njegovo ime »Mato« ne pozna samo on, nego ga dobro znadu i njegovi roditelji. Stanem li dozivati »Mato!«, nastane u isti čas kriještanje i oblijetanje roditelja, koji znadu točno, da će na ovaj poziv njihovo čudnovato čedo saći k meni.

Nekoga dana sjedile smo ja i moja mala u vrtu. Mala je imala u krilu grašak i igrala se njime. S kruške doleprša »Mato«, da se po navadi igra s djevojčicom. Hvata zrna graška, uzleti djevojčici na glavu i sakriva joj grašak u kosu. Roditelja nije bilo tu, no domala doletješe i stadoše po navadi oblijetati, bučati i kriještati. Upornost i buka te ustrajnost toga njihova kriještanja ne da se uopće opisati. A »Mato« se i ne brine za njih, nego se dalje igra s graškom po kosi djevojčice. Uto iznenada oba roditelja izbace kratak, čudan i prodiran krik i naglo prhnu u krošnjatu krušku. Na taj neobičan krik, kao da je »Matu« ujela guja. Ostavi igru, trgne se preplašeno i prhne tako reći u isti mah s roditeljima te se šćućuri u gustom granju kruške — ne vidiš od njega ništa doli gurav repić, koji podrhtava od straha. Ogledam se, a nad nama jastreb. — Ti moje čudnovato polugojenče! Otkud tebi ovo znanje, kad si još ovako nejačak i neznalica k meni pod siguran krov došao? Kakve nauke daju tebi tvoji roditelji, koji veliku borbu o tebi vode, i kako to, da ih slušaš, kad se treba ukloniti jastrebu, a ne slušaš ih, kad te plaše, da ne silaziš k meni. Jesi li nadmašio roditelje i stekao o meni samostalno iskustvo, koje stavljaš na mjesto instinkta — bez znanja, bez privole svojih roditelja i bez privole čitavoga svračjeg roda?

Gotovo četiri nedjelje boravi »Mato« kod nas. Njegov je let sad potpuno siguran, rastom je gotovo dostigao roditelje. Kako će se svršiti ova zgoda, to ne znam. Jamačno će pobijediti uporna i neumorna borba roditelja za ovo njihovo dijete. Opažam naime, da »Mato« sve teže i polaganije dolazi na moj poziv, a uveče dugo treba, dok ga dovabim na noćište. A kad jednom otprhne među svoj

rod, da li će malomu krivorepom mudrijašu biti za uhar njegova natruha kulture, koje se zacijelo nikad ne će posve otresti? Hoće li biti u svračjem rodu vođa, savjetnik, mudrac ili će biti samotnik, izbačeni čudak, žigosan sramotnim žigom neobičnosti? Sve će to, dašto, kao uvijek i svagdje, zavisiti od stupnja mudrosti svračjega roda.

Bilo kako bilo, dok ovo pišem, stoji moj šareni mudrac na pisaćem stolu uza me. Promatra časak, kako se miče vrh držala mome peru, a onda počne hvatati taj vrh, slijedi i hvata bez prestanka držalo i skakuće tako za čitavim crtama moga pisanja. Pa eto, ako ništa drugo, jednu neumrlu slavu stekao je krivorepi »Mato«: nema sumnje, da je on jedini svračić, koji je sam pomogao pisati svoj životopis!

Ivana Brlić-Mažuranić

JAGUAR I PUMA

U Americi nema lavova ni tigrova, ali zato ima jaguarâ i pumâ, i to više u Južnoj negoli u Sjevernoj Americi. Jaguar je potisnut u jugozapadne države i u Meksiko. Ove dvije zvijeri žive na rubovima šumâ i u visokoj travi »pampasa,« gdje poludivlji jahači na trci za njima jure i love ih lasovima pa ih onda dotle vuku uz konja, dok ih ne zaguše. Jaguar se rado zadržava u šipražju riječnih obala i u močvarama. On ostaje miran na zemlji, dok se smiona puma vere i na drveće te progoni majmune. Uz strašnu viku i zaglušni krik opominjući jedni druge bježe majmuni s jednoga stabla na drugo, no puma juri za njima, kliže se do krajnjega vrška grana, a onda skoči na drugu granu najbližega drveta. Obadvoje su krvožedna zvjerad, samo što je jaguar jači, veći i krvoločniji. On se nikada ne može ukrotiti i nikada ga ne ostavlja podmuklost. Naprotiv puma se može pripitomiti kao pas, i ako je se gospodar mora dobro čuvati, kad se s njom igra. Puma se običava iz šale sakriti pred svojim gospodarom, i kad se on najmanje nada, skoči na njega; na takvoj bi se nježnosti svatko brzo zahvalio.

Puma međutim nikada ne napada ljude; ali se zato valja dobro čuvati jaguara. Obadvije zvijeri su neprijatelji stada; puma nikada ne razdire veće mirne životinje osim ovaca, dok se jaguar zalijeće i na konje, mule i mlada goveda. U lov polazi samo u cik zore, za

sutona ili za jasne mjesečine; puma pak lovi samo predvečer i u noći. Puma je tamne, crvenožute boje, a jaguar žarko žute s crnim pjegama i kolutima na koži, što mnogo podsjeća na neke zmije otrovnice. Mladunčad pumâ dražesna su mala stvorenja, slična mladim mačkama, samo nešto veća. Progledavaju tek deseti dan. Zatim se počinju veoma teško micati pa se kod svakoga drugoga koraka prevrnu i veru na leđa majci. Veoma brzo ojačaju i onda se, baš kao i mačići, igraju majčinim repom.

Jaguar je lukav lovac, neobične strpljivosti i ustrajnosti. Utaji se poput mačke i iz zakloništa u šikari pažljivo motri i vreba na odabranu žrtvu. Neobičnom okretnošću šulja se i nečujno vuče, a kad je siguran za svoj plijen, onda skoči i razedere vratne žile antilopi, ovci ili već kojoj drugoj životinji, našto odvuče plijen u šikaru. Manje životinjice proguta zajedno s kožom i dlakom. Od konja pojede toliko, da se gotovo raspukne, a onda se zavuče u šikaru i odabere skrovito mjesto za spavanje. Kad se probudi, ponovno se vrati strvini baš kao i tigar u Indiji.

Na jednoj cesti u Južnoj Americi rastrgali su jaguari dvadeset Indijanaca za vrijeme nekoliko godina. Ako čovjek ne izgubi prisutnost duha, može zvijer otjerati vikom i krikom. Inače je čovjek izgubljen, jer i onda, ako mu pođe za rukom spasiti goli život, ostaju mu užasne i opasne rane od tupih čaporaka i jaguarovih zubi. U Južnoj Americi ima Indijanaca, koji ovako love jaguare: Omotaju lijevu ruku kožom od ovce, u desnoj ruci drže dugačak, s obadvije strane naoštren nož. Tako naoružani traže jaguara i draže ga psima. Kad se jaguar poput medvjeda popne na stražnje noge i pođe prema Indijancu, ovaj mu pruži lijevu ruku, da u nju zagrize, a u isti mah zabode mu oštri nož u srce.

Jedan mi je putnik pripovijedao veoma zanimljivu priču o jaguaru. Na obali jedne rijeke u Južnoj Americi iskrcali su se neki evropski pomorci, da se malo odmore. Odjednom opaziše, kako sa suprotne obale prema njima pliva jaguar. Oni brzo pograbiše puške, uđoše u čamac i zaveslaše prema nemani. Ispališe jedan hitac, koji je ranio jaguara, ali ovaj nije htio okrenuti natrag. Naprotiv, on se uzverao na čamac ne plašeći se mornara, koji su po njemu veslima udarali. Kad je jaguar preko ruba skočio u čamac, mornari su učinili, što je jedino bilo moguće: poskakali su u vodu i otplivali što brže do obale. Jaguar je ostao u čamcu i pustio, da ga voda

nosi. Dalje su se niz rijeku drugi mornari prikvačili uz čamac, iz kojega je nato iskočio jaguar i sakrio se u šikaru. Svakako, junačko djelo, jer se spasio, pošto je dvjema skupinama mornara naprkosio.

Sven Hedin

DEMONI RIJEKE

... Unišli smo u više malih čamaca na riječnoj obali Amazone i plovili polagano između rogoza i bambusa po tihoj vodenoj površini. Iznad naših glava mirno su kružile čaplje, rode, ibisi i druge različne močvarice. Lagano zapljuskivanje vesala jedva da je prekidalo posvemašnju tišinu, pa nam je tako i uspjelo da dođemo u blizinu krda vodenih svinja, koje su se žurile na močvarnu obalu. Čopor majmuna, koji su isprva preplašeni pobjegli, vraćao se polagano natrag. Njihova je radoznalost pobijedila strah. Časom su provirivali kroz lišće i gledali nas velikim i radoznalim očima, a onda bi se opet izgubili među granama drveća.

Tihi šum vode i upravo čarobna tropska večer tako su me zanijeli, da sam uronio ruku u mlačnu rijeku i predao se mislima i maštanju... U taj čas osjetim, kako me smeđi veslač lagano gurka i bojažljivo šapuće: »Čuvaj se, gospodine, piranha«. Pogledao sam preko ruba čamca, ali u mutnoj vodi nisam mogao ništa razaznati. Tad sam se najednom sjetio svega, što sam čuo o toj ribi, kojoj se ime u čitavom porječju Amazone izgovara s tihim užasom.

P i r a n h a, mala riba, dugačka oko 30 cm, dakle jedva veća od grgeča, napada bijesnom pohlepom i bez ikakva straha na sve, što joj može zasititi pohlepu i žeđ za krvi. One u velikim jatima napadaju na blago, kad dođe, da se napoji, i to tako, da se najprije bace na žrtvu pojedine piranhe, koje onda s nje trgaju kratkim i munjevitim ugrizima komadiće mesa. Uto sa sviju strana dojure jata piranha, koje je namamila crvena krv, i borba je kratkotrajna. Životinja oslabi radi gubitka krvi, a od bola postane kao luda i izgubi svaki instinkt, koji bi je mogao spasiti. Doskora preostane od životinje samo potpuno oglodani kostur na muljevitu tlu. Gdje se ovakova jata piranha zadržavaju, ne spušta se na vodu ni jedna ptica; ni jedna životinja ne prelazi potok, pa ma kako on bio malen. Čovjek, koji samo nekoliko metara zagazi u vodu, pa ga piranhe napadnu, nikada ne stigne živ na obalu. Htio sam da ove male razbojnike

vidim iz najveće blizine i da ih promatram kod njihova strašnog posla. U tu svrhu svezali smo ubijenu svinju na jedan kolac i uronili je u rijeku. Gotovo u isti čas počela je oko čamca ključati voda kao da je ugrijana od neke podzemne vatre. Nikada nisam vidio tako strašnu pohlepnost i tako divlju žeđ za krvi. Kad smo životinju nakon kratkog vremena podigli iz vode, ostao je na kolcu samo kostur. Za to vrijeme uhvatili smo mrežom u dva maha nekoliko piranha i metnuli ih u čamac. Kad smo po treći put bacili mrežu, poispadale su iz nje uhvaćene piranhe opet u vodu, jer su već njihovi zubi rastrgali čvrstu pređu mreže.

Ploveći dalje pričali su veslači o užasnim djelima tih riječnih demona, a pri tom su neprestano pazili na čamac, da se ne prevrne. Pričali su o jahaču, koji se nije mogao spasiti, premda je bio samo tri metra udaljen od obale, te je postao zajedno s konjem plijen tih malih nemani. Za vrijeme razgovora o piranhama svaki je od nas tražio sigurnije mjesto na klupi, a naročito se izbjegavalo jače ljuljanje čamca. Promatrao sam uhvaćene male razbojnike, koji su ležali do mojih nogu u čamcu. Lijepe su to ribice, prekrasnih boja, ali podmuklih očiju, kojima su pratile svaku moju kretnju. I sada smo još bili na oprezu od njih, jer su i na suhu opasno škljocale svojim zubima. Piranhe imaju zube oštre poput noževa i njima režu kao škarama.

Sunce se već spustilo za zelene zastore prašume. Sve je bilo ovijeno srebrnastom maglom. Okrenusmo čamac na povratak. Oko nas se probudiše novi glasovi, večernji glasovi šume. Najviše se čulo zavijanje urlikavaca, koji su udešavali svoj večernji koncerat. Vodič svake od tih majmunskih grupa (capellao, kapelnik, kako ga zovu urođenici) započinjao bi urlikanje, a za njim su onda nastavili drugi. Na taj način može čopor od deset do petnaest životinja proizvesti urlikanje, koje zaglušuje uši. Učinilo mi se, kao da ti majmuni drsko jadikujući grde sunce, koje zalazi, jer se boje noći u prašumi.

Nedaleko našeg pristaništa upozorio me veslač na neki crn predmet, koji je stršio iz vode kao pougljenila drvena klada. Jedan od veslača podigne se brzo i tiho, pograbi harpunu i zamalo zazuji kraj nas izbačeno koplje. Krokodil se trgne, ali bez uspjeha. Bio je već pogođen. Harpuna je bila svezana za naš čamac, pa kad je krokodil pokušao da umakne, vukao je za sobom i čamac. S obližnjeg čamca bacili su neobičnom spretnošću laso krokodilu oko vrata. Veslali smo neumorno i zajedničkim silama vukli ranjenu životinju

do pristaništa. Jedan od naših veslača pritisne palcima krokodilove oči duboko u očne šupljine. Tako oslijepjena životinja predala se svojoj sudbini i mirno čekala, dok je nisu s prvim transportom otpremili u obližnji grad Pará.

Jednog dana našli su ribari na obali jezera gnijezdo krokodila. Pošli smo prema nalazištu i ponijeli sa sobom aparat za snimanje. Gnijezdo, otprilike pola metra visoko, ležalo je na obali u niskoj travi među močvarnim biljem. Naslonio sam pušku na grmlje i pomagao našem fotografu, da namjesti aparat. Trebalo je snimiti ribara, kako vadi jaja iz gnijezda. Premda smo znali, da se krokodil obično zadržava u blizini gnijezda, nismo mislili ni na kakovu opasnost, jer smo mogli lako pregledati čitavu okolicu. Krokodil nas dakle nije mogao napasti ni s koje strane, a da ga mi već izdaleka ne bismo opazili. Tako su mislili i urođenici. Priprave za fotografsko snimanje trajale su otprilike četvrt sata. Iznenada poviče jedan urođenik: »jacare« — i već je pred aparatom stajao jedan veliki krokodil otvorenih ralja, kao da je izišao iz zemlje. Fotograf i ribar, koji su bili zaposleni kod gnijezda, skočiše brzo na stranu, i tko zna, što bi bilo iz nas i našeg aparata, da nije naš domaćin jednim hitcem usmrtio tu grdosiju.

Adolf von Dungern i Waldemar Bonsels

ŽIVOT NA SJEVERU

Strašan je sjever! Kad nam tko o njemu pripovijeda, ne možemo se dosta načuditi, kako čovjek može ondje dragovoljno živjeti. Led i snijeg su mu uvijek ispred očiju. Kad u jesen sjedne sunce, gotovo se više i ne pomalja. Nastane mjesece i mjesece duga noć. Slabo svjetlucanje sjeverne zore. Jadan čovjek pati i uzdiše, jedva čeka, da mu opet sunce grane, jer mu sa suncem ljeto i sreća dolazi. Dočekao jadnik napokon i ljeto— ali kukavno ljeto! Šume se malo zazelenjele, snijeg je počeo kopnjeti, i to je sve, što mu ljeto donese. Sunce stoji nisko na obzorju čitave mjesece, kao da se i ne giba s mjesta, dok opet ne iščezne za dugo vremena. No Laplandac i Sibirac naučili su se na ono grozno nebo, ne znaju za bolje pa su u svojoj domovini sretni.

Zemlja mu ne rodi žitom, ne rodi voćem; konj, goveče, ovca, koza, to sve ne bi moglo ondje uspijevati; on bi propao, da mu nije

sjevernog jelena, koji ga odijeva i prehranjuje, i vjernoga psa, koji mu jelena čuva i brani. Sjeverni je jelen jedna od najkorisnijih životinja tamošnjem čovjeku. Čitavi narodi zahvaljuju njemu svoj opstanak. Boljitku našemu mnogo pridonosi konj i goveče, a Arapinu deva, ali mi bismo ipak mogli bez njih živjeti; no Laplandac i Finac bez svoga jelena pravi su siromasi; za nekoliko godina nestalo bi ih sa Zemlje. Laplandcu je sjeverni jelen jedino, što steći može. On mu je sva nada i ponos. Baviti se timarenjem sjevernoga jelena za nj je najveća čast i dostojanstvo. U njegovim su očima kukavice i propalice, koji se dadu u ribarstvo pa zanemare svoje stado, ili koji odu u bogatije pokrajine u službu. Tko ima više jelena, bogatiji je i ugledniji. Tko ima 50 komada, siromah je, koji se s teškom mukom od godine do godine provlači. Sa 200 komada živi obitelj još dosta kukavno, sa 800 jelena Laplandac je već bogat. Neki imadu i dvije do tri tisuće komada. Najsretniji je, kad stado može povećati pa ma na kakav način. Laplandac ne će dirnuti tuđega zlata i srebra nipošto, ali jelena će ukrasti, gdje ga nađe. Po čitavom Laplandu nije nitko siguran za svoju životinju, tako je ondje krađa raširena. Na sudu priznaje Laplandac, da je nepravda krasti tuđu živinu, ali mu godi, pa ne može vidjeti tuđeg jelena, da ga ne ukrade.

Čovjek nema u sjevernim krajevima nijedne druge životinje, koja bi ga uzdržavala i hranila doli jelena, zato se on brine samo za nj i pazi, da mu ništa u štetu ne ode. Nema stvari na jelenu, koje ne bi za se upotrijebio. Njegovo je meso glavna i najbolja hrana, koju ima. Mlijekom se ljeti čitava obitelj hrani. Od ono malo mlijeka, što mu preostane, napravi sir, od kojega čitave zime gotovi različna jela. Mladi rogovi, dok su još mekani kao hrskavica, pojedu se s najvećom slašću. Od mekane kože šiju odijelo, a od učinjene prave remenje i obuću. Kožom se ogrću kao kabanicom, na njoj spavaju, njome se pokrivaju. Od dlake pletu odijelo, od kostiju i rogova grade različno oruđe, sulice i igle. Od žila i mišica isijecaju tanke niti, kojima šiju odijelo. U jesen je Laplandac najsretniji, jer se onda pokolje toliko jelena, koliko će za čitavu zimu biti dosta hrane. Domaćin pozove goste na čast, pa se tako danas kod jednoga, sjutra kod drugoga veseli i časti. Domaćin uzme nož u ruke pa ga zabode jelenu u prsa i ostavi u rani, da se nijedna kap krvi ne prolije. Kad ga raspori, uhvati svu krv u prsima i utrobi pa od nje pravi juhu. Koža se odere, meso isiječe, domaćin zgotovi sam

užinu pa s gostima dotle jede, dok može prstom dohvatiti, onda tek dođu djeca na red, a napokon psi.

Na jelenu i psu Laplandac prevozi lovinu, vuče na saonicama drva, seli obitelj od mjesta do mjesta.

Čovjek ne može pomisliti jadnijega života, nego što ga ima Laplandac sa svojim stadom, kojim ne može onako upravljati, kao što mi ovcom. Sjeverni je jelen doduše dobroćudna i mirna životinja, ali je na paši tvrdoglav. Ide, kuda ga volja, a pastir se mora za njim probijati po onim vječnim pustarama. Po nekoliko dana pati od gladi i zime, pa ga taj život pretvori u poluživinu. No Laplandac podnosi sve to veselo, a sve radi svoga stada, koje mu je najmilije na svijetu.

Laplandac se za hranu svojih jelena mnogo ne brine, jer je oni sami traže. Čitavo ljeto hrane se zeljem i travom, a zimi mahovinom, koju sami ispod snijega iskopavaju. Ona im je najmilija hrana, koju nekoliko stopa pod snijegom nanjuše te je ne će nipošto ostaviti, ma koliko ih gospodar tjerao. Ljeto probave Laplandci sa svojim stadom na morskoj obali, u planini, a kako nastane zima, vraćaju se uz rijeke u zemlju, gdje ima više hrane, pa tu dočekaju proljeće, otkle ih nesnosni obadi opet otjeraju u hladnije krajeve.

Tako putuje Laplandac i čitava mu obitelj sa stadom od godine do godine; nikad nema stalna stana.

Mijo Kišpatić

DVIJE PTICE

Zabludila morska ptica
U daljine kopne zemlje
I susrela kosovicu,
Gdje u gaju slatko pjeva.
»Kako možeš pjevat tužna
U pustinji ovoj suhoj,
Gdje ni kapi vode ne ima?« —
»Pjevahu i moji stari
U istome ovom gaju.« —
Domovina, kakva bila,
Rođenom je sinku mila.

Petar Preradović

MLADI SLON

U davnim, prastarim vremenima slon nije imao surle. Imao je samo crnkast, rasječen nos, velik kao cipela, kojim je mogao pokretati s jedne strane na drugu. Njime pak nije mogao ništa na zemlji dohvatiti. Ali je bio jedan slon, mladi slon, koji je bio neobično radoznao, a to znači, da je neprestano postavljao različita pitanja. On je živio u Africi i cijelu je Afriku ispunjao svojom nezasitnom radoznalošću. Pitao je velikog strica noja, zašto mu je tako, a ne drukčije izraslo perje na repu, a veliki stric noj udario ga tvrdim krilom. Pitao je dugačku tetu žirafu, zbog čega je njena koža šarena, a dugačka teta žirafa ga udarila tvrdim kopitom. I opet je bio radoznao. Pitao je debelog strica nilskog konja, zašto ima tako crvene oči; a debeli stric ga tresnuo debelim noktom. Onda je pitao čupavog strica majmuna, zašto dinje imaju baš onakav ukus, a ne drukčiji, a ovaj ga udario čupavom šapom. I opet je bio vrlo radoznao. Pitao je za sve, što je vidio, čuo, osjećao, kušao i pipao, i stalno ga lupali stričevi i tetke. A on je i dalje bio sve radoznaliji.

Jednog lijepog jutra postavio je ovaj mladi slon lijepo pitanje, koje dotad nije postavljao. Pitao je: »Što jede krokodil?« Za to pitanje dobio je mnogo batina od svih. Kad se nekako izvukao, slon je išao dalje i došao ptici Kolokolu, koja je sjedila na trnovitom žbunu. I rekao je: »Otac mi je platio, majka mi je platila, a isto tako su mi i stričevi i tetke naplaćivali za nezasitnu radoznalost; pa ipak bih rado htio znati, što ruča krokodil.«

Tad mu je ptica Kolokolo žalosnim glasom rekla: »Idi na obalu velike sivozelene rijeke Limpopo, okružene zelenim drvetima i saznat ćeš!«

Ujutro rano uzeo je mladi slon banana, šećerne trske i sedamdeset dinja, pozdravio se sa svojim milim srodnicima i rekao: »Idem na veliku sivozelenu rijeku Limpopo, okruženu zelenim drvetima, da vidim, što krokodil ruča«. I svi su mu za sretan put opalili još po jednu batinu, i ako ih je pristojno molio, da prestanu.

Išao je iz Grahamova grada u Kimberley, a iz Kimberleya u zemlju Kamu, iz zemlje Kame na sjeveroistok jedući za sve to vrijeme dinje, dok nije napokon došao na obalu velike sivozelene blatnjave rijeke Limpopo, okružene zelenim drvetima, baš onako, kako je to rekla ptica Kolokolo. Treba još da znate, da mladi slon do toga

časa nije vidio ni jednog krokodila, a nije ni znao, kako izgleda. A bio je vrlo radoznao.

Prvi stvor, na koga je naišao, bila je zmija kamenarka, savijena oko stijene.

— Oprosti! — rekao je mladi slon vrlo pristojno. — Da li si vidjela u ovom kraju nekog stvora, koji se zove krokodil?

— Da li sam vidjela krokodila? — upitala je zmija kamenarka strašnim glasom. — Šta ćeš me još pitati?

— Oprosti! — rekao je mladi slon. — A da li bi mi mogla reći, što krokodil jede.

Tada se kamenarka zmija brzo odvila od stijene i udarila mladog slona prstenastim šiljastim repom.

Rekao je tada zmiji vrlo pristojno »zbogom« i pomogao joj, da se opet savije oko stijene. I onda je pošao dalje, malo zagrijan, ali nimalo začuđen, jedući dinje i bacajući kore oko sebe, dok nije došao na samu rijeku. Uto je stao na nešto, što mu se činilo, da je klada. Ali to je u stvari bio krokodil, koji je tada otvorio jedno oko.

— Oprosti! — rekao je mladi slon vrlo pristojno. — Da nisi slučajno vidio u ovom kraju krokodila?

Tada je krokodil otvorio i drugo oko i izvukao rep napola iz blata, a mladi slon se malo povukao, jer nije želio, da ga tko ponovno bije.

— Samo dođi ovamo, mališane, — rekao je krokodil. — Zašto pitaš?

— Oprosti! — rekao je mladi slon. Svi su me tukli, pa ako i ti misliš kao i oni, ne bih želio, da budem ponovno bijen.

— Hodi ovamo, mališane, — rekao je krokodil; ja sam krokodil — i krokodilu su potekle suze, kako bi pokazao, da je to prava pravcata istina.

Tada je u mladom slonu zastao dah i frkćući je klekao na obalu i rekao:

— Ti si baš taj, koga ja toliko tražim. Reci mi, molim te, što ručaš?

— Dođi ovamo, mališane! — rekao je krokodil; — ja ću ti to šapnuti.

Tada je mladi slon sagnuo glavu sasvim blizu do krokodilove, zubima naoružane čeljusti, a krokodil ga uhvati za njegov mali nosić, koji nije bio do toga časa veći od cipele.

— Mislim — rekao je krokodil (i to između zuba) — mislim, da ću danas svršiti s mladim slonom.

To je mladom slonu bilo vrlo neugodno, i on je povikao kroz nos: »Ma ne, povrijedit ćeš me!«

Utom se skotrljala zmija kamenarka dolje s brijega i rekla:

— Mladi prijatelju, ako ne budeš odmah i iz sve snage teglio, novi poznanik u kožnom oklopu (tu je mislila na krokodila) odvući će te u maticu, prije nego što ćeš jauknuti!

Tako govore sve zmije kamenarke. A mladi slon je sio na kratke stražnje noge i vukao, vukao, a nos mu se stao produživati. I krokodil je sebi vukao mlateći žestoko repom po vodi, da se sva zapjenila.

A nos mladog slona stalno se produživao; i mladi slon raširio sve četiri kratke noge i vukao, vukao, a nos mu se stalno protezao. Krokodil je mlatio repom kao veslom i također vukao, i pri svakom potezu nos mladog slona bio je sve duži i duži — a boljelo ga sve više i više.

Mladi slon je osjetio, da mu skližu noge, pa je progovorio kroz nos, koji je sada bio gotovo pet stopa dugačak: »To je i suviše za mene!«

Uto je pritrčala s brijega zmija kamenarka i napravila dvostruku omču oko stražnjih nogu mladog slona i rekla: »Lakomisleni i neiskuni putniče, prestaje sada šala! Napregni sve sile, koliko možeš, jer ako to ne učiniš, ovaj okrutni ratni brod s pločastom gornjom palubom zauvijek će ti pokvariti budućnost.«

I tada je vukla zmija, vukao mladi slon, a vukao i krokodil; ali mladi slon i kamenarka vukli su jače, te je krokodil napokon pustio nos mladog slona s takvim krikom, koji se čuo duž cijele rijeke Limpopo. Slon je žestoko i naglo pao unazad, ali je prije rekao zmiji: »Hvala« i počeo se brinuti za svoj ubogi istegnuti nos te ga cijelog pokrio hladnim lišćem banane i pustio ga u veliku sivozelenu rijeku Limpopo, da se ohladi.

Mladi slon sjedio je tri dana čekajući, da mu se nos skrati. Ali nos se nije skratio. Slon gledajući stalno na njega počeo je razroko gledati. A vi sada vidite i razumijete, da mu je krokodil istegao nos u pravu pravcatu surlu, kakvu i danas imaju svi slonovi.

Uveče trećeg dana doletjela je muha i ujela ga za rame, i prije nego što je promislio, što upravo radi, digla se surla i ubila muhu.

— Prva korist! — rekla je kamenarka zmija. — To ne bi mogao uraditi samom umazanom njuškom. Pokušaj sada nešto pojesti.

Prije nego što je pomislio, što upravo radi, istegao je slon surlu i njom zgrabio veliku gužvu trave, očistio je o prednje noge i napunio njome usta.

— Druga korist! — rekla je kamenarka zmija. — Zar ti se ne čini, da ovdje sunce peče žestoko?

— Zacijelo — rekao je mladi slon, i prije nego što je pomislio, što radi, skupio je gomilu blata s obale velike sivozelene rijeke Limpopo i stavio je na glavu kao hladnu, vlažnu, blatnu kapu, ispod koje je po ušima curila voda.

— Treća korist! — rekla je kamenarka. — Što misliš sada o tome, da li bi mogao biti opet bijen?

— Oprosti! — rekao je mladi slon — to nikako ne bih želio.

— A bi li se tebi sviđalo, kad bi ti nekog udario? — upitala je kamenarka.

— Hvala ti! — rekao je mladi slon — zapamtit ću to. Mislim sada, da je vrijeme, da idem kući dragim rođacima, pa ću to okušati.

— Dobro, vidjet ćeš, da je tvoj nos zgodan za to, da njime biješ.

Išao je mladi slon preko Afrike i savijao i bacao surlu. Kad je zaželio voća, obrao bi ga s drveta, dok bi prije morao čekati, da padne. Kad je htio trave, načupao ju je sa zemlje stojeći, dok je prije morao pasti na koljena. Kad bi se kroz Afriku osjetio osamljen, zatrubio bi kroz surlu, što bi izazvalo veću buku nego nekoliko muzičkih društava, koja sviraju u limene trublje.

(Nakon povratka kući druge su životinje htjele navaliti na slona, ali on se junački branio).

I taj ružni mladi slon dugo je lupao svojom surlom po svima drugim rođacima, da su se svi prestrašili i začudili. Velikom stricu noju istrgao je pero iz repa; uhvatio je dugačku tetu žirafu za stražnju nogu i vukao je preko trnovitog korova; trubio je i frkao u uši debelom stricu nilskom konju, kad je ovaj poslije objeda spavao u vodi; ali nikada nije htio dirnuti pticu Kolokolo.

Na kraju je to potaklo sve mile rođake, da su jedan po jedan odlazili na obalu velike sivozelene blatnjave rijeke Limpopo, da

zahtijevaju od krokodila velike nosove. Kad su se vratili, nisu se više nikad tukli... I od tog dana imaju svi slonovi, koje ponekad vidite, i svi oni, koje ne vidite, iste onakve surle, kakva je bila surla radoznalog mladog slona.

Rudyard Kipling

BERNARDSKI PAS

(Canis Sancti Bernhardi)

Dugo će se spominjati u ljudi bernardski pas. Njegova je ljubav i odanost prema čovjeku velika. Tko nije putovao po zlu vremenu kroz bernardske pogibeljne klance, taj će teško pojmiti vrijednost toga psa. Napuljski grof Mazini donio ga sa sjevera, otkle, ne zna se, pa ga poklonio braći bernardskoga samostana, gdje su ga naučili tražiti ljude zasute snijegom. Prije više desetaka godina poginu posljednji čisti potomak tih valjanih pasa. Baš kad je svoju tešku dužnost vršio, zasu ga usov[1]) snijega. No imade ih još pomiješane krvi. Švajcarac Tschudi, koji poznaje dobro bernardskoga psa i okolinu, pripovijeda o njemu ovo:

Bernardski je pas visoka i čvrsta tijela, duge dlake i repa, gubice kratke i široke. Današnji se njegovi rođaci prodaju po 2000 Kuna. Domovina je tih plemenitih pasa švajcarski samostan sv. Bernarda, 2.470 m nad morskom razinom, gdje je vječiti snijeg. U tom turobnom klancu traje zima 9 mjeseci, a za najvrućih ljetnih dana smrzne se voda svako jutro i veče, i jedva će biti u čitavoj godini 20 dana bez vjetra i snijega ili magle. Tamo pada snijeg ljeti kao u nas zimi; u zimi padaju suhe ledene iglice, koje su tako sitne, da ih vjetar kroz svaki i najmanji otvor pokraj vrata ili prozora može satjerati. Vjetar ih nagomilava u blizini samostana 6 do 10 metara visoko, zatrpa sve putove i klance, a najslabiji vjetrić ruši ih kao usov i zatrpa u dolinu.

Samo ljeti, kad je čisto i lijepo vrijeme, može čovjek bez pogibli na put preko tih brdina, a zimi je tako opasno, da će svaki čas lako kroz snijeg propasti u duboku jarugu, otkle se sam više nikada ne izvuče. Svake godine pogine nekoliko putnika u tim klancima. Jedan propadne u jarugu, drugoga zaspe usov, trećega uhvati magla, da ne vidi dalje puta, i tu ga u samoći umori glad i umor, ili ga popadne san, iz kojega se više nikad ne probudi. Svaki gotovo

putnik postane na onoj zimi i umoru pospan, sve mu oslabi, najprije mu se krv stisne u sitnim žilicama ispod kože, zatim počne laganije kolati po cijelom tijelu, dok napokon sasvim ne stisne, i svaki takav nesretnik umre svladan dubokim slatkim snom. Treba vrlo jaka zdrava čovjeka, koji bi mogao snu odoljeti. Tako su našla bernardska braća 1829. godine na po puta čovjeka sa štapom u ruci, gdje je baš digao nogu, da korakne, pa se tako zamrzao i umr'o.

Da nije te milosrdne kršćanske braće, ne bi se moglo prelaziti preko tih brdina do samo nekoliko nedjelja u godini. Već od 8. stoljeća vrše braća ovu svoju kršćansku dužnost. Svaki putnik može slobodno ući u samostan, gdje ga lijepo podvore. U njihovoj zgradi gori dan i noć vatra, u nuždi mogu nekolike stotine došljaka ondje smjestiti. Ali je glavno: uvijek hodaju po okolini i traže, nije li gdje koji putnik zaglavio. U tom poslu čine im najbolju uslugu njihovi psi. Svaki dan prođu dvije samostanske sluge sve najopasnije putove i prolaze. Kad je zlo vrijeme, ide ih po šest, a za njima braća s lopatama, motikama, jelom i pićem, a njima se pridruže psi. Psi hodaju cijeli dan okolo, pa nađu li gdjegod smrzla čovjeka, odlete najkraćim putem u samostan, da dovedu pomoć nesretniku. Ako nanjuše čovjeka zasuta snijegom, kopaju dotle, dok ga ne iskopaju. No ako im kopanje ne pođe za rukom, odu u samostan po pomoć. Često nose na vratu košaru s okrepom ili staklenicu vina, a na leđima imadu privezane pokrivače. U samostanu su savjesno popisana imena svih onih, kojima su psi spasili život.

Najglasovitiji među bernardskim psima bio je Barry. On je bio neumorno radin i vjeran. Za života svoga spasao je život četrdesetorici ljudi. Veoma je rado vršio svoju dužnost. Čim je naslutio, da će biti snijega ili magle, ništa ga nije moglo zadržati u samostanu. Neumorno tražeći i lajući obišao bi nekoliko puta sva najopasnija mjesta. Najvrednije djelo za njegove 12-godišnje službe u samostanu bilo je ovo: našao je u ledenoj jami napola smrzlo zalutalo dijete, koje je već bilo zaspalo. On ga poče jezikom lizati i grijati, dok se nije probudilo. Sad je dotle tetošio oko njega, dok mu se nije jadno dijete najzad popelo na leđa.

Dijete mu se uhvatilo za vrat, a on ga pun veselja donio u samostan. Još je dan danas izložen u gradu Bernu u zbirci, da ga svaki putnik može vidjeti.

Mijo Kišpatić

---

[1]) lavina

ŠUTE PTICE

Šute ptice
Posred gnijezda,
Nebom aršće
Bezbroj zvijezda;
Sva je vlažna
Moja kosa,
Ja sve mislim:
Pada rosa!

Al' to vile
Plaču lugom,
A za svojom
Malom drugom:
Sjajne kapi
Nad grobom,
To su suze
Za tobom!

August Harambašić

VJESNICI PROLJEĆA

Lastavice su naši najmiliji sustanari. Dolaze k nama onda, kad nam priroda pruža najljepše, što ima, a ostaju kod nas sve dotle, dok traju vedri i sunčani dani. Već su nam od starine dragi glasnici proljeća, a ujedno i veseli stanari naših kuća; živahni i vrlo umiljati. Zima im je nepoznata, ako ih naglo ne zaskoči u našim krajevima. Pod jesen ostavljaju polja i kuće sjeverne Evrope pa odlaze daleko od nas ili u Italiju, gdje cvatu mrče i naranče, ili u Afriku, gdje teški grozdovi datula vise s paominih grana. S proljeća, kad nam se povrate, razveseli se kod nas i mlado i staro. — U Grčkoj i dandanas pozdravljaju lastavice pjesmom, jer je to znak, da dolazi proljeće. — Na otoku Rodu bio je običaj, da djeca početkom proljeća skupljaju hranu za lastavice. — Stari su Germani poštovali lastavicu kao »svetu ptičicu«, koja donosi sreću. I danas je još u Njemačkoj zovu »Božja ptica«, a u Tirolu i u Šleskoj »ptičica Majke Božje«. Narod vjeruje, da je kuća, u kojoj se nasele lastavice u neku ruku posvećena i zaštićena od svake nesreće, pa je tako nastala poslovica: »Gdje se laste nasele, tamo nema nesloge«. Isto tako vjeruju, da grom ne udara u kuću, u kojoj su se ugnijezdile lastavice.

Lastavice i proriču. Općenito se drži, da će biti lijepo vrijeme, kad lastavice lete visoko, a ružno, ako lete nisko. Ovo mišljenje i nije posve krivo. Kad se naime sprema na kišu, napune se gornji slojevi vlagom, pa se zbog toga kornjaši i drugi kukci spuštaju niže

k zemlji, jer je tamo zrak suši i bolje im prija. Lastavice se njima hrane, pa ih slijede sad u visinu, sad opet uza samu zemlju. — Kad lete u dugom nizu i jednom stranom krila dodiruju površinu vode na rijekama i potocima, to je siguran znak, da će kiša prestati, a kad se u letu dotiču zemlje i od nje odbiju cvrkućući — bit će brzo oluje. Ako se mnogo njih naglo spusti iz visine na zvonik — bit će kiše. O lastama ima u svih naroda mnogo različnih poslovica.

Cvrkut lastavičin nije bogzna kako zvučan, ali je ugodan, jer iz njega izvire radost života, premda katkada ima i prizvuk duboke tuge, boli i plača.

Od sviju ptica lastavice imaju u ljude najviše pouzdanja i povjerenja. One najradije grade svoje gnijezdo tamo, gdje ljudi stalno borave, ili barem u blizini takvih mjesta, na pr. u stajama, u vežama, kuda ljudi neprestano prolaze, pa i u nastanjenim sobama. Bezbrižno i povjerljivo lete one u staju, u kuću, pa i kroz vrata od soba ne pazeći, hoće li koga sresti, jer se svakomu rado ugibaju s puta; uzato cvrkuću i pjevaju svoje vedre i vesele pjesmice vješto prolijetajući kroz vrevu ljudi.

Od mjesta, na kojemu lastavice odluče sagraditi gnijezdo, ne može ih nitko odvratiti, pa da im se poruši i samo gnijezdo. Neki je austrijski general stanovao u jednoj seljačkoj kući u Madžarskoj pa je zbog silne žege imao i noću i danju otvorene prozore. Jednoga dana uleti u sobu par lastavica i odmah stanu praviti gnijezdo. Generalov služak redovno ih je tjerao iz sobe, ali se one često vraćale, i to uvijek s istom namjerom. Dva ili tri dana nakon toga sjedio je general za pisaćim stolom u sobi, kad nenadano uleti kroz prozor čitavo jato lastavica; okupile se oko mjesta, gdje je onaj par htio sagraditi gnijezdo, i nakon četvrt sata, kad je jato odletjelo, ugleda general pod stropom gotovo gnijezdo i u gnijezdu jednu lastavicu, koja je već snesla i jaje. General se začudio pametnom postupku lastavice, koja je već trebala snesti jaje i pozvala u pomoć cijelo jato, da zajedničkim silama u što kraće vrijeme sagrade gnijezdo.

Brod »Muzusser« bio je raspremljen u perzijskoj luci Abušer već čitavu godinu dana, pa su lastavice na različnim mjestima broda posagradile svoja gnijezda. Iznenada je brod morao krenuti u indijsku luku Bombay. Kad su mornari dizali sidra, opaziše gnijezda lastavica, ali ih ne dirnuše, jer su lastavice već sjedile na jajima. Lastavice su pratile brod sve do Bombaya i ostale su, dokle god je brod bio tamo; uzgojile su i svoj podmladak, pa kad je brod krenuo natrag, povezao je sa sobom i mnogobrojnu koloniju starih i mladih lastavica.

Gnijezdo lastavice je upravo umjetnički sagrađeno, a gradi ga iz blata, ilovače ili kakve god vlažne zemlje, koju ona s malim komadićima slame slijepi, da građa bude što čvršća. Najteže je za nju sagraditi gnijezdo na okomitu zidu, jer tu treba načiniti temelj tako čvrst, da na njemu može dalje graditi; kod toga se mora pandžicama čvrsto zakvačiti za zid i poduprijeti repom. Čitavo jutro marljivo donosi u kljunu mekanu zemlju i oprezno je lijepi o zid, a pri tom pazi, da već sagrađeni dio ne sruši vlastitom težinom; gnijezdo sagradi tek za dvanaest do četrnaest dana. Kad je gnijezdo gotovo, nastru ga vlatcima slame, trave, perja, mahovine i vune. Gnijezdo ima oblik polukugle; na gornjem se kraju nalazi mali otvor. Često se desi, da vrapci nahrupe i zauzmu gnijezdo, kad ga lastavice već sasvim dovrše, ali ne prođu ni oni uvijek nekažnjeni, kako se može razabrati iz ove zgode: Godine 1822. sagradile u lastavice gnijezdo nad vratima jedne seoske staje. Kad su odletjele po hranu, uleti u gnijezdo vrabac. On se u gnijezdu tako udomaćio, da nije htio iz njega ni onda, kad su se lastavice vratile, a svaki je njihov pokušaj, da ponovno uđu u gnijezdo, suzbijao junački, gotovo krvnički.

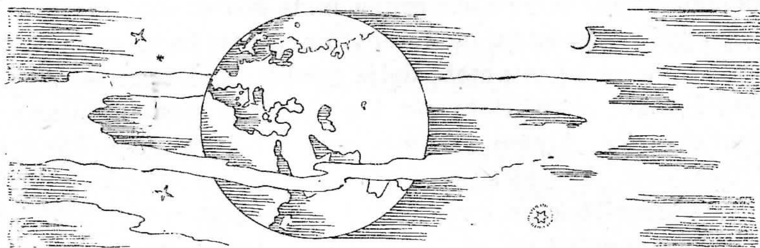
Bilo je cike i krike, ali sve uzalud; laste odletjele, a vrabac ostao u gnijezdu. Za kratko vrijeme, u zao čas po vrapca, vratiše se lukave ptičice, i svaka je od njih prilijepila na rub otvora komad zemlje i ponovno odletjela, da se opet nakon nekog vremena vrati. Otvor na gnijezdu postajao je sve manji, dok ga nisu potpuno zazidale, a u njemu i vrapca.

Lastavice nam pružaju poučan primjer neobične marljivosti i roditeljske ljubavi. Od ranog jutra do kasne večeri lijetaju naokolo i traže hranu za svoje mlade proždrljivce, dok oni sami ne okrilate. — Prije polaska u južnije krajeve lastavice su nekako nemirne. Sakupljaju se u velikim jatima, a onda jednoga dana cvrkućući odlete preko gora i dolova, preko rijeka i mora, preko otoka, dok ne stignu u Afriku.

Na toplom su jugu lastavice samo privremeni gosti; nemaju ni gnijezda, ni podmlatka; nestrpljivo čekaju, da na sjeveru bude

toplije, pa da krenu natrag i potraže svoja gnijezda ili gnijezda svojih roditelja. Tako svake godine viđamo te mile ptičice pod krovovima staja i kuća, a uvijek su nam mile i drage.

Iz »Zoološkog vrtića«

ŠTO JE ZEMLJA?

Što je Zemlja? Nešto vrlo veliko i nešto vrlo maleno. Nešto veliko prema stvarima na Zemlji, nešto sitno prema stvarima izvan Zemlje! Ako smijemo vjerovati očima, ona je velika, okrugla ploča, ona je jedino stalno, nepomično središte u svemiru, oko kojega se okreće cio svemir. Za nas izlazi i zalazi Sunce svaki dan. Tisuće zvijezda za nas svjetlucaju noću i ni za koga drugoga; modro nebo nad nama tek je poklopac od najčistijeg kristala za nas ljude na Zemlji. Mi smo ne samo gospodari životinjama na Zemlji, mi smo i kraljevi svemira. Sunce, zvijezde i nebo tek su za nas stvoreni; mi smo središte svijeta!

To je doista i bila prva misao o poretku u svemiru, koju je izmislio prosvijećeni narod helenski u sretno pjesničko Homerovo doba. Tada je Apolon vodio svoje sunčane konje dižući se iz oceana vatreno preko nebeskog svoda, da navečer opet utone u žarke valove morske. Cijelu je vojsku zvijezda vukao za sobom, a preko noći plivao je sa svojim konjima po oceanu, koji se sa svih strana slegao oko nepomične ploče zemaljske, natrag k istočnoj strani, gdje se ujutro opet digao.

Tako nam kazuju stari, a oči naše donekle potvrđuju. Nu ako je tako, vrijedno je bar pokušati, da dođemo do međe između neba i Zemlje. Svi znamo, kud nas vodi taj pokus: tražeći diralište sve nam dalje odmiče, i napokon dolazimo do obale morske, ma u kojem

smjeru išli. Tu vidimo, da nebeski svod počiva na valovitom oceanu. Zemlja je dakle okrugli otok, koji pliva na beskrajnom moru? To su baš mislili prvi Heleni. Pod ovim otokom bilo je bez dna more do granice, preko koje se nije tada usudio ni misliti nevješti duh ljudski, dok nijesu došli prvi grčki mudraci. No možda je ipak moguće doći do one granice neba i Zemlje, koju vidimo na dalekom obzoru. Nema sumnje, da je prvi smjeli pokus — zabroditi na slaboj lađici u to beskrajno more — bio potaknut pitanjem: a kakova su čudesa skrivena iza pučine morske?

Danas zna svako dijete, da se izjalovio prvi pokus — doći do obzora preko mora — baš tako kao i na kopnu. Svagdje nam se nebo odmiče, gdjegod mislimo, da ćemo ga dohvatiti. Pače: Sunce i Mjesec ne postaju nimalo veći, a to bi ipak moralo biti, kad im se primičemo. »Gdje su granice Zemlji?« zavapio je jamačno zabrinut čovjek.

Još ga jedna sumnja spasava. Tko mu jamči, da je putujući po moru uvijek brodio istim smjerom dalje, a da nije u svom putu išao u krugu, a nebo se ipak negdje tamo daleko dotiče Zemlje. U toj neprilici baci oko na one sjajne čavliće prikovane na nebeskom svodu. Znao je, da ima jedna točka na tom svodu, koja u dnevnoj vrtnji ostaje nepomična, uvijek u istoj visini nad obzorom, to je nebeski pol. On i danas nepomično stoji nad našim obzorom. Kraj njega je nama dobro poznata polarna zvijezda. Motrenje ove zvijezde vodilo je brodara pouzdano u istom smjeru po moru, i ako na nju pazimo, moramo brodeći pravcem doći do međe neba i Zemlje — ako je ima!

I opet danas svatko znade, da je ni tim putem ne možemo naći. Putujući vazda istim pravcem, ma kako nam pri tom potvrđivale zvijezde, da ne brodimo naokolo u krugu, povratit ćemo se konačno opet istoj točki. Brodari oko zemlje to su ponovno potvrdili. Što nam dokazuje činjenica? Ono, što učimo sad u školi, da je Zemlja okrugla, da je kugla. No mi tvrdimo, da ovaj put oko Zemlje tek jedamput prevaljen dokazuje samo, da Zemlja nije ploča, ali još uvijek može biti valjak. To je zbilja i učio neki starinski zvjezdar.

Misao o valjkastoj Zemlji morala je sasvim promijeniti mišljenje ljudi o svijetu. Gore i dolje je moralo prestati: gore je prije bilo zvjezdano nebo, a dolje pod nogama bučale su vode oceanske. Sada lebdi Zemlja u otvorenom prostoru, i što je nama gore, to je za svijet na donjoj strani valjkaste Zemlje, nedokučljiv tadašnjemu

čovjeku, bilo dolje. Pod našim obzorom savila se druga isto takva polovica nebeskog svoda; čini se, da smo zatvoreni u ogromnoj kugli od kristala, a kroz otvore u njoj gledamo vječni sjaj božjih stanova. Svod je nebeski dobio i tamo dolje drugi nepomični pol. Od jednoga do drugoga ide nebeska os, a oko te osi baš u sredini nebeske kugle slegla se valjkasta Zemlja. Ona je i sada središte svijeta, oko kojega se sve drugo, kao dar bogova, po vječnom redu giba. Tako je učio onaj stari zvjezdar.

Ta golema valjkasta Zemlja morala je ipak negdje biti prikovana pomoću kakvih tvarnih sveza na nebesku kuglu, po svoj prilici na polovima, jer nije moguće, da ona sasvim slobodno lebdi. No ni tih spona ne nađoše putujući što bliže k polovima, gdje bi ih ipak morali bar vidjeti: i tamo nam se nebo sve više odmiče. Nema druge nego priznati, da neba nikad ne dosegosmo! Okanimo se dakle ovih naivnih pokusa i gledajmo razmotriti stvar s druge strane.

Koliko se puta dade naš metar postaviti oko te naše valjkaste ili okrugle Zemlje? Lancem to ne možeš izmjeriti. Smetaju ti oceani. I tu nam pomaže pol nebeski. Brodeći k polu nebeskom, gdje bi imala os nebeska ući u Zemlju, ljudi su već davno opazili, da se taj pol sve više uspinje nad obzor, i to svaki put, kad smo 15 milja prema sjeveru otišli, digao se pol nebeski baš za 1 stupanj više nad obzor; da nam je doći na onu točku, gdje os nebeska ulazi u Zemlju, mi bismo tada našu polarnu zvijezdu vidjeli nad našom glavom u zenitu, a oko nje paznata nam cirkumpolarna zvjezdišta.

Putujemo li u protivnom smjeru na jug tako, da nebeskomu polu našem okrenemo leđa, spušta se on sve više k obzoru, i napokon dođemo do mjesta, gdje se naša polarna zvijezda baš dotiče obzora. Na protivnoj se strani neba sada pojavio drugi nebeski pol, druga stalna točka, oko koje se svaki dan vrte nova, nama nepoznata zvjezdišta, kao i naša oko sjevernoga pola. Kad smo došli u taj kraj Zemlje — iz škole znamo, da je to ekvator — čini nam se, da se cijeli svod nebeski vrti oko osi, koja leži vodoravno na površini naše Zemlje. No što je najčudnije u tom putu po Zemlji, to je znamenito otkriće, da pol svagdje na Zemlji, na putu od sjevera k jugu, nakon svakih 15 geografskih milja promijeni svoj položaj za 1^0. Zemlja je dakle od sjevera k jugu svakako okrugla, pa kad bismo s onog mjesta Zemlje, gdje nam je jedan nebeski pol nad glavom, putovali do točke, gdje nam je drugi nebeski pol nad glavom, proputovali bismo baš polovinu opsega naše Zemlje, t. j. 180 stupanja od potpune kružnice, koja ima 360 stupanja. Putujemo li sada tako daleko, da se nebeski pol pomaknuo samo za 1 stupanj, sigurno je, da smo samo 360. dio zemaljskog opsega proputovali. A da se pol pomakne za taj 1 stupanj, nije ni trebalo daleko putovati. Gdje god su to učinili, pokazao se isti broj: 15 geografskih milja ili $111.111^1/_9$ metra!

Dakle je cijeli opseg naše Zemlje od sjevera k jugu i natrag $360 \times 15 = 5400$ geografskih milja ili približno 40 milijuna metara.

Naša je zadaća riješena: mi smo Zemlju izmjerili!

Nu Zemlja ne može biti valjak, jer gdjegod na Zemlji idemo od sjevera k jugu 15 milja, svagdje se nebeski pol pomiče za 1^0, a to je moguće samo na kugli. Zemlja je naša dakle golema kugla, kojoj je opseg 5400 geografskih milja ili 40 milijuna metara, a prva nas počela geometrije uče, kako da po tom odredimo promjer i polumjer te kugle. Promjer je 12756 kilometara, a polumjer 6378 kilometara.

Oton Kučera

ZVJEZDANO NEBO

Sunce je utonulo u ocean, da se u njem okupa za sutrašnji svoj put. Sva se priroda oko tebe od časa na čas mijenja. No odvratimo oko od ponešto tužne slike, što nam je pruža naša zemlja u tim časovima, pak svrnimo njime po svodu nebeskom. Na zapadnoj strani šalje sunce posljednji svoj pozdrav: vatrena je rumen oblila zapadno nebo. Gdje je umjetnički kist, koji bi umio ma i s daleka uhvatiti ono prelijavanje sjajnih masti, ono polagano zamiranje žara njihova, koje ti se u po ure zbiva pred očima? Baci oko na istok. Kao odsjev one vatre na zapadu vidjet ćeš, kako je istočno nebo zarudjelo tihim, blagim, ljubičastim svijetlom, koje vrhove dalekim bregova na onoj strani znade zaodjeti u otajstveno neko ruho: pričinja ti se, kao da su to druga bića, i mašta je odmah sklona, da ulije u njih novi život. Osobito su krasne one pojave večernje rumeni u alpinskim krajevima, gdje se ljudi od srca ne mogu dosta da nauživaju krasnog »alpinskog žarenja«.

No kao panorama, što se neprestano okreće, gube se sve krasote večernje rumeni: sjajne i svijetle modrine nebeske sve više

nestaje, vatrene se masti na zapadu gase, svod se nebeski prelijeva u sve tamnije šare, dok ne zavlada njime tmasta, gotovo crna modrina, a na istočnoj se strani uspinje na nebo sjena zemaljske kugle omeđena u obliku kružnoga luka i zagasuje pomalo ono blago ljubičasto svijetlo.

Da se pojave u tom smjeru dalje kreću, nehotice bi ti tužna čuvstva obuzela srce, ali ne da to priroda. Tek što su utrnule posljednje masti večernje rumeni, eno se na nebu užegle male ali sjajne luči, treptanjem svoga svijetla eno te baš zovu, da baciš oko k njima, a u duši ti se nehotice ponavljaju pitanja: što su te luči, otkuda su i čemu su? Neodoljiva te neka čežnja privlači k njima, i um je tvoj rad da do dna ispita one najveličanstvenije tajne Božje prirode. Ali dalek je put do toga! Okanimo se umovanja pa pustimo srcu, neka ono za čas samo uživa u pojavi, koja ti se pred tjelesnim okom od časa na čas sve krasnije razvija. Nad glavom ti se u obliku goleme polukugle razapeo tamnomodri — gotovo crni — čador, a na njem se kao prikovane izmilaju[1] zlatne i srebrne zvjezdice: s početka ih možeš brojiti, ali tek je prošlo po ure, broj im je tolik, da svako brojenje prestaje. Osupnut[2] stojiš pred najkrasnijom pojavom u prirodi: pred tjelesnim i duševnim okom tvojim pukao je gotovo u tren oka beskrajni i oku i duhu tvomu nedosežni svemir. Milijuni i milijuni zvijezda prosuše se po tom svodu, svaka od njih titra i kao da ti šalje pozdrav iz neizmjernih daljina, kao da ti dovikuje: »Čovječe, ti nijesi sam u svemiru!« Nehotice ti se izvija iz grudi odgovor: »Da ste mi zdravo, neznane prijateljice!« Čuvstva, štono znadu okupiti osobito mladu dušu u ovakim časovima tihoga snatrenja, ne dadu se opisati — njih treba svatko da osjeti sam! Ali gle, što se ono još u bezbroju zvijezda stvara na nebeskom svodu! Čudan, bijel pâs svjetluca bijelim svojim svijetlom pa se pružio po svodu nebeskom: čas misliš, da se rasuo u milijune presitnih zvjezdica, jedna tik druge, čas se opet zgusnuo u sjajan svijetao oblak, čas opet kano da se sasvim gubi ili nadvoje dijeli: to je kumov trag[3] još većma ukrasio noćno, i onako prekrasno nebo, ali ga je podjedno za duševno tvoje oko zaodio još jednom novom tajnom.

Tek što si se nauživao koji časak divne pojave, salijeće te um neodoljivim pitanjem: što je to sve? čemu to? što je taj svemir? Dijete veli, da je dobri Bog, da razveseli čovjeka, pometao na svod nebeski te silne zlatne i srebrne zvjezdice, neka mu bude i noću

urešen svod nebeski. A tako je ljudski rod u djetinjstvu svome i sudio. Stari su narodi zaista držali zvijezde za osobit nakit neba, što su ga dobri bogovi prikovali na kristalni svod nebeski ljudima na uživanje. Tako postade ime »kosmos« (ures, nakit) za ono, što zovemo svemir. A danas? Danas, hvala tisućljetnom nastojanju astronomskih velikana, znademo, da su svi ti milijuni zvijezda sunca poput našega, mnoga među njima kud i kamo užarenija i veća od našega. Svako od njih žari toplinu i svijetlo, svako od njih možda imade svoju obitelj kao i naše sunce, koje je izvor svega života. Ta nam se sunca samo stoga pričinjaju male, svijetle točke tako slabe svjetlosti, da ispred žarkih sunčanih zraka, čim sunce izađe, sve zajedno u tinji čas poblijede, što su od nas tako neizmjerno daleko, da ni najživlja mašta ne može zamisliti tih daljina.

Oton Kučera

---

[1]) izvlače, javljaju se; [2]) iznenađen, začuđen; [3]) O postanju kumova traga naš narod ovako priča: Živjela su u selu dva rođena kuma. Kumče je kuma poštovalo, nikad ne bi uz kuma prošlo, a da mu ne priđe ruci. Kum je, opet, svjetovao i na dobro upućivao svoje kumče. Često ga je i pomagao, jer mu je kumče bilo siromašno. Ali ne osta tako. Kumče grdno zgriješi. Jedne noći otiđe na gumno svoga rođenoga kuma, natovari puna kola slame i odnese svojoj kući. Ali se slama putem prosipala, i sutradan se dozna, da je kumče od kuma slamu kralo. Za vječiti spomen toga grijeha podigne Bog slamnji trag na nebo, da se ljudi grijeha sjećaju i čuvaju. Otuda je ostalo u našem narodu ime: kumov trag, kumovska slama i kum od kuma krao slamu.

ČOVJEK U MJESECU

Zemlja ima jednoga sina, a to je mjesec. Sunce mu je zapravo djed, a on je stari momak, koji se često raspaljuje, ali i to od — tuđega svijetla. Kad mjesec nad zemljom pospe svoj srebrni sjaj, nije to ništa drugo nego odraz sunca. Mjesečina je najveći ukras noći i uvijek jednako čarobna, kad se krade kroz gusto granje snijegom prekrivenih jela u šumi i kad se poput srebrnaste zmije talasa na valovima.

Nikoje nebesko tijelo nije zemlji bliže od mjeseca. Do njega imamo tek jedan skok od neznatnih 380.000 kilometara! Iza njega je naša najbliža susjeda Venera, koja je i onda, kad se na svom putu najviše približi k nama, još uvijek stotinu puta tako daleko kao mjesec.

Već ste bezbroj puta vidjeli »čovjeka u mjesecu«, koji se vraća svakoga punog mjeseca i nikada ne mijenja svojih crta. To dolazi od tuda, što mjesec uvijek istu stranu okreće prema zemlji. Ako i na drugoj strani mjeseca stoji takav jedan čovjek, onda on nije nikada vidio zemlju pa i ne sluti, da naš svijet postoji. No zato vidi sunce, kad nad nama svijetli mladi mjesec, isto tako i zvijezde, samo na zemlju, premda mu je ona vazda jednako blizu.

Isto tako ni mi ljudi ne možemo vidjeti, kako je na drugoj strani mjeseca. No zato to bolje poznajemo ovu stranu, koja je prema nama. Najjačim dalekozorima možemo razaznavati predmete, koji u promjeru imadu sto do dvjesta metara, a površinu mjeseca poznajemo bolje negoli izvjesne dijelove rođene zemlje, kao na pr. goleme mase zemlje oko južnoga stožera.

Pogledajte jednoć kartu samoga mjeseca. Zagasitija područja, i to baš ona, koja mi nazivljemo »čovjekom u mjesecu«, ta su na karti označena kao mora. Zovu se: Tiho more, More oluja, More plodnosti. Prije se naime mislilo, da su te tamne mrlje odista prava mora; danas pak znamo, da su to tek lavom prelivene udubine. Na mjesecu nema ni kapi vode, kao ni oblaka, a ni kiše, ni snijega, ni leda, pa zato ondje nikada duga ne razapinje svoj divotni šareni most isušenih mora.

Mjesečeva karta sadrži i neke gorske lance, Kordiljere, Apenine i Alpe. Ali su ipak brojniji krateri i okrugla brda, visoki bedemi, koji prema vani opadaju, a s nutrašnje strane se strmo ruše prema ravnici. Neka od tih okruglih brda imaju prosjek od dvjesta kilometara, a neka samo jedan kilometar. Najveća su brda 800 metara visoka, razmjerno dakle mnogo viša nego na zemlji, budući da je mjesec pedeset puta manji od zemlje. Ta okrugla brda prozvana su po imenima glasovitih astronoma i prirodoslovaca; tako se jedno zove Linnes, drugo Newton, i tako je mjesec u svemiru samostalan kao spomen-ploča velikih pokojnika.

Hajde da malo odemo mjesecu u pohode! To je najlakša stvar na svijetu, čim se zaputimo na jednoj svijetloj zraci, koja čarobnom brzinom napreduje, budući da svijetlo prevaljuje u jednoj sekundi 300.000 kilometara; za taj put trebamo nešto malo više od jedne sekunde, da budemo na mjesečevoj površini. Mi dakle lutamo između okruglih brda i kratera. Malo nam je neugodno pri duši — jer ondje nema zraka za disanje. No mi smo toliko iznenađeni svime, što ovdje vidimo, da se i ne usuđujemo disati. Baš je pun mjesec,

a sunce pali iznad naših glava. Ovolike vrućine nema ni u Beludžistanu, pa ni u Sahari, jer je na mjesecu toplina od gotovo 200 stupnjeva, a kamenje, po kojemu stupamo, gori kao u užarenoj peći.

Čudno je, kako se na mjesecu lako hoda. Čovjek se uopće ne umara pa može bez većih napora uspeti se na najstrmije obronke. Na mjesecu je sve za šest puta lakše nego na zemlji, a to zato, što je mjesec tako malen. Sjeverna i Južna Amerika sasvim bi pokrile njegovu površinu. Zato se i čini horizont tako blizu, pa možemo prostim okom raspoznavati mjesečev svod.

Pogledajte samo, kako se nad mjesečevim horizontom presvođuje neobično nebo. Kod nas dolje na zemlji nebo je gotovo uvijek lijepo, čas jasno plavo, čas ovito bijelim parama ili olovno-sivim oblacima. No ovdje na mjesecu nebo je crno kao smola, a zvijezde plamsaju kao buktinje usred bijeloga dana. Pa ne može ni biti drugačije; ondje nema atmosfere, nema zraka, nema vode, nema magle ni oblaka. Nikada nijedan oblak ne ublažuje žar sunca, a nebo je vazda iste jasnoće. Uzalud tražimo i najmanji potočić, uzalud kakvu dolinu ili prodolje, koje je nekada voda izdubla. Ovdje su brda sasvim drugoga oblika nego na zemlji, ona su tubastija, strmija i viša. Na njihovu podnožju nema kamenja, a pijesak, zemlja i prašina ovdje su nepoznate stvari. Kuda god okom svrnemo, ne vidimo ništa drugo osim tvrdog i čvrstog kamenja. Budući da ovdje nema zraka i vode, nema ni vjetrova na mjesečevu gorju; zrak i voda prouzrokuju na zemlji bure, a izmjena topline i hladnoće samo ih pospješuju. Prema tome je mjesečeva površina nepromjenljiva i ostala je ista odonda, kad je on pred bezbroj tisućljeća ohladnio. Da se na rubu jednoga kraterskog prstena nađe zrno pijeska, ono bi ostalo ondje do sudnjega dana, jer se na površini našega pratioca ne osjeća ni najneznatniji dašak uzgibanoga zraka.

Ovdje se i ne čuje ništa, pa makar koliko vikali jedan drugome u uho; bez zraka se ne mogu stvarati ni valovi sluha. S visine jednoga kratera odvalili smo golem kamen i bacili ga u dubljinu; on je šest puta veći od kamena, što bismo ga mogli odvaliti na zemlji; on se polagano kotrlja niz strmine, ali sasvim nečujno. Na rubu kratera blistaju vanredni kristali, ali na njihovoj površini nema ni jedne ogrebine; ovdje nema ničega, što bi ih moglo ozlijediti.

Lakim korakom uspeli smo se na rub najvišega okruglog brda. Mrtvo i tiho širi se pred nama površina mjesečeva. Jaka je svjetlost oko nas, a naša sjena iščezava gotovo pod našim nogama. Samo je nebo crno. Uzvisine i brda na zemlji, štogod su dalje, vidimo kako iščezavaju u sve ljepšim bojama. Ovdje na mjesecu sva su brda sve do ruba horizonta jednako jasno i oštro ocrtana.

Jedan dan u mjesecu dug je gotovo petnaest puta po dvadeset i četiri sata, pa sunce upravo neobično sporo kroči preko svoga crnog neba. Konačno se ono približi horizontu. Sva okrugla brda i krateri bacaju sjene, koje polagano rastu. Ove su sjene tako crne kao kineski tuš, pa ako na našem lutanju stignemo do takve sjene, zijevne ona pred nama poput crnoga bezdna. Kako su tamne sjene tih okruglih brda, možemo i sa zemlje raspoznati najobičnijim dalekozorom.

Sada već i sunce zapada. Još najviša brda sjaju kao srebrni oblaci, ali se i taj sjaj brzo ugasi i najednom nastupi ledena hladnoća. Studen je tako oštra, da se protiv nje ne možemo zaštititi nikakvim zemaljskim krznom, a da bismo naložili vatru, ne možemo ni pomisliti; na mjesecu nema ništa, što bi moglo gorjeti, jer gdje nema zraka, ne može biti ni izgaranja.

Za vrijeme mjesečeve noći, koja traje petnaest dana, poraste zima na 250 stupnjeva, a vani u dalekim svemirskim prostorijama iznosi zima prema sudu učenjaka i 273 stupnja. No u toj mjesečevoj noći neopisivo je krasan prizor oko nas. Poći ćemo prema srednjoj mjesečevoj plohi, na plosnatu dolinu, koja se naziva »Zaljev sredine«. Ondje ćemo leći na leđa, da uzmognemo bolje promatrati golemo nebesko tijelo, koje je baš na zenitu iznad naših glava. Već smo ga vidjeli, kad smo stajali na rubu mjeseca, ali se tada pokazalo na horizontu. Budemo li ovdje ležali dvije nedjelje dana i neprestano u nj zurili, pače, da ondje ostanemo i ležimo tisuće i milijune godina — to se nebesko tijelo ne pomiče s mjesta. Sunce dolazi i odlazi, no to drugo nebesko tijelo, koje se čini mnogo puta većim od sunca, ostaje nepomično na istoj točki. To nebesko tijelo nije ništa drugo, nego — naša rođena stara majka zemlja! Njoj mjesec uvijek okreće samo jednu te istu stranu, i »čovjek u mjesecu« mora ostati uvijek na istom mjestu.

Sven Hedin

U BRZOM VLAKU

Šire se i gube s obje strane željezničkoga nasipa jasne poljane i mlade šume pod punim mjesecom. Noćni hlad udara na mahove kroz otvorena stakla vlaka.

Brzovlak juri tračnicama, a prozori njegovi u divljem bijegu šibaju sliku za slikom u očima putnika, osuđenih na besanicu. Veličina i noćni pokoj ovih polja, silni veličajni nebosklon[1]), kidaju se za putnike u nemirne sitne slike. Mjesečina, što vani tiha leži nad šumom, sijeva na prosjeku šume kao munja u sparne odijeljke vlaka.

Juri brzovlak kroz tišinu i kroj neizrecivi pokoj velike ravnice pod mjesečinom. Ali njemu ni tišine ni pokoja nema. On leti, juri i vozi putnike svoje: lomi snagu mišicama njihovim, kida i baca misli njihove, dovodi pred uzbuđeni, potreseni, umorni mozak njihov dojam za dojmom u divljoj hitnji. Ljepota ne dospijeva da ih razblaži, niti rugoba, da im se gadi. Vaj, zašto privoljesmo putu takvome? Podno nasipa sinule su za čas hrpe iskopane zemlje pa kolibice: zbijene svježe daske i otvorena vrata, što polako njišu svoju sjenu na mjesečini. — Unutra počiva onaj, koji je radio — radio, da položi tračnice brzom vlaku.

Počivaj! — A mi eto već projurismo! Počivaj! Neka počinu ramena tvoja u hladu tišine ove divne noći. Jedini posao tvoj za pravi počinak znade. Za tebe je stvoren mir i pokoj taj, i tvoj ga počinak upotpunjuje. Lomljava i šum brzovlaka projurili su eto kraj tebe, a nijesu smeli pokoja tvoga, a nije te zahvatila raskidanost, uzbuđenost njegova. A mi, putnici njegovi, projurismo kraj pokoja tvoga, a ne osjetismo ga.

Počivaj! Obdan dižeš nasipe i polažeš tračnice, a predvečer silaziš s nasipa na rub onih beskrajnih rosnih livada u taj veliki krug mira tvojega, u koji mi saći ne umijemo, a koji se nikad ne uspinje uz nasipe brzoga vlaka.

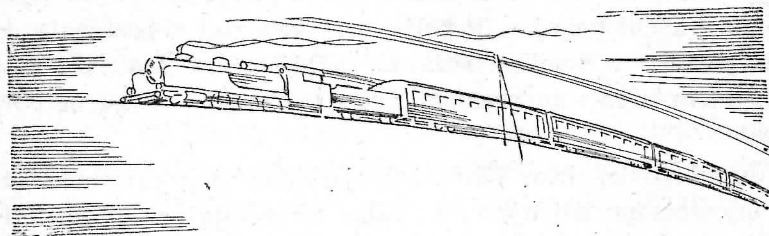
Eno rosa je pala svuda — svuda uokolo po polju, šumi i livadi, ona hladi vrućinu dana, ona blaži trudove rada.

A ovdje gore na nasipu leže tračnice, suhi čelik, bez rose i bez odmora. Leže vruće i klinovima razapete pa dršću bez odmora od

hitnje i tereta, koji ih je danas i noćas već bezbroj puta potresao — piršću od hitnje, koja ne zna za ljepotu dana, i od teretâ, koji ne poznaju pokoja noći.

Ivana Brlić-Mažuranić

[1] obzorje

ŽELJEZNICA

Bježi neman, hrli, juri,
Žuri joj se, žuri, žuri,
Kroz planine u uvale
Sad se skriva
Brza, živa...
Siječe ravni, rijeke žale — — —
— — Opet trže
Jače, brže
Svijet nosi
I prkosi
Kiši, gromu, sloti[1], buri — — —
Nosi ljudstvo izmučeno,
Nesmireno,
Novoj strani, novom kraju,
A oči joj u noć zjaju:
Da l' upiru
U nemiru
(Tko bi znao!)
Starom mraku, ili novom sjaju?!

Rikard Katalinić-Jeretov

[1] sitna kiša

NOĆ NA LOKOMOTIVI

U Kasselu smo; čas prije ponoći zakoračio glavar željezničke postaje preko praga svoje udobne sobe u trijem, kamo zapuhava britki sjeveroistočnjak finom snježnom vijavicom.

»Tko vozi danas noćni brzi vlak?« pita glavar, dok se stroj brzoga vlaka pišteći i dašćući kvači za niz vagona. »Stari Zimmermann«, čuje se odgovor, a u isti mah silazi sa stroja niski u kožuh čvrsto zamotan lik i pozdravlja glavara. Stari Zimmermann je čovjek u punoj muškoj snazi, ali već stari strojovođa; jer tko stoji četvrt vijeka na bijesnom stroju u buri i oluji te ljeti i zimi prevaljuje put, koji dvadeseterostruko obuhvaća kuglu zemaljsku, taj brže stari nego oni, koji s perom za uhom sjede kraj tople peći i čitaju spise. Od stajanja na stroju korak mu je teturav, on prilazi mučno dižući noge u debelim pustenim čizmama. Šubaru je nabio duboko na uši.

»Mi smo za pet minuta spremni — a vi, Zimmermanne?« pita glavar. »Čiča zima, gospodine glavaru, petnaest ispod ništice«, — odvraća on. I ponovno obilazi s posudicom za uljenje oko silnoga svog stroja, koji žarkim očima velikih svojih svjetiljaka bulji u snježnu vijavicu. Još jedamput opipava svaki dio te gleda, da li je sve u redu, može li njegov »zmaj« nesmetano razviti svoje konjske snage i silnu tjelesinu orlujskom brzinom pronijeti kroz olujnu noć.

»Gotov sam, možete!« Glavar daje znak za odlazak, a Zimmerman stavlja šaku u debeloj krznenoj rukavici na regulator. Trgnuvši se kreće stroj; stenjući, kao da se otimaju, idu za njim i vagoni. Urlajući udara vihor po dvojici šutljivih ljudi na lokomotivi, po strojovođi i ložaču, i baca im u lice snježne pahuljice kao ledene igle. Strojovođa se ogledava, da li je na vlaku sve u redu. Svijetla skretničkih signala klize polako mimo njih. Sad je vlak na slobodnoj, otvorenoj pruzi.

Mračna leži noć pred strojovođom. Kakve mu pogibli krije! Nije li vihor prevalio koji signalni stup ili kakav snijeg svojom težinom pokidao telegrafski vod?

U svakoj takvoj prilici nosi on glavu u torbi, pa ako sad otvara regulator još jače i tjera stroj brže i brže u noćni mrak, srće on slijepo pogibli ususret. Jedino ruka Božja — tu još pomaže samo srčanost i oprez. I tako stroj juri, a on na njemu upro pogled na

skučeni odsjev, što ga svjetiljke lokomotive bacaju na prugu. U tom se odsjevu pomaljaju brzoglasni stupovi, stijene i mostovi iz noći poput aveti i tonu opet hitro u tamu.

Pokadšto mu iz bližnjih sela zatitraju svijetla poput prijaznih zvijezda. »Toplo li je i sigurno tamo!« No već ih je nestalo u vrtlogu uzvitlanog snijega.

Sve prolijeće mimo njega! Naprijed! On jače otvara regulator, još brže juri vlak u noć. — »Loži!« dovikuje kroz vihor svome ložaču, pošto su već četvrt sata jurili; ali taj stoji kod kočnice buljeći preda se i ne čuje ga. — »Gärtneru, loži!« — dovikuje mu Zimmermann i hvata ga rukom za mišicu. Ovaj se trgne i grabi lopatu, dok strojovođa otvara vrata peći. Sjajni mlaz svijetla sine iz razbuktale vatre gotovo ravno prema nebu. U odsjevu žari sagiba se tamni lik ložačev po deset puta puneći tešku lopatu ugljenom. Strojovođa zatvara vrata peći. Zasopljen odahne ložač i vraća se na svoje mjesto, dok užarena gomila iskara sukće iz dimnjaka i pišteći juri u mećavu.

— »Što vam je, Gärtneru?« viče strojovođa ložaču u uho. »Vi danas niti što čujete niti vidite. Pripazite!« — »Ah«, odvraća Gärtner vičući, »zlo mi je! Žena mi leži kod kuće teško bolesna; sama je s Hedvigom, maloj je deset godina — a ja sam morao od njih u službu. Nek nam se Bog smiluje!« Zimmermann se odvraća od njega i navlači šubaru dublje na oči. — »Eto Marburga«, veli on nakon nekog vremena, kad su pred njima zasjala crvena i bijela kolodvorska svijetla. On zazviždi, i vlak već uz tutnjavu ulazi u kolodvor.

Hitro obilazi strojovođa svoju lokomotivu, osvjetljuje i ogledava joj dijelove pokrivene snijegom. Uto viče kolodvorski ložač: »Gospodine Zimmermanne, mašina je danas čestito zaleđena; ne ću ja to svršiti za četiri minute, što vlak stoji!« Brzo se zavlači strojovođa pod mašinu, radi mučno i užurbano, dok nije grijanje doveo u red. Iza nekoliko minuta penje se iz jame na lokomotivu dašćući i sav u znoju.

I opet napolje u burnu noć! — Visoko se propinje uzvitlani snijeg pred pomamnom mašinom i zasipava ih tako, te se ljudi moraju često pridržavati za doruke, da ih u svom bijesu ne zbaci.

»Alaj lopàtâ«, vele putnici, koji se načas bude u kolima i nastoje, kako bi zavjesom otrli zaleđeni prozor. »Kakva mi je to vožnja«,

zijevajući poglédaju na sat, »naporno se putuje noću, ovako zimi!« I zamataju se u meka krzna i utiskuju glave u tapetirane uglove vagona.

Naprijed! Naprijed!

Na lokomotivi kaplje; s pištaljke i sisaljki prska voda na stroj i ledi se u tren oka.

»Giessen, dvije minute!« — Naprijed! Naprijed! Neprestance huji mećava, led se na kožusima slaže, klimavi udovi sve su umorniji. Neodoljiv drijem hvata ljude, i silom rasklapaju umorne oči. »Hvala Bogu, brzo će proći i to! Još pola sata.«

Naprijed! Naprijed!

»Stari zmaju«, veli Zimmermann svojoj lokomotivi, koja debelo zaleđena, pokrivena snježnom korom, sve teže i teže svladava svoj posao, »prispjet ćemo danas kao sjeverni medvjedi, ukočeni i na smrt umorni; bila je to teška noć za nas dvoje! Treba tebi njege, a — ja ću se ogrijati i otkraviti! Hvala Bogu, na cilju smo, evo Frankfurta.«

Umorno diže ukočenu ruku, da zazviždi, jer se pomaljaju zgrade velikog kolodvora u neprijatnoj svjetlosti zimskog jutra.

Tutnjeći kotrlja se vlak u slabo rasvijetljeni trijem. Glavar stoji mrzovoljno na hodniku. Prijekorno veli: »Stigli ste dvadeset minuta kasnije.« Teško se mičući, ukočen od studeni, silazi Zimmermann sa stroja.

»Bila je to teška noć, gospodine glavaru«, veli na pô premrznuti strojovođa. »Da, žao mi je«, odvraća glavar. »Stroj je oštećen; uredite staroga »Zmaja«. Za po sata morate preuzeti brzi vlak mjesto oboljelog Schmitta!« Mrtav umoran, napola smrznut odmah čitav put natrag! Mećava bjesni i dalje . . .

Takva je služba strojovođe zimi!

A. von Weber

LAKU NOĆ

Sunce zađe, mrak proteže
po obzorju svoju moć;
sanak spušta svoje mreže
i sve hvata — laku noć!

Opet jedan danak prođe,
kao što će i svi proć',
dozvati ga nitko ôđe
već ne može — laku noć!

*

Dan za danom tako gine,
a tako će i svi proć,
i posljednji dok ne mine,
i smrt reče: laku noć!

Petar Preradović

POSTAVLJAČ ČUNJEVA

Martin je svršio svoje školovanje. Kako je u to vrijeme bilo teško naći dječaku kakvo namještenje, ostao je u prvi čas još dokon, ali tad uspije našoj majci strpati ga kod nekoga starog bojadisara.

Naša mršava hrana nije Martinu prijala, i on potraži još kakvo sporedno zanimanje i napokon ga nađe: srijedom i subotom zaposlio se na kuglani postavljajući čunjeve. Zato bi dobio svaki put dvije marke i dobru večeru. Ali kad je moja majka jedamput primijetila, da miriše na pivo, reče mu, neka bira: ili će odzvoniti njegovoj službi u kuglani, ili ni kapi alkohola više! Dakako da se Martin odrekao piva te je i nadalje postavljao čunjeve; pa uza sve to bi iznenada kraj njegovoj službi na kuglani. Bilo mi je žao Martina, jer je izgubio svoju dobru večeru, a moja majka svaki tjedan četiri marke, koje bi nam i te kako dobro došle. Martin nam je naime ispripovjedio osobitu priču. Pričinila mi se tako zgodnom, te je točno iznosim:

Jedan mu je kuglaš obećao marku napose za svako veče, ako mu koji put pomogne do »svih devet«. Da dođe do toga zgoditka, naputio ga, neka preko križića položi vrlo tanko žicu, a njezin kraj da priveže za cipelu. Kad se kugla dokotrlja, mora Martin u pravi čas, dakle u isti mah, kad kugla zahvati, neprimjetljivo i snažno trgnuti nogom tako, da žica sve poruši.

»Nije to tako lako, kako vi mislite«, reče Martin, ali ja sam stvar fino izveo. Odmah iza toga dao mi je marku i rekao, da je to i neki njegov prijatelj udesio, ali je vraški nadrljao; deran, koji je to trebao izvesti, povukao je žicu prerano, te su čunjevi popadali, prije negoli je kugla stigla!« I Martin prasne u smijeh.

Ali on još nije dobro poznavao svoje majke. Ona je mirno saslušala priču sve do kraja, pače i nastavila je svoj posao, dok je on dalje brbljao. Tada će ona: »Gdje je novac? — »Evo ga!« I Martin joj pruži marku; za se je i onako nije nakanio zadržati.

»A tko je onaj magarac?«

Martin je pogleda u čudu. Njezin mu je glas odao sve.

»Mama, to ti nikako ne smijem reći. Ne, to ne smijem. Poštenja mi«, reče, kako to već običavaju govoriti odrasli dječaci, koji tu veliku riječ bilo u kakvoj zgodi prvi put izgovore.

»Fino poštenje!« odvrati moja majka. »Dakle, Martine, tko je taj?«

»Zaista ti ne mogu reći, mama.«

»Ne rekneš li, otići ću prvom prilikom na kuglanu i pitat ću svakoga od njih.«

Martin se u neprilici počeo smijati: »To valjda ne bi učinila, majko!«

»Učinit ću sigurno!« reče ona.

Martin se uozbilji. »Pa ne ćeš me osramotiti.«

»Ja hoću da znam, kome je do toga, da od moga djeteta učini varalicu!«

Martin problijedi. »Ja ću mu marku vratiti i reći ću mu, da . . .«

»Ne, ne«, reče moja mati, »ja ću sama razgovarati s njim!«

Martin se borio sa suzama. Uspjelo mu je da ih proguta.

On reče: »A ja nikad više svome gospodaru u posao! Vidjet ćeš!«

»Pusti ga, neka vrati marku!« umiješam se sad ja. »Ne će on to drugi put učiniti.«

Lice moje majke bilo je kruto, dok je govorila: »Dobro, Martine, ja te ne ću osramotiti, kako ti veliš, ali pamti: čunjeve postavljati više ne ćeš! Imamo mi dosta posla u kući. Naša hrana, kakva je da je, bit će i za te dobra. Ne će na ruke djece moje ni jedan groš, koji je prljav!«

Ona se odlučno okrene i prihvati se svoga posla.

Käte Kestier

KAKO SAM NAUČIO PISATI?

Jednom me otac pozvao preda se i upitao, kako bi bilo da me pošalje u školu starom šeširdžiji, kojega smo zvali Keša?

— Vrijeme je već za to, dijete moje, i ne možeš odrasti kao korov.

Mislim, da sam se tada prvi put u životu zamislio. Tu i tamo sam već nešto načuo o starom šeširdžiji, ali to nimalo nijesu bile

ugodne i vesele stvari. Taj dobri starac se samo preko ljeta bavio svojim šeširima, a zimi se odmetnuo u učitelje. Naravno, bio je samo neka vrsta »divljega učitelja«, bez ikakve izobrazbe. Siromašni ljudi, koji su vrlo daleko stanovali, ili koji nisu mogli plaćati školarinu u pravoj školi, poslali bi k njemu svoju djecu. U Kešinoj školi nije bila potrebna ni knjiga, ni pisaljka. Šeširdžija je na gornju polovicu svojih vrata napisao kredom slova, a učenici su tako dugo preštampavali pismena na donji dio vrata, dok ih nisu naučili.

Međutim, ta se igra meni nikako nije svidjela. Što će nam škola? Ni slavuji ne idu u školu, ni gušteri, pa ipak tako lijepo žive. Ni otac nije išao u školu, a izrađuje tako lijepe kožuhe, da mu se svi dive. Osim toga stari vincilir Đuro mi je pripovijedao priče o raznim kraljevićima, ali ni za jednoga nije rekao, da bi išao u školu. Sve su to bili veliki junaci, koji su na veliko sjekli glave zmajevima, ali to nikada nisam čuo, da su nešto napisali ili pročitali.

— Ja ću biti sretan, ako jednom postaneš čestit čovjek — reče otac, i ove riječi su me trgle od mojih misli.

— Tako će i biti, oče, — odvratim brzo i progutam sve ono, što sam još htio reći. A htio sam reći, da ću ja zaista biti čovjek, veliki gospodin, ugledan građanin. Samo da pronađem ono blago, o kojem mi je pripovijedao stari Đuro.

Naravno, ovo me blago nije moglo spasiti od šeširdžijine škole, ali zato je to uspjelo mojoj majci. Ona me uzela na svoje krilo, pomilovala moju razbarušenu kosu i rekla:

— Ali po ovako oštroj zimi ja ne dam svoje dijete nikuda iz kuće. Izgubio bi se u visokom snijegu, pao bi na ledu, zločesta djeca bi ga tukla, a psi razderali. Šeširdžijina škola toliko ipak ne vrijedi, a osim toga i ja znam toliko kao onaj stari vjetropir. Ne boj se, sine moj, ja ću te tako lijepo naučiti čitati i pisati, da ne ćeš zaboraviti ni kada postaneš biskup!

— To bih volio vidjeti — smijao se otac. A i ja sam u sebi pomislio: Kako će majci uspjeti, da od mene napravi velikog čovjeka?

Međutim to joj je ipak uspjelo. Ona je našla poseban način da me uputi u tajne čitanja i pisanja.

Ma kako da smo ložili veliku peć u sobi, prozori su uvijek bili zamrznuti. I taj ledom pokriveni prozor je služio kao pločica, a majčin srednji prst je zamjenjivao pisaljku.

Mnogo smo plakali, mnogo smo se smijali te zime. Bilo je zločestih, okrutnih slova, koja se nijesu htjela pokoravati ni učitelju,

a ni meni. Naprotiv bilo je i tako dobrih i dragih, koje sam ja odmah zapamtio i koja su i majci lako išla od ruke.

Jedne večeri vježbao sam se u pisanju slova S, a pisao sam ga ovako: Ƨ. Otac stane iza mojih leđa, da vidi što radim.

— Ti si S obratno napisao — smijao se od srca. — Gledaj, to se ovako piše.

Nato zagrebe noktom po svježe zaleđenom staklu i napiše jedno veliko S. Ja sam međutim lukavo šutio i gledao. — Ne dam se prevariti — mislio sam u sebi. — Ja znam, da je ono pravo S, na koje me je majka učila.

— — — — — — — — —

Dogodi se i danas, kad se žurim, da obratno napišem S, kao što se to viđa na pločama seoskih postolara i krojača. A kada opazim pogrješku, oči mi se uvijek napune suza i u duhu poljubim onu navoranu dragu staru ruku, koja mi je prvi put pokazala ovo zmijsko slovo . . . . .

Móra Ferenc

GOSPODIN PODŽUPAN NA LADANJU

Gospodin je podžupan na putu. Kočijaš ga dostojanstveno vozi na mjesnu izložbu u Perkovce. Za ovaj znameniti dan obukao je gospodin podžupan svoj lijepi frak, a na glavu je metnuo cilindar . . . Na koljenima mu leži velika lisnica od navorane kože, koju tužno gleda.

Gospodin podžupan tužno gleda svoju lisnicu od navorane kože i misli na znameniti govor, što će morati za kratko vrijeme izreći pred perkovačkim stanovnicima . . . »Gospodo i dragi sugrađani . . .« Ali uzalud nateže svoje plave svilene zaliske ponavljajući uzastopce: »Gospodo i dragi sugrađani . . .« Nikako da se domisli, što dolazi zatim.

Nikako smisliti, što dolazi zatim . . . Tako je vruće u tim kolima! . . . Pod južnim suncem u nedogled se praši perkovačka cesta . . . Uzduh gori . . . a po brijestovima s jedne i druge strane puta, pokrivena bijelom prašinom, hiljade cvrčaka odgovaraju jedan drugome s drveta na drvo . . . Odjednom gospodin podžupan zadršće. Dolje, podno obronka, ugleda mali, zeleni hrastik, koji kao da ga je dozivao.

Kao da ga je mali, zeleni hrastik dozivao: »Dođite ovamo, gospodine podžupane, da sastavite svoj govor. Pod mojim ćete se krošnjama bolje osjećati...« Gospodin podžupan nije mogao odoljeti; on skoči iz kočije i reče svojim momcima, da ga pričekaju, jer da će svoj govor sastaviti u malenom, zelenom hrastiku.

U malom zelenom hrastiku imađe ptica, ljubica i izvora pod mekanom travom... Opazivši gospodina podžupana u njegovu lijepu fraku s lisnicom od navorane kože zamuknuše preplašene ptice, izvori se ne usudiše dalje žuboriti, a ljubice se posakrivaše u travi... Sav onaj mali svijet nije nikad vidio podžupana pa se tiho pita: Tko bi mogao biti ovaj krasni gospodin, koji hoda u fraku?

Pod lišćem se sve tiho pita: Tko bi mogao biti taj lijepi gospodin u fraku?... Dotle je gospodin podžupan, očaran tišinom i svježinom šumice, podigao okrajke svoga fraka, postavio cilindar u travu i sjeo u mahovinu podno velikoga hrasta, zatim je otvorio na koljenima svoju veliku lisnicu od navorane kože i izvukao iz nje velik arak papira. »To je neki umjetnik«, veli grmušica. »Ne,« reče žuna, »to nije umjetnik, kad ima frak; to je zacijelo kakav princ«.

»Nije ni umjetnik ni princ«, upadne im u riječ stari slavuj, koji je cijelo jedno proljeće pjevao u vrtovima kraj županije... »Ja znam, tko je to; to je podžupan!« — »Kako je ćelav!« primijeti kukuljeva ševa. Ljubice upitaše: »Je li zao?«

»Je li zao?« upitaše ljubice. Stari slavuj odgovori: »Bože sačuvaj!« I nakon toga umirenja ptice opet stadoše pjevati, vrela žuboriti, ljubice mirisati, kao da onoga gospodina i nema... Nemareći za sav taj prijatni žamor gospodin podžupan zaziva u srcu muzu poljoprivrednih skupština i uzdignuta glasa počinje svojim svečanim glasom deklamirati:

Gospodo i dragi sugrađani...

Gospodo i dragi sugrađani... govori podžupan svojim svečanim glasom...

Prekide ga grohotan smijeh; on se okrene i opazi povelikog zelenog djetla, gdje stoji na njegovu šeširu pa ga gleda smiješeći se... Podžupan slegne ramenima i htjede nastaviti svoj govor, ali ga djetao opet prekine kličući mu izdaleka:

— Čemu to?

— Što to znači: čemu to? — pita se podžupan porumenjevši i otjeravši jednim pokretom tu drsku životinju, a zatim počinje iznova što ljepše može: — Gospodo i dragi sugrađani!

Gospodo i dragi sugrađani, — počinje podžupan što ljepše može, kad evo opet malih ljubičica, gdje se podižu prema njemu na vršku svojih peteljaka te mu slatko šapuću: »Gospodine podžupane, osjećate li, kako lijepo mirišemo?« A vrela mu prirediše pod mahovinom božansku glazbu; po grančicama iznad njegove glave čitavi rojevi grmušica pjevaju svoje najljepše pjesme, i cijela se šumica urotila, te mu ne da sastaviti govor.

Gospodin podžupan, omamljen mirisom, opojen glazbom, uzalud se kuša oprijeti novom čaru, što ga osvaja. On se nasloni na travu, raskopča svoj lijepi kaput i još dva tri puta promuca: »Gospodo i dragi sugrađani... gospodo i dragi sugra... gospodo i dragi...« zatim stade, a muzi poljoprivrednih skupština ne preosta drugo, nego da zastre lice koprenom.

Zastri lice, muzo poljoprivrednih skupština!... Kad su za jedan sat ljudi iz županije zabrinuti, što im nema gospodara, ušli u šumicu, ugledali su prizor, koji ih je prožeo stravom... Gospodin podžupan ležao je potrbuške u travi razvalivši se kao kakav skitnica. Svukao je svoj frak i žvačući ljubice gospodin je podžupan kovao stihove.

Alfons Daudet

DON KIHOT I VJETRENJAČE

Don Kihot je dug, mršav Španjolac bujne i neobuzdane mašte, koji je provodio po čitave noći čitajući romane o vitezovima: o njihovim neustrašivim borbama, putovanjima kroz tuđe zemlje, pobjedama nad silnicima i o drugim doživljajima. To čitanje načinilo ga je gotovo ludim. Htio je poći tragom tih slavnih ljudi, pripasao je mač, uzeo koplje, navukao oklop i uzjahao svoga konja Rosinanta pa pošao po svijetu da iznalazi neprijatelje i da ih zove na megdan. Za njim jaše na magarcu njegov trbušasti sluga i konjušar Sančo Pansa, čovjek prost i dobrodušan, ali obdaren zdravim razumom.

Jednoga dana Don Kihot ugleda daleko u polju trideset do četrdeset vjetrenjača. Čim ih opazi, okrene se i reče svome konjušaru:

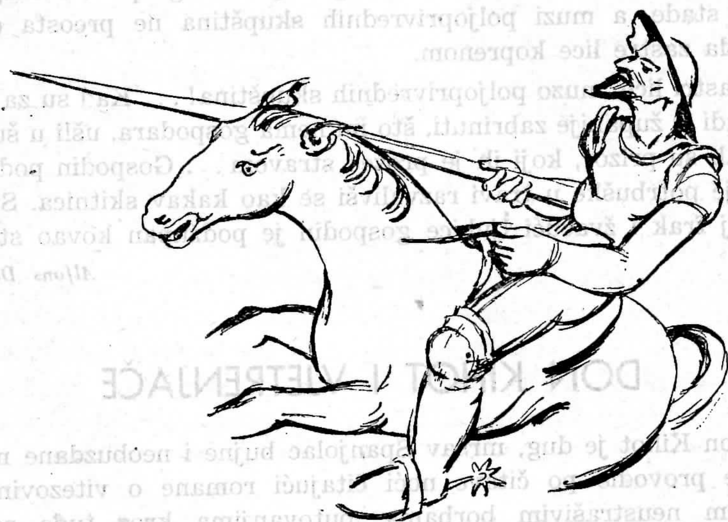
— Prijatelju Sančo, sreća nas služi, da bolje ne možemo poželjeti! Vidiš li onu gomilu strašnih divova? Ima ih više od trideset, ali ja ih se ne plašim: udarit ću na njih i posjeći ću im glave. Ono, što zaplijenimo od njih, bit će početak našeg bogatstva.

— Koji divovi? — zapita Sančo Pansa.

— Oni, što vidiš tamo! — odgovori mu gospodar. Oni s velikim rukama, koje su možda duge čitave dvije milje.

— Ali, gospodaru, reći će mu Sančo, pogledajte bolje: ono, što se tamo vidi, nijesu divovi nego vjetrenjače. A što vam se na njima čini, da su ruke, to su krila, koja vjetar okreće, te onda radi žrvanj!

— Vidi se lijepo, da se baš ništa ne razumiješ u viteškim megdanima! — odgovori Don Kihot. Ono su divovi, znam ja dobro, a ako je tebe strah od njih, skloni se na stranu i moli se Bogu, dok ja budem otišao da podijelim s njima ljut i nejednak boj.

Rekavši to obode mamuzom Rosinanta ne slušajući viku svojega konjušara, koji ga je opominjao, da su to vjetrenjače, a ne divovi. Što se više približavao vjetrenjačama, sve je tvrđe vjerovao, da su to neprijatelji, koje odavno traži.

— Ne bježite, kukavice jedne! — povika iza svega glasa. Plašljivci i podlaci, ne bježite! Jedan jedini vitez hoće udariti na vas trideset!

U taj mah podiže se slab povjetarac i poče okretati velika krila na vjetrenjačama.

— Možete raditi, što god hoćete! — uzviknu Don Kihot još jače. Čak da imate više ruku nego slavni div Brijarej,[1] opet ćete mi zato platiti ovoga časa!

To reče, dobro se zakloni svojim štitom, okomi koplje, potjera Rosinanta u najvećem trku i udari na prvu vodenicu pred sobom, ali se zakači za njeno dugo krilo. U tom trenutku vjetar poče okretati krilo s tolikom silom, da izbi Don Kihotu koplje iz ruku, izlomi ga u komade, a konjanika i konja odbaci daleko na ledinu, i to u vrlo rđavu stanju.

Sančo obode svoje magare i pohiti u pomoć gospodaru. Podiže ga s teškom mukom, jer se bješe žestoko ugruvao.

— Gospode Bože! — uzviknu Sančo, zar vam nisam kazao, gospodaru, da se dobro čuvate i da su to vjetrenjače?

— Šuti, prijatelju Sančo, odgovori Don Kihot. Vojnički zanat izložen je ćudima sudbine više nego ijedan drugi. A hoćeš li, da ti kažem, šta mislim (a to je zacijelo istina)? Imam ja za neprijatelja jednog čarobnjaka, koji je kivan na mene: on je ove divove pretvorio u vjetrenjače, samo da me liši slave pobjedničke. Ali ne brini se, strpljenja samo! Slabo će mu pomoći njegove proklete majstorije protiv moga dobrog mača!

— Neka bi dao Gospod Bog! — odgovori Sančo Pansa.

Pomogavši mu uspraviti se dođe do Rosinanta, podiže i njega i pridrža svoga gospodara, dok se nije dobro namjestio na konju. Onda i on uzjaha svoje magare, pa pođoše polako.

Miguel Cervantes

---

[1] div sa stotinu ruku

U PLANINI MI SRCE . . .

U planini mi srce, a nije mi tu,
u planini mi srce, gdje jeleni mru!
Gdje jelenski lov i srna je trag —
u planini mi srce, tu spomen mi drag.
Pa zdravo, planine i sjevere, stoj!
Gnijezdo junaka, svih krepkih za boj!
Kudgodijer se verem i stanem gdje ja,
tek planine mi srce ljubiti zna.

Pa zdravo mi, visovi snježani ti
i zeleni doli, gdje maglica vri!
Pa zdravo mi, luzi, gdje koči se bor
i bujica šumi i pjeni se gor'!
U planini mi srce, a nije mi tu,
u planini mi srce, gdje jeleni mru;
gdje jelenski lov i srna je trag —
u planini mi srce, tu spomen mi drag.

Robert Burms

ILJAS

Živio u Ulmskoj guberniji Baškirac[1] po imenu Iljas. Otac mu nije ostavio bogatstva. Oženio ga i godinu dana iza toga umro. U to doba evo Iljasova imutka: sedam kobila, dvije krave i dvadeset ovaca. Ali je Iljas bio dobar gospodar i stao da stječe; radio je sa ženom od jutra do mraka, ranio je prije svih i lijegao poslije svih i svake je godine bio bogatiji. Proživio tako Iljas u radu 35 godina i stekao velik imutak. Bilo je u Iljasa 200 konja, 150 glava rogate marve i 1200 ovaca.

Sluge su pasli konje i stada Iljasova, a služavke muzle kobile i krave i pravile kumis,[2] maslac i sir. U Iljasa bilo svega na pretek, ali u okolini mu počeli zavidati.

Govorili ljudi: »Sretan vam je čovjek taj Iljas: ima u njega svega, nije mu sila ni umrijeti.«

Počeli se s Iljasom upoznavati imućniji ljudi i sklapati s njime prijateljstvo. I dolazili k njemu gosti iz bliza i daleka, a on je svakoga primio, svakoga hranio i pojio.

Došao tko mu drago, dobio bi i kumisa i čaja, i riblje juhe i ovnovine. Čim dođu gosti, zakolje jednog li dva ovna, a kad bi ih se skupilo mnogo, dao bi zaklati i kobilu.

Iljas imao i djece: dva sina i kćer.

Oženio sinove, a kćer udao. Kad je bio siromah, sinovi su radili s njime i sami pasli konje i ovce; a kad su se pomogli, sinovi se vrgoše u lole, a jedan je stao da se opija.

Jednoga, starijega, ubiše u tučnjavi, a drugoga, mlađeg nagovorila ohola žena, pa se stao svađati s ocem, a Iljasu ne bi druge, nego da mu dade njegov dio.

I Iljas mu dade njegov dio: kuću, stoku; time se umanjilo bogatstvo Iljasovo.

Malo iza toga udarila neka pošast na ovce Iljasove, i mnogo ih polipsalo. Zatim došla gladna godina, sijeno nije poraslo, pa kroz zimu pokrepa mnogo stoke. Poslije toga mu Kirgizi oteše dobar komad zemlje, i imutak Iljasov počeo opadati. Stao Iljas da pada sve niže i niže, a sam već iznemogao.

U 70. godini spao Iljas na to, da je počeo prodavati kožuhe, ćilime, sedla; stao je prodavati i posljednju stoku, a konačno pao i na prosjački štap. Ni sam nije primijetio, da mu nije ništa ni ostalo, i da mora pod stare dane sa ženom obijati tuđe pragove. Od imanja ostalo Iljasu samo odijelo, što je imao na sebi, kožuh, kapa, žena Šam-Šemagi, također već starica. Sin, koji se bio odijelio, odbio se u daleki svijet, a kći mu je umrla.

I starci nisu imali nikoga svoga, da im pomogne u nevolji. Smilovao im se susjed Muhamed-Šah.

Sam Muhamed-Šah nije bio ni siromah ni bogataš, a živio je umjereno i bio je dobričina.

Sjeti se on Iljasova gostoprimstva, požali ga i reče mu: »Dođi k meni, Iljase, i nastani se sa staricom kod mene. Ljeti ćeš raditi, koliko uzmogneš, u bašči, a zimi ćeš mi hraniti stoku, a Šem-Šemagi neka muze kobile i krave i pravi kumis. Oboje ću vas hraniti i odijevati, pa ako što ustrebate, samo mi recite, sve ću vam dati.« Iljas zahvali susjedu i stane sa ženom da živi kao radnik kod Muhameda-Šaha. U početku im se činilo teško, a poslije su privikli, te su starci živjeli i pomalo radili.

Domaćinu je bilo drago, što ima takve ljude, jer su starci i sami bili gospodari i razumjeli poslove, a opet nisu bili lijeni, nego su pomalo radili; jedino teško je bilo Muhamed-Šahu gledati, kako su tako odlični ljudi spali na tako niske grane.

I jednoć se desilo, da su Muhamed-Šahu došli iz daleka rođaci u goste, a s njima i svećenik (mula).

Zapovjedi Muhamed-Šah, da uhvate ovna i zakolju.

Iljas odere ovna, ispeče ga i pošalje gostima. Gosti se najeli ovnovine, napili čaja pa se prihvate kumisa.

Sjede gosti s domaćinom na perjanim jastucima, na ćilimima, piju iz čaša kumis i razgovaraju, a Iljas svršio posao i prošao mimo vrata. Opazi ga Muhamed-Šah i reče gostu:

»Jesi li vidio starca, što prođe mimo vrata?«

»Vidio sam«, reče gost — »pa što je na njem tako čudno?«

»Čudno je to, da je to bio naš prvi bogataš, zvao se Iljas; možda si čuo koju o njem?«

»Kako da nisam čuo!« — odgovori gost, »vidio ga doista nijesam, ali slava mu je daleko pukla!«

»A evo sada nema ništa već živi kod mene kao najamnik, pa i starica s njime, ona muze kobile«.

Začudi se gost, mljacnu nekoliko puta jezikom, zakima glavom i reče: »Da, sreća se vrti kao kolo: tko bi gore, sad je dolje. A jada li se starac?« upita gost. — »Tko bi ga znao; živi tiho, mirno, radi marljivo«. Gost će na to: »A može li se govoriti s njime? Htio bih ga štošta pitati o njegovu životu«. — »Zašto ne, možeš«, odgovori mu domaćin i vikne napolje: »Babaj,[3] dođi ovamo, da popiješ malo kumisa, a dozovi i staricu.«

Uniđe Iljas sa ženom. Iljas se pozdravi s gostima i domaćinom, pomoli se i čučne kod vrata, a žena mu zađe za zavjesu i sjedne s domaćicom. Iljasu pruže čašu kumisa. On se pozdravi s gostima i domaćinom, pokloni se, otpije malo i odloži.

»Nuder, djede«, reče mu gost, »ako ti nije teško gledati nas, pričaj nam svoj prošli život, kako si nekoć bio sretan, a sada te evo nevolja bije«.

Iljas se nasmije i reče: — »Da ti ja stanem pričati o svojoj sreći i nesreći, ti mi ne bi vjerovao; pitaj radije moju ženu; ona je žena; što joj je na srcu, to joj je i na jeziku, ona će ti kazati cijelu istinu«.

I gost reče prema zavjesi: »Dede, bako, reci, što misliš o pređašnjoj sreći i o sadašnjoj nesreći«. I reče mu Šam-Šemagi iza zavjese: — »Eto, ovako mislim. Živjeli ja i moj starac 50 godina i tražili sreću, a nismo je našli. Eto, sad je tek druga godina, što nemamo ništa i što živimo kao radnici, a već smo našli pravu sreću, pa nam druge i ne treba«. Začudiše se gosti, začudi se i domaćin, ustane i odgrne zavjesu, da vidi staricu. A starica stoji, prekrstila ruke, smješka se i gleda svog starca, a on se također smješka.

Starica još jednom reče: »Pravu vam istinu govorim, ne šalim se; pola smo vijeka tražili sreću i dok smo bili bogati, nismo je nalazili; a sada, kad nemamo ništa, kad živimo kod tuđih ljudi, našli smo takvu sreću, da nam bolje ne treba.«

»Pa u čem je sada ta vaša sreća?« — »Evo u čemu: kad smo bili bogati, ni starac ni ja nismo imali ni časa mira: nismo se mogli

pravo porazgovoriti, niti na dušu pomisliti, niti se Bogu pomoliti, toliko smo briga imali. Došli bi nam gosti — evo ti brige: čime ćeš koga ugostiti, čime nadariti, da nam ne bude zamjere. Kad odu gosti, prigledaj za radnicima. Oni se vole odmarati, da slađe jedu, a mi opet gledamo, da nam naše ne propada — i tako griješimo.

Sad opet briga, da vuk ne razdere ždrijebe ili tele, da lopovi ne otjeraju kobile sa ždrebadi. Legneš spavati, a ne možeš da zaspiš bojeći se, da ovce ne pognjave jagnjad. Dižeš se, obilaziš noću; jedva se umiriš — opet te zaokupi briga, kako ćeš smoći krmu za zimu. No to još nije sve: ni sloge nije nikada bilo između mene i starca, on govori, da treba tako i ovako uraditi, a ja mu velim, da treba drugačije, i počinjemo griješiti, svađati se. Tako se u našem životu redala briga za brigom, grijeh za grijehom, i nismo znali, što je sreća«.

»No, a sada?«

»Sada, kad ustanemo ja i starac, porazgovorimo se u ljubavi i slozi, nemamo se zašto prepirati; sva nam je briga u tom, da gospodaru služimo. Radimo, koliko možemo, ali radimo s voljom tako, da gospodaru ne bude na štetu nego na korist.

Kad dođemo s posla, čeka nas objed, čeka nas večera, čeka nas kumis. Kad zahladi, imamo ogrjeva, da se ogrijemo, i kožuhe, da ih obučemo. Imamo se kada porazgovoriti i pomisliti na dušu i Bogu se pomoliti. Pedeset smo godina tražili sreću i tek sada smo je našli.« Gosti se nasmiju, a Iljas reče: »Ne smijte se, braćo; nije to šala, već život ljudski. Prije smo ja i starica bili ludi i plakali, što smo izgubili bogatstvo, a sad nam je Bog otkrio istinu, i mi je vama otkrivamo: ne za svoju zabavu već za vaše dobro«.

I mula reče: »To je pametna riječ, i Iljas je rekao pravu pravcatu istinu, to stoji i u knjizi pisano«.

I gosti se prestadoše smijati i zamisliše se.

Lav N. Tolstoj

[1] finsko-tatarsko pleme; [2] piće od kobiljeg mlijeka; [3] djed.

BELČO

Među mojim uspomenama o djetinjstvu, o toplom domaćem ognjištu, o rodnom selu, kroz koje sam trčao kao veselo momče, o brzoj rijeci, kraj koje se igrasmo, među uspomenama na tu milu

rodnu sliku, koja mi se tako ljupko i ružičasto smiješi u mojoj pameti, iskrsava golema koštunjava slika Belče — našeg starog vola.

Vukao je plug dugo godina bez ikakve buke, s velikom šutnjom volovske duše; bijaše već iznemogao i ostario. Otac ga je kupio kao malo tele, poznavao mu je čitav život proživljen u radu i pokornosti sudbini. On je ljubio tog starog trudbenika drugara, žalio ga je od srca, i premda je bio neupotrebljiv, nije ga htio prodavati niti mučiti više radom nego ga ostavi, da živi slobodno i lako pod svoje stare dane.

Bijedni Belčo! Kakav li je imao mučenički izgled i kakvu je krotku dušu imao! On bijaše najkrupnija životinja u selu, bijel kao svježi snijeg, s golemim tamnobisernim rogovima izdignutim nad čelo poput lire.

Belčo obično ležaše u dvorištu, pod zaklonom, okružen brigom i staranjem dječurlije. Mi smo ga češali, milovali, nosili mu hranu i kitili mu rogove golemim kiticama. S njima je sličio »starom svatu«, izgledao je smiješan, ali se nije srdio na nas. Taj nas je stari dobričina gledao prijateljskim golemim crnim očima tako spokojnim, milim, umnim i žalosnim, kao da je htio nešto kazati. Mi bismo se zagledali u njih, zašutjeli i zapitali se:

— Što, Belčo?... A... reci!... Želiš li što?

Belčo bi sklanjao glavu, uzdisao duboko i počinjao polagano preživati svojim krezubim ustima.

Mi mu obilno davasmo hrane. On je vječno jeo, vječno preživao i pri svemu tomu bio strašno mršav. Bočine su mu duboko upale, rebra su mu se mogla prebrojiti, a kosti i kičma iskočiše mu kao zupčaste visine Stare Planine.

Svako bi jutro Belčo rano ustajao, stresao bi se od slame, oblizao bi sva mjesta, koja su mu se od ležanja nažuljala, izlazio bi ispod zaklona i krenuo bi prema rijeci, da pije vodu. Putem bi koračao polagano, mirno, ravnodušno i držao bi svoju glavu ponosno, kao da je bio svijestan velikog djela, koje je ostavio iza sebe. I sa svojim upalim bočinama, sa svojim krasnim rogovima, na kojima su stajale naše kitice, sa čistoćom, sa čitavim svojim koštunjavim izgledom, on bijaše veličanstven.

Belčo bi odlazio do rijeke, pio bi vodu i opet se mirno, ne gledajući na stranu, vraćao na mjesto pod zaklonom. Predvečer bi izlazio sam samcat, ni od koga praćen, ni od koga tjeran, te bi se opet

vraćao. On nije nikad pogriješio u satovima tih malih šetnja, i ljudi su po njima mjerili kao po uri.

Ljeti bismo ga mi pratili na pašu sa seoskim govedima. Ali kako su goveda išla daleko po gorama, penjala se po brežuljcima i kamenju, to bijaše teško za njega. Nekoliko je večeri izostajao i kasno se vraćao kući. Jedamput se izgubio, i otac ga je cijelu noć tražio po gori. Bio je zaostao i ležao je umoran na jednom putu.

Tad otac odluči, da Belčo ne ide više s govedima nego s teocima. Telad nije hodila daleko, nije lutala po gorama, i za Belču nije bilo opasnosti, da se izgubi.

Prvi dan Belčo ne htjede ići s tom balavom dječurlijom i vrati se uvrijeđen i ne izišavši iz sela. Gončin se uzalud trudio, da ga otjera na pašu. Belčo se bio tako srdito ispriječio i tako strašno na njega rogovima nasrnuo, da se on uplašio i pustio ga na slobodi. Drugog dana, poslije srdžbe i kolebanja, ode on, ali se prema objedu vrati s povrijeđenim častoljubljen. Telići, ti ludi mališani zavijenih repova, bijahu ga uvrijedili nemirnim držanjem.

Poslije nekoliko dana Belčova upornost bi svladana, i on se pokori sudbini. Ljudi su naročito izlazili iz kuća, da ga gledaju, kako ide. Kad se telad sabirala i kretala usred oblaka prašine, tjerana od čobana, Belčo se priključivao i koračao sa strane kao učitelj kraj djece. Od vremena bi se do vremena okomio na koje nemirno tele i pokazivao mu oštre svoje rogove.

Jutrom rano, čim bi Belčo čuo glas čobana, izišao bi na vrata i isprijećio se na megdanu s očima uperenim prema zelenom polju, nad kojim bi prvi sunčani traci izvabili prve rosne kapljice; dugo gledaše njivu, koju je orao, livade, gdje je nekada pasao mlad i jak. Vlažne mu oči gledahu tužno, dugo i ne mogahu da se nagledaju. On bi duboko uzdisao kao čovjek.

Što li se sve događalo u toj tihoj, mučaljivoj duši!

Iznenada se Belčo razboli. Ne iziđe iz zaklona (podstrešja), ne ode da pogleda polje nego ostade da leži. Tijelo mu bijaše oslabilo, dlake se nakostrušile; on drhtaše, kao da je u groznici, oči mu gledahu bolno, i u njima se čitaše muka. Pokrismo ga ćebetom, dadosmo mu hrane, ali on ne posegnu za njom. Dadosmo mu vode, on namoči nozdrve, izvrnu glavu, kao da je prevraćen, i uzdahnu teško. Pozvasmo brzo krojača, koji je znao i liječiti.

On ga pogleda pažljivo, opipa ga za rep, potegli mu uši, izvrne mu očne kapke, najposlije mu pomoću neke cijevi ulije u nos nekakav crn prah te ga ostavi.

Nekoliko je dana ležao stradalnik Belčo potpuno shrvan ni ne pogledavši hrane i vode, koju smo mu donosili. Oslabi strašno. Tijelo mu postade plosnato kao daska. Kad je počeo opet jesti i pridizati se, jedva se držao na nogama.

Bijaše lijep proljetni dan. Blagdan. Ljudi se vraćahu iz crkve veseli i čisto odjeveni. U našem vrtu bijahu procvale stare šljive i priklonile se jedna k drugoj, nasmijane kao babe nakićene za svadbu. Po noći je lijevala kiša. Uzduh bijaše svjež, nebo čisto i vedro. Sunce bijaše iskočilo nad brežuljke svijetlo, čisto, svečano, kao da je izišlo iz crkve zajedno s ljudima.

Belčo je bolje izgledao. Obradovani njegovim ozdravljenjem mi smo mu privezali na rogove svježe kitice mlade koprive, kukurijeka, šljivina cvata i jaglaca. Milovali smo ga, češali smo ga, i on je slatko žmirkao od zadovoljstva.

Poslije nekog vremena udalji se on polagano od nas, pođe i kad se s naprezanjem održao na svojim nogama, izađe na vrata isto onako veličanstven i lijep, kakav je bio, samo mnogo slabiji. Hjedosmo ga zadržati, ali nam mama reče, da ga pustimo, da se prošeta. Krenusmo iza njega.

Belčo se uputio prema rijeci. Ljudi, koji ga ne bijahu neko vrijeme vidjeli, zaustavljali bi se i govorili: »Bijedni Belčo!« ...

On ode na rijeku, popi vode, postaja dugo i kao nikada ne vrati se istim putem kući, nego krene prema bliskoj našoj njivi, gdje se ljuljalo tek vretenasto žito, u kojega se valovima javljale prepelice, a nad ovima igrali mali leptiri. Belčo zastade pokraj njive, pogleda je kao nešto poznato, blisko, i otkinu nekoliko stručaka trave s kraja. Nenadano zatetura i padne s bolnim, dubokim uzdahom. Preplašeni svi zaplakasmo i požurismo se kući, da kažemo, što je.

Kad se vratismo s mojim ocem, Belčo ležaše mrtav pokraj njive, s glavom ukočenom na cvjetnom stogu, s očima otvorenim široko prema plavom nebu, žalostivim, mučaljivim i lijepim, ali već bez pogleda.

Tako uginu taj stari trudbenik, taj mučaljivi naš prijatelj.

Pokraj njive, koju je nekada orao i kraj koje dođe, da složi svoju umornu glavu, pokopasmo starog vola u duboki grob, kao

što se pokapa čovjek. Nad tim grobom, pokrivenim bijelim kamenjem, u proljeće raste raškošna trava.

Mjesto, gdje se nalazi taj osamljeni grob, nazvaše ljudi »Belčov grob«.

I kad god posjetim svoje selo, ne zaboravim se pokloniti na dva mila groba — na grobu majčinu i Belčovu.

Elin Pelin

RATNI DOŽIVLJAJ

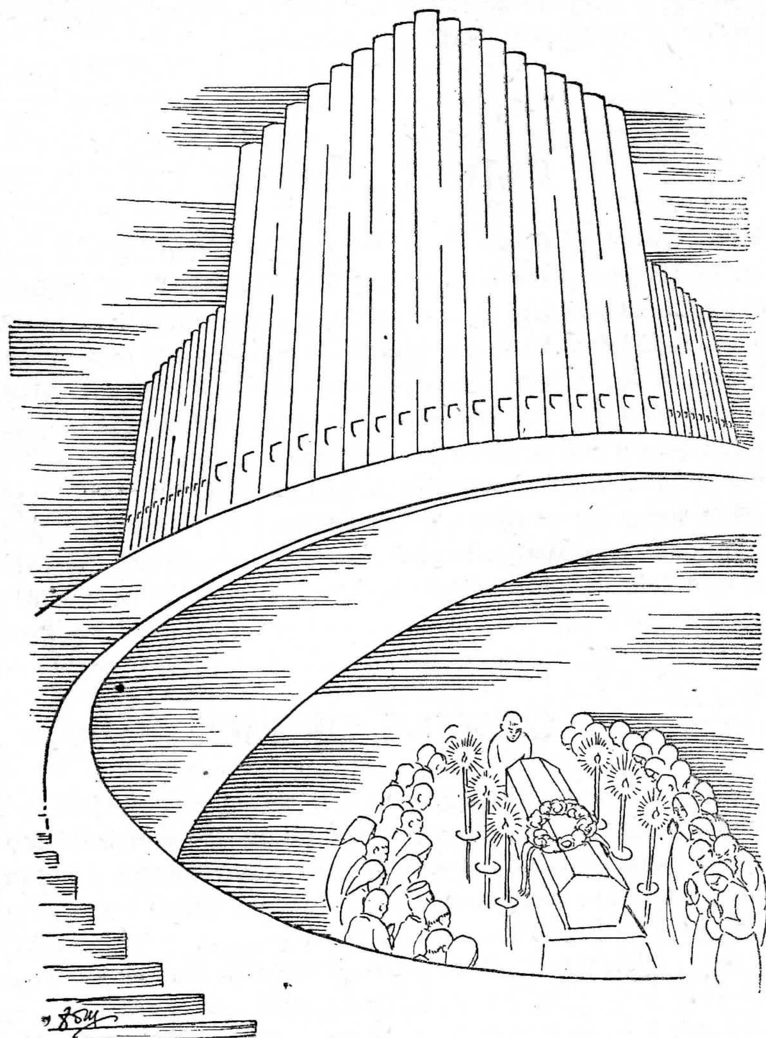
Kod Kraljičina Graca imao sam samo jednu cigaru u džepu, te sam je čuvao za čitave bitke kao škrtac svoje blago. Nijesam je naime u tom času ni samom sebi priuštio. U žarkim bojama zamišljao sam onaj slatki čas, kada ću je moći zapaliti poslije bitke u pobjedničkom miru. No ja sam se prevario u računu. Tamo je bespomoćno ležao siromašan dragun; obadvije ruke su mu bile smrskane, stenjao je tražeći bilo kakvo olakšanje. Pretražio sam sve džepove i našao sam samo novaca, a taj mu nije mogao pomoći. Ali stoj! Imao sam još jednu dragocjenu cigaru! Zapalio sam je i turio mu je među zube. Trebalo je vidjeti zahvalni smiješak nesretnika! Ni jedna mi cigara nije tako odlično prijala kao ova, koje nijesam pušio!

Otto von Bismarck

ČUDESNE ORGULJE

Mnogo je mnogo tome godina, što je živio vrlo vješt a mlad graditelj orgulja; načinio ih je on već mnogo, a zadnje bi mu bile uvijek bolje od prijašnjih. Napokon načini jedne orgulje, a one bijahu tako čudesne, te bi počele svirati same od sebe, čim bi u crkvu stupili vjerenici, koji su bili Bogu dragi. A kad je i ove orgulje dogotovio, ogleda se za djevojkama, odabere najpobožniju i najljepšu i spremi pir. Ali čim je sa svojom zaručnicom prekoračio crkveni prag, a prijatelji ga i rođaci slijedili u dugom nizu s kiticom cvijeća u zapučku, srce se njegovo ponese i uzoholi. Nije pomišljao ni na svoju zaručnicu ni na Boga, nego je mislio samo na to, kakav li je on vještak, kome ravna nema, i kako li će se svi ljudi čuditi i diviti, kad orgulje same od sebe zasviraju. Tako on stupi sa svojom lijepom

zaručnicom u crkvu — ali orgulje ostadoše nijeme. Ljuto je to kosnulo njihova graditelja, jer je mislio u svojoj oholosti, da je tome kriva njegova zaručnica i da mu nije vjerna. Čitav dan ne progovori

s njom ni riječi, spremi noću potajno svoju prtljagu i napusti je. Pošto je mnogo stotina milja propješačio, smjesti se u nekoj tuđoj zemlji, gdje ga nitko nije poznavao ni pitao za nj. Tamo je živio povučeno deset godina, i spopade ga neobuzdana čežnja za zavičajem

i za napuštenom zaručnicom. Uvijek ga salijetale misli, kako li je lijepa i pobožna bila i kako ju je podlo napustio. Pošto je uzalud sve učinio, da zatomi svoju čežnju, odluči vratiti se i moliti je, neka mu oprosti. Pješačio je dan i noć, te mu se noge izraniše, i što se više približavao zavičaju, njegova je čežnja bivala sve to jača i njegova tjeskoba sve to veća: hoće li biti i opet dobra i prijazna prema njemu kao u ono doba, dok mu je još bila zaručnicom. Napokon ugleda u daljini blijesak tornjeva rodnoga grada. On potrči što je igda mogao, te su ljudi za njim kimali glavom i govorili: »Ili je lud, ili je ukrao štogod.« Ali čim prestaju gradska vrata, ugleda dugački sprovod. Iza lijesa iđaše mnoštvo ljudi, koji plakahu. »Dobri ljudi, koga sahranjujete, te tako plačete?« — Lijepu ženu graditelja orgulja, koju je opaki muž napustio. Dobra mu je učinila i ljubavi iskazala toliko, da ćemo je sahraniti u crkvi.« Čuvši to ne odvrati on ni riječi, nego pođe pognute glave uz lijes i pomogne nosačima. Nitko ga ne prepozna, a kako su čuli, gdje podjednako jeca i plače, nitko ga nije smetao, jer su mislili: bit će da je i to jedan od mnogih siromaha, kojima je pokojnica za života učinila mnogo dobra. I stiže povorka do crkve, i čim nosači prestupiše crkveni prag, zabrujiše orgulje same od sebe tako divno, kako još nitko nijedne orgulje nije čuo da sviraju. Položiše lijes pred oltar, a graditelj orgulja nasloni se tiho na bližnji stup loveći zvukove, koji su sve to većma brujali, tako silno, te se crkva iz temelja tresla. Oči mu se sklapale, jer bijaše vrlo umoran od duga putovanja; ali srce je njegovo bilo veselo, jer je znao, da mu je Bog oprostio. I kad je zadnji zvuk orgulja utihnuo, pade on mrtav na kameni pod. A ljudi podigoše mrtvo tijelo, i kad su ga prepoznali, otvorili su lijes i položili ga kraj njegove vjerenice. I čim su opet zatvorili lijes, započe još jedamput tiho brujanje orgulja. Tada zamukoše, i od toga se časa nikada više oglasile nisu.

Richard Volkmann-Leander

MOJE GUSKE

U mladosti bio sam guščar. Da uzmognem svoje guske razlikovati od drugih u selu, obilježio sam svaku na glavi plavom uljenom bojom. Nato sam s dugim bičem u ruci istjerao svoje malo

jato na vrata, a one se gegale preda mnom s plavim svojim kapama veselo gačući. Tako smo mi kretali iz sela do bližnjega potoka na rubu šume. Tamo, gdje se korito potoka jako proširilo, zaustavljao sam se, puštao guske, neka odahnu, i natjerao ih polako u vodu. Iza divnoga kupanja osušile bi se brzo na suncu. Išao sam s guskama uvijek na isto mjesto, gdje bi pasle. Tad bih legao u travu, prekrstio ruke pod glavom i sanjario.

Jedamput mi pade na pamet, kako bi se vladale moje guske, da im se potajno uklonim s očiju. Bi li opazile, da me nema i što bi započele. Ja se dakle udaljih, isprva polako i vrlo oprezno pužući po travi, i zatim sagnuvši jako leđa potrčim sve do jedne jame, koja me posve sakrila od njihovih pogleda.

Moje je jato paslo spokojno na polju i pošlo bi tek kadšto gegajući se polako na susjednu livadu. Ispružio sam se u travu i čekao. Prošlo je dosta vremena; ništa se nije micalo, a ja se nisam nadvirivao preko ruba svoga skrovišta, da se ne odam. — Čekajući tako svlada me umor, zaboravih pomalo na sve i napokon zaspim.

Bit će, da je već dosta vremena proteklo, kad li me trže iz sna zaglušna graja. Prepadoh se i na svoje veliko čudo vidjeh, kako su guske u polukrugu stale oko mene i gaču uzbuđeno iz svega glasa. I dok sam ja polako, još sanljiv, jedva dolazio k svijesti — i dosjećao se, pograbi me najprije najmanja guščica za rukav, i sve počeše složno drpati moju odjeću, a neobuzdani gusak navali mi pače na lice. Morao sam skočiti na noge, da ih se otresem. Ipak su neprestance ispruženih vratova nasrtale na me. Razabrao sam, da su lude od veselja, što su me našle. Činilo mi se, kao da podjednako viču: »Evo ga, ga, ga!« Nastojao sam ih umiriti i krenuh s njima kući. Veselo pucketajući bičem koračao sam za njima. No češće nego inače okretale se za mnom — nisu htjele da me opet izgube. Po njihovu sam vladanju razabrao, kako im je veliko veselje, što su me iza duga traženja našle, premda sam se dobro sakrio i daleko otišao.

Od toga časa bilo mi je krivo, kad bi ljudi i suviše prezirno govorili o »glupim guskama.«

Paul Gessinger

U POTKROVLJU

Sinoć sam pratio majku, koja je nosila svežanj rublja za neku siromašnu ženu. Jedne su novine pisale o bijedi te žene, pa je majka sabrala nešto rublja, da joj daruje. Došli smo na označeno mjesto, a to je bila velika kuća, te smo se uspeli do potkrovlja. Mračan i zagušljiv hodnik odavao je bijedu i siromaštvo. Majka zakuca na posljednja vrata hodnika, a iz uske se sobice pojavi blijeda žena, kojoj se na licu čitala tuga, nevolja i bol.

— Jeste li vi ona žena, o kojoj su pisale novine? upita je moja majka.

— Da, gospođo, ja sam!

— Dobro, reče moja majka, evo vam malo rublja na dar.

Međutim sam u jednom kutu polumračne i gotovo posve prazne sobe zapazio dječaka, koji je klečao na tlu i pisao na stolici. Pomislio sam, kako ovo siromašno dijete može u tako mračnoj sobi rješavati svoje školske zadaće, jer se po knjigama, koje su ležale na tlu oko dječaka, vidjelo, da je učenik.

Promatrao sam pažljivo dječaka, kako je klečao i u isto vrijeme slušao razgovor između dvije majke.

— Eto vidite, govorila je siromašna žena, sama sam s ovim sinčićem. Muž mi je u Americi već šest godina, i ne znam, što je s njime. Bolesna sam pa ne mogu zaraditi potrebnu hranu za život. Sve sam rasprodala pa i stol, na kojem je pisao moj Stanko. Nemam

sredstava ni da kupim malo ulja za svijeću, pa kao što vidite, moj siromašni Stanko mora u mraku sastavljati svoje školske zadaće. A on toliko voli nauku i knjigu. Nevoljna li sam ja majka!

Moja majka izvadi sav novac, što ga je imala u novčarki, poljubi bijednog dječaka, a zbog suza, koje su joj navrle na oči i koje su je gušile u grlu, nije mogla ništa izgovoriti. Vraćajući se kući majka mi je govorila:

— Jesi li vidio ono siromašno dijete, kroz kolike muke i nevolje stječe obrazovanost i znanje. A ti, moj sinko, imaš sve udobnosti: dobru hranu, stolova, svjetiljke, učitelje, pa ipak ti je nauka teška. Ah, moj sinko, više ima zasluge u jednom danu r a d a onoga siromašnog dječaka nego u jednoj čitavoj godini tvoga učenja!

Od onoga dana zavolio sam i ja knjigu i nauku, radio sam marljivo i učio, da pomognem sebi i drugima.

E. D. Amicis

U NAZARETU

Jednom je Isus, kad mu je bilo pet godina, sjedio na pragu radionice svoga oca u Nazaretu i od grumenčića mekane gline, koju je dobio od lončara s protivne strane ulice, pravio zemljane kukavice. Bio je spretniji nego ikada dotle, jer su svi dječaci u tome kraju pričali Isusu, kako je taj lončar neki zlovoljan čovjek, koga ne mogu ganuti ni ljubazni pogledi ni kao med slatke riječi, i kako se oni nikada ne usuđuju zatražiti štogod od njega. Ali, gle, sad ni on sam nije znao, kako se to zbilo: stajao je na svome pragu i

željno promatrao susjeda, kako radi svoje lonce i posude, i ovaj je izašao iz svoje radionice i dao mu toliko gline, da je od nje mogao izraditi čitav vrč za vino.

Na stepenicama ispred susjedne kuće sjedio je Juda, ružan i riđokos, s licem prepunim modrica i odjećom sasvim poderanom u neprestanim tučnjavama s uličnim nevaljalcima. U tom trenutku on je bio miran, nije zadirkivao nikoga niti se s kim rvao, nego je mijesio komadić gline kao i Isus. Ali do te gline nije mogao doći sam: nije se usuđivao ni izići pred oči lončaru, jer ga je ovaj okrivljavao, da mu baca kamečke na posude, zbog čega ga je više puta progonio štapom u ruci. Isus mu je dao tu glinu.

Kada su ta dva djeteta dovršila svoje kukavice, poredala su ih oko sebe u krug. One su bile kao i kukavice u sva vremena: imale su veliku crvenu grudu mjesto nogu i kratak rep, bile su bez vrata, a krila su im se jedva vidjela.

Ili bilo kako mu drago, naskoro zatim pokazalo se, da ima razlike u radu tih dvaju drugova. Judine ptice bile su toliko grbave, da su se neprestano rušile, i ma koliko se on mučio svojim malim prstima, nikako nije mogao lijepo dotjerati oblik njihovih tijela. Nekoliko puta pogledao bi on krišom Isusa, da vidi, kako to on udešava, da njegove ptice budu onako pravilne i glatke kao hrastov list u gorama brda Tabora.

Kadgod bi koju pticu dovršio, Isus se osjećao sav sretan. — Jedna mu se činila ljepša od druge, i on ih je sve gledao s ponošom i ljubavlju. Trebalo je, da mu one budu drugarice u igri, njegove sestrice, trebalo je, da spavaju u njegovoj postelji, da se s njim razgovaraju, da mu pjevaju svoje pjesme, kada ga majka ostavi samog. Nikada, kako mu se činilo, nije bio bogatiji nego tada — nikada više ne će se osjećati, da je sam i ostavljen sebi samome.

Tuda naiđe visoki vodonoša, sav poguren pod svojim teškim mijehom, a odmah za njim prodavač povrća, koji se ljuljao između dvije prazne vrbove košarice na samaru svoga magareta. Vodonoša spusti ruku na plavokosu Isusovu glavu i stane ga ispitivati o njegovim pticama, a Isus mu ispriča, kako svaka ima ime i kako umiju pjevati. Sve njegove ptičice doletjele su iz dalekih zemalja, i one mu pripovijedaju štošta, što znaju samo one i on. I Isus je govorio tako, da su vodonoša i prodavač povrća bili zaboravili na svoje poslove slušajući.

Kad su htjeli ići, Isus im pokaza Judu. — Pogledajte, kakve divne ptice izrađuje Juda! — reče on.

Tada prodavač povrća dobrodušno zaustavi svoje magare i upita Judu, da li i njegove ptice imaju imena i da li umiju pjevati. Ali Juda nije umio ništa odgovoriti; jogunasto je šutio i nije dizao očiju sa svoga rada; prodavač povrća ljutito gurnu nogom jednu od njegovih ptica i potjera dalje svoje magare.

Tako prođe cijelo poslije podne. Sunce se spustilo toliko, da su njegovi traci mogli ulaziti na niska gradska vrata, koja se, okićena rimskim orlom, uzdizala na kraju ulice. Ti sunčani traci, što padahu na završetku dana, bili su sasvim ružičasti i — kao da su izmiješani krvlju —davali su svoju boju svemu, što su sretali na putu mileći uzanom uličicom. Oni su svojom rumeni oblijevali lončareve sudove, veliku dasku, koju je tesar strugao, i bijeli rubac, kojim je bilo ovijeno lice majke Marije.

Ali ti sunčani traci najljepše su se blistali po baricama između krupnog i izlomljenog kamenja, kojim bijaše popločana ta uličica. Isus najedamput zamoči svoju ruku u baricu, koja mu je bila najbliža. Palo mu je na pamet, da svoje sive ptice prevuče blistavim sunčanim tracima, koji su onako divnu boju davali vodi, zidovima, jednom riječi, svemu unaokolo.

Sunce je uživalo, što može poslužiti kao slikarska boja, i kad je Isus njime prevukao male zemljane ptice, ono je na njima ostalo i oblilo ih od glave do nogu sjajem kao u dijamanta.

Juda, koji je pokatkad pogledao Isusa, da vidi, ne izrađuje li više i ljepših ptica nego on, klikne od ushićenja, kad vidje, kako Isus svoje zemljane kukavice prevlači sunčanim tracima, uhvaćenim u uličnim baricama. I Juda tada zamoči svoju ruku u blistavu vodu hoteći i on uhvatiti sunčane trake.

Ali sunčani traci ne dadoše se njemu uhvatiti. Oni su izmicali između njegovih prstiju, i kadgod bi posegnuo, da ih zadrži, oni bi mu iskliznuli i umakli, te tako on svoje jadne ptice nije mogao obojati.

— Čekaj, Juda! — reče mu Isus. — Ja ću doći i bojom prevući tvoje ptice.

— Ne treba! — reče Juda, — ne smiješ ih se ni dotaknuti. Dobre su ovakve, kakve su.

Ustao je, čelo mu se bijaše nabralo, a usne stisnule. I najedamput stane on svojim krupnim tabanom gaziti jednu pticu za drugom i pretvarati ih u sitne sploštene grude.

Pošto je tako uništio sve svoje ptice, priđe on Isusu, koji je sjedio i rukom milovao svoje male kukavice, blistave kao drago kamenje. Juda ih malo promatraše, a zatim podigne nogu i zgazi jednu od njih.

Kada je nogu povukao i vidio, da se mala ptica pretvorila u komadić sive gline, Juda osjeti silno zadovoljstvo, stane se smijati, a zatim podigne nogu, da još jednu uništi.

— Juda! — uzviknu Isus, — šta to radiš? Znaš li, da su one žive — i da pjevaju?

Ali Juda se nasmijao i zgazi još jednu pticu.

Isus pogleda oko sebe, ne bi li koga pozvao u pomoć.

Juda je bio razvijen, a Isus nije imao snage da ga zadrži. On pogleda, ne će li vidjeti svoju majku. Ona nije bila daleko, ali dok bi ona došla, Juda je mogao uništiti sve njegove ptice. Isusu navreše suze na oči. Juda je već zgazio četiri njegove ptice, ostale su još tri.

Ljutio se na svoje ptice, što su tako mirne i što dopuštaju, da ih gazi. Isus pljesne dlanom o dlàn i vikne im: — Poletite — poletite!

Tada te tri male ptice razviše svoja krioca i plašljivo lepršajući odletješe na krov, na kome su bile izvan opasnosti.

Kad Juda vidje, kako ptice na Isusovu riječ lete, zaplače. On stane čupati svoju kosu, kao što je vidio da čine stariji, kad su na muci i nevolji, i padne Isusu pred noge.

I Juda je tako ležao u prahu i valjao se pred Isusom kao kakvo pseto, ljubio mu noge i molio ga, da podigne svoju nogu i zgazi ga, kao što je on zgazio one zemljane ptice.

Juda je Isusa volio, divio mu se, obožavao ga i u isti mah — mrzio ga.

Ali Marija, koja je za sve to vrijeme promatrala, kako se djeca igraju, ustane, podigne Judu, metne ga na svoje krilo i pomiluje.

— Jadno dijete! — reče mu ona. — Ti ne znaš, da si pokušao nešto, što ne može postići ni jedno stvorenje. Ne usuđuj se nikada više takvo što činiti, ako ne želiš biti najnesretniji čovjek na svijetu. A i kako bi drukčije mogao proći ma tko od nas, tko bi pokušao natjecati se s onim, koji suncem bojadiše i mrtvu glinu ispunjava dahom života?

Selma Lagerlöf

BOŽIČ

Posipal bi snegom
vse pute
i spunil z veseljem
vse kute,
da smeh i popevka zvoni,
da brigah i tugah
ni,
da suza več oko ne muti,
da vsaki si v srcu
očuti:
Božič je došel nam vesel,
vsakomu sreče donesel
v sela i grade i gaj,
meni takaj!

Dragutim Domjanić

O NEBU I PAKLU

Bilo je to u ono vrijeme, kad je zemlja najljepša, a čovjeku najteže umrijeti, jer je jorgovan već procvao, a pupovi ruža nabubrili: tad krenuše dva putnika nebeskom stazom, jedan siromah i jedan bogataš. Stanovahu oni na zemlji jedan do drugoga u istoj ulici, bogataš u velikoj, krasnoj kući, a siromah u trošnoj kolibici. A jer su pred smrću svi jednaki, desi se, te oba umriješe u isto vrijeme.

I oni se opet sastali na nebeskoj stazi te išli šutke jedan uz drugoga.

No put postajaše sve strmiji, te bogatašu naskoro dojadilo, jer je bio debeo i kratka daha, a u svom životu nije hodao nikada tako daleko. I desi se, te ga siromah dobrano pretekne i prvi stigne do nebeskih vrata. No jer se nije usudio pokucati, sjede tiho pred vrata misleći: »Pričekat ću bogataša; možda on pokuca.«

Napokon stigne i bogati i nađe vrata zaključana, a kako ih nitko nije odmah otvorio, poče njima snažno drmati i šakom po njima udarati. Sad dotrči hitro sveti Petar, otvori vrata, omjeri

okom obojicu i reče bogatome: »Sigurno si ti onaj, komu se žuri. Sve mi se čini, da se i suviše razmećeš. O kakvoj tvojoj osobitoj pameti, dok si još živio na zemlji, nismo ovdje gore mnogo čuli!«

Bogatomu klone srce; no Petar se nije više osvrtao na nj, nego pruži ruku siromahu, da lakše ustane, i reče: »Uniđite obadvojica u predvorje; što ćemo dalje s vama, čut ćete!«

I zaista, nije to još bilo nebo, kamo su sad ušli, nego tek prostran trijem, a u njemu mnogo vrata, i sva zaključana, a uza stijene klupe.

»Otpočinite malo«, opet će Petar, »i čekajte, dok se vratim; ali dobro upotrijebite vrijeme, jer vam sad valja razmisliti, kakav bi vam se život ovdje milio. Svakom od vas neka bude baš onako, kako sam zaželi. Dakle promislite, pa kad se vratim, da ne okolijevate, nego lijepo recite i ne zaboravite ništa, da ne bude prekasno.«

Rekavši to ode. Kad se vratio nakon nekoga vremena i upitao, jesu li sve dobro promislili i kako žele provoditi vječnost, skoči bogataš s klupe i reče, da želi velik, zlatan dvorac, tako lijep, kakva ni u cara nema, i svaki dan najbolje jelo. Ujutro čokoladu, a o podne svaki dan pečenu teletinu s pekmezom od jabuka i rižu na mlijeku s pečenim kobasicama, pa još kašu. To su mu najdraža jela. A za večeru svaki dan nešto drugo. Nadalje, da želi vrlo lijep naslonjač i pidžamu od zelene svile; a i na novine neka Petar ne zaboravi, da bi znao, što se događa u svijetu.

Petar ga pogleda samilosno; dugo je šutio, napokon upita: »I ništa više ne želiš? — »Dakako!« dočeka bogataš hitro, novac, puno novaca, da ih budu krcati podrumi, da im ni broja nema!«

»Sve ćeš to dobiti«, odvrati Petar, »diži se i pođi za mnom!« Otvori jedna od mnogih vrata i odvede bogataša u prekrasan, zlatni dvorac, a u njem je bilo sve onako, kako je bogataš zaželio. Kad mu je sve pokazao, ode i zatvori vrata dvorca velikim zasunom. Sad bogataš obuče pidžamu od zelene svile, zavali se u naslonjač i baci se na jelo i pilo, a kad se nasitio, čitao je novine. I svaki bi dan silazio u podrum i ogledao svoj novac.

Prođe dvadeset, pedeset godina, prođe još pedeset, te bi ravno stotina — a to je istom trenutak vječnosti — a bogatašu već dozlogrdio njegov prekrasni dvorac od zlata, te je jedva mogao u njem izdržati. »Teletina i pečene kobasice sve su gore«, govoraše, »ne daju se više gutati!« Ali nije to bila istina, nego se on već bio zasitio. »Ni novine već davno ne čitam«, nastavi, »šta je meni do

toga, što se dolje na zemlji zbiva. Ne poznam ondje ni živa stvora. Moji su znanci već davno poumirali, ljudi, koji sad žive, rade takove ludorije i brbljaju gluposti, da mi se miješa u glavi, dok čitam.« Nato zašuti i zijevne, jer mu je bilo vrlo dosadno, i zamalo reče opet: »A što ću ja s tim pustim novcem? Čemu mi i treba? I onako ne mogu ovdje ništa kupiti; kako čovjek može biti tako glup pa zaželjeti u nebu novaca!« — On ustane, otvori prozor i pogleda napolje.

Premda je posvuda u dvorcu bilo svijetlo, napolju pritisla tama; tama, te ne vidiš prsta pred nosom; tama danju i noću, od godine do godine, a mir kao na groblju. I opet zatvori prozor i sjedne u naslonjač; i svaki dan bi ustajao jedamput, dvaput i opet gledao napolje. Ali promjene nema. I uvijek ujutro čokolada, a o podne dan na dan pečena teletina, pa pekmez od jabuka, pa jednako dan za danom.

A kad je ipak prošlo hiljadu godina, zvekne veliki gvozdeni zasun na vratima, i Petar uniđe. »Dakle«, upita, »kako ti se sviđa?«

Bogataš plane: »Kako se čovjeku i može sviđati u ovakovu jadnomu dvorcu! Kako možeš i pomisliti, da čovjek ovdje može izdržavati tisuću godina! Niti što čujem, niti što vidim; nitko se ne brine za me. To vaše slavljeno nebo i vječno blaženstvo pusta je laž. Kukavno ste vi to uredili!«

A Petar ga pogleda u čudu i reče: »Ti valjda i ne znaš, gdje si? Ti sigurno misliš, da si u nebu? U paklu si ti. Ti si sam želio da dođeš u pakao. Taj je dvorac u paklu.«

»U paklu?« ponovi bogataš prestrašen. — Pa nije to valjada pakao! A gdje su vrag i vatra? Gdje su kotlovi?

»Ti misliš«, odvrati Petar, »da grješnike još i danas vrte na ražnju kao nekada? Davno se to već promijenilo. U paklu si ti, vjeruj mi, i to vraški duboko, tako da te čovjek mora požaliti. — S vremenom ćeš ti to i sam uvidjeti«.

Užasnut klone bogataš nauznak u svoj naslonjač, prekrije lice rukama i zajeca: »U paklu, u paklu! Jadan ti sam ja nesretnik, šta će biti sa mnom?«

No Petar otvori vrata i ode, i kad ih je željeznim zasunom izvana zatvorio, čuo je, kako bogataš u sobi svejednako jeca: »U paklu, u paklu! Jadan ti sam ja nesretnik, šta će biti sa mnom?«.

Prođe i opet stotina godina, pa opet stotina, a vrijeme se bogatašu strahovito oduljilo, kako se to ne da ni zamisliti. I kad se druga hiljada navršila, uđe opet Petar.

»Ah!« dočeka ga bogataš, »kako li sam čeznuo za tobom! Ubi me žalost! Pa da ostane ovako kao sada uvijek i dovijeka?« I poslije nekoga vremena nastavi: »Sveti Petre, a koliko je duga vječnost?«

A Petar reče: »Kad prođe još tisuću godina, ona istom počinje.«

Čuvši to bogataš prekloni glavu i udari u gorki plač. A Petar stajaše iza njegove stolice i krišom mu brojaše suze, i pošto vidje, da ih je toliko, da će mu dragi Bog oprostiti, reče: »Dođi, pa da vidiš ljepote! Ima na tavanu u stijeni jedna rupa, ondje se može malo zaviriti u nebo.«

Govoreći to povede ga stubama na tavan, pa kroz neku prostoriju do jedne male sobice. A kad su ušli, pade jedna zlatna zraka kroz rupu svetom Petru čak na čelo, te se činilo, da je planulo vatrom.

»Iz samoga neba!« reče bogataš dršćući.

»Da«, odvrati Petar, »hajde zaviri!«

No rupa je bila nekako previsoko u stijeni, a bogataš nije bio osobito visok, te je jedva segnuo do nje.

»Ispruži se i stani na prste«, reče mu Petar. Bogataš se ispruži, koliko je igda mogao, pa kad je napokon provirio kroz rupu, ugleda pravo pravcato nebo. Dragi Bog sjeđaše na prijestolju od zlata među oblacima i zvijezdama u svoj ljepoti i veličini svojoj, a oko njega sve sami anđeli i sveci.

»Ah«, klikne, »divno li je to i veličanstveno, na zemlji ne može to čovjek ni zamisliti. Ali reci, tko je onaj, što sjedi dragom Bogu do nogu, a leđima je okrenut prema meni?«

»To je siromašak, koji je na zemlji stanovao kraj tebe i s kojim si došao ovamo. Kad vam rekoh, da razmislite, kakav bi vam se život milio u vječnosti, zaželio je samo klupicu pa da sjedi dragom Bogu do nogu. I dopala ga, baš kao i tebe tvoj dvorac«.

Iza ovih riječi udalji se tiho, a bogataš to i ne primijeti. Svejednako stajaše on na prstima i gledaše u nebo ne mogavši se sit nagledati. Istina, bilo mu je teško, jer je rupa bilo vrlo visoko, a on morao neprestance stajati na prstima; no činio je to rado, jer takve ljepote nikada oko vidjelo nije.

I kad je opet proteklo tisuću godina, dođe Petar po zadnji put.

Bogataš stajaše još uvijek na prstima u tavanskoj sobici do stijene i gledaše netremice u nebo, i tako se jako zagledao, te nije ni opazio, da je Petar ušao.

I Petar mu položi ruku na rame, okrene se i rekne:

»Hajde sa mnom, nastajao si se dobrano! Grijesi su tvoji oprošteni; došao sam po tebe, da te vodim u nebo. — Moglo je to biti s manje muke, samo da si htio!«

Richard Volkmann-Leander

LAV I ČOVJEK

Stara lavica othranila je nasred pustinje mladoga lava i ulila mu u grudi mržnju na čovjeka, koji mu je ubio oca i dva brata.

Kad je mladi lav odrastao i osjetio, da mu je snaga golema, oprosti se s majkom obećavši, da tako dugo ne će imati mira, dok ne nađe i ne uništi svoga najvećeg neprijatelja — čovjeka.

Dugo je putovao neprestano tražeći ono, za čim je pošao. Na pučini pješčanog mora susretne jednom veliku životinju s dugim savijenim vratom, obraslim mrkom dlakom, a s dvije grbe na leđima. Odmah je srdito zapita:

— Ti si čovjek, je li?

Deva uzdahne i mirno mu odgovori:

— Ne! Čovjek drukčije izgleda. Ti držiš, da sam ja snažan stvor. I jesam, nitko ne može tako dugo podnositi glad i žeđu kao ja. Nitko me ne može stići, kad se požurim po ovoj pješčanoj pustinji. A ja sam ipak čovječji rob. Ja pred njim kleknem, kad on hoće da me uzjaše; on upravlja svom mojom snagom na svoju korist, a zato mi dopušta, da se mogu hraniti bodljikavim biljkama. Poslije pak moje smrti čovjek mi odere kožu, da od nje napravi sebi šator, da se zakloni od vrućega sunca i od zla vremena. Ne, ja nijesam čovjek.

Lavić se zamisli pa ode dalje. Sad naiđe na neku čudnovatu životinju. Na čelu je imala dva roga. Vrat joj je bio debeo i jak. Kad joj se lav približi, ona snažno lupi nogom o zemlju.

— To će biti čovjek, pomisli lav pa odmah zapita:

— Jesi li ti čovjek?

— Ja čovjek? Ljuto se varaš, dragi moj. Ja sam sluga njegov, a on je gospodar nad svima nama. Natakne mi jaram na vrat, pa moram orati i najveće terete vući. Meso mi pojede, a od kože pravi sebi opanke.

Lav se namršti pa ode dalje.

Idući tako začuje neki topot: zemlja se kao potresla, i evo dotrča stasita, plemenita životinja. Sve joj odskače duga griva na vratu, a straga joj se previja dugi rep.

— Ha, ti si čovjek! — reče lav.

Konj ržući zastane i tužno odgovori:

— Nisam, ja sam sluga čovjekov.

— Zar ti njegov sluga?! — A gle, kako si jak i ponosit!

— Takav sam, kad sam sâm. Ali kad sam u blizini čovjeka, onda mi se ponos pokunji. On mi turi žvale u usta, zauzda me pa me uzjaše, a ja ga moram nositi, kudgod je njemu drago. U čovjeka je moć, i mi smo svi ništa prema njemu.

Sad se lav odšulja u šumu. Čuo je neke udarce, kao da netko cijepa drva. Približi se, da vidi, šta je. Tu vidi neki omanji, prema sebi neznatni stvor. Sad je baš oborio gorostasnu jelu, samo je ostao još donji dio stabla, panj, dva pedlja visok nad zemljom. Lav zapita toga neznanca, je li gdje vidio čovjeka.

— Ti čovjeka tražiš — odgovori čovjek. — Što bi s njime?

— Ubio mi je oca i dva brata, hoću mu se osvetiti.

— Pa to je dobro, zaista dobro. Alah neka ti pomogne! Lavu je ta pohvala godila. On ispriča sve, što je čuo o svome ocu i svojoj braći. Još zamoli čovjeka, neka samo nastavi svoj rad.

Čovjek je baš zasjekao panj pa zamoli lava, da mu pomogne. Lav upita, kako će mu pomoći.

Nemam klina, da ga metnem u ovaj rascjep, nego budi dobar pa turi svoju nogu unutra.

— Hoću, drage volje.

Čim lav turi nogu u procjep, čovjek izvuče sjekiru, a lavu se noga ukliješti u pukotini. Lav je bio uhvaćen.

Tada mu tek čovjek reče, da je on čovjek.

— Vidim ja, šta je — uzdahne lav. Da je to po snazi, ti ne bi bio tako strašan, ali to čini tvoja vještina. A sad ćeš me ubiti, je li?

— Ne ću, pustit ću te, da odeš i da pričaš, kako je čovjekova vještina jača od najjačih sila, ali da katkada ima i milostivo srce. Jer inače ne bi bio — čovjek.

Arapska priča

PODIJELJENA ZARADA

Raduz, kraljević iz Magure, slovačke zemlje ispod Tatra, izađe sa starim slugom Radovidom u lov. Zađoše u duboku šumu, i kraljević, progoneći krasnoga jelena, odijeli se od svoga pratioca te zaluta u šumi. Uzalud je zvao, uzalud je trubio u lovački rog, nitko mu se nije odazivao. Pođe, dakle, na sreću, kamo ga oči vode i noge nose.

Najednom se nađe na nekakvoj stazi te opazi, kako prema njemu korača siromašno odjeven čovjek i u ruci nosi tešku sjekiru, a na ramenu breme drva. Zamoli ga, da mu pokaže put, a neznanac mu se dragovoljno ponudi, da će ga izvesti sve do čistine, odakle će moći ići sam.

Išli su tako, i Raduz upita svoga pratioca, kako se zove.

»Govore mi Vratko«, odvrati ovaj.

»A od čega živiš?« zapita kraljević.

»Siječem drva u šumi, a imam i malo polje, koje mi je od koristi.«

»A koliko zaradiš na dan?«

»Dosta, gospodine«, veli Vratko. »Čitava tri groša.«

»A to ti je dosta za život?«

»Trošiti tri groša dnevno?« začudi se Vratko. »Kamo bih došao! Nipošto, jedan trošim ja, drugi dajem na kamate, a treći vraćam.«

»Kako to misliš?« upita Raduz. »Ne razumijem te dobro.«

»Gospodine«, reče Vratko, »to je ovako: imam kod kuće staroga oca, on me je odgojio, njemu dakle sada vraćam. Zatim je tu moj sin, moja radost! No, njemu posuđujem. Kad budem star i slab, on će mi vraćati, kao što ja vraćam svome ocu. Preostaje još treći groš, no od toga živimo.«

Svidjelo se kraljeviću razlaganje poštenoga drvosječe. Izvadi tri zlatnika i pružajući ih Vratku reče: »Ovaj uzmi za oca, ovaj za sebe, a ovaj ovdje za sina!«

Bilo je to veliko bogatstvo za plemenitoga siromaha. Pun udivljenja zahvali kraljeviću, a ovaj se s njime lijepo rastane i ode.

Julije Zeyer

KOZA GOSPODINA SEGENA

G. Segen nikad nije imao sreće sa svojim kozama.

Gubio ih je sve na isti način: jednog lijepog jutra prekinule bi konopac, otišle u planinu, i ondje bi ih pojeo vuk. Ni milovanja njihova gospodara, ni strah od vuka, ništa ih nije moglo zadržati. To bjehu, čini se, nezavisne koze, koje su pošto poto htjele slobodan uzduh i slobodu.

Čestiti g. Segen, koji nikako nije mogao razumjeti značaj svojih koza, našao se u čudu. Govorio je:

— Svršeno je; kozama je dosadno kod mene, i zato ne ću više držati nijedne.

Međutim, on ne izgubi nade, i pošto je šest koza izgubio na isti način, kupi i sedmu; samo se ovoga puta postarao da uzme sasvim mladu, da se bolje navikne živjeti kod njega.

— Ah, kako je bila lijepa ova koza gospodina Segena! Kako je bila lijepa sa svojim blagim očima, svojom dočasničkom bradicom, svojim crnim i svijetlim papcima, svojim išaranim rogovima, svojom dugačkom bijelom dlakom, koja joj je bila kao ogrtač! Bila je krasna, pa krotka, umiljata; stajala je mirno, kad je muzu, i nije metala nogu u kablicu. Zaista, krasna kozica...

G. Segen imađaše iza kuće jednu livadicu ograđenu glogom. Tu on zatvori svoju štićenicu. Priveza je za jedan kolac, na najljepšem mjestu u livadi, ostavivši joj dovoljno konopca, da se može slobodno kretati, i s vremena na vrijeme obilažaše je, da vidi, je li joj dobro. Koza je bila vrlo sretna i brstila travu tako zadovoljno, da je g. Segen bio sav radostan.

— Hvala Bogu, mislio je jadni čovjek, jedva mogu naći jednu, kojoj ne će biti dosadno kod mene.

G. Segen se varao, njegovoj je kozi bilo dosadno.

* * *

Jednoga dana, promatrajući planinu, reče ona u sebi:

— Kako mora biti lijepo gore! Kakvo zadovoljstvo skakati po travi bez ovog prokletog konopca, koji mi oguli vrat!... Za magarca je ili za vola, da pasu u ograđenoj livadi!... Kozama je potrebna širina.

Od tog trenutka učini joj se, da je trava u zatvorenoj livadi neukusna. Na nju naiđe dosada. Poče mršaviti i davati vrlo malo mlijeka. Žalost bješe gledati je, kako se po sav dugi dan otima od konopca, glavom okrenuta planini, raširenih nozdrva, mečeći tužno.

G. Segen je opazio, da njegovoj kozi nije kao što treba, ali nije znao, šta joj je... Jedno jutro, kad je bio pri kraju muženja, koza se okrete i reče mu svojim nemuštim jezikom:

— Slušajte, gospodine Segene, meni je dosadno kod Vas, pustite me da idem u planinu.

— Ah! Bože moj!... I ona! uzviknu g. Segen preneražen, i u čas ispusti svoju kablicu; zatim sjede u travu uz svoju kozu:

— Šta, Bijelka, hoćeš me ostaviti!

A Bijelka odgovori:

— Da, gospodine Segene.

— Možda nemaš ovdje dovoljno trave?

— Oh! nije to, gospodine Segene.

— Možda si suviše kratko vezana; hoćeš li, da ti pustim duži konopac?

— Ne vrijedi to, gospodine Segene.

— Pa šta ti onda treba? Šta hoćeš?

— Hoću ići u planinu, gospodine Segene.

— Ma ludo jedna, ti ne znaš, da je u planini vuk... Šta ćeš raditi, kad ti dođe?

— Ja ću ga rogovima, gospodine Segene.

— Boji se vuk tvojih rogova! Pojeo mi je on koze, koje su imale malo jače i veće rogove od tvojih... Znaš jadnu Crnjušu, što je bila ovdje prošle godine? To je bila koza! Snažna i ljuta kao kakav jarac. Ona se borila s vukom cijele noći... a ujutru vuk je pojede.

— Sirota Crnjuša!... Ali neka, gospodine Segene; pustite vi mene da idem u planinu.

— Gospode Bože!... reče g. Segen; ta šta je ovo s mojim kozama? Još jedna, koju će mi vuk pojesti... E baš da je ne pojede!... Spasit ću te i protiv tvoje volje, obješenice jedna! A da ne prekineš konopac, zatvorit ću te u staju, iz koje ne ćeš više izići.

Nato g. Segen odvede kozu u jednu sasvim mračnu staju i zaključa dvaput vrata. Na nesreću bješe zaboravio prozor, i čim je okrenuo leđa, koza pobježe.

* * *

Kad bijela koza stiže u planinu, sve se zadivi. — Nikad stari borovi nisu vidjeli ništa tako lijepo. Dočekaše je kao malu kraljicu. Kestenovi su se savijali do zemlje, da je miluju krajem svojih grana. Zlatni strukovi žutilovke razmicali su se ispred nje i mirisali su, koliko su mogli. Cijela joj je planina odavala počast.

Možete misliti, kako je naša koza bila sretna! Ni konopca ni kolca... ničega, što bi joj smetalo skakati i brstiti po svojoj volji... Tu je tek bilo trave! Do preko rogova, dragi moj!... I to kakve trave! Sočne, meke, zubaste, od tisuću biljaka... Sasvim drugačije od trave u zagrađenoj livadi. Pa tek cvijeće!... Veliki plavi zvončići, čitava šuma poljskoga cvijeća, prepuna sokova, koji opijaju!...

Bijela koza, upola pijana, valjala se po travi, sa sve četiri u vis, i kotrljala se niza strane, zajedno s opalim lišćem i s kestenovima... Zatim bi najedamput skočila na noge. Hop! i odjurila bi, s opruženom glavom, kroz grmlje, čas na kakvu liticu, čas u dno kakve jaruge, gore, dolje, svuda. Rekao bi čovjek, da ima deset koza gospodina Segena u planini.

Bijelka se nije ničega bojala.

Ona je jednim skokom prelazila preko velikih planinskih potoka, koji su je u skoku prskali vodenom prašinom i pjenom. I tada bi se, sva mokra, izvalila na kakvu ravnu stijenu, da se na suncu osuši... Jedamput, izišavši na okrajak jedne visoravni, sa cvijetom od kopitnjaka u zubima, ona spazi dolje, sasvim dolje u ravnici, kuću gospodina Segena i ograđenu livadicu iza nje. Suze joj udariše na oči od silnoga smijeha.

— Ala je mala! reče ona; kako sam mogla izdržati ondje?

Sirotica! Videći se na tolikoj visini, mislila je, da je velika bar koliko svijet...

Uopće, ovo je bio vrlo ugodan dan za kozu gospodina Segena. Oko podne, jureći lijevo i desno, ona upade u jedno stado divokoza, koje je živo brstilo jednu vinjagu. Naša mala skitnica u bijeloj

odjeći izazva opće divljenje. Dadoše joj najljepše mjesto pred vinjagom.

* * *

Najedamput vjetar zahladni. Planina posta ljubičasta; spustilo se veče...

— Već! reče kozica; i ona zastade vrlo začuđena.

Dolje bjehu polja utonula u magluštinu. Livadice gospodina Segena bješe nestalo u magli, a od kućice vidio se samo krov s nešto dima. Ona stade slušati klepetuše nekoga stada, koje se vraćalo kući, i osjeti u duši neku tugu... Jedan jastreb, koji je hitjeo na leglo, dodirnu je u letu svojim krilima. Ona uzdrhta... Zatim se u planini začu urlanje:

— Hu! hu!

Njoj pade na pamet vuk; cijeloga dana nije bezumnica pomišljala na njega.... U istom trenutku začu se rog daleko, daleko u dolini. To je dobri g. Segen činio i posljednji pokušaj.

— Hu! hu!... urlao je vuk.

— Vrati se! vrati se!... zvao je rog.

Bijelki dođe, da se vrati, ali sjetivši se kolca, konopca, ograde na livadi, pomisli, da se sad više ne može naviknuti na taj život i da je bolje da ostane.

Rog se nije više čuo.

Koza ču iza sebe neko šuštanje lišća. Ona se okrete i spazi u mraku dva kratka, naćuljena uha, i dva oka, koja su se svijetlila... To bješe vuk.

Golem, nepomičan, sjedeći stražnjim dijelom trupa, gledao je on bijelu kozicu uživajući unaprijed. Kako je znao, da će je pojesti, nije se žurio; samo kad se ona okrete, on se stade pakosno smijati.

— Ha! ha! Kozica gospodina Segena! I on laznu onim velikim crvenim jezikom svoju mrku njušku.

Bijelka vidje, da je izgubljena... U jedan mah, sjetivši se priče o staroj Crnjuši, koja se borila cijelu noć. da bude pojedena tek ujutru, ona reče u sebi, da je možda bolje, da se ne brani no da bude odmah pojedena; ali se zatim predomisli i spremi za obranu oborivši glavu i pruživši napred rogove, kao valjana koza gospodina Segena... Ne, što se nadala, da će ubiti vuka — koze ne ubijaju vukove — nego samo da vidi, hoće li se moći držati, koliko i Crnjuša.

Uto čudovište pođe naprijed, i mali se rogovi dadoše na posao. Ah, kako se od sveg srca branila hrabra kozica! Više od deset puta — ja ne lažem — natjera ona vuka, da se povuče, da se malo odmori. Za vrijeme tih kratkih prekida borbe, koza je žurno brstila još pokoji vlat svoje mile trave; zatim se vraćala u borbu, s punim ustima... To je trajalo cijelu noć. S vremena na vrijeme koza gospodina Segena pogledala bi, kako zvijezde trepere na vedrome nebu, pa bi rekla u sebi:

— Oh, samo da se održim do zore...

Zvijezde se stadoše gasiti jedna po jedna. Bijelka udvoji udarce rogovima, vuk udvoji ujede... Blijeda svijetlost pomoli se na obzorju. Kukurijekanje jednog promuklog pijetla začu se s jednog majura.

— Jedva jedamput! reče sirota koza, koja je samo čekala dan pa da umre; i ona se pruži po zemlji u svojoj bijeloj kožnoj odjeći, koja bješe poprskana krvlju.

Tada vuk jurnu na kozicu i pojede je.

Alfons Daudet

SREĆA I SIROMAH

S otrcanom starom torbom vukao se pod prozorima bijedan siromah i, žaleći se na svoju sudbinu, često se čudio, kako ljudi, što žive u bogatim dvorima, do grla u zlatu, zadovoljstvu i slastima, još nijesu siti, makar kako im bili nabiti džepovi! I štaviše, kako bez mjere gladujući i novo blago stječući nerijetko izgube sve svoje, što imaju.

Evo, na primjer, bivši gospodar ove kuće pošao je sretno trgovati — trgovac je vunom. Pa evo, mjesto da prestane i ostali svoj vijek mirno doživi, a posao ostavi drugome, on se u proljeće lađama otisnuo na more; nadao se gorama zlata, ali lađe se razbile, a sve mu blago more progutalo; sad je ono na dnu mora. Drugi je opet davao u zajam novce pa stekao milijun, ali to mu je bilo malo. Htio steći još jednom toliko, zagrezao do ušiju i posve se uništio. Ukratko, na tisuće je takvih primjera!

Sad se siromahu iznenada prikaže sreća i progovori mu: »Poslušaj me, ja sam ti davno željela pomoći, donijela sam kup dukata; podmetni svoju torbu, ja ću je nasuti, ali samo uz pogodbu: sve će biti zlato, što padne u torbu; ali ako iz torbe što padne na zemlju,

prometnut će se smećem. Pazi, ja sam te prije opomenula; meni je zapovjeđeno, da se strogo držim našeg ugovora. Tvoja je torba stara, ne grabi mnogo, ona to ne može podnijeti«. Moj siromah od radosti jedva diše i pod sobom kao da više ne osjeća zemlje. Rastegne svoju prtenjaču i bogatom rukom teče zlatni dažd u nju. Torba već oteža. »Je li dosta?« — »»Još nije««. — »Ne će li pući?« — »»Ne boj se««. — »Pazi, ti si postao gavan[1]«. — »»Još malo, samo malo; baci još makar šačicu««. — »Ej, već je puno! Pazi, već se torba razdire«. — »»Samo još mrvičak««. Ali eto prtenjača se raztrgne, blago se raspe i pretvori u prah. Sreće nestane; samo je torba pred očima, a siromah ostade siromaškom kao što je bio i prije.

I. Krylov

[1] bogataš

ZAGREB U STARINI

Stari kraljevski grad Zagreb ili — kako mu govorahu sami građani — »slobodni, plemeniti varoš zagrebački na gričkih goricah«, bijaše u šesnaestom vijeku posve drukčijega lica nego u kasnijim vjekovima: Zagreb bijaše tvrđava, ili zapravo, u Zagrebu je bilo više tvrđava. Pod kraljevski grad išla je sva zemlja između potoka Černomerca i Medvednice, a u sredini toga plodnog i širokog zemljišta uspinjala se prednja straža Zagrebačke gore, brdo, po imenu Grič. Na tom brdu stajaše, ovjenčan jakim zidinama, stari Zagreb ili »gornji varoš«, pravo naselje gričkih građana. Podno Griča, t. j. u kasnijem Donjem gradu, gotovo i nije bilo kuća, već sve polje, vrt i šikara. Jedino oko župne crkve svete Margarete stajala je naseobina Ilica, seoce od nekoliko kukavnih drvenjara. I kasniji Tridesetnički trg ili »Harmica«, gdje su običavali spaljivati vještice, nije bio ništa drugo do močvarna ledina. Samo kod vrela Manduševca bijelilo se nekoliko zidanih kuća, poznatih u staro doba kao »Njemška ves«.

Sam grad, Grič, bio je zidan u trokut. Južni mu zid, t. j. prema Ilici, išao je od istočne kule brda pored staroga kraljevskog dvorca ili kasnije Isusovačke škole i pored dominikanskog samostana sve do zapadnog kraja brda, gdje se opet uspinjala kula; odavle se zid spuštao nizbrdo do Mesničke ulice, gdje stajahu Mesnička vrata, branjena tvrdim sjedištem i dvjema gvozdenim topovima. U po

južnoga zida virio je u svijet visoki pazi-toranj, a u njemu tanko zvonce »Habernik«, koje je dojavljivalo gradskim vratarima, kad treba otvoriti, a kad zatvoriti vrata, ili bi u čas opasnosti pozivalo zagrebačke građane pod oružje. Pored tornja dolazilo se na zid kroz vratašca po imenu »Dverce«, do kojih stajahu dvije male, oble kule. Tu bijaše gradska puškarnica. Čitavo brdo pod južnim zidom bilo je obraslo vinovom lozom, samo se od Dveraca spuštala strma stazica do dna brda. Od Mesničkih vrata dizao se zid do tvrđave ili braništa sv. Blaža, a odavle duž Visoke ulice sve do Novih, poslije Opatičkih vrata. I na toj strani branjaše grad visok toranj i drveno branište po imenu »Arčel«. Tu bijaše gradska »praharnica«, t. j. kuća za streljivo. Odavde je išao zid duž Biskupske, poslije Opatičke ulice, sve do tornja kraj Kamenitih vrata, a od vrata sve do isusovačke škole. Sve brdo od zapadne strane zida do Medvednice bijaše pusto, obraslo šikarom, samo se vijugao rđav put od Harmice do Kamenih vrata, što ga praunuci okrstiše Dugom ulicom. No i taj maleni okvir ne bijaše ispunjen kućama, već su građani tu imali i svoje vrtove. Iz hrpe drvenih kuća provirivala je gdjegdje crkva ili kameno zdanje, a zidana kuća, ma i sićušna, u građanina bijaše očiti znak bogatstva. Kako i ne bi, kad je sam gradski župnik stanovao u drvenom dvoru! Takav bijaše stari kraljevski grad Grič. Stanovnici Opatove ulice u tvrđi kaptolskoj, kao i stanovnici Nove vesi, bijahu slobodnjaci Kaptola zagrebačkoga imajući svoje vlastite glavare i sloboštine; stanovnicima pak Vlaške ulice, pod tvrdim biskupskim gradom, sudio je sudac u ime biskupovo.

Žezlo je varoškoga suca sezalo do Krvavog mosta, pa pođe li kome zlotvoru za rukom da preskoči potok, varoški panduri morali su se vratiti praznih ruku, da ne odnesu modra leđa od kaptolskih slobodnjaka, koji su više voljeli pustiti lupeža u bijeg nego varošku stražu na svoje zemljište, jer to bijaše njihova »pravica«.

Ali među svojim »zidom i ogradom« zagrebački »purgari«[1] bijahu u svemu svoji — a njihova općina gotova samovlast.

Zlatna bula Bele IV. bila im je sveto pismo gradske slobode, stanac kamen njihova prava. Sto i sto puta kroz vjekove istakli bi se pod nos s ne malim ponosom oholim velikašima i lakomim crkvenim ljudima. Zagrebčanin je sam sebi birao suca i druge glavare. Zaludu ga je pozivao pred svoju stolicu župan, zaludu ban. Kome je stajao dom na Griču, kome je ime upisao zagrebački notar[2] u veliku građansku knjigu, taj nije stao osim pred žezlo velikoga suca

ili pred pravdu same kraljevske svjetlosti, jer je Zagrepčanin bio kraljevski čovjek. Daće je davao malo, sam je sebi krojio zakon, sam mjerio i vagu. Trgovac stranac morao je plaćati na zagrebačkom trgu debelu »postavu« — tako se zvala gradska daća — a Zagrepčanin je sa svojom robom prolazio slobodan po cijeloj Kraljevini, a trebalo je samo pokazati pečat s tri tornja — i duboko bi se poklonili svi mitničari. — Zagrepčanin nije poznavao svećenika osim župnika sv. Marka i njegova kapelana, a tome župniku bilo je strogo zabranjeno plaćati biskupu crkvenu daću. Građani »plemenitog varoša«, i ako su bili ponositi i gordi, ne bijahu bogzna kakvi mudrijaši, već priprosti krojači, čizmari, kovači, mesari i više toga — sve zdravi i pravi ljudi staroga kova. Pismene ljude među njima mogao si lako izbrojati na prste, i često se desilo, da sam varoški sudac — ako je bio bravar ili kovač — nije umio potpisati svoga čestitog imena. Na sreću se onda manje pisalo, a kad je trebalo pisma, umio je varoški notar »citirati« na debeloj hartiji goleme protestacije protiv svemoguće gospode.

Tužba i jadikovanja naslušala se kraljevska svjetlost od plemenitih građana dosita, da su oni bokci i kukavci, da su spali na zadnje grane, i više takvih litanija. Ali pravo da rečemo, nisu bili golotinja i sirotinja, nego čak prava gospoština. Sve te pjesme jadikovke šibale su na ono staro: »Kucaj, i otvorit će ti se!« — pa što više, to bolje.

Gradsko zemljište bijaše veliko, plodno, što vinom, što sijenom, što šumom, a osim gradskog zemljišta padahu pod zagrebačku oblast Gračani, Zapruće, Hrašće i Petrovina. Obilja dosta, građana malo, a troška, rekao bih, nikakva.

Nisu, dakako, svi varoški miševi jednako glodali tu omašnu slaninu, jer su varoška gospoda pravila račun, a gradska povijest ne spominje, da je koji senator[3], kraj godišnje plaće od dvadeset talira i dva para općinskih čizama, pogibao od gladi ili bos hodao po gradu. No gradska gospoda, valja reći, bijahu ljudi točni. Gradski bi sudac veoma točno zabilježio, koliko je potrošio govedine, kruha i vina, kad je koga kanonika, izaslanika ili drugog gospodina počastio na gradski trošak. Tih je večera kroz godinu znalo biti i previše; na sreću po općinsku kasu[4], nije valjana gozba stajala više od šezdeset kuna. Isto je tako sudac na dlaku zapisao, što je stajala nova peć za gospodina bana ili jare, što su ga Zagrepčani običavali dati velikoj gospodi u znak poštovanja; i to je zapisao do kaplje, koliko su polića[5] vina dobili časni oci dominikanci iz varoške pivnice, kad su na Malo Tijelovo pratili gradsku procesiju. Ponajgrdniju ranu zadavali su varoškoj kasi poslanici, koji su išli na hrvatski ili požunski sabor. Koliko se u to ime potrošilo općinskog žitka, sijena i vina! Radi kraćeg računa dala su se, dakako, varoška gospoda sama birati u sabor, i dobri su se Zagrepčani tješili bar time, što nisu stranom punili džepove.

No bilo kako mu drago, kukalo se na zlo vrijeme i — živjelo se, i ljudski se živjelo u Zagrebu. Mala ta naseobina rasla je i raširila se do ugledna grada, pa kad su banovi podigli svoje dvorane na brdu Griču, kad su hrvatska gospoda prenijela svoje državne sabore u Zagreb, razmahnu grad mlada krila i natkrili ubrzo sve hrvatske gradove glasom, snagom i cvijetom. Štaviše, dok je tuđinska sila zatirala druge hrvatske varoši i sela, ostade glava Kraljevine tvrda i cijela, i nikad nije nad Zagrebom lepršala druga zastava — do zastave hrvatske.

Ali taj procvat i ugled stvorili su na Zagrepčane mržnju i zavist. Silovita vlastela i svećenstvo gledahu prijekim okom, kolikom snagom buja građanstvo nazrijevajući u tim općinama maticu one slobodne vojske, pred kojom su se za kasnijih vjekova morale pokloniti ponosite gospodske kule. Nada sve pak bijaše im mrzak Zagreb, duša tih općina. Stari Gračani, ljudi kremenjaci, nisu gledali pred gospodom u zemlju, već pravo u gospodski brk. Stoga je bilo i bezbroj bojeva. Velikaši su i sami i po svojim ljudima grizli i štipali građane, gdjegod im se pridesila zgoda; štaviše, obilazili su i oko carskoga dvora optužujući Zagrepčane, kao da su ispod pakla. Tužakanja je stoga bilo i suviše. Ali koja korist! Nebo visoko, a kralj daleko, pa sablja i buzdovan bijahu u ono doba i sud i zakon.

August Šenoa

---

[1] građani; [2] bilježnik; [3] viši činovnik; [4] blagajnica; [5] dvije litre.

KLIJET U SNIJEGU

Na sve strane mete, mete
Skrivajući staru klijet;
Pahuljice lete, lete —
Tih je njihov bijeli let.

Još se slabo vidi samo
Ružičasti žlijeb i krov,
Nad podrumom dolje tamo
Već je pokrov posve nov.

Pokraj ljese jablan drijema
Uspravan i tih i blag;
Vincilirske kuće nema,
Već je skriva bijeli sag.

Na sve strane mete, mete
Zastirući staru klijet;
Pahuljice lete, lete —
Tih je njihov bijeli let.

Zvonko Milković

KOSCI

Dalko selo mirno spi,
nigde posvet videt ni,
samo črnom lugu bliže
zvezda se zažiže.

Mesec shaja pun i žut,
guste trave šum je čut,
trusi se debela rosa
i srebri se kosa.

Potok mal se žuri sim,
vrbe dremljeju nad njim
i od vrbah pošli sedih
kosci v tihih redih.

Duž poljanah vse pod lug,
red se koscov giblje dug,
ruši se vu valu trava,
svilena otava.

— Vsa je zvezdah puna noć,
kosci su otišli proć,
šteli bi još dojt do kraja:
mesec vre zahaja.....

Dragutin Domjanić

MATIJA GUBEC, SELJAČKI KRALJ

U dolini pod brežuljkom stoje razređene čete, po visovima stražare konjanici, pješaci pod puškama i kopljima, hrpa do hrpe, glava do glave: svi nijemo gledaju preda se, ali ozbiljni, odvažni su to ljudi. Sada se izvi na nebo rumena kugla — sunce. Visoko se vijala o prvim sunčanim zrakama zastava krstašica. Jutarnje svijetlo plamtjelo je na tim mrkim bradatim licima, na svijetlom oružju, jutarnje svijetlo steralo se nad glavama kapetana, koji pod zastavom u kolu stajahu na brežuljku, a u sredini ljudina Gubec, komu se rumeni perjanica od mladoga sunca, a srebrni križ bliješti na kalpaku. Ljevica se uštapi o buzdovan, desnica mu počivala na srcu, a ozbiljno tamno oko upiralo se u seljačku vojsku. I probesjedi glasovito, da se orilo preko seljačkih glava:

— Braćo moja! Evo na istoku izlazi sunce, slavan dan sijeva nad gorom i gleda nas tu pod zastavom svetom, gleda nas, taj zgaženi hrvatski puk, pod puškom i sabljom. I pita nas: zašto ostaviste ralo i plug, ženu i djecu, što stojite na snijegu i ledu? Oj, bijeli dane! Crna nas nevolja pogna amo, sloboda nas zove, sveta sloboda! Pošteni smo. Raskinusmo lance i skovasmo koplje. Ljudska je pravda propala. Mi je dižemo opet, mi, bijedni kmetovi, i vapimo, da se do Boga čuje: »Slobode nam daj, pravice nam daj, o Bože!« Za slobodu smo se digli, i svaki je nosi u srcu, u ruci. Gospoda idu na nas, silna se vojska valja na nas, da nam iščupa srce, da nam zgazi poštenje, i sad će zasinuti nad onim vršcima njihovo svijetlo oružje. Ali ne bojte se bljeskanja njihove sablje! Uz njih je sila i bijes, uz nas pravo i Bog. Budite ljudi, tvrdo stojte na mjestu, bijte kao grom, da se vidi, što čini sloboda od roba! Bijte se slavno, jer se bijete za svetu pravicu. Tu valja živjeti ili umrijeti. Bijte se junački, da pobijedite, jer ako padnete pod gospodski jaram — jao! Ni đavo u paklu ne zna te muke, što će ih gospoda smisliti za vas: svaki dan će vam donijeti novo prokletstvo, svaka noć nove muke, i molit ćete Boga, nek pukne pod vama zemlja, koja vas nosi. Zato se ne dajmo živi do zadnje kapi krvi! Ja ću vas voditi, i kunem se na ovoj svetoj zastavi, da ću uz vas biti, dok bude duše u meni, da ću život dati za svetu slobodu. Hoćete li i vi?

— Kunemo se! — zagrmi usklik dolinom.

I skinuvši kalpak, kleknu vojvoda, klekoše kapetani, kleknu cijeli puk. Gubec reče:

— Bože pravedni! Bože milostivi! Evo na tvrdoj zemlji kleče tvoja uboga djeca. Iz dubine srca svoga vapimo k tebi: »Smiluj se, usliši nas, oslobodi nas. Otvoreno je pred tobom naše srce, ti vidiš, da smo pravednici. Raskrili nad nama milostive ruke, da budemo slavni pod tvojom zastavom. Oslobodi nas! Amen!«

— Amen! — zamrmori svjetina. — amen!

Od istoka puče puška, po vrhovima sijevnu gospodsko koplje.

— Na noge, braćo, — skoči Gubec. — Na noge! — Za staru pravdu, za svetu slobodu, u ime Boga!

* * *

Moglo je biti oko deset sati prije podne, a dne 9. veljače 1573., kad zatutnjiše bubnjevi i zaoriše trube po redovima zemaljske vojske. »U red! Oprez!« — ozivahu se glasovi časnika, koji su s uzdi-

gnutom sabljom stajali pred svakom četom. Kao srebrno klasje igrali su nizovi pješačkih pušaka i kopalja o zimskom svijetlu. — Veselo trepetahu perjanice konjanika. Alapićev trubač zatrubi, a za njim sve trube, zastavnik podignu bansku zastavu, a za njim druge čete svoje zastavice.

— Naprijed! — zapovijedi Alapić. I naprijed stupaše vojska raskriljujući se dalje i dalje prijeteći zahvatiti u kliješta Vagića. Već poče puškaranje prednjih straža. Iza drveća gađahu seljaci na konjanike. S lijeva, za Toplicama, poleti gospodin Arbanas s Turopoljcima kroz grmlje i trnje, da zahvati Vagića z desna. Veselo skakutahu plavetni plemići naprijed, ali u zao čas! Iza opkopa od snijega prosu se na njih smrtna grmljavina, i konjanici uzmakoše ka glavnoj vojsci. Življe nasrnu Plovdin, banski husari sunuše kao strijele u lijevo krilo seljaka, ali na po puta baci se pred njih četa seljačkih konjanika. Ljuto tresnu četa u četu, gotovo se zapletoše, ali za malen čas smotaše banovci, sijekući sve unakrst, seljačke konjanike: svi padoše mrtvi u snijeg. Brže je grmio bubanj, češće zatrubila truba. Već praskaju i puške. Vagić uzmiče sve brže i brže, rekao bi, da bježi prema ušću doline. Husari su blizu, ali u mig oka okrenu se seljačka četa, prosuvši iz pušaka vatru na husare, a sa strmoga brežuljka udara Pozebec iz dviju lumbarda krupnim zrnom u gomilu banovaca. Ne mari Plovdin, husari padaju kao snopovi, ali husari sijeku i guraju se naprijed, a pred svima zapovjednik. »Naprijed junaci! Udrite seljačke psine!« — zapovjedi kapetan i htjede da zamahne na Vagića, ali novi prasak seljačkih pušaka prorijedi četu, i zrno prosvira junaku prsa, te husarski kapetan pade, a konjanici klonuše za čas.

Alapić jureći na konju posred gustih četa pješadije porumeni od gnjeva. Oko mu plamćaše, usnice drhtahu. Istrgnuvši banski stijeg zastavniku, zamahnu mačem i zaviknu:

— Naprijed! Udrite, kukavice! Sramota! Vi da ste junaci, a plašite se tih torbaša, tih prostih palikuća, koji su utekli od pluga, da pljačkaju! Naprijed, konjanici! Naprijed, uskoci!

Nad uskom dolinom dizalo se sunce, daleko je blijeştio snijeg, a danje svijetlo blistalo je po svijetlom oružju hiljaduglavoga šarenog roja, koji se u toj kotlini gurao, komešao, krvario na život i smrt. Kao bura prohujaše, spuštenih kopalja, zeleni konjanici Zrinjskoga, metući ispred sebe kmetske čete, ali iza svake jame, iza svakoga grma, iza svakog drveta planu puška za puškom i svali po jednog konjanika. Brzim kasom prodriješe mrki uskoci pod kalpakom u dolinu. Kabanice im se crvenile kao divlji mak. Vodio ih Strahinić. Ali s pokrajnih humaka ruknu top za topom, zrno sunu u gomilu, koja se začas rasprši, začas opet stisnu. Dođoše do drvene kolibe kraj puta. Triput udariše jurišem, triput klonuše, četvrti put prekrila silesija kolibu kao mrav i podavi sve seljake. Polaganije, u gustim redovima, koračaju haramije sa spuštenim puškama. Modri Turopoljci tiskaju se oko njih na konjima. Pri zavoju ceste, kraj šumice, bace se pred plemiće konjanici seljaci, i u trenutku kresnuše sablje unakrst kao vatrene zmije, a buzdovani padaju kao gromovi na lomne štitove. U šumici kleči za svakim drvetom seljak, mjeri, obara, obara i mjeri, konji se propinju, konjanici padaju. Dolinom kipi amo tamo valovito more glava, nad glavama sijeva oružje kao srebrna pjena na talasima. Sada je sva banska vojska ušla u dolinu. Alapić viče, Alapić goni: »Naprijed, naprijed!« Sada prevališe banovci polovinu klanca tiskajući ispred sebe Vagićeve čete. Sada su blizu mjesta Stubice. Ali Vagićevi krenu letimice nalijevo, krenu nadesno, i pred gustom banskom vojskom niču za potokom visoke zemljane ograde, na kojima stoji Lepoić s deset topova i dvije hiljade seljaka. Deset plamenova planu, deset gromova grunu, bijeli srebroliki dim sunu po zemlji, male puške praskaju, strijele sikću. Prva uskočka četa nije nego mrtvo, krvavo klupko... Redovi haramija klonuše, konjanici smotani u divlji čopor uzmiču. »Bombardiri naprijed!« ruknu Alapić. Iza guste ograde vrta sijevnu jedna gvozdena cijev za drugom na šanac brijući s braništa seljačke glave. Dim se skupi na razbojištu kao golem oblak, iza kojega tek razabireš pocrnjele, krvave ljude, kako pale i bijesne. »Juriš« — zapovjedi Alapić. I pješadija sunu na šanac, gmiže na zemlji, penje se uz ljestve, hvata se noktima, urliče, pada i stenje. Sad — sad se razlijeva bijesna mužadija leteći u gustim čoporima niz bregove, zdesna i slijeva, u bokove banovaca; od crkvice grnu Stubičani, a pred njima na konju Gubec i Mogaić.

— U ime Boga! Za staru pravdu! — ori se vojvodin glas. Kao risovi bace se Stubičani na haramije. Sjekira blješti i hara, puška grmi. Gupčevo oko sipa strijele. Gupčev buzdovan baca gromove, a uz njega siječe Mogaić kao anđeo smrti. Jedna četa haramija opkoljena je od seljaka. I hoće da prodre. »Rastjerajte kmetsku pljevu!« — viknu banski kapetan i provali naprijed, ali ga Mogaićev samo-

kres sastavi sa zemljom. Seljački obruč stisnu se ljuće, uže, bijući, sijekući, i zamalo to ne bješe više četa haramija, već brdo leševa.

— Oduška! oduška treba! — vikaše Alapić, kome od dima pocrnje lice i zrno odnije perjanicu. — Djeco, na juriš! stisnut će nas kleta mužadija! — Jedan čas utihnuše svi, a za trenutak zagromoriše bubnjevi, zatrubiše trube po cijeloj vojsci, i kao pobješnjelo more uz mramorje ustalasa se urličući gusta vojska na stubički opkop. Bijesni su, mahniti, zaboraviše, da se tu dijeli smrt. Zrno za zrnom udara sa šanca u čopor, strijele padaju kao u razjarenu rulju, kamenje se kotrlja s visa, drobi glave, mrvi kosti. Ali badava, vrazi se penju i penju. Sjekira koli glavu, nož para rebra, mrtvaci padaju natraške, ali opet urliču i viču, opet se penju i pužu jedan preko leđa drugoga, živi zaklanjajući se mrtvacem. Oj! prvi uskok skoči na šanac, diže nož, zaglavinja i pade strmoglavce! Ali drugi, treći se pope. Topovi šute. Struja provali na opkop. Seljaci bježe, bacaju oružje. Bježe! Lepoić, crna kukavica, doviknu im od straha: »Bjež'mo!« Izdajica, kukavica! Ubio ga Bog!

— Pobjeda! — kliknu Alapić. — Sad imamo oduška!

Kao široka rijeka zastruji vojska preko šanca u mjesto koljući i sijekući i raskrili se širom.

— Junaci, okrenite se! — zagrmi zapovjednik — sad navalimo mi u klanac!

Vojska pojuri u gustim čoporima kao sjeverna bura, a raspršeni seljaci prhnuše ispred nje kao uvelo lišće. Još tu i tamo branjaše se četa junački, ali vitko koplje Zrinjana slomi te male hrpice. Stubičani se još ljudski biju, oko njih se podiže gotovo opkop mrtvih vojnika. Dvaput udariše pješaci pod Alapićem na njih, dvaput ih ljuto odbiše — ali nasrnu i treći put. Plamtećim okom viknu Mogaić: »Braćo, ne dajmo se!« i probode časnika, ali ranjenik ispali samokres i pogodi junaka u prsa. Mogaić klonu, pade. Stubičani pobjesniše i odbiše četvrtu navalu. — Tada dignu Gubec blijedog, ranjenog mladića, poklopi konja i doviknu drugu Pasancu:

— Drž'se, brate! Odmah ću se povratiti. Moram zakloniti mladića.

Brzo poleti uzbrdo k crkvici, siđe, ponese Đuru unutra. Gubec položi mladića na zemlju, otvori haljinu. Iz junačkih prsiju tecijaše rumena krv. Gubec, kleknuvši, nadnese se nad Đuru. Mladić otvori mutne oči:

— Ujače! — šapne — peče, peče!

— Čekaj, sinko — uzdahnu vojvoda suzna lica — da ti zavijem ranu.

— Pusti, neka teče krv; nema tu lijeka — nasmjehnu se Đuro, — neka teče, to je sjeme za slobodu naše unučadi. A gdje je Jana, moja Jana? — dignu ranjenik glavu.

— Ne znam, ne znam, sinko — reče Matija, obazrevši se — nema je ovdje.

— Ah, poljubi je za mene! Pazi je! Molim te! Zlo smo prošli. Oh Lepoiću! Lepoiću! Ali slušaj taj prasak u dolu, još se naši tuku!

— Još — spusti Gubec glavu nad mladića — to ti je zadnji uzdah naše slobode, zadnji, Bože!

— Zašto, oh, zašto... ujače... peče... — mladić se trznu, stisnu Gupčevu ruku, prevrnu očima i protegnu se mrtav.

Gubec pokri lice rukama i zaplaka. Plakaše kao ljuta godina klečeći kraj mrtvog junaka.

Sve se bliže i bliže primicala vika i krika crkvici. — Stubičani uzmicahu uzbrdo bijući se, pucajući, ali odasvud oko brežuljaka povrvješe gomile vojnika. Sada su seljaci za ogradom groblja, bijesno se brane. Pasanac bude na uzmaku ranjen, uhvaćen. Nemaju vođe, nemaju praha i olova, dvije trećine ih padoše. Uskoci doskakuju kao gladni vuci, u rukama im sijeva nož. Sad se po groblju zgrabiše sjekira i nož, bije se boj po grobovima, a po humcima se rumeni krv, kao da ruže na snijegu cvatu. Sada još Stubičani brane crkvena vrata. Tu stoje u kolu i mašući oko sebe sjekirama kose uskočke glave.

— Kukavice! — kriješti Alapić doletjevši — udrite, ubijte ih!

— Stanite! — zaori iz crkve glas, i na prag stupi vojvoda Gubec, držeći u svakoj ruci samokres. Seljacima klonu oružje, klonu i vojnicima.

— Je si li ti vojvoda? — zapita Gubec Alapića, koji je u čudu buljio u tu nenadanu pojavu.

— Jesam.

— Čuj me! Pokloni tim ljudima, Stubičanima, slobodu i život, da ne poginu ludo, jer imaju žene i djecu, a za uzdarje ću ti odati, gdje se sakrio Matija Gubec, začetnik i glavar bune.

— Izdat ćeš mi kralja seljačkoga? — kliknu radosno Gašo. Neka ti bude: dobijaju slobodu i milost, čim mi predaš Gupca.

— Zakuni mi se krvlju Spasiteljevom!

— Kunem se krvlju Spasiteljevom! — dignu Alapić tri prsta.

— Evo me, uzmi me! — reče vojvoda mirno, bacivši puške — jer Gubec sam — ja!

— Ti? — problijedi namjesnik banov.

— Da, ja, začetnik bune, glavar vojske, ja, branitelj slobode.

— A znaš li, što te čeka? — zapita ga Alapić.

— Znam, potvrdi Gubec — hajdmo, vodi me, kamo te volja.

— Povedite ga na stubički grad, a te seljake branite od svačije uvrede.

— Zbogom braćo! — okrenu se Gubec zadnjim junacima svoje čete, koji suznim okom oko njega klečahu. — Dignite se, samo pred Bogom prigiba se koljeno. Pali smo. Bog je tako htio. Ja ću propasti, ali vi živite, vratite se među svoje, neka ne izgine naše pleme. Ne klonite! Bog će dati, doći će dan svete slobode. Zbogom, braćo! Zbogom, slobodo! Zbogom, kolijevko moja mila! — zavapi Gubec otkinuvši se od seljaka. — Gospodine vojvodo, evo me, vodi me!

(Iz »Seljačke bune«).

August Šenoa

POD GRMOM

Ležim pod grmom. Tičice drobne —
z grančice me plaho glediju —
Bog zna kaj misle? Jel' mi se čude —
jel' me se pak bojiju...

Ne bojte me se... tičice drobne,
ja vaš sem prijatel stari,
k vam v hlad sem došel... da tu odehnem
gde vetrič se tihi klatari...

Cel dan sem v poslu z motikum mahal —
Sunce me jako grelo —
več mi je desna vtrnula ruka,
već mi se hlada zaštelo...

Tu pri vas je lepo, tičice drobne —
tu sunce me nemre najti,
još kad bi malo čurglati štele —
slajše bi prešli mi cajti...

Mijo Stuparić

PRI ZIBAČI

Hajči, sinek, moje dete,
čez obloček zvezde svete,
črni večer vre prihaja,
mesec spat za oblak shaja:
Spi, moj sinek, večica,
sa vre spiju dečica.

Če mi ne buš vezda zaspal,
bogzna je l' se gda buš naspal,
ar buš kesno leči stigel,
posel bu te zaran zdigel:
Spi, moj sinek, travica,
pašu čaka kravica.

Potlam budeš išel k caru,
buš ostavil majku staru,
tam na straži bu ti stati
da bi vnutri mogli spati:
Spi, moj sinek, hranica,
polu ni tre sablica.

Drugda ne ti srce dalo
da bi telo se naspalo,
ar te jena hiža mala
i jabuka k sej bu zvala:
Spi, moj sinek, perlica,
spi i tvoja gerlica.

Tabor onda bu zatrubil,
gde bu vnogi život zgubil,
gda bu vnogi nakla opal
kaj da bude groba kopal:
Hajči, sinek, Jezuš moj,
moj je život, sinek, tvoj.

Neju onder šteli spati
kak ti vezda, sinek zlati,
buju šteli z zemle stati
v čas gda bu za navek spati:
Si li, sinek, zaspal, kaj?
Daj se zbudi, spati naj,
daj se zbudi, spati naj!

Nikola Pavić

JURJEVSKA PJESMA

Falen Isus i Marija!
Mi smo Božji ljudi
od Marije Djevice,
koji dare prosimo
za svetoga Jureka.
Prešel je, prešel
pisani Vuzem,
došel je, došel
zeleni Juraj,
koji nam donosi
zelenu kitu
i zelenu travicu,
pedanj dugu mladicu.
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Dajte Jurju masla,
bu vam sreča rasla!
Dajte Jurju putra,
Da nas ne bu zutra!
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Dajte Jurju rži!

kaj se doma trži!
Dajte Jurju žita,
kaj se doma hita!
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Dajte Jurju slanine,
da nas neju skomine![1]
Dajte Jurju šenice
od Marije Djevice!
Darujte ga, darujte
Jurja zelenoga!
Oče vama Jurica
danas zutra pomoći,
kod nebeskih vrati
Boga za vas prositi.

Narodna pjesma

[1] da nam ne utrnu zubi

NA OZLJU GRADU

Pred tvojim pragom pomolih se eto,
Od svih hrvatskih prvi ti moj grade,
Davnine naše kameni ti jade:
Dà, duša veli: Tu je mjesto sveto!
Hrvatskih misli kolijevke gle prave,
Mogile eto hrvatske nam slave.

Na strmu vrhu stojiš krut, ponosit
Ko smjela duša davnih ti vladara,
Nebeskim zvijezdam pripravan prkosit.
Ponosit pitaš: »Gdje mi ima para,
Pohvalit koja može li se strana
Ko ja što mogu — kuća Zrinjskih bana?!

Kamenit oklop prsi moje krije,
Kamenita i Zrinjska srca bila,
Sveg istoka salijetala ih sila;
Al' Zrinjsko srce uzdrhtalo nije.
Visoko, ko što strše kule moje,
Junački rod uspinjo glave svoje.

A Zrinjska volja kao stijena kruta,
U koju Kupa pjeneć se zabada,
Trajaše tvrda, dušmaninu ljuta;
I Zrinjska drevnost cvala uvijek mlada,
A Zrinjski rod kao hrast u mojoj gori
Stajaše stavan: živ ga ne obori.

Sa njegvih djela sustala bje slava,
Po svemu svijetu dično ime leti,
I mnoga carska pokloni se glava,
Sa imena tog dršće Stambul kleti,
A polubozi, svijetu svem poznati,
Tuj bijahu krotki ljudi, tuj Hrvati«.

I pođoh dalje u dvorane puste,
U čudno carstvo staroslavnih sjena;
Čuj! Kakvi zuje tajni glasi? Čuste?
Ne slaže l' strune »Jadranska sirena«?
A ona gospa do prozora eno?
Hrvatice oj prva — ti Jeleno!

Dà, tu vam zipka, sto i odar bili,
Tu nicale vam suze, smijeh i pjesme,
Tu hladio vas svježi zrak taj mili,
Iz ove gorske krijepljaste se česme.
Čuj, ono zvonce sa brežuljka malo,
Na molitvu to zvonce vas je zvalo.

A sada? — Sada? Pitaj hrast taj stari,
Nad svodom pitaj kamenoga lava,
Oj, gdje su vaši davni gospodari,
I ta hrvatska gdje je njina slava?
Da, pitaj, pitaj! — Kamen ti ne zbori.
Gdje? pitaj, — »Gdje« ti jeka odgovori.

I mislih, tvrdi grad će pasti na me,
Uzjario se u mom srcu plamen,
Iz grada bjegoh — ko iz grobne jame,
Goruće čelo na go tisnuh kamen.
»A sada?« jeknuh — »Pjesme, priče, bajke!«
I plakah gorko ko na grobu majke.

August Šenoa

PAVAO ČUTURIĆ

Ulomci iz lomna i krševita života jednoga starovjerskoga pučkoga učitelja

Otac mi je bio mali trgovčić, koji je od besposlice također nešto učio i uvrtio u glavu, kako sam mu bio jedinac, da od mene štogod načini. Svršim male škole i pođem u latinske. Na tom se osnivahu njegove nade. Ne znam nikada, kako to bijaše, te su me uvijek držali nevaljalim đakom. Ja sam, istina, đakom malo učio, ali sam puno mislio; i da nisam uza to imao tu pogrešku, te ništa pod nebom ne znadoh kazati, bilo bi se drukčije o meni mislilo i govorilo; a ovako, kako bijah smjeran i šutljiv, svi su me držali za lolu, jer sam ja već onda kose na oči tjerao i u odijelu navalice nemaran bio, kako sam slušao za druge velike ljude. Kraj svega toga nije se nijedno šiblje izderalo, kojega ja okusio nisam, a u razrednici bijah uvijek posljednji. Posljednji! Pazi dobro. Već odatle vidiš, da je u mom životu išlo sve naopako: »Ne ćeš, Pavle Čuturiću, prvi nego upravo posljednji«. E dobro: posljednji pa posljednji; ali nije razrednica sveto pismo. Tako mišljah u sebi sve se nadajući, da će i moja zvijezda napokon prosinuti i osjećajući živo, da sam vredniji nego mnogi od onih, što onda bijahu preda mnom. I tako šibaj danas, šibaj sutra, protukoše me kroz četiri škole. Kad na svršetku te četvrte godine, dođe učitelj — što velim učitelj? — vrag moj! — on se prometnu učiteljem — dođe momu ocu u dućan i reče mu:

»Znate li vi što, gospodaru Niko, vaš je sin lijenčina, tokmak« — i što je Bog dao pogrda, sve to na me metnu; »izvadite vi njega iz škole pa ga podajte na zanat, dok je vrijeme. Nije on za knjigu, već za malj, šilo ili sepiju. Nekomu je Bog dao dobru glavu, a nekome čvrste mišice; vašemu Pavlu, ako ovo drugo ne pomogne, kod svoje će glave kruha prositi«.

Moj kukavni otac gledaše ga sav zapanjen ne mogući vjerovati, da je ikad takav porod izrodio; a ja to slušajući osmjehnuh se potajno misleći u sebi: tikva tikvu krsti. Moj me dakle otac zovne i rekne mi:

»Ej, sine Pavle, kad ti ostaješ magarčina, a ti šibaj na zanat. Govorio sam već s majstorom Lukšom i sutra ćeš k njemu«.

Taj Lukša bio je sedlar u našem mjestu. Ja, dakako, ne mogoh se s ocem prepirati niti mu dokazivati, kako je nisam magarčina, jer on ne razumijevaše drugo no odrezati za groš slanine, vagnuti

funtu sala i t. d.; a šta je quae moribus, composita, syntaxis i k tomu syntaxis ornata, o tom ne mogaše s njim biti razgovora, a i ti o tom — oprosti — slabo što znaš. Osim toga znadoh ja, odakle taj vjetar duva i što će se odatle izleći, te privolim bez ikakva prigovora, da knjigu zamijenim šilom. Nu ne bijaše li već to neka tajna slutnja moje budućnosti, što sam, idući na zanat, sve knjige ponio?

O ovom šegrtovanju ne ću mnogo da govorim. Po vas dan sam djecu držao; sve u kući: gospodaricu, kalfe, djecu, mačke i pse dvorio; u kuhinji za vratima jeo, na sjeniku spavao; posljednji lijegao, prvi ustajao; napokon više batina izvukao negoli zalogaja izio; otkle tko, udri po meni; ili što usfali ili se što razbije: kriv, nekriv, udri po meni; kamo god se obazrem, vidim svoje ljute dušmane: u svakom kutu po batinu, a za vratima nemili korbač; pak što bih njima i izmako, to me dočekaju klete šake. Ako nikad, tad sam zaslužio krunu mučeničku. Nu ako se promisli, što sam ja upravo u to doba, gdje batinama htjedoše da me umlate, na svoju ruku u potaji radio, to se vidi očito, da je bdila nada mnom ipak promisao Božja, koja ne da mrsiti svojih putova. Uzmi ti: amo modra leđa, uši uvijek nategnute, glava od samoga čupanja kano kokoš očerupana, bosonog, više gladan nego sit — a onamo gori na sjeniku, tom ležaju mojih jada, u sijeno zakopana moja knjižnica: moja draga biblika, moja gramatika pars II. i III. i syntaxis ornata; za krovom više glave vranilo, artija i sitno urezano perce. Slikarstva, kojim sam se također nekoć bavio, moradoh se u to doba okaniti. Međutim nitko o tom ne znadijaše ništa; i tko bi bio slutio, da sam ja sjenik gospodara Lukše pretvorio u Parnas? I da je od mene kojom srećom postalo ono, što sam je uvijek mislio, danas sutra bi se taj sjenik skupo plaćao. U to sam doba pisao svoj životopis, a osobito potanko bilježio sve muke i patnje šegrtovanja moga. To djelo naći će se danas sutra među mojim pismima pod imenom: »Patnje za volju Božju i ono, što ga — salvo iure divino — čeka, Pavla Čuturića, za sada sedlarskog šegrta« i pod mottom: »Tvrđi je čovjek od kamena.«

Nu sada »paulo maiora canamus«, kano što stoji in syntaxi ornata. Tu se već bješe dovršila borba između moga crnoga prijatelja i onoga, koji je od Božje strane nada mnom bdio.

Nekoliko dana prije nego što će me majstor osloboditi, učini mi se noću, kao da me netko zove glasom tihim, ali što kosti cijepa.

To nije glas ljudski, i tim se upravo razlikuje glas Božji od glasa ljudskoga, da je, i kad šapće, strašniji negoli da grmi. Ako će na sudnjem danu jedna trublja biti dosta svemu svijetu tako, da ćemo svi uši začepiti, kada zatrubi: to odatle možeš suditi, kako se čuje, kad Bog ili tko od njegovih s čovjekom govore nasamo. Mene su vilama svako jutro budili, jer vikati ne hasnijaše ništa; a ovdje mi samo nešto šapnu, i ja se prenuh: »Pavle, Pavle!« — »Evo me! hvala na pitanju; što zapovijedate?« — i ne znajući, kako bijah mlad i lud, da se s božicama Muzama govori kao s rođenim sestrama. — Otvorim oči i sagledam — što misliš koga? Ženu mladu, u bijelo odjevenu, kao što se slikaju Muze — ako si kad slušao — i ona osmjehnuvši se na me, namigne mi i rekne: »Pavle, Pavle! mani se ti šila; nije za tebe; pero i knjiga je oruđe za tebe!« i iščezne. Ja znadoh, kamo to šiba; ali ne htjedoh nikomu ništa govoriti niti što na svoju ruku činiti, nego ostavih sudbini, da ona radi, što ju je volja. Pustim, dakle, da me oslobode za kalfu i otac da me u vandrovku opremi. Nu tu već sudbina bijethe izrekla svoj »non plus ultra«, a to će reći: »Ne ćeš dalje, slaninaru Niko! Tvoj je po krvi, a naš po Bogu«.

Prije nego ću u vandrovku, odem na selo jednomu župniku, da u njega nešto radim. Tu budem dvije nedjelje dana. Čovjek me taj sve to vrijeme pozorno motrijaše i vidi mi na čelu, da sedlarstvo nije moj pravi zanat. Jednom kod ručka zapita me, da li znam čitati i pisati? Ja se nasmješim i odgovorim mu ukratko latinski: »Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit« — a to će reći od prilike: »I ne sanjaš ti, sokole moj, s kim govoriš«, i reknem mu, tko sam i što sam. On bijaše dobričina pak će odmah na to: »Nikad bolje. Hajde, more, da te učinim svojim učiteljem«. Drugi sedlarski kalfa morao bi se s takve ponude snebiti; nu ja se samo osmjehnuh na nj i na svoju sudbinu. Znadoh ja, što je to, i rekoh: »Zašto da ne budem?« — Od njega se vratim kući i ne rekoh od svega ocu ni riječi. On doduše opazi, da sam se nešto promijenio u ponašanju, odijelu i poslu. Od sedlarskoga kalfe ni traga ni glasa. Kratki odgovori, oko vrata bijeli rubac, u ruci knjiga dan i noć. Međutim sam učio u našega učitelja orgulje i od to doba zlo čujem. Napokon stiže pismo od župnika; moj se otac začudi i ne znade, što da rekne. Ja se odmah pokupih i odoh. Ovo mi je već treći župnik od to doba, i danas evo dvadeseta godina što služim.

Janko Jurković

NA VELEBITU

Svanjiva...

Još je posve tamno. More se prekrilo lakom, jedva vidljivom maglicom. Tek nekako razabireš gole strane dalekoga, pustog Luna, što se postavio na sjeverni goli rt dugoga Paga. Dolje, pod našim nogama, skučio se Jablanac u neki kutić, kao da spava; ne razabiraš još ništa, jer je posve u tami, tek mali svjetionik na ulazu u luku baca svoje krvave zrake na kanal. Daleko, valjada pred Rabom, jasno svijetle dvije tri svjetiljčice na ribicama poput večernjice iza jasna dana, prodirući začudo kroz maglicu nad pučinom.

Zar ta magla leži upravo nad morem?

Zadnja zvijezda zamire na zapadnom bliskom obzoru, pune se zrake jutarnjega mladog sunca kradu iza silnih velebitskih bočina, rasvjetljuju strme strane Televrine, koja se podigla, posula bijelim stupinama i tamnom borovicom nad drevnim gradom Osorom na otoku Lošinju. Bijele stijene zarumenješe od zlatnih sunčanih zraka, mrka se borovica pretvorila o njihovu zlatu u lazurno, sjajno modrilo. Pričinja ti se, kao da ondje pliva neki »sretni otok«, za kojim će uzalud čeznuti duša čovječja.

Da izbjegnemo danjoj vrućini, mi smo dobro uranili; pred zoru počesmo se penjati kamenitim, rastrganim putem. Kakogod je mjesec srpanj, ipak je u prozorje osjetljivo hladno.

Pred nama se prostrlo okamenjeno more; poput vala pretječe stijena stijenu, razlomljena, satrta, izderana od naglih kiša, od ljute bure i od snijega.

Mrkožuta i siva boja kao da se zavidno otimlju o prvenstvo u tom jadnom kraju, koji i onako još nije pravo vidljiv, jer je rano. I ovaj se kraj bio zaodjenuo u sitnu, prozirnu maglu.

Eto, prvom terasom, do koje dođosmo, vije se primorska cesta iz Senja u Karlobag; pusta je, tiha — strah te hvata nehotice. Zastanemo. Kao da se čuju neki glasovi s obale, kao da devetim brdom ozvanja sitno zvonce. Onda i opet mir. Nema ništa — ni ptice ni životinje kakve, sve je kao izumrlo.

Udarismo priječcem pa ulovismo cestu, što ide u mnogo okuči na velebitsku provalu. Iza mrke Šatorine krade se dan: na moru je svijetlo, kameni se vršci na otocima igraju sa suncem; neki su svijetli, žuti, drugi smeđi ili tamno ljubičasti. Visoko nad nama — ondje, gdje šuma počinje, pozdravlja mladi pastir novi dan i sjajne

sunčane zrake. Potajno je izišlo sunce. U sav pusti kraj, što se pred nama prostr'o, ulazi nov život; sve je dobilo istinski oblik. Javljaju se rasvijetljeni vrhovi; svijetlo su smeđi i jasno žuti, a sjene su im kao ljubičaste. Kao da je ona maglica pobrala svaku sjenu.

Nijesmo se mogli nagledati toga naglog preokreta.

Moj je prijatelj — suputnik umjetnik, slikar; njegove su slike mora obašle dobar komadićak svijeta, našle su dovoljno priznanja, a on se čudio i divio prekrasnoj, neviđenoj igri boja. Sada je i daleko dolje more dobilo svoju boju — tamno modru; poput crnoga ogledala zašlo je mirno u one drage i dražice i zatone i tijesna, kojima obiluje podgorska obala i susjedni otoci. Nebo silno, jer smo bili već dosta visoko, jasno je, gotovo prozirno.

Tako dođosmo na druge okuči — neko 700 metara visoko. Na jug podigle se gole hridine sunovratne Osječenice, a pod njima se vije bijela cesta, daleko vidna, da se pušta na zadnjem kuku u mrki Karlobag. A dalje od nje prostrli se zadarski otoci, niski Olib i Silba; dugi Pag ti je posve blizu, Rab pod nogama, a dalje Krk pa silna, sjajno rasvijetljena Učka. Zapad zatvara Lošinj i Cres u sasvim blagom modrilu, tek mrvičak je tamniji od samoga neba.

Prema istoku eto druge velebitske terase. Nekoliko se kućica podiglo nad nama — posred zelenila. Tek u visini oko 750 do 800 m počinje zelen na Velebitu, — to je njegova osobitost. Daleko na sjeveru, na kraju druge terase, podigao se silan kamen, strmine su sa svih strana takve, da nema čovjeka, koji bi se na nj popeo. Sam stoji kao tuđinac nasred polja, domaći ga ljudi zovu Strogir. Na sjevernom kraju okuči vrlo ga je lijepo vidjeti. Tu smo se digli do visine od 1015 metara. Putem se stali javljati stabljići graba i sitna bukva, uz put usudila se da procvate kakva trnovita biljčica, koja ljubičica. Još se stotinu metara podigosmo; išli smo strmom stranom, koju zovu Visibaba. Tu se javljala crvenica zemlja u većim skupinama; tu je bilo i više zeleni, kakogod je bila još uvijek niska.

Podne je bilo već prošlo, još uvijek treba da se uspinjemo. Napokon iza Bijeloga Kuka eto nas na Velikom Alanu — nešto manje od 1200 m visoko. Tu je kao odsječena međa šumi; kad smo s te provale vratili oči na istok, prikaže nam se Velebit, ali ne onaki kameni, tužni, kako smo ga ujutro gledali nujnim očima, već sva se sila golemih kukova i ogranaka gubi u daljinu; toliko ih ima, a sve je obraslo, obraslo, ni kamenčića ne vidiš, svuda zelen, da ti

očima odlane, a i nehotice dahneš, da uhvatiš mirisavog gorskog zraka u svoje grudi.

Ali ima ovdje na lijevoj strani ceste, koja je dosta istrošena silnim drvom, što ga voze s Velebita na Stinicu na moru — ima ovdje (tako oni to mjesto zovu) gostionica. Zamislite sebi pred niskom kamenom stijenom dva rašljasta stabla, kao odrastao čovjek visoka, među rašlje postavite motku neka dva metra dugu, a na te motke prislonite daske, a na njih navalite golemo kamenje s one stijene, pa eto vam krov prostoru od tek dva metra i četvrt, a nosi ime gostionice. Moj se drug ogledava na sve strane, ima li tkogod, tko će nas poslužiti, i eno iz susjedne kućice — ima ih jedno pet šest jadnih, ubogih — javi se gospodarica, zapita, što želimo, a na naše pitanje, što ima, odvrati posve mirno:

— Ima jaja kuhanih, prženih, ima luka, domaćega kruha, sira, mlijeka i piva.

Domala smo junačkim dahom hladili izvrsno pržena jaja i gasili žeđu prekrasnim pivom. Nitko ne bi mislio, da će u onoj visini, u onoj pustinji dobiti bocu hladna, dobra piva, a za mali novac.

Nad morem postao zrak neproziran. Lošinja, Cresa i zadarskih otoka nijesmo više vidjeli; vrućina je sjela na ove prodoli i stijene, a hvalili smo Bogu, što ne trebamo više mnogo uzlaziti.

Negdje oko dva i po poslije podne skupimo se, pa hajde dalje. Cesta vodi posred Alančića i Zečjaka ravno na istok. Za po sata eto nas na Alanskoj previji 1412 m visoko. Tu se bori vita jela s gorskom bukvom, koja sasvim poprima njezin viti stas; ima tu mjesta zabitnih, do kojih nije nikada doprla ljudska noga. Stara, drevna, povaljena stabla leže uz put ili u kakvoj vrtači, prerasla ih jela, ali i ona broji lijep broj godinica. Pod granatim bukvama našao se cijeli prirodni botanički vrt: i čudni bijeli ljutić i krasni modri srčanik, pune, crvene čaške skrižaline, najčudnije orhideje, sve se skladno izmiješalo, te si na čas zaboravio onu strašnu pustoš dolje, blizu mora.

— Pa čemu idu naši ljudi u Tirol, čemu troše novac ondje, a ovdje kod kuće imaju stoput ljepše ljetno zaklonište negoli ondje!

— Nema vode, — odvratim, a moj se drug umiri.

Uzesmo se spuštati dolinom, koja se zove Ravni padež. Tako se mi negdje oko pete poslije podne nađosmo uz hrpu kuća u toj prašumi — u Štirovači. Velika parna pilana, lijepo izgrađene kuće, a ljeti prekrasno usred debeloga hlada.

Jedno me je zanimalo, kako ljudi žive ondje zimi? Ubrzo se upoznasmo s jednim starcem, a on nam na dugo i široko opisa čitavi boravak zimi. On boravi ovdje zimi i ljeti možda već petnaest godina, t. j. otkada je sagrađena pilana. Ima, kaže, zima, koje su blage. Snijeg padne, zapadne, pa nikud nikamo. To je blaga zima. Ali ima i ljutih zima, kad bura zna vraški da zabridi. Onda mete sav snijeg u duboku dolinu štirovačku — onda mjesec, dva nikud iz kuće. Dvojica, trojica ostanu svu zimu na Štirovači, a zima traje ondje po šest mjeseci. Za toliko se vremena opskrbe oni hranom. — Kad zakija snijeg, po trbuhu bi u Kosinj, a kad zapiri bura, po zraku bi na školj.

Tako završi starac.

*

Istom što zora na vrata, a mi se već nađosmo na okupu. Još smo sat bazali naokolo, pohodili vrelo, koje ima ljeti i zimi + 5⁰ C, a onda se zaputismo sva petorica prijećcem prema cesti. Žao nam je bilo, što nijesmo mogli slijediti naših drugova, koji su se uspeli onaj dan na 1620 m visoki Kozjak, ali naši su dani u Primorju bili odbrojeni.

Oprostismo se i uzesmo spuštati se do šumske međe. Trebali smo od Jablanca do Alana dobrih 8 sati, a u Štirovači spomene netko, da se za jedan sat i po može doći s alanske gostionice u Jablanac. O tom smo se sada razgovarali. Slučaj htjede, i mi sretosmo mladića jednoga iz Živinih bunara. Uputismo se s njim u razgovor, pa riječ po riječ, i moj ga Apel zapita:

— Koliko ti trebaš od gostionice na Alanu do Jablanca?

— Ja trebam, ha, valjada uru i po.

— Koliko bi mi trebali, zapita opet moj drug.

— Valjada dvije ure i po.

— Hoćeš li nas voditi?

— Hoću, ali dobro je, da utrgnete gdjegod kaku štapinu, jer ćemo strmo niz brdo.

Poslušasmo ga. Bilo je neko jedanaest sati, kad smo došli do gostionice. Mladić ostavi cestu, kojom smo došli, nalijevo, pa udari ravno niz brdo. Uzesmo se spuštati strminom Bukovske drage. Sunce je svijetlilo i peklo. Da oslijepiš od silna sjaja i svijetla! Sve, što je u prozorje bilo nejasno, sivo i smeđe, to je sada pobijeljelo, požutjelo, pocrvenjelo, a tek tu i tamo nešto jadne borovice, koju je bura nemilo pritisla uz zemlju. Sva druga zelen — obamrla, neki

stabljići goli, bez lišća nekako pokazuju, zašto se ta draga zove Bukovinom.

Zađosmo med kamene Dudovića pođe, prekoračismo uznojeni Dudovića kosu, kad nam se opet pokaza onaj čudnovati šiljak. Dugo smo ga gledali odmorivši se iznova; čudili se prekrasnim, rastrganim stupovima zelenoga grada, što se diže iznad Strogira. Nešto blaža je zelena Drenova dražica, posred koje nam je valjalo proći, da dođemo na kamenito korito, što ga zvahu Torak.

Vrućina je nesnosna, sunce udara nesmiljeno, na nama ni centimetra suhoga, sjene nigdje ni za lijek, a naš mladić leti s jednoga kamena na drugi; i ne dotiče se, misliš, nogama kamenja. Palicu ima, ali je ne upotrebljava. Tako zađosmo u usku sutjesku, koju zovu Ognjena draga, a i zaista je ognjena. Kao da se sva žega sunčana složila pa ugrijala ono mjesto, i onda nas nečastivi onamo dovukao, da činimo pokoru za naše grijehe. Usta su nam suha, malakšemo u hodanju, noge tek vučemo za sobom, nekaka nam se pjena javlja na ustima, a naš mladić poput leptira njiše se i lagano poskakuje s jedne stijene na drugu.

Na Balenskim dragama nešto je poraslo zelenila, nekakve bodljikave drače i modri bodul pa silna, mirisava žalfija i bijeli kao mramor ofureni pelin.

Posljednje smo skupili sile; bilo je valjada sat i po poslije podne, kad prođosmo Butkovića zidinu, koja je i doista zato, da do kraja ubije nevještog turistu. To je valjda po kilometra puta, što ga posu šiljat kamen, kolik glava kupusa, a nema ni lijevo ni desno mjesta, da se ugneš.

Izmučeni i izmoreni dođosmo poslije jedan i tri četvrta u Jablanac.

Milan Šenoa

KESNI SNEG

Gusto padaš, vse pokrivaš,
beli, sipki snežek;
stiha[1] mi na zemlju padaj,
naj[2] joj biti težek.

Ona si počinut mora;
snočka je još spala,
dobra nam je lani bila,
vsega nam je dala.

Sada pak budi se vu njoj
cvet dišeći šari,
travica zelena raste,
klije ječmen jari.

Jabukah bu pak črlenih,
žita kakti zlata;
dobroga bu vsega dala
zemlja nam bogata.

Zato kad na zemlju padaš,
naj joj biti težek,
stiha padaj, kak da dragaš,
drobni, beli snežek.

Dragutim M. Domjanić

---

[1] tiho; [2] nemoj.

PLITVIČKA JEZERA

Kad putnik prvi put ugleda Plitvička jezera, ma koliko o njima slušao, ostaje zapanjen, došao on sjevernim ili južnim putem. Dugo vodi slunjska, a i otočka cesta, ličkom kamenom pustoši; misliš: nikada ne ćeš doseći zelenih brda, u kojima se negdje moraju kriti ta jezera. Samo zelenkasti tok Mrežnice kazuje ti, da još nijesmo sišli s ceste. I kad se obrisi gora već malo snize izazivajući gotovo dojam ravnice, iznenada stijene poniru, a pogled se otvara na plitvički bazen — gorostasne stepenice, koje se lagano dižu prama šumovitim obroncima, crnom rubu plitvičkog čuda.

Nebo je tu nekako dublje, jasnije i sočnije nego igdje drugdje. Kao da je odraz dubokih, bistrih i zelenih jezerskih voda. Zelene plitvičke vode! Nevjeran, netočan izraz! Možda čak i lažan. Svako od ovih petnaest jezera ima svoj zasebni sklad boja, koje se opet mijenjaju prema satu dana i prema igri oblaka, svijetla i sjene. Gdjekad su ta jezera svijetlo zelena poput mlade proljetne trave, a već sat kasnije su modrija od bilo kojeg neba. Po njima ližu tamne šare, kao da se u njih slila sva boja okolišnih crnogoričnih šuma, a čas kasnije su opet svijetlo modra, upravo neprirodno modra, kao da ih je naslikao neki čudni slikar.

Nebeskom modrinom polagano plove bijeli oblaci, čudesni divovi oštrih, promjenljivih oblika, plešući svoj vječni ples, ogledavajući svoju ljepotu u jezernom zrcalu, dok jedva zamjetljivi lahor donosi opori vonj šume — vonj, koji dolazi od vječno vlažne zemlje, prostranih šuma i obilja vjetra i vode — vonj, koji opaja poput najboljeg vina, stišava misao, širi grudi, pruža čovjeku blažen mir, u kojem se zaboravlja brzina vremena... Zaokuplja nas neko blaženo raspoloženje; tako nekako mora biti u raju...

Obličje plitvičkoga kraja u vječnoj je promjeni.

U jesen je to najčudnija krajina u našoj domovini. Šume četinara onda su još tamnije nego ljeti, a na suprotnom brijegu hrastići i bukvići odijevaju se u svoje stajaće carsko ruho — zlato i grimiz. Purpurno bogatstvo okolišnih humaka stvara u modrini jezera ljubičaste sjene. U niskom suncu jesenje lišće žari se poput tihog požara. I ta ljepota ostaje samotna i neglejana, jer je službena sezona prošla, pa možda u toj nezaboravljenoj slici uživa tek koji osamljeni putnik...

Zima ovamo stiže rano: već u rujnu hladni vjetrovi zahuje dolinama. Prvi mrazovi pospu planinske proplanke injem. Svakog jutra taj je bijeli sloj čvršći, a kad se, poslije prve mećave, pahuljasti oblaci razmile, jezerski se kraj sav preobrazi. Beskrajna tišina, koju prekida samo tiho krhanje po koje suhe grane. Vječno mrmorenje vodopada zanijemilo je, sunčani se trak lomi u tisuću vatrenih iskara u ledu... Zaleđena površina jezera postaje srebrno zrcalo.

Kažu, da nigdje kod nas nema tako divnog tla za zimske športove.

Jedno je sigurno: tko nije vidio Plitvica i nije pogledao svoj lik u njihovim zrcalima, taj ne može ni shvatiti riječi: »Lijepa naša domovina...«

Josip Horvat

SMRT BANA DERENČINA

Knjigu piše Otman paša silni
ter je šalje Derenčinu banu;
u knjizi mu biloj besjedio:
»Derenčinu, svijetla kruno banska,
pusti mene priko Hrvatije,
preko lipa polja od Udbine,
da odvedem plino put Levante;
a mi ćemo biti prijatelji.«
Knjigu štije Derenčinu bane,
knjigu štije, drugu brzo piše,
ter je šalje Otman-paši silnom:
»Ne pušćam te priko Hrvatije,
priko lipa polja od Udbine,
da odvedeš plino put Levante;
ni mi stalo tvoje prijateljstvo.«
Kad je knjiga Otman-paši došla,
opet drugu knjigu otpisuje,
ter je šalje Derenčinu banu:
»Kupi, bane, Hrvaćane tvoje,
ja ću junak sokoliće svoje,

pa ću doći pod Udbinu ravnu.
Ondi ćemo poigrati konje,
naše britke ogledati ćorde,[1]
ko dobije, vesela mu majka!«
Kad li bane knjigu proučio
i Hrvate svoje sakupio,
pak otide pod Udbinu ravnu;
na najljepši danak dojezdiše,
na dan Vele Gospe Stomorine.
Kad li bane pod Udbinu dojde,
ondi nađe Otman-pašu silnog,
tere htide mejdan zaratiti,
Al mu veli Perazović kneže:
»Moj konjade,[2] Derenčinu bane,
prije mise ne čin'mo mejdana,
prije mise i svete Nedilje;
pomoć će nas misa i Nedilja
i blažena Gospa Stomorina.«
Za to bane ništa ne hajaše,
neg pri mise mejdan zaratio.
Derenčinu loša sreća bila,
da mu sele kosu odgojila;
kosa mu je nad oči padala,
češće ju je ćordom pomicao,
na vedrom se čelu porizao,
krvca mu se niz lice prolila,
čarne mu je oči zaslipila;
pak je svoju sestru proklinjao:
»A prokleta sele Doroteja,
kâ mi žutu kosu odgojila,
rad kose ću izgubiti glavu!«
Tada jače Turci navališe,
Derenčina na ćorde razniše;
a Pavića sina Derenčina,
njega mlada živa ufatiše,
do pasa ga u zemlju zariše,
a polak ga strilama striliše.
Od te vojske ne ubigne niko,
neg sam junak Perazović kneže;
ali ne bi ni on ubignuo,
da ga nije dobri konj odnio,
i mrka ga nojca susritala.
Pa on jezdi kroz goru zelenu,
konjic mu je u krv ogreznuo,
u krv čarnu ljuta dušmanina,
a niz grivu znoj i krv mu cidi,
od svojega dobra gospodara.
Leti junak dvoru Derenčina,
kad je došo dvoru pod ponžole,[3]
ugleda ga mlada Doroteja,
lipa sele Derenčina bana.
Govori mu mlada Doroteja:
»Bora tebi, neznana delijo,
otkle jazdiš, od koje krajine?
Lice ti je potno, naprašeno,
odića ti krvlju omašćena.
Jesi l' bio na Udbini ravnoj?
Ako ideš sa Udbine ravne,
ti mi kaži od Udbine glase:
Koji junak mejdan zadobio,
jal' mi bratac, jali Otman paša?«
Govori joj Perazović kneže:
»Dušo moja, mlada Dorotejo,
lipa sele Derenčina bana,
al me, dušo pripoznat ne moreš,
radi lica potna, naprašena?
Ja sam, Dore, draga, drago tvoje,
drago tvoje, Perazović kneže.
Al' ne luduj, draga dušo moja,
od Udbine da ti kažem glase!
Da su žive od gorice stine,
još bi žive stine popucale,
ma da ne bi srce djevojačko!«
Govorila mlada Doroteja:
»Al' ne luduj, Perazović kneže,
ja sam sele Derenčina bana,
u mene je srce od junaka;
pri će puknut u gorice stine,

neg u mene srce djevojačko.
Ti mi kaži od Udbine glase:
Al' je meni bratac poginuo,
al' je junak mejdan zadobio?
Al' joj veli Perazović kneže:
»Kazat ću ti od Udbine glase:
u boju te bratac proklinjao:
A prokleta sele Dorotejo,
kad mi žutu kosu odgojila,
rad kose ću izgubiti glavu!
Kosa mu je nad oči padala,
češće ju je ćordom promicao,
na vedrom se čelu porizao,
krvca mu se niz lice prolila,
čarne mu je oči zasipala;
tada jače Turci navališe,
Derenčina na ćorde razniše;
a Pavlića, sina Derenčina,
njega mlada živa ufatiše,
do pasa ga u zemlju zariše,
a polak ga strilami striliše,
od te vojske ne ubigne niko,
neg' ja junak Perazović kneže;
ali ne bi ni ja ubignuo,
da me nije dobri konj odnio,
i mrka me nojca susritala.«
Kad to čula mlada Doroteja,
od tuge joj srce raspuknulo,
od žalosti čarnoj zemlji pade...

Narodna pjesma

---

[1] sablja; [2] svak, šura; [3] prozori.

SELO U ŽALOSTI

Svaka kuća oplakala po jednoga ili dvojicu i ne misleći na druge osim možda najviše još na rodbinu i ove u istom selu. Kad se prvi put iza toga sastadoše u crkvi, svima puče pred očima još veća provalija i žalost: nije to tuga samo pojedinih kuća! Momački su korovi posve opustjeli i sablasno zijevali na oltar kao otvoreni grobovi; prije i sakristija puna ljudi osrednje dobi, a sada i pod zvonikom u samoj crkvi sve pusto kao gromom očišćeno. Pune su samo ženske i muške klupe, u kojima sjedi narod od nešto preko pedeset godina. Puna je sredina crkve, koju zapremaju djevojke, a iza njih mlade, pa žene osrednje dobi, koje zauzimlju i sav prostor iza klupa. Pun je i slobodni prostor pred žrtvenikom, koji je namijenjen školskoj djeci. Drugo sve zijeva kao otvorena rana.

Sva su lica potamnjela, oči zamagljene i isprane suzama, sva koljena prignuta na ploče, sve ruke sklopljene na molitvu, a duše uzdignute Svevišnjemu kao još nikada prije pod tim svetim krovom. I plovan je tužan. Propovijed mu je istrgana i nesigurna. Na licu se svetoga Roka jasno vidi, da je danas i on posve drukčiji, nego

li su ga naučene gledati oči njegovih štićenika. Očito je, da je zabrinut za svoju djecu, koja su — kakva bila da bila: kad bolja, kad gora — ipak njegova djeca, a dobri otac voli i svoje zločesto dijete. On je i tužan, jer zna, koliko ih se ne će povratiti, da nađu sreću i mir u posvećenoj pradjedovskoj zemlji, pa žali za njima. I njegovo pseto danas tužno gleda u svoga gospodara, jer vidi na njegovu licu žalost, koje nije bilo nikada, kad je kao čovjek stradavao.

I glas je crkvenih zvona danas drukčiji. Ta naša stara, draga zvona, koja nas svaki dan tri puta sjećaju svojim veselim zvukovima, da nijesmo sirote, da je s nama naš Otac nebeski; koja su nas vazda sokolila i hrabrila, zovući nas, da dođemo k svetoj misi, gdje se nađe lijek svim našim tugama i nevoljama; koja su sa žalobnim zvukovima ispratila naše starce na vječni počinak — ta naša draga, sveta zvona danas govore nekim novim, tajanstvenim jezikom. Nije to onaj poznati, veseli poziv na molitvu, a nijesu ni mrtvine. To je vjerni odjek tih rasplakanih duša, koje u istoj suzi uobličavaju i najveću tugu i neograničenu vjeru i nadu.

Kad su izašle iz crkve, žene su se grlile i ljubile i ispod glasa se pitale:

— 'Di su nam momci, 'di su nam ljudi, 'di nam je kolo i umećanje, 'di cika i pivanje...

— Ne blunite! — sokolili su stari ljudi. I dosad je toga bilo, pa Ličani junaci odlazili i junaci se vraćali, a Ličanka ne zaplaka.

— Tako će se i o nami pripovidati! — odgovori Jeka Smolčića. — Al teško nami, ka' i unim, za koje se danas tako pripovida.

Mile Budak

KUGINA KUĆA

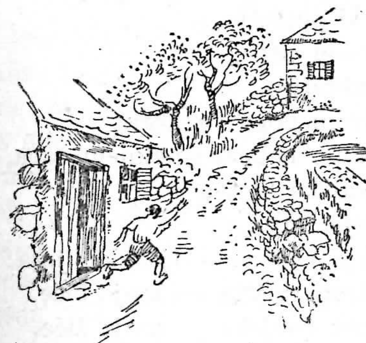
Narodna priča

Nad pučinom zadrktao mjesec,
Iz oblaka diže sjetno čelo;
Tužno gleda prema onoj strani,
Gdje do brijega drijema malo
selo.
Drijema selo kao galeb bijeli,
Na igalu zguriv se pod krila,

Ne hajući, jesu l' vali sjeli,
Da l' još huji olujine sila.

Zdrava minu Marija,
Svud je mirna krajina;
Poboja se mali Rade,
Lijep jedinac Jele mlade.

Skoči Rade preko puta,
Strinina se hvata skuta:
»Strino mila, strino slatka!
Maja mi je u grad pošla,
Maja nije natrag došla,

Strah je strino tvojeg Ratka!
Vidiš, vani noć je gusta,
Rade samcat — kuća pusta;
Noću idu vilenjaci
I vještice, vukodlaci:
Pusti strino, — ja se bojim,
Da pod krovom spavam tvojim.«
I zadrijema mali Rade,
Lijep jedinac Jele mlade.

Nakraj sela stoji lipa stara,
Starija od ljudskog pametara,
A pod starom hladovitom lipom
Drven krst sa Isusovim kipom.
Prema kipu čudna žena sjela,
Crnoj smrti posestrima bijela,
Zmijska kosa niz rame joj pada,
Čelik-zubi stištu se od jada,
Krvav mjesec oči su joj plamne,
A sred noći vijori se tamne
Bijela halja — gole kosti krijuć,
Crni vazduh bijelim bičem bijuć;
U raspelo gnjevnim okom gleda,
Vele usne s bijesa joj se pjene,
Rad bi naprijed — ali krst joj
ne da
Poć u selo — ali eto žene,
Mlade Jele, gdjeno ide žurna,
Da je ponoć ne zastigne burna.
»Stani, Jelo!« — bijela prosi —
»U selo me odmah nosi,
Noć mi stazu zagalila,
Noga mi se utrudila!«
— »Da te nosim, čudna seko!« —
Kroz strah vrati mlada Jela —
»Potrena sam borme cijela,
Naše selo nij' daleko,
Nâ kapljice, pa se napi,
Na mene se tad uštapi.«

Al' sve življe bijela prosi:
»U selo me, Jelo, nosi!«

»Ne ću, kumo«, Jela veli:
»Ma ni za svijet ne ću cijeli!«

»Ne ćeš? Znajder, ja sam ona
Grobarica svesiona,
Koja ništi, hara, gazi,
Što po mojoj niče stazi;
Kud mi noga stane,
Trenom život sahne;
Carstva minu,
Sela ginu,
Dub se suši,
Svijet se ruši,
Svuda, svuda rastu grobi,
Gdje se moja noga kobi.
Ako mariš živjet, Jelo,
Ponesi me sad u selo!«

— »Strašna ženo, men' se máni!«
— »Čuješ, Jelo, stani, stani!
Ja sam zator smrtne krvi,
Štogođ dirnem, sve se mrvi.
Vojska pada
Iznenada,
Ne od sablje, ne od strijele,
Neg od mene — žene bijele.
Vodom plivam — burom srnem,
Zrakom letim — zemljom prnem;
Uporedo
Sred postelje
Morim čedo,
Roditelje;
Morim popa i ratara,
Davim bokca, smaknem cara,
Ljudska kletva —
Moja žetva,
Moja radost — ljudska tuga!
Rasap svijeta — moje biće,
Smrt čovjeka — moje žiće.
Ja sam, Jelo, — kuma Kuga.
Ili gini — il me nosi!«

»Vražji rode, ma i tko si,
Ni za carsku svijetlu sreću
U selo te ponijet ne ću!«
Zdvojno Jela vrati kugi.

— »Ti me ne ćeš, pa će drugi;
Ali čuj me: u svem selu
Štedjeti ću čeljad cijelu;
Žrtvu obrah si jedinu,
Glavu smrvih tvomu sinu.
Nuder, Jelo! Ne prkosi!
U selo me brže nosi.
Sve će kuće smrt obredit,
Ali tvoju hoću štedit.«

»Rade! Sinko!« majka vrisnu,
Zdvojno rukom srce stisnu.
Rade! Sinko! Tebe gubit,
Tebe gubit i ne ljubit,
Tebe da mi jedu crvi,

Slatka krvi moje krvi!
Tebe više da ne gledam!
Ne, ne, zlato! Ja te ne dam!«

— »Nuder, ho'š li? Nemoj dugo!«

— »Evo pleći! Hajd'mo, Kugo!«

Čujder, čuj!
Tam i tuj
Šušti selom bijela sjena,
Uz ulicu niz ulicu
Svaku dirnu kolibicu,
Tek bje jedna pošteđena.
Sjena hukne,
Srce pukne,
Sjena dahne,
Život sahne;
Pa kad muklo
Ponoć tuklo,
Svuda teško uzdisanje,
Svuda strašno umiranje;
Štogod mrakom počinulo,
Nije zorom osvanulo.

Zaman zoveš i grobara,
Zaman popa i zvonara:
Od kuge je cijelo
Izginulo selo.

Jela? — Nju mi goni strȁva,
Gdje kod kuće Rade spava.
Kuća sama,
Svud je tama,
»Rade!«
Glasa ne imade.
»Sinko!« — vikne sad na vrati',
Al' joj jeka »sinko!« vrati.
Čučne plaho, prisluškiva,
Da l' se dahom sin oziva.
Ništ' ne diše. Pali svijeću,
Ne bi l' našla svoju sreću;
U komoru munjom hrli,
Ali — praznu postelj grli.
»Rade! Ču li? Dođe maja,
Evo slatkog zagrljaja,
Sto cjelova,
Halja nova!
Rade, sinko, nevaljanče!
Što se skrivaš, moje ranče?«

Sve preleti, sve prekapa,
Sred dvorišta, kraj ognjišta,
Ali nigdje — nema ništa!

»Ha! Tu gledaj, leži kapa!
Njegva kapa! — Ne budâli!
Već te imam, tepče mali!
Ali čija usred puta
Ondje noga utisnuta?
To je njegva! Kamo? — Jao!
Od kuće je otišao!
Bože! — Ljudi! — Draga Kugo!
Dajte dijete, nemam drugo!
Rade! Rade! mili Rade — —«
Polumrtva na tle pade
Na koljena
Bijedna žena.
Po zemlji se plačuć vlači,
Sto cjelova žarkih tlači,
Gdje su sinka stope male
Tuj u pjesku zaostale.

»Kleta Kugo, kukavice!
Uzmi mene varalice!
Sve ću, slatka Kugo, dati,
Al' mi dijete — dijete vrati!«

Za ogradom stoji Kuga;
Vjetar vije plašt joj bijeli,
U pô grožnje, u pô ruga
Strašna Kuga majci veli:

»Šta me kuneš, ženo luda?
Kuću sam ti poštedila;
Zar je Kuga kriva bila,
Da van kuće sin vrluda?
Tam kod strine ga zatekoh —
Pade on i pade strina:
Jelo, ti već nemaš sina!

Što ti rekoh, ne porekoh.«
Nato smjesta
Kuge nesta

— —

Iz starinskijeh tad grobova
Proklijala čeljad nova;
Pomladi se malo selo,
Radi revno i veselo,
Na svih licih cvate sreća,
Ništ' se Kuge već ne sjeća.
Samo gdje se bibavica
Na igalu grmeć pjeni,
Stoji kuća samotnica —
Pusta stijena na toj stijeni.
Sve okolo vrijeme shara,
Kuće vrijeme ne ogriza;
Al' ne vidiš ni ribara.
Samo kada mjesec zasja
Zlato sipljuć na to stijenje,
Iz valova gromoglasja
Čudna pjesma čudno stenje:
»Tko ste, Božji ljudi,
Kazano vam budi:
Ne želi nevolju
Susjedovu polju;
Njegvo poharano,
Tvoje razrovano;
Brata tko zagrèbe,
Zakopao sebe.
To vam Jela veli,
Ah, vjerujte Jeli,
Pomolite Boga
Za jedinca moga,
Da mi dâ počinka
Kraj mojega sinka!«

Tudijer pjeva slijepa Jela,
Kraj postelje prazne čuči,
Kapu ljubi pjevajući;
Tako priča svijet iz sela.
Dom joj jošte dobe ove
Kuginom se kućom zove.

August Šenoa

ČUDNOVATE ZGODE MIHATA IVEZIĆA

I.

»Bože, divna li su tvoja djela!« uskliknuo je suradnik hrvatskoga preporoditelja Ljudevita Gaja Ličanin Ilija Rukavina Ljubački, kad je godine 1841. u 17. broju »Danice Ilirske« priopćio čudnovatu sudbinu svoga zemljaka Mihata Ivezića.

Rukavina nam jamči svojim potpisom, da njegovo pripovijedanje nije nikakva priča ni izmišljotina, nego živa živcata istina. On je sve istražio prema službenim spisima i prema vjerodostojnom kazivanju ljudi, koji su Mihata Ivezića osobno poznavali.

Taj se Mihat Ivezić rodio godine 1789. pokraj Gračaca u ličkom selu Štikadi. Kad mu je bilo osam godina, izgubio je oca, koji je poginuo kao vojnik u talijanskom gradu Mantovi. Poslije toga, može se reći, da je izgubio i majku, jer se ona udala drugamo, a njega nije uzela sa sobom.

Izgubivši oca i ostavljen od majke rasta je mali Mihat u zadruzi Ivezića, koja je imala mnogo čeljadi, a malo imutka. Drugu su djecu u zadruzi zaštićivali njihovi roditelji, a on je bio prepušten sam sebi. Bio je više poderan i gol nego odjeven, više gladan nego sit. Ipak se razvijao kao hrast na plodnoj zemlji. Kad mu je bilo četrnaest godina, mogao se u radu u bacanju kamena s ramena i u dizanju tereta natjecati s momcima od osamnaest godina.

Zima je od godine 1803. na godinu 1804. bila neobično teška za siromašnu zadrugu Ivezića. Hrana nije mogla doteći ni do proljeća, a zubi kućne čeljadi nisu bili spremni da se odmaraju.

Kućni je starješina zamolio zadrugu Mihatova ujaka Golića u Svetom Petru, da uzme za vrijeme najgorih zimskih mjeseci k sebi na prehranu Mihata. Golićevi su odgovorili, da primaju rado dječaka, samo neka ga netko dovede k njima.

U to vrijeme bio je u zadruzi Ivezića na dopustu vojnik Petar Ivezić, stric Mihatov, koji se 15. veljače imao povratiti na Kordun svojoj satniji. Kućni je starješina naredio Petru, da isti dan, kada se bude vraćao s dopusta, povede najprije Mihata Golićevima, a onda neka nastavi put dalje Kordunu.

Došao je 15. dan mjeseca veljače, i Petar se Ivezić zaputio u rano jutro sa sinovcem Mihatom iz sela Štikade prema Svetom Petru.

Put ih je vodio preko brda Resnika.

Mihat je imao na sebi košulju, koja mu je sezala nešto iznad koljena. Na noge je navukao pletene vunene čarape, koje mu nijesu dopirale ni do koljena. Na čarape je obukao opanke.

Sprijeda je utrtom snježnom prtinom stupao stric Petar, a za njim sinovac Mihat.

Doskora su se na nebu nagomilali gusti oblaci, iz kojih je stao padati gusti snijeg. I lička je bura zazviždala Resnikom kao kakvo strašilo. Stric Petar i sinovac Mihat sagnuše glave duboko prema zemlji. Snježne se pahuljice pretvoriše u gustu mećavu, koja se zasijecala u oči, uši, rukave i nogavice. Činilo se, da se čitavo nebo ruši na brdo Resnik.

Vidjelo se tek nekoliko koraka naokolo. Nestajalo je puta i prtine, nije se više znalo, gdje je klanac, gdje li gorski hrbat. I grmlje je iščeznulo ispod bijela pokrivača. Cijelo se brdo Resnik pretvorilo u jednoličnu bijelu poljanu.

Stric je Petar sve polaganije stupao pazeći pomnjivo, kuda stavlja noge. A dječak je Mihat počeo pomalo drhtati od studeni, jer je bio lakše odjeven od strica.

Gledao je stric to drhturenje dječaka i najednom se zaustavio. Rekao je:

— Mihate, ja ću se nekako probiti kroz ovu buru i mećavu. Ali za tebe se bojim, da ćeš se ovako slabo odjeven smrznuti prije, nego dođemo u Sveti Petar. Zato se ti vrati natrag, a ja idem dalje svojim putem.

Mihat se pokorio nalogu i stao se vraćati u svoje rodno selo Štikadu.

Iz početka je poznavao svako stablo i svaki grm oko sebe. Ali doskora mu se činilo, kao da je došao u posve nepoznat kraj. Prtine mu je nestalo ispod nogu. Svaki čas zagrezao je u snijeg do pojasa.

Počeo je gubiti pouzdanje u sebe. Kuda li on to samo tumara? Bio je već i prije na Resniku, obašao je ljeti tu goru uzduž i poprijeko, i nikada mu nije bila tako dugačka, široka i nepoznata kao danas 15. veljače god. 1804.

Najposlije mu se činilo, da to i nije Resnik, nego nekakva začarana planina, koja se uzdigla pod nebesa u same oblake.

Mihat je Ivezić znao, da je zalutao. Ali se ipak nije htio predati. Ne boji se on ni zlih duhova ni vještica, a spreman je da se pobije i s vucima i s medvjedima, ako na nj navale. Nije moguće, da ne bi izašao iz ovoga vrtloga. Treba samo ići naprijed, pa ako i ne dođe u svoje selo Štikadu, doći će u kakvo drugo selo, gdje će ga ljudi primiti i zakloniti.

Bura je hujala, mećava je gušila Mihata kao zapjenjeni valovi pobješnjele ledene rijeke.

Već se i mrak stao spuštati na zemlju, a on je još uvijek gazio snijeg ne znajući, gdje se nalazi.

Umoran poput progonjene i izmrcvarene životinje ugledao je Mihat napokon pred sobom nekakav kukavan stan od netesana kamena, pokriven nepribijenim debelim daskama.

Unišao je unutra nadajući se, da će možda naći u stanu kakva čovjeka. Nije našao nikoga. Upoznao je, da je to nekakav pastirski stan, koji je u zimi potpuno prazan.

U stanu je našao malo slame pa se zavukao u nju, da se nešto ugrije i da tu provede ovu strašnu noć.

U jutro je mećava trajala nesmanjenom žestinom. Mihat je Ivezić bio sav promrzao. Mokra mu se košulja bila primrzla uz bedra, prsti su mu se na rukama i nogama napola ukočili. Osjetio je, da je gladan i žedan. Za žeđu je lako, nju će lako ugasiti snijegom. Ali kako će utažiti glad?

Pretražio je sav pastirski stan, ne bi li našao u kojem kutu kakav ostatak hrane. Nije našao ništa. Stao je prebirati slamu, da nađe u klasovima koje neovršeno zrno. Tu je bio bolje sreće. Premetao je jednu slamku za drugom. Čim se namjerio na koje zrnce, turio ga požudno u usta i za čas samlio zdravim zubima bolje od mlinskog žrvnja. Činilo mu se, da u životu nije jeo tečnije hrane.

Čitav dan nije se Mihat udaljivao od pastirskoga stana, jer se bojao, da će se gdjegod u snijegu smrznuti.

Mećava ga je primorala, da je ostao i drugu noć u svojem mrzlom zakloništu.

Slame nije bilo mnogo, zato je brzo nestalo i posljednje njegove hrane. Pažljivo je premetao slamku za slamkom i doskora nije u njoj više nalazio nijednog zrna.

Dječak je stao usrdno moliti sve molitve, što ih je bio naučio od župnika i od roditelja.

Treći dan stala je Mihata hvatati po cijelom tijelu neka nepoznata tromost. Nije ga više ništa zeblo. A ipak je sve naokolo bilo

smrznuto i ukočeno. U dječakovoj se glavi stale motati svakojake ugodne slike. Upravo onako, kao da je razigran vinom. Mihat nije više mario da izlazi napolje iz pastirskoga stana. Zavukao se u slamu, u kojoj je ukočeno napola bdio, napola spavao. Maštao je po danu i po noći o neobičnim putovanjima i djelima.

II.

Tjedan dana trajala je strašna lička bura i mećava. Zadruga je Ivezića bila uvjerena, da je Mihat sretno prispio u Sveti Petar k svojemu ujaku Goliću. No kad je o svetom Matiji došao u Štikadu jedan član Golićeve zadruge, saznadoše Ivezići od njega, da Mihat nije kod svojega ujaka.

Gdje je dakle dječak?

Ivezićevi se zabrinuše.

Poslaše čovjeka na Kordun k stricu Petru, da saznadu, od njega, kamo je odveo dječaka. Stric je Petar poručio, da ga je s brda Resnika poslao natrag kući u Štikadu.

Bile su obaviještene graničarske vojničke postaje, koje su razglasile po svim selima, da se 15. veljače izgubio Mihat Ivezić, pa ako tko zna što o njem, neka im to javi.

Nije javio nitko ništa. Sva traganja za dječakom ostadoše uzaludna.

Prolazio je dan za danom, došao je i blagdan sv. Josipa, 19. ožujka g. 1804. Ispod kore drveća stao je teći nov sok kao krv novoga života, na granama su se jedva zamjetljivo pomolili pupovi.

Na samo Josipovo podigao se u selu Cerju seljak Martin Matijević sa svojom kćerkom, da potjera ovce i koze u goru Resnik. Snijeg se u gori nije bio još posve otopio, istom su nastale manje i veće prošarice na prisojnim mjestima. No Martin Matijević nije ni mislio da tjera svoju stoku na pašu. Kod kuće nije više imao krme, a gore na jednom ogranku brda Resnika nalazio se njegov pastirski stan, pokraj kojega je on prošle jeseni uplastio nekoliko stogova sijena.

Dotjerao je svoju stoku na brdo Resnik, pa kad je načupao iz najvećega stoga nešto sijena i rastresao ga pred ovce i koze, ušao je u svoj pastirski stan, da u njem ostavi tavu i nešto hrane, a onda da uredi i ležaj za noćište.

Sagnuo se, da uzme naramak slame, ali se sav užasnut trznuo natrag. U slami je nepomično ležalo ljudsko truplo, pocrnjelo, izmršavljelo. Pravi kostur, preko kojega je bila napeta siva koža. Tko je taj mrtvac? pitao se Martin Matijević. Sijevnula mu je misao, da bi to mogao biti onaj Mihat Ivezić, o kojem je nedavno bilo oglašeno u svim mjestima ličke pukovnije, da se izgubio, kada se vraćao kući s brda Resnika.

Oporavivši se od groze pristupio je Matijević posve blizu k dječaku. Prihvatio ga je za ruku, ali ju je odmah pustio natrag u slamu. Pričinilo mu se, kao da je dječak otvorio oči i pogledao ga pogledom tako bolnim, da mu je srce gotovo prestalo kucati. Eno, pogled se obnavlja, dječak ga gleda nešto duže nego prije. Nije dakle mrtav, živ je.

Neizmjerno sažaljenje obuzelo je dušu Martina Matijevića. — Pred njim je ležao čovjek, bijedan čovjek, patnik, koji je trebao njegove pomoći.

— Mihate, jesi li ti to? — pitao je Matijević.

Dječak nije odgovarao, ali je i dalje pokazivao znakove života.

— Siroto, siroto, što li si sve prepatio! — govorio je Matijević u sebi potiskujući silom u grlo suze, koje su htjele provaliti na oči.

Seljak se za čas sabrao. Uzeo je tavu i izletio brzo pred svoj pastirski stan. Pružio je tavu svojoj kćeri i zapovjedio joj:

— Smjesta pomuzi onu našu najbolju kozu muzaru. Tu je u stanu čovjek, koji umire. Bit će, da je to Mihat Ivezić. Još je živ. Brzo! brzo! Što si se ukočila? Moramo ga spasti od smrti.

S pomuzenim mlijekom u tavi ušao je Martin Matijević ponovno u stan. Drvenom je kašikom počeo nalijevati Mihatu Iveziću kap po kap mlijeka u usta. Usta su bila tek neznatno otvorena. Koža se na grlu stala micati: to je dječak polagano gutao mlijeko.

Matijević se okrenuo svojoj kćeri, koja je sa suzama u očima gledala Mihata. Zapovjedio joj je, da brzo otrči u Cerje i dovede ljude, koji će na nosilima ponijeti jadnika pod ljudski krov.

Nije dugo trajalo, i četa se Cerjana zaputila u goru Resnik. Njima se pridružio i župnik Ivo Sertić, da podijeli Mihatu posljednje svete sakramente.

Dječak je već bio počeo govoriti slabim glasom. Nije znao, koliko je dana ležao u pastirskom stanu Martina Matijevića. A bila su prošla od 15. veljače trideset i tri dana.

Cerjani su htjeli da postave Mihata na nosila. Ali tada otkriše, da su obje dječakove noge do gležanja gotovo istrunule. Već se počeo hvatati sumrak, zato okrijepiše dječaka prežganom juhom i ostaviše ga još jednu noć u pastirskom stanu Martina Matijevića.

Drugi dan, t. j. 20. ožujka 1804., preniješe ga u selo.

III.

Dječak nije umro, kako su svi očekivali, ali mu je vojnički nadliječnik Majer morao otpiliti obadvije noge do koljena.

Mihat je hodao na štakama. Ali se ipak razvio u čovjeka gorostasna tijela, jakih kostiju i još jačih mišica. Sva snaga kao da mu je prešla u ruke. Nitko se nije mogao rvati s njime, svakoga bi on zgrabio šakama kao kliještima i povalio ga na zemlju. Kad je već bio u momačkoj dobi, dođoše k njemu jednom dva, koji se za šalu uhvatiše s njime u koštac. Bilo je to u jednoj seljačkoj kući. Hrvanje se svršilo tako, da je Mihat zgrabio jednoga jednom, a drugoga drugom rukom i iznio ih puzeći na ostatcima nogu — obadvojicu u isti mah — iz sobe na dvorište.

Premda je imao toliku snagu u tijelu, ipak nije bio sposoban ni za orača ni za kopača, ni za kosca pa ni za pastira. Gorak mu je bio život u zadruzi, gdje su već dječaci i djevojčice zasluživali svoj kruh, a on je živio o tuđoj milosti. Bolio ga je svaki krivi pogled i svaki prigovor, zato se dao na prosjačenje. Pustio je dugu bradu i pošao od sela do sela.

Htio je da obađe sve krajeve, o kojima su pripovijedali njegovi zemljaci. Upoznao je Hrvatsku i Dalmaciju, a onda se preko Istre odvažio i u Italiju. Kuda je dopiralo oružje graničarskoga vojnika, tamo se stvorio i on.

Godine 1818. došao je i u same Mletke. Mislio je, da će se iz toga bogatog talijanskog grada povratiti u svoje selo Štikadu s velikom svotom novaca, jer je tu milostinja bila dosta obilna. Ali u Italiji ga je snašla zarazna bolest, od koje nije bilo više ozdravljenja. Umro je u tuđini navršivši istom dvadeset i osam godina. Sahranjen je na mletačkom groblju u odjelu za siromahe i prosjake.

Petar Grgec

SAVA I POSAVINA

Oj lijepe su sjenokoše naše Posavine!

Livada je oku najljepša u svojem cvatu, najmilija uhu, kad su kosci u njoj, a najugodnija njuhu svojim mirisom, kad se pokosi. U njoj pripijeva koscima mala pućpurka ili prepelica: pućpulik! a javlja se i kreštelj, koji viče: pet, šest, pet, šest! Lijepi su u Posavini gajevi i mladici sa šikarjem, grmljem i pojedinim stablima, pa i šume i lugovi sa stoljetnim hrastovima i drugim golemim stablima zaista su veličajni. Kudgod pogledaš okom u šumi, vidiš orijaška stabla, kako se uzdižu k nebu.

Visoka hrastova debla odjevena su hrapavom, ispucanom korom, po kojoj se uhvati katkad zelenkasti, žutkasti ili bjelkasti mah kao svjedok starosti. Ima u posavskim šumama i mnogo jasena, a naročito je veliko bogatstvo u hrastovim šumama, jer se od hrastovine prave duge i dužice. Na mnogim su stablima gnijezda orlova, sokolova i drugih velikih ptica.

U Posavini vidiš krda svakojakih goveda. Po rtovima i šumskim čistinama ima mnogo konjskih ergela, a uz rijeku ima živadi; tu su pure i purani, tu guske, patke i kokoši. Pure kauču, purani se šepire te brboću, gusaci siču, guske gaču, zlatožuti guščići žužore. Patke pataču i brključu po vodi, patci se sjajnom glavom klanjaju i kovrčicama na repu tresu. Kokoši kokodaču, kvočke kvocaju, pilići pijuču, dok se pijetlovi ponosno šeću, a perjanice (fabljice) im se na leđima viju.

U Posavini ima i velikih bara ili močvara, od kojih su najznamenitije Lonjsko polje kod Siska, Mrsunja kod Broda, Jošava kod Đakova, Virovi kod Bošnjaka i Obedska bara kod Obreža. U svim tim močvarama ima bezbroj ptica močvarica, a ima i riba, naročito somova, šarana, linjaka, štuka i čigova. Im tu toliko riba kao nigdje u domovini.

Te su močvare za Posavinu velika nevolja, jer svojim smradom okužuju zrak, koji škodi zdravlju ljudi i životinja. Močvarni su krajevi grozničavi i slabo napučeni, jer od nezdravoga zraka i vode svake godine više ljudi pomre, nego ih se rodi. Tu i tamo ima prekopa ili kanala, kojima se voda iz močvara vodi u obližnje rijeke i potoke, da se tako, koliko je moguće, voda u močvarama smanjuje. Velika bi bila blagodat za Posavinu, kad bi se močvare posve osušile, jer bi se tada dobilo mnogo plodne zemlje oranice.

I gradovi i sela leže u Posavini lijepo uz rijeke, potočiće i struge ili po brežuljcima. Kuće su seoske povelike i ponajviše zidane od opeka. Oko sela se prostiru ravnicom i po brežuljcima plodne njive, šarene livade, krasne dubrave, sjenati gajevi, zelene, prastare šume stoljetnih hrastova, bukava, grabrova, brestova, klenova, topola, trepetljika i jasena.

Svijet je, muški i ženski, čisto odjeven, dobroćudan, milokrvan i gostoljubiv. Bijeli naš Zagreb leži u Posavini, a osim njega su znamenitija mjesta: Sisak, Jasenovac, gdje utječe Una u Savu; zatim tvrđave Stara Gradiška i Brod, pa onda Županja i Babina Greda, velika sela, koja broje do 4.000 stanovnika i preko 400 kuća. Na Savi je veći grad Hrvatska Mitrovica, a nedaleko njezina utoka u Dunav slobodni grad i tvrđava Zemun. Dalje od Save leži na podnožju Fruške gore Ruma, na plodonosnom polju Nova Gradiška pa Vinkovci, gdje je za rimsko doba stajao grad Cibalis.

Dragutin Hirtz

LJETO NA SELU

Brzo prolaze proljetni dani. Seljak kao da bi ih želio zaustaviti, da uzmogne što više uraditi. Ali dani ne čekaju. Već je ljetna žega. Treba da se s livada pokosi zelena trava, da je sunce ne presuši i osuši, a vjetar ne povali.

Pod zrakama žarkog sunca dozrijevaju pomalo zasijane poljane. Zlaćano klasje previja se na povjetarcu kao lagano uzbibano more.

Ali ne će dugo ostati ni to zlaćano klasje po poljima. Jednoga jutra, kad se ljetno sunce već podigne na nebeskom svodu, zaorit će žetelačka pjesma, padat će klasje pod srpovima i pod kosom. Zaboravit će se tada i na napor i na znojno čelo u ljetnoj zapari i pod žarkim tracima sunca bez ijednog oblačića i bez i najmanjeg povjetarca. I dok gradski čovjek bježi od tog sunca u šume i bregove, dotle mu se seljak veseli, jer će moći spremiti svoju ljetinu. Seljak dobro zna, da mu to jarko sunce zeleni vinograde, napunja voćnjake mirisnim sokovima voća, diže okopane kukuruze, kao što svemu daje okrepu kiša i rosa.

I pod žarkim suncem padaju otkosi zlatnoga klasja, padaju jedan za drugim, da ih žetelice skupe u snopove i stave u krstove.

A tada će opet veselo uz pjesmu poći svojim domovima, jer znadu, da ih čeka žetelačka svadba...

A od zlatnih poljana ostaju samo pusta strništa, na kojima će stoka cijeloga ljeta pasti i pobirati preostalo klasje. Narod ne da, da izgine staro pravo popaše.

Istina, mnoga će i od tih strništa uskoro nestati pod marnom rukom i oštrim plugom seljaka. Spremit će orač zemlju za jesenji usjev ili će je odmah zasijati heljdom ili zelenom repom.

I dok s neba sunce prži svojim tracima i posljednju zelenu travku, šušti, cvili vršalica. Čuje se ona po cijelom selu.

Vrši se.

Padaju redom snopovi u vršalicu, a ona ih sve nemilosrdno proždire jednog za drugim, dok i posljednjega nestane. Od žutoga snopovlja izbacuje ta crveno-žuto oličena vršalica iz sebe samo satrtu slamu, pljevu i očišćeno zrnje.

U tom radu nema više žetelačke pjesme... U šûmu vršalice jedva se i razabiru ljudski glasovi, kao što se iz uzdignute prašine jedva razpoznavaju zaprašeni likovi radilica.

Ušutio je i taj stroj. Na vagu se stavljaju pune vreće čistoga zrna, da se onda prebace na muškaračka ramena i istresu u hambarima.

Svršen je time jedan dio seljačke muke. Čuvstva zadovoljstva ili sjete nad nenaplaćenim trudom napunjaju svu dušu kućegazde.

Sunce nije prestalo ni slijedećih dana da prži. Lišće se po drveću već davno svilo i uvenulo. Vidi se, traži iz zemlje i iz zraka posljednju vlagu. Zemlja je sva ispucala. Potoci su se presušili. A nema gotovo više vode ni u zdencima ni u izvorima. Žeđaju ljudi, žeđa stoka, žeđa bilje...

Već davno čeka sve na kišu. No nje nema i nema. Nebo je vedro, kao da se zatvorilo svijetlom olovnom polukuglom.

Nigdje ni daška vjetra, a ni traga oblačku na cijelom nebeskom svodu.

Tek jednoga dana pojavi se mali svijetli oblačić ondje na jednoj strani i na dnu obzorja. Narod se već poveselio. Bit će ipak jednom kiše...

No oblačić rastao brzo u gorostasnu crnu avet. Čula se već iz daljine strašna grmljavina, najprije mukla kao daleki šum i tutnjava topova. Iza toga se spustio najednom silan vjetar na zemlju;

huče jakim glasom, nosi sve pred sobom, savija i krši najdeblja stabla.

Strah je sve obuzeo. Ljudi i stoka nagonskom silom i snagom bježe i skrivaju se, gdje tko samo može. Svi predosjećaju snagu razaranja.

Iza grmljavine i treska gromova udarila krupna tuča, koja je ubrzo pokrila, kao snijegom, dolove i uzvisine. S drveća visi sad samo polomljeno, otrcano i operušano granje, a zeleno i još posvema nedozrelo voće leži pod prorijeđenom krošnjom drveća. Stabla, što su bila na prvom udaru vjetra, izbačena su s korijenjem iz zemlje i sad nemoćno leže kao izginuli junaci na bojištu.

Po poljima prava pustoš... Lišće od visoko uzrasla kukuruza ne traži više vlage. Nema ga više. A ono, što je još ostalo na polu-izvaljanim stabljikama, visi iščijano kao iščijano perje.

U vinogradima nema više traga onim razbujalim i crvenim trsovima, koji su uzrasli kao kakva crna gora. Malo prije visjeli su po trsju još puni zeleni grozdovi, a sada leže trsovi povaljeni, iskidani i prepleteni. Od dugih i punih zelenih grozdova jedva se nađe gdjegod traga; zelene bobice, a i cijeli zeleni grozdovi, leže razbacani po zemlji, a tek ovdje ondje vise još zelene bobice na polu-razbijenom grozdu.

Uništena je tako cijela muka seljakova i uloženi novac za galicu, liko i drugo. Seljak se već veselio unaprijed rodnoj berbi, jer je vinograd ponio kao rijetko koje godine. Veselio se to više, što je svoju nadu na dobru berbu vezao i na veselje u kući — jedan na ženidbu svog sina, a drugi na udaju kćeri.

A u selu sad čuju se samo bolni uzdasi nad propalim trudom i izgubljenom nadom. U dušama sviju prolaze osjećaji novih nevolja i borba s bijedom, glađu i skrbi, kako namaknuti novac za poreze i druge izdatke. I ti bolni uzdasi prelaze pomalo ne u očaj, što ubija dušu i tijelo, nego u mrtve osjećaje živovanja, koji sliče tihom i laganom umiranju...

No, iza tih ljetnih, sparnih i olujnih dana ostalo je još u pojedinim selima ljetine. Nih bura i tuča, hvala Bogu, ove godine nije zahvatila.

Milan Ivšić

KRALJIČARI ILI KRALJICE

Ova svečanost slavi se u Otoku dva dana: prvi i drugi dan Duova. Prvi dan idu divojke, koje su još ponediljni đaci, a drugi dan divojke, koje već svilu nose. (Prije je bilo tako, da su Otočanke nosile svilu do šesnaeste godine, ali sad, kako su se zadruge rasule, lakše samica zasluži novaca, već prije u sirotnijoj zadrugi, a sad može raditi drugomu i metati na se. Stoga se sad opremljaju za rana, pa se nećkaju u kraljice, jer su sve rada, da se zovu velike divojke).

Kraljice idu ko i krstari svaki sokak u posebnoj družbi. Opremljaju se ovako: Obuku svoje najlipše ruvo, samo što nijedna nije u skutima, nego u svilenoj suknji. To je tobož znak gospodstva. Oplećci i marame su jim zlatom vezene. Za pletenicom nemaju cvita. Pod vrat ne ovise ni jednog dukata. Na glavi nose šešir. Svaka ga divojka posudi od kojega momka, ili brata, zatakne čapljino perje za šešir, a ne kiti šešir ni pravim, ni kupovnim cvićem, nego ga obloži dukatima i svojim i tuđim novcem. Svaka divojka pod šeširom jest k r a l j, a u pismi se čuje i k r a l j i c a, ali se ni po odilu, ni po službi u Otoku ne razaznaje k r a l j od k r a l j i c e. Svaki kralj mora imati sablju. Na ovu povežu svilene plantike, da se vijore.

Kraljeva bude po deset u družbi, a osim njih budu po tri divojke obučene u bilo ruvo: bile košulje i rukave zlatom vezene; marame su oko vrata bile zlatom vezene, a glava je zavijena bilim zavojem. Priko toga zavoja prikriju se te divojke turskim burundžukom (to je tanka koprena bile, tek malo žućkaste farbe, a obrubita je zlatnom čipkom; posve je slična kopreni, koju u gospodski svatova mlada na glavi nosi); to pribace priko glave tako, da joj zlatna čipka obrubljuje lice, a krajevi koprene spuštaju se priko prsa i leđa. Još zakite glavu sa strana priko burundžuka čapljinim perjem. Tako nakitita divojka zove se o r u b l j i c a. Orubljice su najviše po tri u družbi.

Još budu po četiri divojke u tom društvu obučene u najlipše ruvo, ali niti imaju šešira na glavi, niti su zavijene ko orubljice, nego su pod svojom pletenicom, a obično su okitite kupovnim cvićem. To se zove d r u ž b a k r a l j e v s k a. (S kraljicama ide i gajdaš).

Kad pojdu kraljevi selom, idu sve dva po dva, najprije kraljevi, onda orubljice sve u jedno, a za njima družba opet u dvoje. I one

se skupe u kući, gdi jim se večera spremlja. Iz te avlije izlaze pivajući:

Oj, goro jelova! (Leljo!)
Travo tratorova!
Razvijaj listove,
Pokrivaj tragove,
Nek se ne zna traga,
Kud kraljevi šeću,
Šeću i okreću!

Selom idući pivaju redom:

Bilila divojka (Leljo!)
Za gradom darove,
Bileć utonila,
Toneć govorila:
Jaoj, moji darci,
Darci i otarci,
Kome vi ostaste!
Ni ocu, ni majki,
Ni bratu, ni seki,
Već prokletoj strini,
Koja me je klela,
Klela i uklela.

Kad dojdu u avliju, pivaju momku:

Ovdi nama kažu (Leljo!)
Momče neženjeno;
Il ga vi ženite,
Il ga nama dajte,
Da ga mi ženimo,
Sa našom kraljicom.

Divojki pivaju:

Ovdi nama kažu:
Divu neudatu;
Il ju vi udajte,
Il ju nama dajte,
Da ju mi udamo
Za našeg prosjaka.

A prosjaci su im momci, koji idu uz nji noseć košare ko i prosjaci kod krstara.

Dvojici pivaju:

Ovdi nama kažu (Leljo!)
Dva bora zelena,
Dva brata rođena;
Il ji vi ženite,
Il ji nama dajte,
Da ji mi ženimo:
Jednog sa kraljicom,
Drugog sa divicom,
Svitlom orubljicom.

Divojkama:

Ovdi nama kažu (Leljo!)
Dvi jele zelene,
Dvi seke rođene;
Il je (!) vi udajte,
Il je nama dajte,
Da ji razudamo
Za naše prosjake.

U gospodskoj kući se piva:

Evo mi dojdosmo (Leljo!)
U najbolje dvore,
U najbogatije.
Zaspala gospoja
Na pletenom stolcu;
Gospodin je budi,
U lice je ljubi:
Ustani, gospoja!
Došli su kraljevi,
Da ji darujemo
Srebrom, ili zlatom,
Škudom, il dukatom.

Kad se ta pisma svrši, počinje njiova igra. Svaki kralj stane spram svoga para, a orubljice pivaju:

1. Ajd, pošeći, kralju!
Ajd, pošeći, kralju Leljo!
2. Ajd, pošeći, kralju!
Ajd, pošeći, kralju, Leljo!

Dok se to piva, kralj prema svom paru šeće i promine mista, pa se opet vrnu istim putem na svoje pravo misto. Orubljice pivaju:

Okreni se, kralju! Leljo!

A kraljevi se svaki na svom mistu uokolo okrene. Dalje se piva:

Udri sabljom, kralju, Leljo!

A kraljevi, kako stoje u redu, sve dva po dva bližnja udare sabljom u sablju. Kad zapivaju:

Krsti sablje, kralju! Leljo!

onda kraljevi, koji su jedan spram drugoga, prikrste sablje, a orubljice pivaju:

Promiči se, kralju! Leljo!

Pa kraljevi ispod sabalja prolaze i odma opet sablje krste, dok svi ne projdu. Kad jim se piva:

Ajd, prošeći, kralju! Leljo!

onda samo prolaze između parova jedan za drugim i opet stanu jedan spram drugoga, dok svi ne projdu.

Zatim je:

Poklonte se, kralji! Leljo!

A kraljevi priđu svaki svom kralju spram sebe i poklone se. Onda orubljice naređuju:

Ajd u kolo, kralju! Leljo!
Ajd poigraj, kralju! Leljo!

I kako se kraljevi vataju u kolo, tako orubljice već na glas gajdašev pojdu pivati poskočice, a dva, tri put se samo okrenu, pa idu dalje.

*

Kako je puno kuća u selu, a kraljevi treba da sve kuće obredaju i da na svakom krstopuću poigraju, to oni skraćuju i pismu i igru. Baš, kad jim se kaže, odigrat će sve, ali obično igraju samo ovo:

Ajd pošeći, kralju! (Leljo!) Okrente se, kralji! Pokloni se, kralju! Ajd u kolo, kralju! Ajd poigraj, kralju!

Primiv darove izlaze kraljevi iz avlije pivajući:

Lipo vama fala! (Leljo!)
Darovaste kralja,
Kralja i kraljicu,
Svitlu orubljicu.

Ako se sastanu dvi čete kraljeva, pivaju jedni drugima:

U vašega kralja (Leljo!)
Sablja od vatralja,
Suknja od pargara.

Kad obredaju selo, pa se vraćaju kući, pivaju došav u svoj sokak:

Oj, kraljeva majko (Leljo!)
Iziđi prid kralja!
Kralj se umorio,
Perje polomio
Vazda igrajući,
Sabljom zveckajući.

A dalje se zabavljaju ko i krstari, samo ostanu malo duže.

Josip Lovretić.

PLAČ ZA MALIM MUŠKIM DJETETOM

Jaoj moje srce iz nidara,
Srce moje malo i nejako!
Kako te je njegovala majka!
Kad se srce od sna probudilo,
Nij' mu majka ni zaplakat dala,
Odma bi ga podržala majka.
Nij' mi zlato ni govorit znalo,
A opet se umililo majci:
Kad bi majka čedo pogledala,
Odma bi se zlato nasmijalo.
Jaoj, mali dadin čobanine!
Jaoj, naša radosti velika!
Jaoj, naša zabava svagdanja!
Zašto si nas tako zabavio,
Zašto si nas, željo, ostavio?

Narodna pjesma

POŽAR U AUVERGNI

Bilo je g. 1842. — Jednoga dana navijeste zvona s auvergnanskih zvonika žalosnim svojim otkucavanjem, da je buknuo požar. Nesreće su kao i vrane: kamo jedna, tamo i stotine. Tako bilo i ovaj put. Uz jednu nesreću, uz silni požar, nadođe još strašna bura i silovit vjetar, a kad su stali izvlačiti gradske štrcaljke — niti ima vode u pripravi, niti valjaju štrcaljke. Sad već nije nitko sumnjao, da će nestati Auvergne s lica ove zemlje. Gust dim kao crn oblak uzvitlao gradom — starci strepe, žene plaču, leleču dječica — a senatori? Senatori izgubili i mozak i glavu. U tolikoj stisci pokupili se u gradsku vijećnicu na sjednicu; no kad tamo, nema g. gradonačelnika — nova neprilika! Gosp. gradonačelnik otišao u V., mjesto pune četiri milje od Auvergne daleko. Što će sada biti?

Dva su razna mišljenja, što su senatori u prvi mah bez g. gradonačelnika učinili. — Neki vele — a među njima i moj pobratim Živko Vragoljanović — da su senatori, budući da bi sjednica bez gradonačelnika nepotpuna bila, i teško da bi više oblasti odobrile takovu krnju sjednicu, u prvi mah bili naumili odmah i neoklijevajući poslati po g. gradonačelnika, neka dođe i sazove sjednicu. Ja to ne vjerujem. To bi bilo upravo bezumlje, jer dok bi gradonačelnik stigao u Auvergnu, već bi bila i gradska kuća, a možda i čitava varoš u plamenu, a o sjednici ni govora. Nego ovo će biti vjerojatnije mišljenje, kojega se i ja držim: »Neka svatko gleda i nastoji, da iz Auvergne iznese živu glavu!«

Strašan li je prizor bio prve noći: sav grad u plamenu, a sav svijet na brdima uokolo Auvergne. Mislio sam, da se primiče sudnji dan te kobne i užasne noći. Taj strašni i žalosni događaj nije smišljen, nego je povijesna istina, za koju ja jamčim svojim poštenjem. Ponavljam još jedamput: to je bilo godine 1842., a znadem točno i mjesec i dan; no znadu to i mnogi još i danas živući i vremešniji ljudi u Auvergni.

Puna tri dana i tri noći harao je nemilo silni oganj, a još osmi dan trajala je na garištima vatra.

Kad je oganj već bio prestao, sazove g. gradonačelnik, budući »skroz konštitucijonalan« čovjek, jednoga dana gradsko vijeće te posadiv se na predsjedničku stolicu i s običajnim svojim uvodnim pitanjem »Što smo anda sada čineći?« otpoče sjednicu i pripusti,

neka senatori po svojem najboljem uvjerenju i razboru zaključe, što će, kako li će za buduće slične slučajeve. To bijaše jedna od najburnijih i najvažnijih sjednica, kakove ne bijaše ni u pretpovijesno doba. I danas su svi zaključci te sjednice u arhivu slavnoga magistrata auvergnanskoga potomstvu na uspomenu sačuvani. Ja sam toliko sretan, te mogu p. n. općinstvu saopćiti sve te zaključke u vjernom prijepisu onako, kako sam ih dobio od pobratima Živka Vragoljanovića, koji veli, da se upravo — ne znam kojom srećom — dočepao izvornoga zapisnika te je sve od riječi do riječi prepisao, kako slijedi:

Zapisnik izvanredne sjednice slob. i kr. grada Auvergne držane povodom velikoga požara, dana... mjeseca... godine 1842.

Izakako je g. gradonačelnik uz običajno »konštitucijonalno« pitanje »Što smo anda sad čineći?« sjednicu otvorio bio, bio je najprije čitan i odobren i svestrano potpisan zapisnik posljednje sjednice. Sad dođe na dnevni red pitanje: »Koje i kakove shodne mjere kani slavni senat poprimiti za buduće slučajeve, ako bi kada i opet — što ne dao Bog — u gradu požar buknuo?« Čine se razni o tom prijedlozi i protuprijedlozi; onda slijede prigovori na prijedloge, i prigovori na protivprijedloge, onda opet odgovori na prigovore, zatim vika — buka — larma — žamor — vrisak — grmljavina; onda opet vika, buka larma itd... Iza dugotrajne svirke i prepirke složio se sav senat u tom, da se dadu i izdadu slijedeće naredbe i odredbe pod imenom »deset magistratskih zapovijedi«, kako slijedi:

1. Tkogod odsele bude toliko nesretan, da mu izgori kuća, smatrat će se pogòrjelcem, a tko je zapali, bit će proglašen palikućom.

2. Palikuća, ako mu se uđe u trag, dobit će 25 batina; ako li mu se ne uđe u trag, onda mu se zločin donle prašta, dok mu se ne uđe u trag.

3. Isto tako i pogorjelac dobiva 25 batina, i to ne zbog nesreće, koja ga je snašla, nego s razloga navedenih u 4. točki.

4. Svaki kućegazda, prije negoli će postati pogorjelcem, imade to tri dana unaprijed javiti slavnom magistratu, da se shodne mjere i shodni koraci još na vrijeme poprimiti mogu. Koji pogorjelac to propustiti učini, dobit će 25 batina, a koji se ovoga propisa drži, t. j. prijavu učini, dobit će također 25 batina, i to iz razloga navedenih u 2. točki.

5. Budući da je čestim iskustvom dovoljno dokazano, da brže izgori kuća slamom pokrivena negoli kuća drvom ili crijepom, to se nalaže svakom građaninu, da odsele sve svoje zgrade, kao kuće, staje itd. — ne drvom ili crijepom, nego slamom pokriva; jer ako već dođe do nesreće, da se zapali, bar će brzo izgorjeti, a uvijek je za općinu i za pojedince bolje i probitačnije, da svako zlo — pa i požar — što kraće vrijeme traje.

6. Budući da je gradski senat imao zgodu osvjedočiti se o krajnjoj nemarnosti svojih izvršnih organa, imenito se pokazao slab nadgled nad štrcaljkama i nad vodom, koja bi imala vazda uz štrcaljke u pripravi stajati, to se sada za vazda naređuje i određuje: da imadu odsele sve varoške štrcaljke — bar tri dana prije požara — vodom napunjene biti.

7. Ako li požar nastane od groma, to se sv. Ilija, kao ravnatelj gromova i kao »eventualni« krivac, budući ga magistrat i onako uloviti ne bi mogao, rješava tih batina. Nu svakako se ima u tom slučaju tužba i tegoba prečasnom biskupskom stolu podnijeti.

8. Budući da je opće u svijetu mišljenje zavladalo — a i Auvergna nije izvan svijeta, nego u svijetu — da se požar gromom nastao ne može gasiti vodom, nego samo mlijekom — slatkim ili kiselim svejedno je — to se od današnjega dana zabranjuje građanima ovoga grada sir praviti, samo da što više mlijeka u pripravi bude; osim toga nije slobodno ni krave ni ovce ni koze musti prije grmljavine, nego se taj posao — dakako sporazumno sa zvonarima, koji i onako paze na oblake — obaviti imade vazda poslije grmljavine.

9. Da se odsele svaki požar prepriječi, imade se u gradu podignuti kip sv. Florijana, koji će biti zaštitnik slob. i kr. grada Auvergne, i čitava jedna ulica prozvat će se po njemu »Ulica sv. Florijana«. Zadaća sv. Florijanu bit će: pod svaku cijenu čuvati grad, ma i ne htjeli građani sami sebe čuvati. Napokon

10. Sve ove odredbe stiču današnjim danom krepost, s tim ipak dodatkom, »ako vis. kr. ugarsko namjesničko vijeće ne bi ništa protiv toga imalo«.

Dano u slob. i kr. gradu Auvergni, slijedi dan... mjesec i god, 1842.

Vilim Korajac

ČIČA STIPA

Čiča Stipa dolazio bi k nama u rano proljeće. Onda, kad je nestajalo snijega. Obično potkraj veljače, ako je bilo lijepo. Onda je kopao kod nas. Svojom je lopatom prevrnuo svu bašču: izvadio je iz zemlje mirise i crve. O kako je onda mirisao zrak! Po čiči Stipi i njegovoj lopati i njegovim opancima, po gnoju, što ga je on dovozio na kolima za našu bašču, koji se pušio na suncu i mirisao po selu, po kravama, kokošima i prvim proljetnim jajima, koja se još mlaka nose iz gnijezda u kuću... Tako je nešto toplo bilo onda kod mene i u meni. K tome bi još pridolazio miris dima od spaljenih grana, veseli glasovi koka i pijetlova, koji su se oduševljeno javljali jedni drugima iz dvorišta u dvorište sve do onoga najudaljenijeg, odakle se glas jedva još i čuo, i tako veselo, da su same plave visine odjeknule od njihovih glasova. I onda sunce, sunce...

Još je bilo nešto. Čiča Stipa bio je seljak. Sama je njegova pojava imala za mene nešto neobično. Gledam ga i danas u duhu, kako stoji preda mnom, velik, koštunjav, jak. Kao kakav kip. Kao fra Imbrišimović tamo na trgu, samo što je taj fratar — heroj bio tamno odjeven, a ovaj isto toliko herojski kao i onaj — bio je bijel. Zašto mi se činio kao kakav junak, ne znam. Možda zato, jer sam ga onda, onako mala, gledala sasvim izbliza pred sobom, okom u oko. Bio je to moj prvi susret sa slavonskim seljakom, koga sam poslije mnogo godina silno zavoljela upoznavši se s njim kod bake na selu. Vidjela sam ja seljake i češće, ali onako izdaleka, kad su u proljeće okapali vinograde podno Kalvarije. Ja sam ih iz našega dvorišta promatrala, kako se bijeli prigibaju i dižu, kako se u leđima grče i onda se opet na suncu ispravljaju; vidjela sam ih u proljeće na kolima, punima crvenih zrelih trešanja, kad su prolazili Požegom vičući: Tri-ša-nja! i prodavajući ih sve po novčić i dva oku. Vidjela sam ih i na trgu, kad smo od njih kupovali luk i drugo povrće, pa u jesen orahe, lješnjake i mušmule. Mnogo ih se viđalo i na vašarske dane, kad bi već u ranu zoru dolazili u Požegu na svojim kolima, smještali se u dugim redovima na trgu pred isusovačkim kolegijem i nudili robu. Ali onda su mi se činili obični, mali, kao i svi drugi ljudi, ali kod nas mi se u dvorištu taj čiča Stipa činio kao pravi div-čovjek, velik, velik...

»Hvaljen Isus!« — i pružio bi mi ruku.

A ona je bila kao od drveta, jaka i tvrda.

Tad bi o podne sjeo i jeo. Nije htio naše, on bi sam sebi donio jelo. Sjeo bi u dvorištu, a ja pokraj njega, pa ga gledam. Torbu, što mu je visjela preko ramena, s boka prebacio preda se, nadigao joj kožni poklopac, urešen crvenom vunicom, i izvadio iz nje: drvenu soljenku, mladoga luka i crnog kruha. Tad bi škljocom rezao kruh, u sô zamakao luk i slasno griskajući jeo, jeo, dok ga svega nije pojeo zajedno sa svim onim kitnjastim zelenilom, iz kojega se cijedio sok. Tako jesti, s tòliko slasti, nisam nikad nikoga prije vidjela. Gledala sam ga kao čudo. I kruh i luk dobili su najednom u njegovim rukama i ustima neko značenje. Do onda sam toliko puta vidjela luk, i dan na dan gledala i jela kruh, ali mi on nije ništa ni kazivao ni značio. Ovaj je kruh govorio. Govorio je djetinjem srcu o onom, što nije moglo razumjeti, ali je osjećajem naslutilo, o nekim tajnama zemlje i sunca, sjemena i znoja, pluga i ruku ljudskih. Kao da je sav zasjao među njegovim prstima i nekako se preobražavao kao kruh Gospodnji u rukama svećenika u crkvi. A i luk, što je, proljetan i mlad, onako svježe zelen i sav kao svilen, iščezavao u crnim, koštunjavim rukama čiče Stipe, i onako vlažan hrskao pod zdravim njegovim zubima, i taj je budio u meni neku čudnu slast, a i tek i smisao za jelo.

Ja sam onda možda prvi put sasvim besvijesno shvatila, što znači uživati plodove, koje zemlja kao čudo izbacuje iz nutrinje svoje, i spoznala ljepotu hrane ljudske, koja je blagoslov i nagrada poslije rada.

Zdenka Marković

ŠUME

Kada čovjek hoće da se otrese svakidašnje brige i muke, koja mu tijelo lomi, dušu muči, tada će naći mira i melema u zelenoj šumi. Onaj divni mir i sklad, što se šumom širi, ublažuje nam ćud, kao da smo stupili u najveličanstveniji hram Božji. Povjetarce, što šumom zuji, hvata nam se duše kao da čujemo posljednje daleke glasove nebeske svirke, a romon potoka kao da se odazivlje onim glasovima. Svaki cvijetak kao da nas izazivlje, da se i mi veselimo životu svom; bajno zelenilo širokih krošanja, gorostasna stabla, blagi čisti zadah zaokupi nam i tijelo i dušu, da čovjek mora zaboraviti sve brige i nevolje ovoga svijeta. Čovjek se osjeća okrijepljen, kao iza blaga sna. U tom veselom čaru smjestiše naši pradjedovi mnogu svoju svetinju. U mnogom stablu štovahu bogove svoje, kao što još danas Brahmanci štuju Brahmu u gorostasnoj smokvenici, banijani. U panju, što ga na badnji dan iz šume donesu i na domaćem ognjištu pale, sačuvao se još do danas jedan dio te prastare svetinje.

Naše narodne pjesme i pripovijetke vode nas često u šumu, u goru zelenu, gdje žive šumske vile, gdje sjedi sunčeva sestrica, gdje kraljevi i carevi svoju nezahvalnu djecu zatvaraju, gdje se roče junaci i hajduci.

Svaki kraj ima druge ljude a i druge šume. Prođemo li širom svijeta od jednoga pola do drugoga, vidjet ćemo, kolika je tu razlika u biljnom svijetu. U polarnim krajevima prilegla je biljka uz grud zemaljsku, da se uz nju grije, jer joj je u uzduhu malo topline. Tek u arktičkom pojasu osmjele se biljke, te dižu svoje glave nešto više. Tu vidimo, kako se grmovi već u šikare združuju, ali pravih šuma tu još ne nalazimo. No čim dođemo na prag umjerenoga pojasa, evo se već uzdigle šume, da nas prate sve do ekvatora.

Crnogorična je šuma prva, koja nas na putu od sjevera u svoju sredinu prima. Crna je i tužna to šuma. Lice joj je svečano i ozbiljno. Stablo se do stabla gusto stisnulo, a svako se kao svijeća ravno uvis ispravilo. Gore u visini splele se grane u jedan krov, a u tom krovu ne razabireš ništa, jer su grančice i iglice tako tanke, da ih oko ne raspoznaje, kao što raspoznaje lišće u bjelogorična drveća. Visoko iznad krova izbijaju mladi ogranci sve više i više, a na njima sjedi kos ili drozak, pa samotno pjeva svoju pjesmu, da se sva šuma razliježe. Vjetar prolazi četinjastom šumom kao kroz Eolovu harfu i turajući se kroz milijune tananih iglica ne šušti, nego muklo prosvirava, kao kad vjetar zuji kroz suhe grane. Pod tamnim svodom četinjaste šume ne zeleni se nijedan grmak. Zemlja je osuta žutim uvelim iglicama, a samo mjestimice pokrile su je mahovine i lišaji, između kojih se onda diže po koja sitna trava ili sočna zeljana biljka, koja najradije raste u hladu. U toj šumi nema ništa, što bi putniku put zakrčivalo; mekani sag, po kom stupa, i mirisni uzduh pun eterična ulja, mami čovjeka, da što dalje prodre u čarobnu tminu. No što dalje zalazi čovjek takvom šumom, sve ga više omamljuje zadah, kao da će ga u san uljuljati, a u toj jednoličnoj hrpi stabala nema ništa, što bi ga iz sna prenulo, dok ga ne obuhvati neobična strava, kako će se iz šume vratiti. I nije to lagan posao. Na putu nije nigdje kakvo stablo sreo čudna lika ili našao kakvu neobičnu zavinutu granu; svega toga u četinjastoj šumi nema, pa tako ni puta upamtio nije. Motreći četinjastu šumu, čini nam se, kao da slušamo blagu pjesmu turobna napjeva. Po sjevernoj Evropi nalazimo po četinjastim šumama samo četiri drveta: jelu, omoriku, bor i ariš, pa i tu se obično svako drvo za sebe odijelilo. I u sjevernoj Aziji nema u četinjastoj šumi veće različnosti, ali zato po američkim šumama raste preko četrdeset različnih vrsta četinjasta drveća.

U posve drugom licu prikazuje nam se lisnata šuma. Bila ona ili čisto hrastova ili bukova, ili se u njoj družili jaseni, grabovi, johe, brijestovi, breze i drugo lisnato drveće, uvijek nam se prikazuje umiljatija i prijaznija. U lisnatoj šumi šire se krošnje na široko, pa se zato stabla ne mogu nablizu stisnuti, kako to čini četinjasto drveće. I radi toga preostaje na zemlji dovoljno prostora, da po njoj uzbujaju grmovi i različno zeljano bilje. Obilje prekrasnoga šumskog cvijeća razveseljuje nam oko, a uho nam se naslađuje divnom pjesmom različnih ptica pjevačica, što skaču s grane na granu. Tu je prva domovina pernatih pjevačica, tu oni viju gnijezda, tu život veselo provode. U lisnatoj šumi nema one dosadne jednoličnosti, što smo je našli u četinjastoj šumi. Svakim korakom susretamo onu lijepu sliku, drveće se svaki čas drukčije na hrpe kupi, a goleme grane uvijek u novim čudnovatim oblicima se zavijaju. Svuda i na sve strane nalazi nam duh svakovrsne zabave, a kada stupimo iz šume na čistinu pod vedro nebo, onda osjećamo, kako smo se okrijepili i razveselili.

Četinjasta šuma prikazuje nam se i zimi u istom onom ozbiljnom licu, u kom smo je vidjeli ljeti, no lisnata se šuma zaodjene u novo ruho, čim se ljeto preseli s lastavicama u južnije krajeve. Ona promijeni svoje ruho dvaput: jedno jesensko, a drugo zimsko. Kako je šuma ljeti mila i nježna, to nam je u jesen još dražesnija. Ljeti se ona sva prelijeva, sad svjetlijim, sad tamnijim zelenilom, a u jesen zalila se najoštrijim i najživljim mastima. No želimo li ostati veseli, to nam valja jesensku šumu pogledati sa čistine. — Zađemo li u nju, obuhvatit će nas neobična sjeta. Kamo okom svrnemo, svuda vidimo samo kolebanje između smrti i života. Pojedini ljepušni cvjetovi, koji kao da su zakasnili pa sada svoje glavice promolili, ne će nas razveseliti, jer nam je žao, što će ih možda već za koji dan nemio mraz popariti. Nekoliko mrzlih noći, i sva ljepota jesenske šume iščezne. Sada stoji pusto granje, prava slika smrti, pa kada čovjek vidi još na tom granju ledeno inje, onda mu se ne da vjerovati, da tu ima jošte i iskre skrivena života, koji će se domala pokazati u mladom licu i u krasnom ruhu.

Mijo Kišpatić

MOJ DJED

Jesenas je umr'o moj djed. Prije bi čovjek rekao, da je usnuo nego umro. Zadnjih se pet godina nije baš ni u čemu promijenio, jer se upravo nije šta imalo na njem promijeniti. Kao srebro bijela kosa nije mogla još bjeljom postati, navorano čelo i lice s plavim i crvenkastim piknjicama bilo je ljeti i zimi jednako, kao iz kamena isklesano, a hod i govor ostao mu isti — pa kad smo ga bijelo obučena i na odru pružena gledali, činilo nam se, da žmiravim očima sanja.

* *
*

Na stanu imao je svoju sobicu sa dva prozorčića. Sam ju je meo i čistio, da bi bilo u njoj glatko i umiljato kao u ptičjem gnijezdu. Kadgod sam dospio, otrčim djedaku na stan. Najprije sam mu morao ispripovijedati, što je novo kod nas u selu — a on gutao svaku moju riječ čudeći se koječemu, kako se ljudi i običaji danomice mijenjaju. Kad dovršim, onda se djed maši pod slamnjaču pa mi izvadi oraha i lješnika; ili ode na tavan pa mi skine koju

jabuku ili suhu šljivu; takva šta uvijek se kod njega našlo. I ostalog bilo svega na stanu: tu su bile krave i ovce, kokoši i pure... Živio je kao sat; niti će ranije leći niti kasnije ustati; niti se preko mjere najesti niti napiti se.

* *
*

Za dosadu i dugo vrijeme nije djed znao; uvijek je našao sebi posla, bilo ljeti ili zimi. U proljeće popravlja on oko plotova, krči pomalo po livadi i šljiviku, skida mašinu s voćaka i okresuje ih, nikad ni časka ne će stati, da se odmori, kadikad tek pogleda na nebo, da vidi, koje je doba dana. Jelo si volio sam pripravljati; slaninu ispržiti na ražnju, udariti u tavicu dva, tri jaja, gljive začiniti — nije nitko umio kao on. Rekao bih, da bez njegova znanja niti je šta postalo niti čega nestalo sa stana. On je vidio prvu grlicu i čuo prvog slavuja, on je znao za ptičja gnijezda, svaki dan ih je sve obišao, da vidi, je li u redu s njima... On je znao za prvu jagodu na livadi i za prvu trešnju na deblu. Razgovarao se s čitavom Božjom prirodom, ničega nije bilo, što bi njemu bilo nepoznato. Kad je djed rekao: »To, bome, ne znam, što je; to ja još nijesam vidio!« — onda smo znali, da toga sigurno nitko u selu ne zna. Po zvijezdama je znao, kakvo će vrijeme biti, pa prije svakog važnijeg posla, bilo oranja ili kosidbe, izići će on po dva, po tri puta preko noći, da vidi, kako je na nebu... Djed je od mladosti bio lovac, u svaki je šuplji hrast zavirio, znao je za svaki zgodniji grmečak i baricu, kud patke padaju. Nad posteljom mu je visjela stara, kratka puška, sva crna i iskrpana debelom žicom. Ne bi djed ni za tri dana ispripovijedao, koliko je zvjeradi njom potukao! Koliko li je lisica zaglavilo pred kokošinjakom s te zarđale puškice, koliko li je vukova zabolo nosom u snijeg, kad je staračko, tjerajući svinje u žir, iza klade pripalio...

* *
*

Svakome djed hoće po volji učiniti, i odraslu i nejaku, a ako kad ukori, čini to nekako usput, kao da tek prigovara. Kad se ukućani štogod porječkaju i posvade, onda se svi redom idu djedu potužiti, jer svaki misli, da baš njega ima djed najradije, premda on ni sam nije znao, tko mu je najmiliji. Djed se znao svačijoj ćudi prilagoditi; žestoke je mirnom riječju utažio, svadljivcima se podru-

givao, da su se morali sami sebe zastidjeti — i što bi se okrenuo, opet sve bilo umireno, kao da se nikad i ne posvadiše.

* * *

Teških poslova nije radio, niti se u što miješao, dok ga nijesu za savjet upitali.

— Ja velim tako, a vi sad radite, kako bolje znate — odgovorio bi on obično iza svakoga takvog razgovora. Premda mu je svaki savjet zlata vrijedio, ipak se nije nametao, da zna najbolje. Nije on više znao ni za veliku radost ni za veliku žalost. Pođe li koji posao dobro za rukom, i dok se drugi ukućani hvališu, koliko su zaslužili i koliko nijesu, dotle on samo šuteći sluša, tek mu na oku vidiš, da je sjajnije i radosnije, pa će napokon reći: »E, pa hvala Bogu, kad je tako došlo! Bez njegove pomoći nikud nikamo!« Bude li kakve nesreće ili nezgode, da se svi drugi razjade i duhom klonu, opet on šutljiv i miran: »E, a šta ćemo, de! Ne može uvijek samo dobro biti; da ne bude i kad kakve nesreće, evo moje glave, ako se svijet ne bi pomamio — zna Bog, šta radi!« Svakomu je odlanulo, kad je čuo takve riječi.

Kad se radi u hrpi, bilo to na gumnu u vršaju ili na livadi kupeći sijeno, onda je djed najveseliji; onda nitko ni riječi ne govori, sve sluša djeda, a on redom niže; sad jednu šaljivu, sad jednu ozbiljnu; sad zamnije gumnom radosno smijanje, sad zasine u mnogom oku bistra suzica...

Svi smo ga jednako štovali i svakako se ulagivali, ne bismo li mu ugodili. Kad dođe zima i zapane snijeg, onda navalimo na nj kao gavrani: »Djede, ja bih saonice!« — »Djede, napravi i meni, i ja bih!« A ispod njegovih ruku samo što bi se stvarale saonice! Prebije li se kojoj ženi preslica, pukne li zipka ili stalak — opet: »Daj djede, pravi i opravljaj!« ... A on sve voljko i bez prigovora radi, da bi ga čovjek blagoslovio.

Josip Kozarac

LJETNO VEČE U SLAVONSKOM SELU

Sunce se počelo nagibati nad šumicu, a u cijeloj prirodi zače neko živahnije gibanje i spremanje. Pao je već mračak, a ljetni povjetarac razblaživao topli zrak, koji je sve većma izmicao hladovitom zagrljaju plavetne zvjezdane noći.

Bila je lipanjska večer; dan umoran i sustao pao na počinak, a od nedaleke hrastove šume lepršao hladak noseći sa sobom teški, omamljivi miris s bujnih livada, uspavljujući njime u sve to dublji san cijelu prirodu. I taj miris, i večernji mir, i pojedini glasovi, sve je to kao pritajeno govorilo: daj mi da otpočinem; od ranoga jutra pa do mraka palila me teška žega, kosti mi pucaju po svemu tijelu, daj, Bože, slatkoga sna, da me sutra oživi i okrijepi novom snagom.

Tako moli i uzdiše, tako šapće i cvili sva Božja priroda, sastrta teškim ljetnim poslom čeznući za snom kao cvijet za rosom.

Dugačak red crnih, drvenih kuća nizao se nedogledno jednim pravcem; u večernjem polumraku pričinjaju se zgrade dvaput veće nego što jesu, dok viti, bijeli zvonik crkve kao da je otišao pod nebo, te mu zlatnoga križa i ne vidiš. Tek ovdje ondje zasjao pogdjekoji prozor, ovdje ondje prolaze još zakašnjeli radnici s posla; tek pred gdjekojom kućom sjedi po dvoje troje čeljadi razgovarajući se i čekajući, dok bolje zahladi, da se u sparnoj sobi uzmogne lakše zaspati.

Josip Kozarac

MOBA

Nadošla kosidba, a livade i sjenokoše Gavanovića su velike. Pozvali u mobu dvadeset uzvanika; sami ne bi mogli svladati tolike trave. U ranu zoru izvezla se iz gazdinskog dvorišta petora kola s koscima, da projure kroz bijele šorove,[1] kroz zelena bujna polja, do ispod šume, gdje se prostiru mirisave livade s kojom sivom kolibom, što sakriva noću konjara od rose. Čitav se dan marljivo radilo. Vrijeme bilo blago, toplo, vedro. Vjetrić puhao i šumio kroz lišće razblažujući razgaljena prsa i hladeći znoj na čelu. Sunce grijalo i gledalo na livade i kosce kao prekrasno dobro Božje oko...

Na susjednim pokošenim livadama lupale bukagije[2]... Tamo je sputana kljusad pognutih glava pasla otavu.

U podne donesoše snahe na ramenicama i u košarama raznovrsna jela: čorbe od kokošjeg mesa s rezancima, suhog kuhanog mesa, kulena trogodišnjaka[3], pogača u slatko i kiselo; osim toga vrlo tečnih pita sa sirom... Kosci posjedaju u duboke sjene širokih hrastova i stanu zalagati.

Piće reda od ruke do ruke po časnoj starosti, brkovi se otiru rukom ili otarkom iz pasa; jede se u slast.

I kose do večera. Razgovaraju se, šale i smiju. Koji je duhandžija, pripali lulu i spomene se nekadašnjeg dobrog duhana, dok se sadilo po baščama. Uvijek ljudi u selu, kad trpe u sadašnjosti, spominju se prošlih dobrih vremena.

Navečer, veseli poslije rada, okite kosci svoje okrugle crne kape crvenim kitama jagoda, gdjekoji veseljak i potcikne, i svi krenu na kolima na večeru Gavanovićima.

[1]) ulica; [2]) puto, spona, među se na noge konju; [3]) velika kobasica.

LJETO

Miriši sijeno, uz zgrbljene vrbe
potok se žuri i žuboreć zbori,
zob se uzbibana srebri na ravni,
makovo cvijeće se njiše i gori.

Šuma se uspinje gusta i mračna,
stoljetne dubove bršljan sve ovi,
nad njima modrom po prozirnom nebu
visoko vunasto oblačje plovi.

Paprat zašapta, i miris se razli,
pod njom se jagode sitne rumene,
sunca se zlato kroz lisnate krošnje
sipa na travu i duboke sjene.

Dragutin Domjanić

U LOVU NA SRNJAKA

O, taj prvi travnja! Nema lovca, koji mu se ne bi radovao, jer toga dana počinje lov na srnjake, i to lov vrebanjem iz zasjede.

Sunce je polako odmicalo k zapadu osvjetljujući punim sjajem samo vrhove staroga drveća, kad sam stigao na čekalicu u sredini luga. Najprije sam pokidao oko sebe grančice, koje bi me mogle smetati u slobodnim kretnjama i baratanju puškom, a onda sam odgurnuo nogama suho lišće i pruće i dobro ugazio zemlju.

Napokon sam jošte ovlažio prst pljuvačkom i podigao ga u vis, da ustanovim, s koje strane piri večernji vjetrić. Učinio sam to radi opreza, jer mudri srnjak napreduje uvijek protiv vjetra, budući da mu vjetar donosi različne mirise, i on se tako uklanja opasnosti. Smjer vjetrića lako se odredi, jer se na prstu osjeća hladnoća s one strane, s koje vjetrić dolazi. Tako se spustim na lovačku stolicu tik uz deblo velikoga hrasta, izvrsno zaklonjen gustom šikarom, iz koje sam neopažen mogao promatrati pred sobom prostranu ledinu, punu sočne trave. Na ovu progalinu usred šume gotovo su stalno ranim jutrom i večerom ispadale srne na pašu.

Oko mene za čas sve utihnulo. Jato vrabaca i strnadica, koje je malo prije niskim grmljem bučno žamorilo, rasteplo se nekud, uplašeno mojom pojavom. No taj muk potraja samo kratko vrijeme, jer je doskora bliza okolina oživjela prijašnjim slobodnim životom, kojim je ozvanjala i sva ostala šuma.

Sjedio sam tako mirno, kako je mirno stajao i hrast pored mene. Ni da bih tijelom drhtnuo; samo sam nemirno zvjerao očima upirući ih prema onoj strani, otkud je iz guštare na ledinu imao banuti srnjak. Moja je mašta radila, moje srce kucalo, kucalo od silne navale krvi. — Priviđalo mi se stotinu prikaza. Već sam se u duhu vidio, kako žurno koračam kući, da javim veselu novicu o svom prvom srnjaku. Uza sve ovo snatrenje ipak sam malo mislio, jer mi nisu dali osjećati. Duša mi je sva igrala od proljetne slasti, koja mi je napunila biće čudesnim i beskrajnim zadovoljstvom, kakvo sam toliko puta tražio uzalud među ljudima. A kako i ne bi? Što se više primicala večer, šuma je sve jače kucala životnim bilom, a s tim bilom rasla je i moja napetost. Nešto mi je neprestano šaputalo: Sad će na banuti tvoj srnjak! Ptice su pjevice u kosim crtama strelimice padale na počinak napinjući još jače zvonka grlašca, iz kojih je prodirala posljednja pjesma suncu na rastanku. Negdje kraj potoka krečala je lukava svraka, dok je nada mnom u visini razapetih krila kružio orao krstaš tražeći pohlepnim okom, ne bi li gdjegod uvrebao svoju posljednju žrtvu. A istom ovdje na ledini? Svud su vrvjeli večernji leptiri, male i velike mušice. Lišće bi svaki čas zašumilo, grmlje bi se svaki čas rastvorilo, a iz njegova naručja ispadali su oprezni zecovi i fazani, da opet netragom umaknu, čim bi vjetrić samo malo jače zalahorio.

Napokon se sunce izgubilo. Mrak se spuštao. Nastade borba između svijetla i tmine, i sablasnim se glasovima slavodobitno ogla-

šivala vladarica crnih sjena — noćna sova bekavica. I ja sam još uvijek sjedio mirno, kao da sam odlučio u toj samoći dočekati ponoć. Sjedio sam zato, jer je prema zapadu bilo još prilično blijedoga svijetla, a večernja zvona jošte nijesu odzvonila. I kad sam već bio počeo sumnjati u svoju dobru lovačku kob, doleti odnekud iznenada mala sjenica krunčica i sjedne mi bezbrižno na vrh puške pjevajući, što je grlo nosi. U isti mah zapraska na suprotnoj strani suho granje, i prije nego sam se mogao pravo razabrati, ispade na ledinu srnjak. Podignem brzo pušku, ali prekasno — sjenica bijaše odletjela, a ni srnjaka već nije bilo. Opazivši me izgubi se u šikari navješćujući užasnim bečanjem svoj okolini blizu opasnost.

Nije bilo druge, uzeh se lagano vraćati kući osjećajući veliko blaženstvo u duši, što nisam taj svečani prizor okaljao krvlju. Vraćah se i mišljah na onu malu sjenicu, koja je u svojoj nedužnosti sjela na smrtonosne cijevi moje puške misleći valjda, da je to bezazlena mrtva grana, i tu na izvoru smrti otpjevala zanosnu pjesmu milookomu srnjaku. Sad istom shvaćam, zašto imade toliko protivnosti u svijetu, sad istom znadem, da je poezija jača od lovačke strasti, jer me je to naučila jedna mala — sjenica!

Miroslav Hirtz

SVA JE GORA ENO BIJELA . . .

Sva je gora eno bijela
Kao čisti mramor;
Led spustio zvonka vrela,
I ušutko žamor.

Drvlje se od zime koči
Kao speto roblje;
Sve je mrtvo . . . Moje oči
Ne vide no groblje . . .

Nemoj u tom času bijednom
Klonut, srce vruće!
Sve će mrtvo — kažu — jednom
Slavit' uskrsnuće.

Đuro Arnold

BADNJAK

Trepere zvijezde s visokih nebesa,
približava se opet sveti čas,
kad zgodilo se čudo od čudesa
i grješnom ljudstvu rodio se Spas;
i svako srce sada življe kuca,
zaboravlja se svaki očaj hud,
a vani zima, suho drvlje puca,
al' topla ljubav grije našu grud.

I blago onom, tko je ima s kime
da podijeli u milom domu svom,
a siromaha dobri ljudi prime,
te na čas i on opet nađe dom;
i djetinjstva se tada sjeti svoga,
i pomisli na izgubljeni raj,
na dobru majku, oca rođenoga,
i na oku mu blisne suze sjaj.

A svjećice na badnjaku trepere,
i čeljad sva već pjeva u sav glas:
Zasinula je zvijezda nove vjere,
i grješnom ljudstvu rodio se Spas!
A dječica u badnjak samo gleđu,
Na usnicah[1] im blažen titra smijeh;
Veselje muti glavicu im smeđu,
I još ne znadu, što je jad il' grijeh.

I s tajna milja nježi mi se duša,
Poletjet' želi k nebu u taj čas;
Al' već na zemlji vidi raj i sluša:
»Svim dobrim ljudma rodio se Spas!«
U Svevišnjeg dobrota je bez mjere,
Nek u njoj bude oslon vam i štit:
I tko god ima ljubavi i vjere,
Taj mora jednom sretan, blažen bit!

August Harambašić

[1]) na usnicama

ALJOŠKA

Kišilo je. Krupne kapi odskakivale su mutne iz lokvica, nastalih na ulici, i sve više zamućivale prozorčić podzemnoga stana. Mali Aljoška nije mogao više gledati kroz prozor, a to mu bijaše jedina razonoda, jer u tome podzemnom stanu nije imao ni igračaka, ni slikovnica. Dolazio mu samo Vanja, sin susjedice, koja ga je nadzirala za vrijeme, dok mu se majka nalazila na radu.

Posljednji put dune Aljoša u staklo i obriše ga sitnom rukom, kako bi s njega odstranio blato; vidio je, da tako radi i majka; onda je sišao sa stolice i povukao se u kutić svoje sobice.

Tama je sve više nadolazila. Izvana nije u sobicu dopirala nikakva buka, jer je kuća, u kojoj je stanovao Aljoša sa svojom majkom, bila na kraju grada. Samo je po prozoru kuckala kiša.

Tako povučen u kutiću svoje sobice Aljoša se sjetio majke. Ona je dolazila kući kasno noću, pa joj on nikada nije mogao da zaželi »Laku noć«. Mjesto nje donosila mu uveče hranu Vanjina mati, i ona ga uspavljivala. A ruke u te žene bile su teške, i kad bi mu njima prolazila po obrazima, osjećao je, koliko su hrapave. Glas je u nje grub, a kad psuje Vanju, samo viče i viče...

Uspoređujući Aljoška svoju majku s Vanjinom postane mu u duši teško, i on zaželje, da ga pomiluju majčine nježne ruke, da ga zagolica njezina crna kao svila mekana kosa i da mu zapjeva tihano: »Spavaj, dijete moje, spavaj!«

U tim mislima nađe ga Vanja, koji je stigao sav prokisao. On je zapalio svjetiljku na zidu i na prazan stol postavio kruha i nešto sira.

— Aljoška, hajde da večeramo! rekao je — Onda će mi doći majka pa će te spremiti spavati!

No Aljoška nije se maknuo s mjesta. Modre mu oči bijahu široko otvorene i čudno se sjahu. Vanja ga začuđeno gledao.

— Hajde, Aljoška, već je kasno... Majka će sada doći... Psovat će te... Aljoška...

I snažan dječarac Vanja prisluhnu nečemu. Učinilo mu se, da čuje majčine korake. Uplašena pogleda zagleda se u vrata. Ništa, nitko nije dolazio. To je samo kiša nekoliko puta snažno udarila o prozorčić.

Onda se Aljoška digne, pristupi Vanji, položi povjerljivo svoje ručice u njegove ruke, a glasić mu zazvoni poput srebrnoga zvonca u tišini studene sobice.

— Vanja, odvedi me mojoj mamici! Hoću da je vidim!

— No... kušao se oduprijeti Vanja.

— Povedi me!... Mama mi je obećala pravo psetance. Donese li, darovat ću ti to psetance, samo me odvedi mamici!

Iskušenje bijaše za Vanju veliko. Psetance! Bijelo, kovrčaste dlake, psetance, kakvo vode sa sobom u šetnju gradske gospođe! Takvo psetance on već odavno želi. I ne razmišljajući mnogo povede Aljošku sa sobom. Kišilo je sve jače. Ulice su bile posve prazne. Dva dječarca stisnuti jedan uz drugoga koračali su tamnom ulicom prema svijetlome središtu grada.

Sat kasnije potpuno prokisli zastadoše ispred neke kavane. Vanja ostavi tu ispred vrata Aljošku i vrati se kući. Nesigurni mu koraci odavahu strah, kojim se vraćao, i sve ono, što ga kod kuće čeka. Ništa, za psetance, bijelo i kovrčastom dlakom prekriveno, on će sve pretrpjeti.

Po golemim kavanskim prozorima bile su spuštene zavjese, no za sreću Aljoškinu na jednome prozoru nije zavjesa prekrila jedan ugao stakla. Tu Aljoška prisloni lice uz staklo i zagleda se u kavanu. U početku nije mogao ništa jasno razabrati. Bio je suviše uzbuđen, da bi mogao sve mirno promatrati. No malo po malo otrese se uzbuđenja. Vidio je: sjede oko okruglih mramornih stolova ljudi. Puše i razgovaraju glasno. To ga smete u prvi čas, jer nije bio vičan glasnome govoru. No kad zapazi majku, koja obilazi stolove sa služavnikom u ruci, prođe ga strah, i on zaboravi na sve...

O koliko mu se pričinila malenom u bijeloj pregačici! A koliko bijaše samo lijepa! Jako, gotovo sunčano svijetlo, što se razlijalo po prostoru s golemih električnih svjetiljaka na stropu, prosulo se po njenoj kosi poput zlata. Topao, zagušljiv kavanski uzduh nahukao joj po obrazima rumenilo, a oči su joj sjale i blistale. Aljoška je pače vidio i medaljon, u kome je majka nosila uokvirenu sliku njegova tatice. I obuze ga tolika radost, da je u času, kad mu se majka približila mramornome stolu, što je bio smješten tik do prozora, izgubio svaku strpljivost i viknuo:

— Mamo, mamice, mamo!

I sad se dogodi nešto neočekivano. Služavnik u ruci njegove majke zaljulja se, nagnu i čaše napunjene kavom padoše na pod...

Ujedamput netko gotovo u neposrednoj Aljoškinoj blizini povika:

— Ah, ti nespretno čeljade! Ako nisi sposobna za konobaricu, onda ostani kod kuće! Razbila si mi najljepše čaše i još si poprskala kavom hlače gospodinu!

Bijedna žena stajala je posvema blijeda i smetena.

— Oprostite, šapnula je zbunjeno, oprostite, uistinu nisam htjela ...

U srcu Aljoškinu skupi se toliko boli, da se nije mogao suzdržati, već otvori teška kavanska vrata i uđe u kavanu. Nitko nije zapazio, kako se probio do surovoga čovjeka, koji je već sjedio za blagajnom, i kako je podigao ručice prema njemu sav uzrujan, pa povikao glasom, kakvim on nikada to tada nije govorio:

— Čujete li, gospodine, ne psujte mi majčicu. Ona nije kriva. Ja sam je zvao ... Ja sam krivac ... Ne psujte je, čujete li, inače ...

Aljoška nije dovršio. Dvije nježne ruke podigoše ga visoko, topli zagrljaj zagrije mu slabašno tijelo, bezbroj poljubaca osuši mu mokru kosu, a sretan smiješak raspirši mu tešku bol.

Onda se čovjek, koji je sjedio za blagajnom, približi majci i djetetu.

— Oprostite! rekne majci, a djetetu pruži velik mliječni kolač. Dijete mu okrene lice, samo da ga ne mora gledati i grčevito stisne prste, da ne primi dar ...

Kad su se o ponoći vratili kući majka i Aljoška, kiša je prestala. Na kraju grada šumila je po grabama voda. Majka je dijete pritisnula uz grudi, grijala ga dahom i nešto mu govorila. Teško je bilo razabrati što, no bilo je jednako toplo kao i majčin naručaj.

— Aljoška, moj mileni, ponio si se kao pravi plemić. Tako bi se ponio i tvoj otac, da je živ. Dostojno si obranio čast svoje majke, koja osim tebe nema nikoga, tko bi je zaštitio u svijetu. O, koliko ti zahvaljujem, Aljoška, koliko ti zahvaljujem!

Kalina Malina

BOŽIĆNA PRIČA

I.

Tako je živjelo dvoje djece, brat i sestra.

Bratu bilo osam godina, a sestrici sedam. A bijahu veoma nesretni i veoma siromašni, jer ne imađahu roditelja u životu. Otac je prije više nedjelja išao čuvati vlastelinsku šumu, jer je bio lugar

kod moćnog i bogatog grofa. U šumi je bilo jezero, a kako bijaše oštra zima, površina se jezera sledila, te se led pod lugarevim koracima prolomio, a jadni lugar potonuo i utopio se. Dva ili tri dana kasnije nađoše nad rupom u ledu lugarova psa, a uz psa pušku i lugarov šešir. Kad su ženi saopćili nesreću, puklo joj je od očajanja i nesreće bijedno srce.

Tako ostadoše djeca sama — hraneći se tek od milosrđa u selu, a inače zajedno s očevim psom držahu se lugarske, sad već puste i hladne kućice. Samo na Badnje veče nije im se dalo da ostanu sami u tamnoj i neugrijanoj sobi. I ako je bila strašna zima, snijeg visok, da im je dopirao do pasa, ipak iziđoše napolje, a stari im se pas pridružio. Nadahu se, da će se možda gdje sastati s Božjim djetetom, o kojem im je majka svake godine toliko pričala, a mali dječak sjećao se također, da je prošle godine s ocem bio te večeri u grofovskom gradu pa tu vidio božićno drvce — krasno, krasno, da je još dugo i dugo poslije o njemu snivao.

II.

Idu oni tako putem prema dvorcu dršćući od zime i straha.

Mala sestrica gotovo nije mogla više disati, a od suza jedva je štogod vidjela, pa je brat morao, onakav malen i slab, kakav je bio, svaki čas uzimati sestru i nositi je, duvati joj u ozeble ručice i obećavati joj sto i sto slasti, što ih čekaju u dvoru. Ali napokon i on sustane, te bi već više puta najvolio da sjedne u snijeg i da malko otpočine, da nije bilo starog psa, koji bi veselo stao pored njih skakati, mahati repom i lajati, kao da im govori: — Nije više daleko, hajde, hajde samo — a ako bi djeca ipak zaostala, onda bi mu se lavež pretvorio u grubo zavijanje, čak bi i zube pokazivao. Ne, djeca najzad ne mogu dalje. U taj se čas odnekle nađe treće dijete, isto tako sitno, slabo, no bjednije odjeveno, pa u toj strašnoj zimi bosonogo i bez šešira. Krasna njegova glavica bila je zaštićena tek njegovom dugom gustom kosom.

— Kamo idete? — upita nježnim i bojažljivim glasom.

— Ah — a ti si bos! — rekne mala djevojčica.

— Jesam, jesam, plačljivo odvrati strano dijete.

— A znaš šta? — rekne brat djevojčici. — Ti i onako ne možeš više ići, pa ćemo dati tvoje cipele njemu; tebe ću nositi ja, a on će mi pomagati. Hoćete li, djeco, tako?

I djeca se tako sporazumiju pa odsad hodahu mnogo lakše pod vodstvom staroga psa i dođoše pred grofovski dvor.

III.

Izvana se već na jasno rasvijetljenom prozoru vidjelo golemo božićno drvo, ukrašeno svakojakim bogatim darovima, slatkim voćem, zlatom i srebrom.

Djeca se nekako kradom ušuljaju u dvor, prođu neopaženo toplim hodnicima, nađu se napokon u dvornici, gdje je bilo božićno drvo, a oko njega grof, grofica, grofovska djeca i sva sila gostiju u sjajnim odorama. U prvi čas nitko nije opazio djecu, koja se ne mogahu načuditi bogatstvu i drveta i darova; bilo im je samo čudno, što grofovska djeca promatrajući ih jedva se i nasmiju.

— Oh! — kako bih ja sa svojom sestricom bio sretan, da samo deseti dio od toga dobijem, — spomene lugarov dječak tiho pred stranim djetetom. Ono se blaženo nasmiješi, no odgovoriti više nije moglo, jer u taj čas opaze gospoda tuđu djecu, onako razderanu i siromašnu, da su svi viknuli od užasa.

— Što vi, cigančadi, vi, deriščadi, ovdje radite? — bijesno krikne grof i dozove sluge, da otjeraju djecu.

— Grofe, mužu, umiri se, umiri se! — molila ga grofica.

— Odmah ćemo ih otpremiti, ali vidiš, kako su poderana, valjda i gladna, a Badnje je veče; dat ćemo im štogod odijela, a sluge neka ih odvedu dolje k služinčadi, pa će se nahraniti.

I grofica ne čekajući, šta će grof reći, pojuri u kut, gdje nađe još dva tri svežnja odjeće i cipela za siromašnu djecu, dade djeci, ne sama, već po sluzi, kojemu naloži, da djecu izvede iz dvornice.

— Hvala, lijepa hvala! — javi se uto dugovlaso strano dijete.

— Evo moja dva druga, pa i ja — ah — da nam je štogod od — eno — tamo — od onih krasnih igračaka i slatkiša!

— Što? Što? — u čudu reknu i grofica, i grof, i cijelo društvo, a grofovska djeca vikahu: — Ne, ne, od toga ništa, to je naše! — Dakle toga biste htjeli! Nije to za vas! Gle ti njih! Budite sretni, što vas sačuvasmo od zime, nahranismo od gladi, a ne još da i to dobijete!

I stanu u bjesnilu grof i gosti njegovi gurati siromašnu djecu iz dvornice, a grofica brzo otvori prozor, da vonj siromaštva iziđe iz sjajne odaje. Djeca plakahu, no nitko od društva nije im se smilovao, već ih otjeraše gladne iz dvora.

IV.

Na dvorištu čekao ih pas, pa mu se djeca plačući i zazivajući roditelje svoje predadoše opet, da ih on vodi.

Slijedili su njegov trag. On pak zakrenu k šumi. U prvi mah brat i sestra se zaplaše od duboke tmine među visokim tamnim jelama i borovima. No strano ih dijete umiri. I dok je još u riječi bilo, pokaže se na nebu mjesec; svjetlost njegova prodiraše kroz granje stabala, i gle, — dječica se gotovo ne mogahu dosta nadiviti krasoti, što im se očima prikazivaše.

Ne jedno božićno drvo, kao u grofovskom dvoru, već na stotine i na hiljade njih stajalo je tu pred njima, nakićenih biserjem, srebrom, alemima.

I stigoše do jezera. Tu opet gledahu u modrim valovima zvijezdu do zvijezde — ah — divota! Pas je sio na brijeg i gledao u vodu, a djevojčica polegne kraj njega.

— Ah, da dođe k nama Božje dijete! — šapne mala sestra bratu.

U taj čas strano dijete stigne, i gle! Ono nije više poderano i bijedno. U anđeoskoj, krasnoj, bijeloj odjeći stoji pred njima. Okolo divne glave sja svijetao kolut. Ruke mu sjaju kao zvijezde. A mjesto one šume — gle! — sjajan, od bijela mramora sazidan kraljevski dvor, nakićen zlatom, srebrom i dragim kamenjem, sav rasvijetljen plamenom od zvijezda i sunca, a iz širom otvorenih vrata i iz prozora struji ugodna toplina i miris tamjana.

Iz dvora lete anđelići; na zapovijest stranoga djeteta nose djecu u krasne dvorove, pa tu najprije maloj sestrici obuvaju na bose nožice zlatne cipelice. Onda i nju i brata odijevaju u sjajne odore, sasvim nalik na anđeosku odjeću stranoga djeteta.

— Zar si ti Božje dijete?

— Jest, ja sam Krist. I jer ste se smilovali jednom poderančetu i dali mu, iako i sami u krpama, čak i svoje krpe, jer ste sirote, gladne i bose, eto ulazite u carstvo nebesko, da Badnje veče slavite u nebu.

V.

I sad su djeca došla pred nebesko božićno drvo, lijepo i sjajno, kako to može biti samo u nebu, i kojemu drvo u grofa ne bijaše ni sluga. Pa kad su primili iz ruke samoga Krista darove, jedan ljepši od drugoga, i kad ih je sveti Petar napojio i nahranio — sve u društvu Božjeg djeteta — onda — ah — onda, evo, opaze svoje

drage roditelje, ne više jadne, napola gladne grofovske sluge, već kao anđele odjevene i blažene. I djeca ostadoše gore u nebu pokraj svojih roditelja i drugih Božjih ugodnika igrajući se često i često s Božjim djetetom.

U šumi pak, na mjestu, gdje su počinuli, nađoše ljudi tek otrcanu i jadnu njihovu odjeću, pa se rasprostr'o glas, da su ih vukovi pojeli. A na nebu od onoga vremena opaziše ljudi, da se vije mliječna staza, što nije ništa drugo, nego onaj snježni put, kojim je Božje dijete prolazilo s lugarovom djecom od grofovskog dvora do jezera u šumi.

A pitat ćete, što je s grofom, groficom i grofovskom djecom? Bog ih je kaznio, jer su otjerali siromašnu djecu s Božjim djetetom. Umjesto srca stvorio se svakom kamen, što ih je sav vijek strašno mučio, a od slatkiša, što ih ne dadoše djeci, tako im želuci narasli i proširili se, da nijesu nikada bili siti, a ipak ne mogoše s apetitom[1] jesti, pa se najposlije, bolesni i jadni, odseliše iz dvora, koji ostade pust, i naskoro se u njemu nastaniše zmije i sove.

Ksaver Šandor Đalski

---

[1] têk

NA SILVESTROVO

S t a r a   g o d i n a:

Ja sam, djeco, stara, nemoćna sirota.
Eto me na koncu mučnoga života.
Još par sitnih sati, pa me više nema.
Godini se staroj danas ukop sprema.

Što se ljudi danas toliko vesele?
Zar mi možda konac što skorije žele?
Jao! Jao meni! Starost vam je tuga,
a današnja mladost starosti se ruga.

N o v a   g o d i n a:

Što naričeš, bako? Došlo ti je vrijeme,
da s ramena starih skineš teško breme.
Već te čeka tiha, osamljena raka.
Pođi, već je vrijeme, zemljica ti laka!
Ukop će ti noćas bit nadasve svečan.
Muzike će svirat za pokoj ti vječan.

S t a r a   g o d i n a:

Tko si, dijete? Vidim, da si mlada.
Odakle se javi na vratima grada?

N o v a   g o d i n a:

Godina sam nova kraj tvojega odra,
vesela i mlada, rumena i bodra.

S t a r a   g o d i n a:

Blago tebi mladoj, a meni je poći
još prije svanuća, još u ovoj noći.

N o v a   g o d i n a:

Svečan doček noćas pripravlja se meni,
a posljednja počast tvojoj uspomeni.

S t a r a   g o d i n a:

Ako sreće nosiš, zadovoljstva više
nego što u mome ljetopisu piše,
ne ću žalit bolna, što za vazda krećem.

N o v a   g o d i n a:

Ja se mlada nadam uspjehu sve većem.
Mislim, da će ljudi čast mi velju dati
i da će me vječno znamenitom zvati.

S t a r a   g o d i n a:

Mladost nije skromna. Pazi, dijete, stoga,
jer nas povijest sudi pravedna i stroga.
Bilo zlo il dobro, ja sam svoje dala,
tek nezgodna svaka prerana je hvala.

N o v a   g o d i n a:

Zbogom, stara bako, zloguka i siva.
U mene je mladost i vjera još živa.
Čvrsta vjera vazda čuda velja stvara,
kad je s njome snaga mladenačkog žara.

S t a r a   g o d i n a:

Ta današnja mladež ne shvaća nas stare,
za nauke naše mladi malo mare.
Zbogom, dijete moje, ja idem put groba,
ne shvaćam ja više ovo vaše doba.

Tomislav Prpić

VRANDUK

Kruna svih čarobnih slika raspojasane prirode u Bosni svakako je, još prije Zenice, okolica Vranduka, muslimanskoga sela sa željezničkom postajom istoga imena. Nikada ne ću zaboraviti krasnoga vrandučkog klanca. Nitko nije još onuda prošao, a da se ne bi sa zanosom sjetio i spomenuo divnoga toga kraja. Vranduk ostavlja u svačijem srcu radi svoje zanimljive okolice trajnu uspomenu. Kod Vranduka su se gore tako natiskale, da si je i onako izmučena Bosna preko kamenja uskim gudurama jedva našla prolaza. Tu stvara Bosna velik i veoma zavinut luk, da obađe odlomak visoke Željetve, tvrdu pećinu preko 500 metara visokog Vardišta. Željeznica s jedne, a kolna cesta s druge strane utisnute su ovdje u strme hridi.

Selo Vranduk, ispod kojega ovija rijeka, put i željeznica, podiglo se na 487 metara visokom, strmom i pustom kamenitom obronku nad rijekom Bosnom. Drvene, siromašne kuće ponamještene su čudnovato po brijegu, da misliš, sad će se na srušiti. Samo iz gdjekojega dimnjaka vidjeli su se tragovi dima. Inače je bilo svuda pusto, nigdje živa stvora. Niti da bi provirilo koje čeljade kroz uske prozore onih jadnih kuća, kamoli da si mogao koga opaziti u pretijesnim dvorištima ili pred kućom.

Kolna cesta, koja vodi lijevom obalom, nije pod selom Vrandukom našla mjesta uz obalu. Vješti su je graditelji morali izvesti kroz tvrdu pećinu ispod samog sela. Stoga je ondje prokopan lijep i velik prorov (tunel) za kolni promet. Nad prorovom se uzvisuju hridi, a na njima sjede poput umorenih tužnih ptica siromašne i mrtve one kuće sela Vranduka. Vide se i ostatci stare tvrđe s tornjevima.

Vranduk je i u povijesti Bosne zbog svoga osobito prirodnog položaja vrlo znamenit. Od njegove se kršne stijene toliko puta lomilo sjajno oružje. Za bosanskoga zaposjednuća godine 1878. nije se oko Vranduka zbivalo ništa osobito. Svakako ostaje Vranduk sa svojom značajnom okolicom najzanimljivijim krajem u dolini Bosne. Tu se priroda baš razigrala i kadra je razdragati svačiju dušu, koja je spremna razmatrati divne čare prirode.

Kakva tri kilometra od Vranduka uz cestu sagrađen je turski spomenik — grob, kojemu dolaze mnogi muslimani na zavjet. Pričaju stari ljudi, da ondje leži više Turaka, koji su pali braneći Vranduk protiv princa Eugena Savojskoga. Drugi opet pričaju, da je ondje grob nekoga pobožnog Turčina. Njemu je dao gospodar grada Vranduka odsjeći glavu zbog neke tobožnje krivnje. Turčin, budući nekriv, da je u onaj čas uhvatio svoju glavu u ruke i trčao s njom do onoga mjesta i tamo tek pao mrtav; stoga da mu je podignut spomenik.

Vranduk je posljednja postaja do Zenice. Parni stroj ne potroši mnogo vremena, i putnik ugleda posve novi kraj, krasno zeničko polje, u kojem se raširio grad Zenica.

Julije Kempf

FEREDŽUŠA[1]

Ferèdžuša zvaše se češma[2] u podzidu džamije Hadži Hasana Buzadžića na Logavijinu sokaku.[3] Ova česma ubraja se među ljepše građevne spomenike grada Sarajeva. Česma je zidana od tesana kamena, s kamenim koritom. Tekla je do 1890. Nešto kasnije nestalo je korita. Kako je podzid džamije bio slab i da se zbog toga ne bi džamija srušila, sazidan je 1933. novi zid, a tako je za nj zapala i Feredžuša.

Rijetke su džamije, o kojima ima toliko priča kao o Buzadžićevoj džamiji. I o imenu ove česme predaja kaže, kako je Buzadžić sagradio džamiju bez česme, pa iza toga otišao na hadž.[4] Kad se povratio kući, donio je još toliko novaca, da bi mogao sagraditi ili skrojiti ženi feredžu. Kako je to ženi rekao, ona se odrekla feredže, a Hadži Hasan sagradio česmu, koja se prozvala Feredžuša. Ako ova predaja odgovara istini, onda ovakvoj zaista rijetkoj ženi svaka čast!

Hamdija Kreševljaković

[1] feredža, ogrtač, plašt, kabanica (ženska); [2] čèšma, drugdje česma; [3] ulica; [4] hodočašće.

USPOMENE IZ BOSANSKIH ŠUMA

Iz lijepe i slikovite doline rijeke Bosne od mjesta Zavidovići odvaja se uska dolina rijeke Krivaje. Uz tu bistru rijeku, koja protječe kroz sjenovite šume, izgrađen je kolosjek male šumske željeznice, koja poput crne zmije puzi uz teška stabla u dubljinu bosanskih šuma.

Careva Ćuprija je mala postaja na Krivaji i okružena gorama i šumama tako, da čovjek, kada tu stigne, ne zna na koju bi se stranu okrenuo i kuda bi pošao iz te šumske doline, koja je slična dubokom koritu.

No s malo raspitivanja na postaji može se lako naći staza, koja vodi šumom uzbrdo u planinska sela.

Za dva sata hoda i penjanja uzbrdo tim putem, koji je zapravo trag nekoga bivšeg vojničkog puta, iziđe čovjek iz šume u nešto otvoreniji kraj sela Jelaške. To je rodno mjesto književnika Matije Divkovića. Maleno selo smjestilo se podno planine Sjekire (oko 1000 m) na visini od 700 m i podijelilo se u katolički i muslimanski dio, koji leži nešto podalje od prvoga.

Na nešto istaknutijem mjestu nalazi se seoska crkva. No ne crkva u našem smislu. Jednostavna kuća, koja je građena od drva kao i svaka druga kuća tog sela, tek nešto veća. Ispred nje, na samom rubu kosine brda, cvate gusta lipa. Ona služi ujedno i kao toranj crkve. Na njenu granu, koja je poduprta drvenom gredom, obješeno je crkveno zvono. Podalje od nje stisle se ostale bosanske kućice.

Zaista se isplatilo uspeti iz doline i probiti se kroz šume do tog planinskog sela.

Staro je to selo. Bogzna kada su nikle prve kolibe na tom mjestu. Vjerojatno još u srednjem vijeku. Čuli smo, da to selo posjeduje starih zaboravljenih spomenika u svojoj okolici. To nas je ponukalo, da zađemo onamo i da upoznamo život i običaje tih ljudi iz dubokih šuma.

Selo se zavjetovalo, da će podići crkveni toranj. Na Ilijindan trebala se obaviti posveta temeljnog kamena. Taj je trebao biti donesen sa starog zapuštenog groblja, koje se nalazi u šumici podaleko od sela. Dabome, da smo i mi htjeli prisustvovati toj svečanosti.

Bilo je predveče Ilijindana.

Pred crkvom bilo je živo. Muškarci katoličkog dijela sela skupljali su se, da odu zajedno na staro groblje, odakle će prenijeti kamen temeljac u selo. Doskora je krenula iz sela povorka muškaraca uz zadnje trakove danjeg svijetla.

Za neko vrijeme hodanja stazom stigli smo do šume. Tu se nalazilo staro groblje. Dobili smo nekoliko luči u ruku i poput ostalih zapalili ih, jer je tu vladala duboka tama, i zašli u grmljem obraslu šumu, u kojoj su počivali stari predci toga kraja.

Dok su seljani tražili prikladan kamen i spremali nosiljku za nj, dotle smo se mi upustili u potragu za starim bogumilskim spomenikom, koji se tu morao nalaziti.

Poput krijesnica razišla se povorka šumom. Nas troje smo se također razišli u različnim smjerovima i prigibali se pod svaki grm, prevrtali svaki kamen i nadgrobni spomenik, obilazili svako stablo, ne bismo li našli kakvu starinu.

Neobično je izgledalo kretanje luči u tami kao i dozivanje pojedinaca u gustoj šumi. Tupo su se odbijali ljudski glasovi od debelih stabala, koja su pod sobom krila ljudske kosti.

Udaljili smo se od ostalih i izašli u dio potpuno obrašten grmljem. Svaki grm smo pretražili i već smo se umorili i htjeli odustati od daljeg traganja, kad li se pod jednim razmaknutim grmom pokaže sivi kamen pokriven mahovinom. Prinijeli smo mu nekoliko luči.

— Jest, to je:

U kamenu je bio uklesan jedva vidljiv križ. S jedne strane križa mjesec, s druge sunce. Spomenik iz bogumilskih vremena.

Ostali natpis bio je pisan bosančicom, pa ga nismo mogli pročitati. Bili smo neobično zadovoljni, što smo vidjeli taj gotovo pet stotina godina stari spomenik, koji leži zaboravljen u šumi na svim vremenskim nepogodama, a ipak se ne da pobijediti od prirode i svojim prisustvom potvrđuje već davno postojanje tog sela u zabitnom dijelu Bosne.

Tek što sam stigao da prepišem sa spomenika staro bogumilsko pismo uz svijetlo luči, dopre do nas zov seljana. Oni su međutim našli kamen i uredili nosila od granja.

Stigli smo brzo ispod tamnih grana šume i priključili se dugoj ognjenoj zmiji, koja se sablasno vijugala i kretala zabitnom bosanskom planinom noću iz šume u selo između tihih tamnih livada.

Na ulazu u selo dočekala je tu sablasnu plamenu povorku slična povorka žena i djece, koja su također držala u rukama plamene luči i glasno pjevala. Sada su se i muški glasovi pomiješali u crkvenu pjesmu pjevanu narodnom melodijom. Sa svih lica održavala se velika pobožnost. Cijela se povorka uputila u crkvu, gdje je obavljena posveta.

Idućeg dana bilo je narodno proštenje. Tu smo imali prilike vidjeti slikovitu narodnu nošnju tog kraja i upoznati dušu seljana kao i njihove pjesme i plesove.

Popnemo se na Sjekiru iznad sela i promatramo divan sklad dolina i gora širom Bosne, skladnost goleti i šuma, koja je u tom dijelu Bosne neobično privlačiva. Nismo mogli shvatiti neobične narodne pjesme, koje se u selu i na tim planinama s mnogo žara pjevaju, a koje su jedinstvene i značajne za taj dio Bosne.

Neobična prijaznost i otvorenost seljaka, koju su pokazivali prema nama đacima kao i čari toga šumskog gorskog kraja, zadršaše nas do kasno u noć na svježem zraku. Tek kad je u selu zavladao potpun mir, zavukli smo se i mi u sijeno na župnikovu sjeniku.

Još dugo sam, iako duboko zakopan u sijeno, gledao pred sobom divnu sliku zalaza sunca, krasnih šuma i planina. U ušima su mi zvonile neobične pjesme gorštaka, koje su odraz teške i žilave borbe sa sudbinom, koja kruto šiba ovog čovjeka. On tu borbu stoljećima vodi duboko u planini i šumi ostavljen od ostalog svijeta...

Srećko Vatovec

BAJRAM

Može čovjek i zaboraviti koješta iz djetinjstva, ali mu ostanu neizbrisiva sjećanja na svetkovine, koje su ga u djetinjstvu oduševljavale.

I ja se tako dobro sjećam naših Bajrama. Sve bi nas majka, lako joj duši bilo, izmila ranom zorom, iščešljala naše svilene kose, obukla, nama muškima čakširice i fermene, a djevojkama dimije i ječerme preko svilača košulja. Ali meni su u pameti bolje ostali Kurban-Bajrami od ramazanskih. Najviše radi kurbana. Kad bi otac, duši mu raj bio naselje, izveo najprije svoga vitorogog ovna, a Mušan Trbonja ga povalio i sputao mu noge, da se ne koprca, mi bismo se izmakli i izdaljega gledali, kako očev svijetao nož blista na ranom suncu, što se kroz granje proveralo do naših svilenih i čohanih oprava. Pa bi se onda sagnuo nad ovna, i u nama bi se, makar da smo se istom vidjeli iznad zemlje, srce steglo i na čas življe udaralo, kad bi otac, pun vjere, spominjao Božje ime i veličinu. Mi bismo se sašaptavali: »Sad ovan vidi zlatni nož pred očima.« A otac bi samo jednim odlučnim kretom prerezao grkljan ovnu, prekinuo moždinu u vratnom kralješku, a kako je bio lake ruke, ovan bi odmah bez trzaja umro, i zacaklila bi mu se zjenica kao jakut. Ja sam tada

išao u mekteb i znao sam, da je to žrtva, da je to uspomena na čas, kad je Bog poslao Ibrahimu ovna, da ga žrtvuje mjesto sina Isaka. I ovan je bio žrtva za život i slobodu čovjeka.

Pa bi otac poklao ovnove materine i naše, za svako dijete po jednog, i mi bismo jedva čekali, kad će ovnove sadrijeti, da dobije svaki od nas desni bubreg od svoga ovna, da ga onda pržimo na ugljenu.

Alija Nametak

KAKO JE MUHAMED POTICAO NA JUNAŠTVO

Uoči jednoga okršaja s ljudima iz Meke naloži Muhamed svojima, da miruju, dok on ne dade znak za navalu, pa doda: »Svi oni, koji umru danas od rana, što će ih sprijeda dobiti, ući će u raj«. — Jedan mladić, koji je baš taj čas jeo datulje, baci ih na zemlju rekavši: »Da uđeš u raj, ne treba dakle ništa drugo nego da se dadeš ubiti«. Povuče mač, zaleti se na neprijatelja i nađe smrt. Muhamed osta pobjednikom.

LUTKA

Dvije seke brata ne imale,
Brata vile iz bijele svile:
Sitni zubi od sitna bisera,
Crne oči mrka murećefa,[1]
Bijelo lice od bijele artije,
Obrvice s mora pijavice.
Kad su sestre brata napravile,
Onda stale pa se Bogu mole:
»Daj nam, Bože, da nam progovori!«
Samome se Bogu ražalilo
Te on posla svojega anđela,
Svojijem ga duhom zadahnuo,
Te sestrama bratac progovori.
Najprvo je vode zavikao:
»Dajte, seke, studene vodice!«
A sestre su bratu govorile:
»Ustan, brate, pa se napij vode!«
Usta bratac pa se napi vode,
Pa je onda sestram govorio:
»Hajte, seke, u polje zeleno,
Da beremo rumenu ružicu.«
Te su s bratom u polje otišle
I sjedoše pod žutu naranču;
Svaka krasne pjesme ispijevaše
I u svakoj brata pripijevaše.
Al' iz trave nešto progovara:
»Crna zemljo, što s' se podignula
Bez sazdanja[2] Boga istinoga?«
Od sestara nijedna ne čuje,
Već to čuje mlađani Ilija
Pa sestrama tiho progavara:
»Glete, sestre, nebu pod oblake,
Kako soko nosi prepelicu!«
To se one jadne prevariše,
Pogledaše nebu pod oblake,
Kako soko nosi prepelicu.

Što je zemlja, ode u zemljicu,
Papir osta na travi zelenoj
I bijela svila savijena.
Nesta brata među sestricama.

Narodna pjesma

---

[1] crnilo, tinta; [2] stvaranje.

U ILIDŽU I NA IZVORE BOSNE

Kad nas je već nekoliko dana pozabavilo »šeher«[1] Sarajevo, nijesmo smjeli, a da ne posjetimo bisera njegova, Ilidžu i izvore Bosne.

Nedjelja je po podne. Sunce žeže, a znojna se svjetina žuri kao na jagmu, da ne zakasni na vlak, koji kreće prema zapadu Sarajeva, u Ilidžu. Pa kad bi i zakasnio tko, lako mu za to, jer u ljetno doba polazi više vlakova na dan, a osobito svecem, tamo u idiličnu[2] onu okolinu, što je pukla oko Željeznice i Bosne, a na podnožju visokoga Igmana.[3] No ipak i staro i mlado hrli, da što ranije dođe u one kupališne perivoje i da što dulje probavi ondje, gdje ih iza buke i meteža gradskoga pozdravlja vesela priroda i vesela svjetina.

Moj prijatelj i ja lagano smo koračali uz Miljacku[4] razmatrajući šarenu sliku svijeta svake vrste. Sve su glavnije ulice pune, a osobito one, što vode na željezničku postaju. Pa to nije ni čudo. Svatko želi odmora, bogataš promjene, siromah zabavice iza mučnoga rada od nedjelje dana.

Jedva se uspnemo na prepunjenu uličnu željeznicu (tramway), eto nas na željezničkoj postaji. Tu smo se već vozili u društvu još dvojice znanaca ostavljajući iza leđa živahno Sarajevo. Lijevo nam je bila Miljacka, koja vijuga milovidnim onim poljem. Tu su se u blizini namjestili mnogi lijepi ljetnikovci, vrtovi i voćnjaci, da ti zaslade vidike kroz uske željezničke prozore.

Izmjenična ta slika ne traje dugo, jer za 20 časaka staje parni stroj kod postaje Ilidže. Tu je odmah zgrada, u kojoj je gostionica, odakle možeš pregledati svu slikovitu okolinu. Najprije će ti se tu oko zaustaviti na krasnim, sasvim novim, zgradama. To su udobna svratišta ili hoteli, a dalje lijepe kupališne zgrade, koje svojom

unutrašnjom uredbom ne zaostaju ni za kupalištima svjetskoga glasa.

Između hotela i oko kupališta prostrli su se prekrasni zeleni sagovi, umjetno gojene ledine. Tu su se razgranale u skladnim oblicima vijugaste staze, a oko njih se kao s neba razasulo šareno cvijeće. Umjetna ruka vrtljarova stvorila je tu divno boravište za raznoliko općinstvo, za domaće i strane, koji se u taj perivoj tako rado navraćaju. Uređene su tu i krasne dvoredice, koje će, kad se stabla bolje razviju, kud i kamo više poljepšati čitavu dražesnu okolicu.

Danas nema stranca, koji bi došao u Sarajevo, a da ne bi posjetio Ilidže. Što se samoga kupališta tiče, bilo je ono već u najstarije vrijeme, jer se znade, da su ga poznavali i stari Rimljani. Znade se, da je uljudba rimska bila na visokom stupnju. I ostatci rimski, koji su nađeni u okolini Ilidže, jasno nam svjedoče, da su znali Rimljani kupališta i te kako cijeniti i uređivati.

I za turskoga gospodstva uzdržavala se Ilidža, te su je mnogo upotrebljavali. Razumije se, da je tada sve bilo posve jednostavno i da nije bilo nikakovih uređenih zgrada za udobno kupanje. Zna se i to, da je tek godine 1866. Omer-paša dao sagraditi veliku gostionicu ili han, gdje bi mogli stanovati odličniji ljudi, koji bi se došli kupati. Dakako, da je to danas posve drugačije. Uvidjelo se, koliku bi cijenu moglo imati to starodrevno kupalište, pa još u blizini naprednoga Sarajeva. Zato je i odredila zemaljska uprava, da se kupalište Ilidža znanstveno ispita i prema potrebi preudesi za današnje prilike. To je brzo bilo zgotovljeno, i danas Ilidža vrijedi već kao kupalište svjetskoga glasa.

Ilidža je sumporno kupalište. Glavno veliko vrelo nađeno je godine 1893. To vrelo je toplo 58°C., a daje u jednom časku 18 litara vode. Posebni parni stroj tjera vodu u dugačko razvedene cijevi pod zemljom na mjesto, gdje se voda sakuplja i prema potrebi ohlađena vodi u kupalište. Za kupanje je podignuta velika glavna zgrada, a vrijedno je promotriti uzornu uredbu kupaonica posebnih za muškarce i posebnih za ženski svijet. I druge kupališne zgrade odlikuju se krasnom uredbom i uzornom čistoćom.

Milovidnu okolinu Ilidže zarubljuju sa svih strana šumovite gorske kose i obronci susjednih gora, što strše svojim, gdjegdje sjenovitim, vršcima nebu pod oblake. Od svih su najzanimljiviji Igman (1509 m) i Trebević (1610 m).

Do podnožja Igmana vodi od Ilidže kao po stolu ravna cesta. Duga je 3 i po kilometra. S lijeva i desna te ceste reda se bujno, mlado kestenje. Zbog kratkoće vremena sjedosmo u omnibus i nađosmo se za nekoliko časaka na vrelu Bosne.

Baš se sunce spremalo na počinak, kad nam prosu još nekoliko trakova, da nam se u većem sjaju prikaže ključanje matice Bosne. Dugo smo obilazili, hodali i zastajkivali, da se nagledamo te žive nepromjenljive slike. Tik ceste ispod starca Igmana izvire Bosna. Voda ključa između pruđa na deset metara širine te se jakim mlazovima žuri preko valutica[5] u svoje prvo korito. No eno na drugom mjestu još jačih izvora, ali ne onako širokih. Ima i takvih mjesta, gdje voda potiho mili iz sitnoga pijeska. Malko dolje, i eto ti izvori tvore malo jezero, iz kojega se voda već tolikom snagom slijeva, da su je ljudi upregli, i eno im tjera pilu.

Dugo smo razmatrali taj živahni rad vode, a najposlije smo sjeli pod granato staro drveće, da se i odmorimo i okrijepimo u susjednoj gostionici do izvora. Bosna je već iza izvora svoga tako bogata vodom, da se mogu gojiti u njoj i izvrsne pastrve. A kako i ne bi? Valutičavo gorsko kamenje i azurno zelena bistra voda godi i ondje toj hitroj ribi.

Da se što više naužijemo prirodnih ljepota, koje nam je i onako ono poslijepodne na pregršti pružilo, krenusmo do željezničke postaje pješice. Tiho večernje sumračje spuštalo se nad cijeli taj lijepi kraj, a romon ojačale Bosne slao nam je posljednje pozdrave za sretan sutrašnji put na Ivan-planinu.

Julije Kempf

---

[1]) grad; [2]) pjesničku, krasnu; [3]) Igman je planina, pod kojom izvire Bosna; [4]) Miljacka je voda, što teče kroz Sarajevo; [5]) malen obao kamen.

DJEČJI UROCI

(Narodno vjerovanje)

Kada dijete ne će da na vrijeme zaspi, a ne će ni da sisa nego se rasplače pa hoće da crkne od plača, zna se, da je urečeno.

Urečeno dijete plače i vrišti, niti jede, niti spava, a ako malo i zaspi, sve u snu breca i preda, dok ga najedamput sâm vrisak

stane. Ako je dijete urečeno, treba mu odmah bajati, jer za tri dana oživi urok u djetetu, pa bi mogao dijete rastrgnuti. Dijete se najlakše ureče, kad silne žene dolaze u kuću pa dijete gledaju, i kad mati sa djetetom puno po komšiluku hoda. Osobito je pogibeljno da mlada majka s djetetom poslije akšama[1]) iz kuće izlazi, jer u to vrijeme lijetaju po zraku vještice, zračne vile, aveti i sablasti, pa bi mogle lasno što djetetu naškoditi. Zato, čim se mati s djetetom vrati kući, ili kada se žene od nje raspu, neka počne djetetu bajati i prije plača, a osobito, ako se rasplakalo...

Bajati se može na više načina. Evo:

»San Ali (ili kako je već djetetu ime) u glavu, urok plače na stranu. San u bešiku, urok pod bešiku. Što urok uriče, uročica odriče. U uroka dva oka; jedno oko ognjeno, drugo oko vodeno, puče ono vodeno, pa zagasi ognjeno.« To se tri puta izgovori i svaki put lizne tri puta djetetu preko očiju. Ili:

»U mog Alije devet uroka. Od devet osam, od osam sedam, od sedam šest, od šest pet, od pet četiri, od četiri tri, od tri dva, od dva jedan, od jedan nijedan. Onaj jedan ode u visoke visine, u niske nizine, di maša[2]) ne zveči, di ovca ne bleči, di koza ne dreči, di koka ne kakoće, di horoz ne kukuriče, di kuja ne laje, sad tamo neka je.

Antun Hangi

[1] veče ili večernja molitva; [2] štipaljka.

SVE, SVE, ALI ZANAT

Pođe nekakav car sa svojom ženom i sa kćeri šetati po moru na lađi. Kad malo odmaknu od brijega, duhne vjetar pa ga baci čak u nekakvu zemlju, gdje se o njegovu carstvu ništa i ne čuje (kao ni on o ovome što dosad ništa nije čuo ni znao). Kad iziđu na suho, on nije smio ni kazati, da je car, a novaca nijesu imali sa sobom ništa, i ne znajući nikakva zanata nijesu se mogli drukčije hraniti, nego se on najmi, da čuva seoska goveda. Pošto tu prežive tako nekoliko godina, ugleda sin cara od one zemlje njegovu kćer, koja je bila vrlo lijepa i već dorasla do udaje, pa kaže svom ocu i majci, da se drugom nikakvom djevojkom ne će oženiti do kćeri govedara iz toga i iz toga sela! Otac i mati i drugi dvorani stanu ga odvraćati, da se prođe te sramote: kako bi on, carski sin,

uzeo govedarsku kćer od tolikijeh drugijeh, carskijeh i kraljevskijeh kćeri! Ali sve zaludu; on kaže: »Jà nju, ja ni jednu!« Kad već vide, da drukčije ne može biti, onda car pošlje jednoga svog vezira, da javi govedaru, da će mu car uzeti kćer za sina. Kad vezir otide i javi to govedaru, a govedar ga zapita: »Kakav zanat zna carev sin?« Vezir se zaprepasti: »Bog s tobom, čovječe! Kako će carev sin znati zanat? Što će zanat carevu sinu? Zanate ljudi uče, da se hrane njima, a carev sin ima zemlju i gradove.« Govedar kaže opet: »E, ako ne zna nikakva zanata, ja mu ne dam svoje kćeri.« Vezir se vrati te kaže caru, šta govori govedar. Sad postane čudo još veće. Oni su mislili, da će to za govedara biti najveća sreća i dika, što mu carski sin uzima kćer, a on pita, kakav zanat zna carev sin! Car pošlje drugoga vezira, ali govedar kaže jedno te jedno: »Dok carev sin, veli, ne nauči kakavgod zanat i ne donese mi svoju rukotvorinu, dotle nema ništa od prijateljstva!« Kad se i ovaj vezir vrati te kaže, da govedar ne da djevojke, dok carev sin ne nauči kakavgod zanat (samo nek je zanat), onda carev sin zađe po čaršiji, da gleda, kakav je zanat najlakše naučiti. Hodajući od dućana do dućana i gledajući, kako različni majstori rade, dođe na dućan, gdje se pletu rogožine, i to mu se učini najlakši zanat, pa ga počne učiti i nauči za nekoliko dana, pa onda oplete sam jednu rogožinu, te je odnesu govedaru i kažu mu, da je carev sin naučio zanat i da je to njegova rukotvorina. Govedar uzme rogožinu u ruke te je zagleda sa sviju strana, pa onda zapita: »Koliko to vrijedi?« A oni mu kažu: »Četiri pare«. — »E, veli, dobro! Četiri pare danas, četiri pare sjutra, to je osam, a četiri prekosjutra, to je dvanaest, i tako svaki dan. Da sam ja taj zanat znao, ne bih danas čuvao seoskijeh goveda.« Pa im onda kaže, tko je on i kako je tu došao; a ovi se onda obraduju još većma, što uzimaju djevojku od cara, a ne od govedara, i s najvećim veseljem vjenčaju momka i djevojku i provedu svadbu; pa onda dadu ovome caru lađe i vojsku, te otide preko mora i nađe svoju zemlju.

ŠIŠANO KUMSTVO

Kumstvo šišano ili vodeno, i ako je poznato u nekim krajevima Bosne, ipak se sačuvalo samo još u Hercegovini. Hercegovački muslimani kumuju djeci svojih prisnih prijatelja, da time utvrde prija-

teljstvo ne samo za se nego i za svoje potomke. Ovo kumovanje biva kako među dva muslimana, tako i među muslimanom i kršćaninom. Taj narodni običaj svršuje se svečano u kući djetinjeg oca, i to ovako:

Ako se muslimanu rodi muško dijete, poručit će, ili će sam jednom zgodom zapitati njegov prisni prijatelj: da li djetinji otac i ukućani pristaju, da on bude kum novorođenčetu. Ako pristanu, ugovore dan za tu svečanost. Kumovanje biva, dok djetetu još nisu unesene nožice u kosu, a obred mora se izvršiti ujutru, dok je dan u napretku. Djetinji otac pozove prijatelje i rođake, da dođu u njegovu kuću, a ovi dolaze rano ujutro, kako će kuma što svečanije dočekati. Djetetu obuku najljepše haljine. Kum uzme dijete na krilo, a jedan od djetinjih rođaka donese u kakvu sudu, obično od stakla, čiste vode i drži je pred djetinjim vratom. Kum prihvati nožice i obreže djetinje kose, najprije više desnog uha. Obrezana kosa pada u vodu, što je u onom sudu.

Iza toga baca kum u vodu kovanog novca — već prema svojoj imovini — pet ili deset pleta[1] (cvancika), dukat, pa i više, koliko može i hoće. Sakupljena družina bacit će također u vodu kovanog novca. Vas taj novac podijelit će služba.

Ovim obredom postao je taj prijatelj kum onome djetetu; on mu je odsad zaštitnik i branitelj, pa će kumčetu biti na pomoći, makar ga i glave stajalo.

Djetinja mati šalje kumu i njegovoj porodici na dar vezene i tkane stvari, a djetinji otac darovat će kuma puškom, sabljom, čibukom, konjem ili drugom kakvom stvari.

Poslije kumovanja cijelo društvo sjedne za sofru[2] te se veseli.

Kumstvo postoji, dok kum ili kumče živi. Umre li koje, veli se: »Kumstvo bilo, kumstvo se razvrglo!« Ova je nalik na onu našu i dojako[3] poznatu: »Umrlo kumče, prestalo kumstvo«, ili: »Umre kumče, raspalo se kumstvo.«

Šišano kumstvo vazda je visoko cijenjeno. Često se njime utrnulo krvno neprijateljstvo među dvije porodice, koje od časa kumovanja postaše vjerni i pouzdani prijatelji.

Narodna pripovijetka

---

[1] stari srebrni novac; [2] sto; [3] dosada.

SMRTKO

I.

Bio čovjek siromašak. Imao je pun pepeo djece, sve jedno drugome do uha. Čovjek siromašak dao se u brigu. Ne će mu već nitko djeci kumovati. Ide on jedan dan u šumu po drva. Puno mu je srce jada i brige. Počne jadikovati i ovako kukati: »Oj, smrti, pusta smrti! Gdi si, kako li si? Što ne dođeš, da me umoriš? Kud li ću! Oj smrti, pusta smrti!« On u riječi, a smrt k njemu iza grma: »Evo me!« veli smrt, »šta hoćeš od mene?« Kad siromah smotri smrt, poplaši se pa u strahu dosjeti se i veli: »Draga smrti! Zovem te, da mi djetetu kumuješ. Rodit će mi se dijete, a ne mogu naći kuma.« Smrt veli, da hoće kumovati. Kad se dijete rodi, neka samo dođe u šumu, naći će je kod grma, eno onoga.

Prošlo je neko vrijeme, rodi mu se muško dijete. Sad je imao siromah osam sinova i sedam kćeri. Ide u šumu po kumu. Kad on tamo, čeka žena u mrko obučena kod grma i ode sa siromahom. Uzmu dijete i idu k župniku, da ga krsti. Dijete zovu »Smrtko«. Kuma se postara za svoje kumče i pokloni mu puno novaca. Siromah je bolje živio, nego ikada prije. Sva se kuća podigne. Siromah se otrese rđe, malko se osovi i podigne na noge.

Kad je mali Smrtko dorastao za nauku, pošalje ga otac u školu na kumin trošak. Dijete je dobro učilo. Išlo dijete iz male škole u veću i sve dalje. Najposlije postane Smrtko liječnik. Počne liječiti bolesnike; komugod prepiše lijek, umre. Smrtka liječnika već nitko nije tražio. Smrt mu se jedamput ukaže i pita ga: »Kako je, kume?« — »Zlo, moja kumo! Nikad gore. Umiru mi svi bolesnici pod rukom, čim se latim koga liječiti.« — »Ne boj se, kume!« veli smrt, »odsele će biti bolje. Kad te odsele pozovu bolesniku, ja ću ti se uvijek ukazati. Kadgod me vidiš, kod glave bolesnikove, ne propisuj mu lijeka, ne pomaže. Kadgod vidiš, da stojim kod nogu bolesnikovih, liječi, izliječit ćeš.«

II.

Prošlo malo vremena, u varoši blizu sela razboli se teško nekakov bogatlija. Liječili bogatliju liječnici odsvakle, bolji od boljega. Ne hasni mu ništa, sve se daje na gore. Ne žali se ni trud ni trošak, ali ne koristi ništa. Pozvani su liječnici sa sviju strana, neka se

dogovore, što bi valjalo činiti. Liječnici pentraju oko bolesnika, svi kažu: »Nema pomoći!« i odu. Bolesnikov šurjak pita ukućane, jesu li zvali k bolesniku liječnika Smrtka. Oni vele: nijesu. Kako bi ga zvali, kad čuju, da svaki bolesnik umire, koga on liječi. »Tko tone, i olova se hvata!« veli šurjak. »Kud puklo da puklo, zovite ga. Ako i ne pomogne, bar će se bolesnik izbaviti muke.« Pošalju po liječnika Smrtka i zovu ga bolesniku. Liječnik Smrtko odmah dođe. Čim Smrtko u sobu k bolesnikovoj postelji, vidi gdje stoji smrt kod nogu. Gleda bolesnika, pita, ispituje i piše lijek. Čim bolesnik okusi lijek Smrtkov, bolje mu bude. Za nekoliko dana sve bolje i bolje. Svatko se čudio. Bogatlija ozdravi. Liječnika Smrtka lijepo nadari. Sad su ga i drugi pozivali, nije mogao svuda ni dospijevati.

Razboli se velikaška kći. Liječili je prvi i najbolji liječnici. Ne bijaše pomoći. Čuli su već i u gradu za liječnika Smrtka. Daj šalji po njega; zovi ga, neka liječi. Smrtko dođe i izliječi velikašku gospođicu, kao da uzme rukom bolju od nje. Sad se Smrtko vozio na kočiji, i otac mu i mati i braća i sestre uz njega su lijepo živjeli. Kadšto je došao liječnik Smrtko i takvim bolesnicima, gdje je našao svoju kumu smrt, gdje stoji čelo glave bolesnikove. Kadgod je to vidio, nije liječio, nego kazao: »Čuvajte mu dušu! — Tu nije više pomoći!« I to je Smrtku pomagalo, te je došao na glas. Smrt, njegova kuma, kaže mu: »Ne liječi nipošto, gdje vidiš, da stojim bolesniku čelo glave. Zlo bi mogao proći, kume moj!« Smrtko je to pazio.

III.

Razboli se jedamput velikaš. Zovu liječnika Smrtka, neka ga liječi. Smrtko dođe k bolesniku. Vidi on, sjedi smrt na uzglavlju. »Kasno je«, veli liječnik. »Nemoj tako«, vele rođaci. »Bolesnik ima ženu i puno sitne djece, braću, sestre.« Svi okupe moliti liječnika. Cvile, plaču, ruke sklapaju, drvce bi proplakalo i kamen. Smrtko priđe opet postelji. Kuma njegova smrt prijeti mu prstom, neka se okani toga posla. Smrtko opet kaže: »Nema pomoći.« Plače cijela kuća. Ražali mu se. »Dajte«, veli, »okrenite bolesnika, gdje noge, tu uzglavlje.« Smrt stoji na mjestu, ne ide za uzglavljem. Bolesniku dade Smrtko lijek, i on ozdravi.

Smrt kuma lati svoga kuma za ruku i odvede ga u šumu. Kaže mu: »Ako to još jedamput učiniš, platit ćeš svojom glavom.« Smrtko je obećao kumi: »Ne ću više, kumo draga!« Moli Smrtko: »Kaži mi,

koliko ću još dugo poživjeti?!« Smrt mu veli: »Hajde sa mnom, vidjet ćeš.« Vodi ga smrt u nekakvu spilju. Tamo u spilji kao u grobu. Smrt upali baklju, vodi svoga kuma sve dalje i dublje do nekakvih velikih vrata. Vrata se otvore. Kad uđu unutra, velik prostor, ne može okom pregledati. U prostoru gore svijeće bez broja, puno ih je kao zvijezda na nebu. Neka je svijeća velika, dugačka i debela, druga mala, kratka i tanka; neka istom užežena, jedna dopola izgorjela, druga gotovo dogorijeva, tinja i gasi se. »Kakve su to svijeće bez broja?« pita Smrtko. »Koliko tu ima svijeća, toliko ima živih ljudi na zemlji. Kad se rodi čovjek, upali mu se svijeća, a kad mu dogori svijeća, umre. Bude i to, da se ugasi koja svijeća i prije nego izgori.« »Molim te, draga kumo«, veli Smrtko, »kad je već tako, te si me dovela amo, pokaži mi moju svijeću, da vidim, ima li još koliko.« »Eno, ovo je«, veli smrt, »ima još dosta, ne gore tu svijeće kao lojanice.« »Tako ti kumstva«, moli Smrtko, »upali mi mjesto moga komadića još najmanji komadić. Deder, draga kumo, nadostavi malko!« Kuma posluša svoga kuma i nadostavi još oveličak komadić — a podebeo.

Smrtko lijepo zahvali svojoj kumi, dođe kući i dugo je poživio. No i njemu dođe čas njegov, valjada svijeća dogorjela. Razboli se stari liječnik. Jedan dan leži on bolestan u postelji. Vrata se otvore. Kuma smrt uđe u sobu. Stane smrt čelo glave. Kum Smrtko uzme svoje uzglavlje pa se okreće u postelji, gdje glava tu noge. Kuma smrt opet stupi na čelo glave i veli: »Kume, ne hasni ti šeprtljiti, dogara ti svijeća, nema ti lijeka.« To izusti, mahne kosom, a Smrtko ispusti dušu.

Narodna pripovijetka

ARVATOVA AJKA

Pošetala Arvatova Ajka
pošetala preko Bazerđena,
Ona sreta Arvatova Muju.
Tri puta je njega pobratila:
»Bogom brate, Arvatović Mujo,
Naj ti ovu vezenu mahramu[1],
pa je podaj Sarajliji Ibri:
Koliko je na mahrami grana,
onliko ga dopanulo rana!

Koliko je na mahrami kuka,
onliko ga dopanulo muka!
Koliko je na krušci krušaka,
onliko ga ubilo pušaka!
Koliko je na gradu pendžera,
onliko ga ličilo berbera[2]!
Svaki berber po godinu dana,
Ale-berber devet godin' dana!
Lijeva mu usahnula strana,
a kroz desnu pronicala trava!
Niti mogo umrit, ni prebolit,
dok u mene ne isko halala[3]!

Narodna pjesma

[1]) rubac; [2]) brijač, ovdje u značenju liječnik; [3]) oprost.

SIROTINJSKI IFTAR[1]

Seid, dječak od dvanaest do trinaest godina, sjedio je jednog ramazanskog[2] dana poslije podne za očevim stolom i učio u Kur' anu hatmu[3] svojoj nani. Sjećao se, kako su oni bili jedno drugome srce i duša, dok nana nije pred dvije godine umrla. Tada je Seid oćutio, kako je osirotio, jer je s nanom umrlo za njega i mnogo dobro u kući.

Kruta šiba majčina izbijala mu je mnogu ludu želju iz glave. A debeli svežanj ključeva, koji su joj vazda visjeli za pasom, sklonio mu je kao na drugi svijet daleko mnoge slasne zalogaje, kojima ga je nana znala često pogostiti, onako od milošte. A istom kako je nana bila dobra, kao mehlem[4]. Pa i kad zaruži, ne ruži, nego priča, kako što ne valja. Seida bi ti blagi ukori više zastidjeli, nego bi se i nadao, pa bi se od zbilje kajao i nani hatar[5] čuvao. I sada joj je učio hatmu od svega srca.

Međutim ramazan je činio svoje. Seid je postio, pa je i glad osjetio. I zastao bi ponekad, da se odmori u učenju.

Tako je jednom pogledao u očeve spise.

Njegov je otac bio u dobrotvornom društvu podpredsjednik ili predsjednik — Seid nije pravo znao — pa bi donosio često po hrpu spisa i rješavao ih uveče kod kuće.

Seid je zagledao u prvi spis. To je bila nekakva osnova o ručnim kasicama, kojih bi ključevi bili u društvu, a davale bi se nemoćnim siromasima, da u njih dobivaju milostinju po čaršiji[6] i po mahalama[7]. Kasice su bile pod društvenim muhurom[8], i svatko bi bio siguran, ako u njih daje milostinju, da daje na mjesto za pravu sirotinju — pod društvenim nadzorom. A kad bi se ove kasice donijele, otvorili bi ih odbornici u društvu i dali onom, tko sabire, primjeran dio, a drugo ostavili za druge nemoćne ili bolesne siromahe. I tako dalje.

Seid je prevrnuo ovaj spis i čitao druge. Oko mu je zapelo na jednoj molbi neke sirote. Kao i druge, molila je pripomoć, jer nema od čega da živi. Ali je njezina molba bila lijepo sastavljena, pa ju je Seid čitao do kraja, gdje je konačno stajalo:

»Jedini sin, koji me je hranio, nije se vratio iz rata. Pa ja molim slavni odbor, da mi nekoga od svojih ljudi pošalje jedamput na iftar, i to iznenada, neka vidi, od čega se iftar jedne samohrane starice sastoji...«

Seid je učio dalje u Kur'anu, ali mu ovaj poziv na iftar nije nikako išao iz glave. Upamtio je ulicu i broj kuće, gdje ona starica stanovaše, a to je bilo gotovo na kraju grada, pa je uveče rekao ocu:

— Molim te, babo, nemoj me ružiti, ja sam u tvojim spisima pogledao tu i tu molbu. Pa ako pustiš, ja bih toj starici pošao sutra na iftar.

Otac mu nato odgovori: — Dok vidim! — i Seid izađe iz sobe. A mati potom reče:

— Dobro bi bilo da ode, jer se on dosta peči[9] u jelu, pa neka vidi, kako i ljuta sirotinja živi.

I otac je imao svojih razloga, da ga pošalje. Pa mu sutradan reče: — Možeš otići.

Na sat pred akšam[10] zaputio se Seid starici na iftar. Izvukao je odnekle neko staro, najlošije odijelo, i u jedno izaprano, neizgledno platno smijesio dva somuna[11] i nešto jela, čaja i šećera. A to je tako zavezao, kao da nosi s posla nešto svojih stvari kući.

Kad je došao u ulicu, gdje samohrana starica stanovaše, uspori hod i počne zastajati. Pričini se, da je bolestan, i konačno sjedne na prag pred avlijskim vratima staričinim, da se odmori. Nasloni glavu na kamat[12] i zažmiri.

Djevojke su prolazile na vodu i u pekaru, pa ga jedna upita:

— Šta ti je, mali? Jesi li to pregladnio?

— Moguće, odgovori Seid; boli me.

— Pa možeš li otići kući?
— Ne mogu ni koraka dalje.
Djevojka kucnu na avlijska vrata.
— Mejrem-kaduna![13] Evo bolesnog djeteta pred tvojim vratima, šta ćemo s njim?
Tih baat[14] ču se preko avlije, i netko otvori vrata. A onda Seid začuje blagi glas pokraj svoje glave:
— Sine, šta ti je?
— Ne znam, odgovori Seid.
— Odakle si?
— Idem s posla, a ne mogu dalje.
— Pa uniđi k meni, zlato.
Pomogoše Seidu, i on uniđe u sobu. Kad su ostali sami, upita ga starica:
— Hoćeš li čašu vode, ne bi li ti se malo razgalilo?
—Vala[15] ne bih, nano, ja postim, pa da pričekamo iftara.
— Aferim[16], sinak, sad će i iftar. Bit će sve dobro, ako Bog da, samo kad ti za Boga znadeš i kad se tako čuvaš. A može se pregladniti — pa da malo i zaboli, ali ne boj se, sine, ne boj se. Tko se u Boga uzda, toga Bog čuva!
I starica se krenu po kući, kao da nešto radi, a Seid se zagleda po sobi. Sve je čisto, zidovi bijeli kao ćage[17], lezetma[18] se razgranala uz jedan prozorčić, ali namještaja nema. Samo jedno tanko šilte[19], mjesto ćilima i uza zid dva jastuka, to je bio sav namještaj. U kutu je bio složen slab pokrivač i stajao čirak[20] sa pola svijeće, a na zidu je visio dug tespih[21]. Na banjici se vidio bardak[22] vode i na prozoru limena čaša, po izgledu stara mnogo godina, i otrcana mahrama na čiviji[23]. To je bio sav namještaj u toj maloj sobici.
Starica je ulazila i izlazila. A kad je top puknuo na iftar, ponudila je Seidu vode i sama se napila, a onda je klanjala akšam... Iza akšama upitala je Seida, hoće li još čašu vode, da se malo okrijepi.
— Ja sam gladan, pa bih volio bilo što izjesti, odgovori Seid.
— De ti pini još malo vode, jer ti si izgladnio, pa ćeš onda moći otići svojoj kući, prozbori blago starica.
Šutjeli su neko vrijeme.
— Makar komad hljeba... reče Seid.
Starica je još neko vrijeme učila uz tespih, onda kaza Seidu:

— Ja danas, sinak, nemam ni hljeba. Danas baš ništa nijesam dobila. Tako se okrenulo.
— Ali zar baš ništa? upita Seid.
— Eh, šta ćeš, sinak, ja nemam nikoga. A sirotinja... Pa eto... Ovakvih dana podosta... Kako vidim, i ti si iz siromašne kuće, pa znaš, kako je... Ali opet Bogu šućur[24], kad se je zdravo! Ne daj, Bože, gore!
— A zar može gore biti, nano?
— Može, sinak. Ti to još ne znaš.
— Pa što ne isprosiš?
Starica se trgnu. Suze joj pođoše.
— Teško mi je to, sinak, jer sam nekada ja drugačije živjela. Pa volim i ovako gladovati nego pružiti ruku. A baš kad se smrači pred očima... Ali ni onda ne mogu da izustim: »dajte!« — nego sjednem uza zid, pa ako šta... Ali kako ih i svakakvih tako sjeda, svijet ne vjeruje — znam ja to — pa i to, da Bog sačuva, ništa gorčije nema... A smrt još ne dolazi...
Seid se sjeti svoje nane. Ova starica vrlo joj je slična. Suze mu navrijeŝe na oči. Suton se počeo povlačiti, ali to starica ipak opazi.
— Što ti plačeš, sine? upita ga. Hoćeš li još malo vode?
— Neka, nano. Zapali nam svijeću... Ja radim kod jednog čovjeka, pa mi je danas bila plaća. Kupio sam kući za to hljeba, sira i čaja, pa nosim u ovom zavežljaju. Ali, hvala Bogu, moji kod kuće imaju što jesti. Pa ćemo se mi danas tim iftariti.
Tako je i bilo. Dok su jeli, Seid je motrio staricu ispod oka. Vjerovao je, da dva dana nije ništa jela. Pritom se sjećao svojih iftara kod kuće i velikih iftara kod drugih, pa mu nešto krivo bilo pri srcu...
Kad su i čaj popili, Seid reče, da je ozdravio i da ide.
— Bog ti dao svako dobro, sinko! blagosivljala ga starica.
Seidu je ovaj blagoslov sirote bio draži, nego da je ne znam što dobio te večeri. Jer to je zaslužio svojim makar malim dobrim djelom. A kako je iz svega srca želio da dobra djela čini i dalje, rekao je starici na polasku:
— Ja ću odsad uraditi poštogod za te, kad ti nikoga nemaš. Pa ako kada što dobijem, donijet ću ti.
Riječ je održao. Molio je oca, da što prije ustanove kasice za sirotinju. A kad je to učinjeno, osigurao je starici dio iz jedne od prvih kasica, da joj je prehrana za buduće bila osigurana.

Međutim Seid se sjećao starice i drugačije. Od svojih ušteda odvojio bi pokoju svotu za nju, radije nego da to u besposlicu potroši. A odnio bi joj od zgode do zgode i ponešto jela ili pokoje odbačeno haljinče... Postao je, eto, staričinim zaštitnikom.

A na to je bio više ponosan negoli na svoje dobro učenje u školi.

Šemsudin Sarajlić

---

[1] večera uz r a m a z a n (posni mjesec u musl'mana); [2] muslimansko sveto pismo; [3] kraj, zaključak; učiti kome hatmu: čitati Koran do kra'a za dušu kojeg muslimana; [4] melem; [5] uspomena, ljubav; [6] trg, pi'aca, glavna ulica; [7] dio grada; [8] pečat; [9] maziti se; [10] večer; [11] mekan pekarski kruh; [12] vrata, krilo; [13] Mejrema, žensko ime, kaduna, gospođa; [14] topot nogu, kad se hoda; [15] bome, bogme; [16] bravo, tako je;[17] papir; [18] cvijet; [19] kratak, debeo madrac na kojem se sjedi; [20] svijećnjak; [21] n'z zrna od jantara kao krunica; [22] zemljan vrč s dva otvora; [23] čavao; [24] hvala.

NA VRELU BUNE

Ako se i ponosi Sarajlija svojom gizdavom Ilidžom i izvorom Bosne, to se ima i Mostarac čime pohvaliti. Nijesu to kitnjasti perivoji, već je to gnijezdo sivih sokolova. To su razvaljene kule Stjepan-grada, slavnoga nekoć Blagaja. Malo dalje ispod strahotne stijene izbijaju na sto mjesta ledena vrela Bune. Čini ti se, da oni vodeni ključići neprestanim žuborom šapću o krvavoj prošlosti one crne ruševine nad sobom.

Od Mostara do Blagaja treba samo jedan sat vožnje. Tko je u Mostaru, valja da svakako pođe i u Blagaj, pa makar to bilo ranom zorom, jutarnjom hladovinom ili po žegi sunčanoj.

Put iz Mostara vodi južno niz Neretvu, koju prati s druge strane kroz Bišće željeznička pruga. Tim poljem jure kola na jugoistok. Podveleška se brda povukla kao golemi sivi šator nalijevo k istoku. Neretva buči kroz kamenito korito prema selu Buni, što se posadilo na utoku Bune u Neretvu. Južno su zagradile lijevu obalu Bune puste kose planine Dubrave. U tom se kutu među Dubravom i brdima Podveleža stisnulo seoce Blagaj i izvor Bune.

Kolna cesta prati i dalje lijevu obalu Neretve prema Metkovićima, no naša kola zaokrenuše istočnom granom tvrde ceste, koja vodi u Blagaj i dalje u Nevesinje. Otuda se već ukazuju putnikovu oku rastresene kuće blagajske. Na strmom čunju Podveleža sve

se bolje opažaju raskidani oblici gradskih zidina. Teško ih razabiraš, dok im se bliže ne primakneš. Sivi su bregovi i litice, a sive i podrtine grada.

Zamalo i kola stanu pred Blagajem. Dalje ne mogu, jer se tu stisnule strahotne stijene u dubok kut, da u njem čuvaju svoju dražest i čaroliju, radi čega ih toliki svijet pohodi.

Na strmom gorskom kuku tužno strše šiljasti, rastepeni ostanci nekadašnje slave. Teško se do njih uspinjati, jer su bočine brijega gole, puste i razderane silnim vododerinama. No ako se već popneš do njih, ne ćeš požaliti. Od tih podrtina puca prelijep vidik na pitomo Mostarsko polje i sitna raštrkana sela.

Pa što je bio u prošlosti Blagaj? Njegova se slava spominje već od davnine. Blagaj je bio znamenit grad, a branila ga je tvrđa na spomenutom brijegu. U gradu Blagaju bilo je u srednjem vijeku središte nekadašnjeg Zahumlja, pa je tu sjedio ponosni vojvoda zahumski Stjepan Kosača. Zato se i spominje čestoput oko Blagaja rečenica: »Šeher Blagaj, a kasaba Mostar!« — što znači: Blagaj je grad, a Mostar je selo.

Stjepan Kosača dobio je naslov vojvode ili hercega od njemačkoga cara Fridrika III. godine 1440. Od toga doba prozvala se zahumska zemlja Hercegovinom. Propašću Bosne godine 1463. pala je za nekoliko godina i Hercegovina u turske ruke. Hercegov se sin Stjepan i poturčio, a slavni i ponosni Stjepan-grad razbije Mustafa, begler-beg bosanski. I poslije se još mnogo krvi prolilo oko Blagaja i Mostara. I danas je između ostalih u živoj pameti puka ime silnoga paše Rizvanbegovića. On je htio biti samostalan vladalac u Hercegovini. Za pobune prije 80 i više godina dade on 1.000 ustaških glava nataknuti na kolac. Poslije toga pozva ga Omer-paša na neku zabavu iz Bune u Mostar i tu ga ubije. I tako je mnogi kamen oko Blagaja, Neretve i Bune poškropila ljudska krv.

Kad si ponovio u duši i te strašne uspomene na krvavu prošlost, pođi tada puteljkom k vrelu Bune. Tu ćeš zaboraviti na pušku i mač ratni, tu ćeš se diviti i čuditi prekrasnoj tihoj prirodi. Da, izvor Bune pravo je čudo veličanstvene prirode.

Ispod strahotne okomite stijene, iz koje zijaju crna ždrijela i jame, izlazi na svijetlo ledena Buna. Tajanstvene su uvale pod pećinom, ispod koje ključa njezina bistra voda. Misli se, da je Buna rijeka ponornica, koja ponire u Gackom polju i ovdje tek izbija na površinu. Oko vrutaka naslagale se sigaste pećine, koje su se okolo

naokolo zagrlile kao jedna kamena gromada. U dnu te gromade je dugoljasto jezero. U tamnozelenoj vodi kupa se sjena, podrtina neke džamije i još nekih zgradica. Inače je tu vječni mir i tišina. Divlji golubovi i lastavice jedino uznemiruju svojim letom i gnijezdima to tajanstveno mjesto. Katkada se samo pokaže na drugoj strani uz kamenje pokoja vesela pastrva gospodareći u tom divnom jezeru i dalje po Buni.

Pod stijenom su uz izvore Bune ostatci neke džamije, koju je gradio spomenuti već Omer-paša. Kroz tu se podrtu džamiju dođe u malu kuću, u kojoj su dva turska groba. Prvi je veći grob nekoga sveca Sali Sartuk-Djede. Uz njegov grob visi na zidu gvozdeni buzdovan. Drugi je manji grob Djedinoga sluge Aćik-Baše. Te grobove čuva i danas posebni čuvar, koji svake večeri metne pred grobove vode i ručnik. Musliman vjeruje, da i sveci ustaju i da se peru prije nego će klanjati.

Jezerce, što ga stvara Buna tik do svojih vrela, dugo je oko 15 do 20 metara, a do 8 metara je široko. Čim počne voda otjecati preko kamenitog korita, već tjera mlinove; tada zakreće zelenim blagajskim poljem na zapad prema Neretvi. Jugoistočno od Blagaja, kod sela Bune, utječe u svoju maticu Neretvu.

Današnji je Blagaj neznatno mjesto s preko 600 duša. Najviše je muslimana. U Blagaju ima sada nova džamija, ali je tu i katolička crkva. Na Čaršiji ima nekoliko dućana i hanova. Kuća imade s obje strane Bune, preko koje vodi most.

Kako se vidi, ponosno sijelo nekadašnjih junačkih vojvoda zahumskih danas je neznatno mjesto. No uspomene na junačku prošlost njegovu i divni okoliš polja Bišća svakog nuka, da pohodi stari Blagaj i dražesna vrela Bune pod Stjepan-gradom.

Julije Kempf

DUHAN

Prvo mjesto među svim opojnim biljkama pripada bez sumnje duhanu, te je po svijetu najviše raširen. Duhan, ako i nije jelo ni piće, opet podaje čovjeku užitak, ako i umišljen. Duhan je utro sebi put u sjajne dvorove i u siromašne kolibe. U njemu uživa jednako prosjak kao i okrunjena glava, kalfa kao i gospodičić, uznojen radnik pri teškom radu kao i danguba pri besposlici. Svatko drži, da je u duhanu našao vanredan užitak i u tome uživa. Nema kraja, nema zemlje, gdje se duhan nije udomio, a danas se znade, da je došao iz Amerike; to potvrđuju i imena te biljke u svim jezicima, gdje se vidi korijen američkoj riječi, osim arapskoga, koji ima za nju osobitu riječ »duhan«, što znači »dim«, a ta je i k nama došla preko Turaka.

Prava mu je dakle domovina Amerika, gdje su od mnogih vrsta samo dvije gojili i te su se najviše i raširile. Kad je Kolumbo 1492. došao na otok Kubu, našao je Indijance, gdje puše smotano lišće, kao što se danas puše cigare. Na San Domingu vukli su urođenici dim duhana kroz cijevi u nos, pa ga na usta i na nos puštali napolje, dok su se opili, što im, kako su kazivali, podaje toplinu i zdravlje. U prastarim mehičkim grobovima i u mogilama sjeverne Amerike našla se množina lijepo izrađenih lula, što pokazuje, da je u prastara vremena pušenje bilo u običaju. Divlja plemena nijesu bez duhana polazila u rat, jer su držala, da im to pomaže, da mogu lakše podnositi glad i žeđu. Duhan je bio znak izmirenja i mira, pa kad je neprijatelj pružio neprijatelju upaljenu lulu, nestajalo je neprijateljstva, kao što nestaje dima iz lule. Cijevi, na koje su dim od duhana uvlačili, nazivala su mnoga plemena »tabacco«, a Evropljani su prenijeli ime »tabacco« na biljku.

Tko je prvi donio duhan u Evropu, ne zna se pravo, ali se zna, da su ga donijeli prije krumpira. Mnogo je truda i muke stajalo, dok je Evropljanin krumpir zavolio, a otrovni je duhan odmah cijelim svijetom zavladao, premda je protiv njega ustala i crkva i država. Prvi pouzdani glas o duhanu u Evropi potječe od godine 1559. Te su godine donijeli sjeme u Portugalsku, a francuski poslanik u Lizabonu, Nicot, posijao je sjeme u svom vrtu, te je lijepo uspjelo. Po njemu dobio je potom duhan znanstveno svoje ime »Nicotiana tabaccum«. Pripovijeda se, da je rođak njegova momka oblogom duhanskoga lišća slučajno izliječio rak-ranu na nosu, a kuhač poslanički ranu na ruci, što mu podiže glas ljekovite trave, pa su se ljudi otimali za tu travu. Nicot je još iste godine poslao duhan u Pariz s naputkom, kako ga valja za lijek upotrebljavati. U Francuskoj prozvali su ga »kraljičinom travom«. Pače i lisabonski papinski poslanik donio je duhan kao ljekovito bilje u Rim, gdje su ga prozvali »travom svetoga krsta«.

Ovako je duhan bio sve poznatiji po Evropi, i mnogi ga botanici stanu gojiti u svojim vrtovima tako, da je prvih 20 godina bilo

duhana već gotovo po svoj Evropi. Liječnici i svećenici primiše duhan u svoje vrtove i ne sluteći, koliko će se jednom protiv njega boriti. U to se vrijeme nije duhan u Evropi još pušio nego se sadio kao ljekovita biljka, iz koje su vadili sok za ljekovitu mast za svakovrsne bolesti. U jednom se ljekarničkom djelu iz 17. stoljeća ljekovitost duhana kuje u zvijezde. U tom se djelu piše: »Ta trava uzrokuje kihanje i san, čisti usta i glavu, rastjeruje bol i umor, blaži zubobolju i podrigivanja, čuva od kuge, rastjeruje uši, liječi kraste, otoke i rane«.

Nije dakle čudo, da je ovaka pretjerana i neosnovana hvala porodila želju, da su ljudi začeli upotrebljavati duhan na različite načine, pa tako su stali pušiti i u prah satrven duhan u nos trpati. U početku pušio je samo mornar i prostiji svijet, ali se taj običaj naskoro udomio i među boljim svijetom. Kako je duhan s jedne strane imao prijatelja, tako je imao i neprijatelja među vladarima i papama, koji su zabranjivali oštrim kaznama pušenje i šmrkanje duhana, pače i u Turskoj mislio je sultan Murat IV., da će dobro učiniti, ako što oštrije zabrani pušenje, te je odmah zaprijetio pušačima smrtnom kaznom. Da svijetu pokaže, kako je to smiješan običaj, dao je momku jednomu provući lulu kroz nos, pa ga tako po ulicama pokazivao.

Duhan ako i jest potekao iz toplih krajeva južne Amerike, opet se udomio i pod hladnijim nebom, gdje bi druga južna biljka poginula; u tome i jest uzrok, da je tako zavladao svijetom. Duhan ide u isti rod, u koji i krumpir; s njim su u rodu paprika i kužnjak, velebilje i bunika, a i cijela hrpa drugih otrovnica, pa kao što je ostala rodbina, tako je i duhan pun otrova, i to gotovo najjačega otrova, što ga biljno carstvo ima.

Taj se otrov zove nikotin. Kako nikotin toplinom ishlapljuje, to ga ima i u dimu od duhana. Čist nikotin, što se dobiva prekapljivanjem iz duhanskoga lišća, bezbojna je i providna tekućina, koja oštro miriše kao i duhan. Na papiru ostavlja nikotin iza sebe mrlje kao od masti, koje se vremenom gube. Sva otrovna sila duhanskoga lista jest u nikotinu, a malo ima otrova, koji bi se mogli takmiti s nikotinom. Vanredno razrijeđen nikotin ubija za čas leptire i pauke, dok se muhe od iste količine mogu u zraku jošte oporaviti. Ribe uginu od 10 do 40 miligrama; zmiji treba metnuti u usta na šipci samo kap od soka, što se u grlu od lule nacijedio, pa će za čas uginuti. I žabe ne mogu mnogo podnijeti. Manje će ptice uginuti,

ako samo njihovu kljunu približimo šipku nakvašenu nikotinom. Mačku i pse ubit će za nekoliko časaka jedna kap nikotina. Čovjeka da ubije, čini se, da su dovoljna 3 miligrama toga užasnog otrova.

Pokusi, što su se nikotinom u malenoj mjeri pravili, pokazali su, da od njega nastaje glavobolja, drhtavica, nesvjestica, da uzrokuje užasne sne, pali grlo, širi zjenicu, a srce veoma uznemiruje.

Po Kišpatiću priredio Mirko Divković

NAŠA KOZA

Narod priča, da je jednom sv. Petar čuvao ovce, a vrag koze. Vrag će reći sv. Petru: »Moja je stoka bolja od tvoje.« — »Dobro«, reče sv. Petar, »hajdemo protjerati ovim putićem kroz pšenicu svaki svoje stado, pa čije prođe kroz pšenicu mirno, a da se ne dotakne žita, ono je bolje.« — Vrag pristane, a sv. Petar uzme sviralu i zasvira pred ovcama i prođe onim putićem. Sve ovce za njim, a da ni jedna nije žita ni dohvatila. Onda uzme vrag diple te stane dipliti i svirati i pođe istim putićem, a koze za njim. Kad su bile nasred pšenice, koze se najedamput raziđu na sve strane i stanu jesti klasove, na što se sv. Petar počne smijati. Vrag se naljuti i, da ih izbaci iz štete, počne grabiti kozu po kozu za repove pa, kako je kruto prihvatao, počupa im svima repove. Sv. Petar udari u ruganje, a vrag ti pokupi repove, baci ih na bukvu i ode Bogu moleći ga, da mu koze izliječi. Bog ozdravi koze, a od onih repova stvori puhove.

A ima i ova priča: Bio je vruć dan, pa se ovce zbile u jednu hrpu i nikako s mjesta naprijed, a koze su išle. Vrag, čuvar koza, poče se rugati sv. Petru, da su mu se ovce ulijenile. Ali mu sv. Petar reče, da će on ipak sa svojom stokom prije doći na određeno mjesto, nego on sa svojom, te se i oklade. Sv. Petar naredi, da pada grȁd, i ovce odmah pođu za njim, a koze pobjegnu u jednu pećinu. Vrag ih stane izgoniti, ali one nikako napolje. Vrag se razljuti i bacajući ih napolje potrga im svima repove. Tako koze ostadoše bez repova, a vrag bez oklade.

I zaista naš narod drži, da je koza postala od vraga. Za grmljavine bježi svatko od hrastova i trešnjeva drveta i od — koza, jer misle, da tu grom najprije udara. Ako tko koga kara i ruži, veli mu, da je »nesretan kô koza.« Ako je tko lukav, kažu mu »lukav kô koza«, jer je koza vrlo lukava. Ako je tko ljut, vele mu »ljutit je

kô koza«, jer je koza jako ljutita. Kada se dvije pobiju, ščepa jedna drugu za uho, da je sve dreka stoji. Ako u proljeće od mladi vidiš najprije jare, bit ćeš ljutit kao vrag. U Vlasenicama vele opet ovo: Ako u proljeće vidiš prvo mlado jare, bit ćeš cijele godine krepak i lagan.

Eto kukavna koza udarila na sto belaja, i tko je ne poznaje, mislio bi, da je zaista sve tako i nikako drugačije. Da, ali seljak ne misli o kozi onako, kako o njoj govori, jer mu je koza isto tako potrebna domaća životinja kao i ovca, a gdjegdje i potrebnija od nje. Mnogo je lakše držati kozu nego ovcu, jer kozi ne treba mnogo. Grm je njoj ljeti i zimi glavna hrana, i gdje ima grmlja, tu se nađe i koza.

Koja bi se druga životinja zadovoljila s onako jednostavnom hranom, na pr. suhim lišćem, i to ne iz lisnika, već iz šume, iz koje su i zadnju kapljicu soka izmahali vjetrovi i kiše isprale? Često se viđa, kako zimi ide čoban kroza šumu pred kozama sa sjekirom u ruci i otresa snijeg s drveća pa kreše grane te baca pred koze, da brste. I dok koza ima brsta, dotle je ona i napredna. Jadan i čemeran ti je njen život, kada ona spadne na sijeno. »Nije za koze sijeno,« veli porugljivo narod onome, koji nešto radi, što ne bi trebao raditi.

Koza kao da je stvorena za siromaha, jer oko nje nema ni troška ni muke. Zato se i pred najsiromašnijom kućom u Bosni i Hercegovini nađe po jedna ili dvije koze. Dosta su dvije tri koze, da opskrbe mlijekom malu porodicu od nekoliko čeljadi. Kozje je mlijeko pitko, a naš narod drži, da je i vrlo zdravo, pa se pije protiv nekih bolesti, naročito protiv sušice. Osim mlijeka koza koristi seljaku svojim mesom, kostrijeti, kožom i rogovima. Jaretina i uopće meso od mladih koza ne rastavlja puno od janjetine. Jedino jarčevina, t. j. meso od starih jaraca, zaudara i silovito je. Ali ima svijeta, koji je podnosi i zavoli kao poslasticu. Kostrijet se upotrebljava za koje-kakve stvari u kućanstvu. Od nje se tkaju pokrovci za pokrivanje samara (»drvenjaka«) na konjma, torbe zobnice, kolani, posapnik, stelja u samaru, vreće za žito, bisage i dr. Bijela je kostrijet mekša od crne i riđe, pa je zato i ostavljaju gdjegdje za priglavke. Ali nije svačije raditi o kostrijeti, pa se ona tka samo u nekim mjestima. Na glasu su mutabdžije (tako se zovu oni, što rade u kostrijeti) u Varcar-Vakufu, u Donjem i Gornjem Vakufu, Bugojnu i Livnu i t. d. Kad mutabdžije predu, idu natrag, te ako kojega upitaš, što radi, odgovorit će ti: »Natrag idem, napretku se nadam!« A u Varcar-Vakufu ponedjeljkom, kao pazarnim danom, čut ćeš često i ovu: »Cijele nedjelje natrag, ponedjeljkom naprijed!«

I kozja koža od velike je vrijednosti. Od nje se pravi oputa za prijesne opanke. Od jarca i jalovih koza prave se mjehovi, u koje naše marljive planinke ljeti na planinama slažu sir i ostavljaju za zimu. A od kakve je tek koristi mješina u onim krajevima, gdje nema drveta! Što bi koristilo cijeloj Dalmaciji obilje njezina vina i ulja, kad ne bi imala mješina, u kojima poduzetni Dalmatinci raza-šilju vino i ulje čak u najzabitnije krajeve Bosne i Hercegovine. Mješina, kad se napuni vinom i natovari na konja, dobro prilegne uza samar i konja ne žuljajući ga nimalo. Zato su naši jarčevi odvajkada imali dobru prođu u Dalmaciji. Na hiljade se krupnih jarčeva proda svake godine u Dalmaciju, gdje ih kolju i vješto zgule »na mijeh«. Doduše vino nešto malo zaudara mješinom, naročito ako dugo u njoj stoji, ali se s vremenom izgubi onaj miris, ako se pretoči u drugi sud.

A što li bi naša kršna Hercegovina bez mješina za vrijeme velikih bezvodica (suša), gdje ljudi moraju ići po vodu po nekoliko sati hoda? Mnogi je jamačno vidio u Popovu polju one karavane konja natovarenih punim mješinama vode. Isto tako zaprti se i hercegovačko ženskinje mješinom vode, preslicu zadjene za pas, pa predući i pjevajući njih nekoliko zajedno nose vodu po dva tri sata hoda.

Povrh svojih dobrih, korisnih osobina koza je veliki štetnik. U krajevima, gdje je mnogo koza, nema rasta ni napretka mladoj šumi, jer na mladim stabljikama odgrize koza sve do žila, a često ih iščupa iz temelja. Kad drveće i poodraste, obrsti koza sve do kore, i za taj posao nema spretnije životinje. Kako se vješto propinje jarac i savija odraslije drveće, koje se dade saviti, a koje inače ne bi mogle koze tako lako dohvatiti! Na savijeno drvo navali za njim sva njegova gladna družina i čupaj, grizi, brsti, dok teče i posljednji najsićušniji listić. Pogiba i vene mlada šuma pred napadačima. Sirota čoban to gleda, i tuga ga spopada, ali što će? I koza mora živjeti, kad on i njegovi žele da žive.

Vejsil Ćurčić

*

Il' smakni kozu, il' ne sadi lozu.

ŽIVOT U MORU I NA MORU

Morska je voda puna života. Milijuni i milijuni životinjica svake ruke šire se po neizmjernim morskim prostorima. Eto pužića, kako se primio na rep golemomu kitu, eto čudnoga dupina, kako se po sivo zelenim valovima igra bacajući se na hvatove visoko. — Ondje se podiglo nad površinom čitavo jato morskih lastavica, a za njima se otisnuo grabežljivi morski pas. Uz obalu opazit ćeš lako sivu rakovicu, kako čudnovato postrance plazi, a po tome poznaješ, da je rođaka vodenom raku, koji natraške ide. Veliki se morski raci od $^3/_4$ m dužine koče među oblim paucima i ježevima, morske se zvijezde lagano vuku po dnu, a nad njima njiše se prekrasni providni, morski klobuk, okružen ljubičastim rubom.

Na vrućem ekvatorskom moru zidaju svoje silne stanove koralji, ti najbolji graditelji svega oceana. Bogate bisernice kriju u tamnim dubljinama svoje blago ljudskim očima. Na dalekom sjeveru pomalja se iz ledene vode glava tuljana s onim mirnim očima, dok se uza nj posadio čitav niz morskih ptica.

Uza svu silu životinja naći ćeš u morskim dubljinama čitav vrt neobična bilja, koje je slično ponajviše dugim tananim vrvcama. Jednim imenom zovemo sve morsko bilje algama. Ima na debelom moru u srijedi oceana kojekakva bilja, što pliva na morskoj površini. Te je morske livade prvi poznao glasoviti Kristofor Kolombo, obretnik Amerike. — Mislili su jedni, da je ta silna trava osobito bilje, pa ga nazvaše imenom »sargaso«. Tek u naše vrijeme pokazalo se, da su te morske livade nakrcano bilje, što su struje odasvud sa sobom donijele i u mirne krajeve oceanske nakrcale.

U najstarije vrijeme velika su mora rastavljala ljude. Dok još ljudi nijesu znali upotrebljavati jedra — dok još nijesu poznavali parostroja, bijaše i onaj čovjek osobit brodar, koji bi prešao preko uzanoga Egejskog mora. Nije nego četiri stotine i pedeset godina, što su evropski brodovi došli do obala američkih, a pred dva i po vijeka ljudi poznaše najmlađi i najmanji kontinent australski.

Koncem 18. stoljeća učini Amerićanin Robert Fulton (Föltn) prvi parni brod. Od onoga vremena do danas usavrši se paroplov tako, da se može u najdalje krajeve veoma lako i brzo putovati. Kolumbo je putovao od španjolske obale do zapadne Indije preko dva mjeseca, dok danas možeš za četiri dana paroplovom doći od Liverpoola (Liverpula) do New-Yorka, za 29 dana preplovit ćeš Veliki ocean, — a za dva mjeseca obići ćeš Zemlju.

Veliki paroplovi prolaze danas po svim prostranim morima pa nose kulturu na najzabitnije obale novoobretenih krajeva. Čitava mreža podmorskih brzojavnih i brzoglasnih žica prepleće mora i oceane — pa ćeš tako za tren poslati pozdrav prijatelju u dalekom svijetu, a možeš preko oceana i razgovarati s njime.

Milan Šenoa

PJESMA SUNCU

Sjaj mi, sunce, domovini slatkoj,
oj preslatkoj, miloj domovini,
da s' nagledam njenog divnog čara.
Al' ti ne sjaš, sunce, da je krasiš,
kroz krasotu njenu da me tješiš,
što robuje tuđinu grješnica,
što nepravdu tuđu svojom prozva.
Već ti sjaješ, odsjev Stvoriteljev,
da pokažeš čovjeku propalom,
njemu jednom razumnom da kažeš,
od toliko Božjijeh stvorova:
da života nema bez slobode,
da kreposti nema bez slobode,
da lijeposti bez slobode nema.
I ti sunce, sjaješ neumorno,
kroz toliko stoljeća već sjaješ,
bez promjene iz dana u drugi,
da jedinu slobodu proglasiš.
Pa tko te je, sunce, dosad čuo?
Kad li će te čitav svijet čuti?
Al' jedine, oj blage utjehe,
što ti, sunce, toliko ustrajno,
što ja ne ću, da ugledat' možeš:
da mi dom moj slobodu doživi.

Od mene će otpuh praška biti,
al' u grobu rastvoreni prašak
za slobodu razigrat se hoće.

Luka Botić

SMRT NA MORU

Već smo se približavali Golfstrimu. Zrak, koji je preko oceana bio blag, sad je još blaži. Već se osjeća utjecaj toplih njegovih voda. Po računu izvedenu za duljinu ujutru, a za širinu o podne, nalazili smo se preko šest stotina milja daleko od New-Yorka. Držali smo se podalje od ostrva Bermude, jer onuda vladaju ponajviše ružna vremena. Bila je noć. Prije zore zaogrnu nebo debeli crni oblaci, i počne puhati sa sjevera.

Baš je kapetan pio kavu, kad dođe u komoru poručnik.

— Š j o r, reče, bolesnik će umrijeti. Rekli su mi na provi, da jedva diše.

— Ne umire se tako lako, odvrati kapetan, kao ne dajući, da bi se ispunile riječi poručnikove.

A ipak ostavi kavu i skoči na provu. Bonik jedva da ga raspoznao. Kapetan ga nešto upita. On hoće da odgovori. Počne, ali ne dovrši, jer mu zapne jezik. Kapetan problijedi i prođe rukom preko čela, kao da bi htio protjerati zlu misao, koja silimice navaljuje. Uhvati bonika za ruku. Podigne je. Kad je pusti, ona pade kao da je mrtva.

— Stinu mu noge, reče božman.

Svi se redom pogledasmo, pak svak nemoćnika, očajano, rastuženo. Kapetan se zamisli pa strese glavom i namignu božmanu, neka dođe malo na stranu. Izmijeniše četiri riječi, i božman pođe na kuvertu i vrati se zajedno s poručnikom, koji donese sa sobom crnila, dnevnik i pero. Kapetan je međutim pripravljao nemoćnika, neka štogod odredi o ono siromaštine, što je ostavljao. Bonik reče nešto isprekidanim, jecavim i slabim glasom; kapetan ponovi, a poručnik zapiše sve, što su slušali i drugi. Kad bude dovršeno, bonik uzdahne. Onaj uzdisaj dug, zadušen, jedva se čuo, a ipak me, onako težak, prođe svega kao neoposiva bol tuge i žalosti.

O ponoći zaboravi se i zanijemi. Na uru poslije ponoći uhvati ga smrtni hropot, i počne kupiti dušu. Pak ga polije mrtvi pot, i preminu. Dušu mu je preporučivao sad božman, a sad dispenzir. Umrije, tužan, ostavljajući majku, ženu i četiri sirote.

Dan i uru zapiše šjor Ivo u dnevnik, a kapetan potpiše i potvrdi. Mrtvo tijelo digoše i položiše na provu na jednu dasku. Zastava, dignuta na po jarbola, sjećala je sutradan svakoga, da je jedan od družine poginuo.

Sad je trebalo misliti na pogreb.

A koji pogreb može imati tužan mornar, kojega smrtna kosa pobere na moru, daleko od kopna?

Ocean!

Grozne li ironije, ako se pomisli na toliku bijedu, koja se susreta i, rekao bi, spaja s tolikom veličinom! A što su grobovi carskih porodica prema grobu, koji nevolja i zla kob pripravlja mrtvom mornaru? Koje građevine da se natječu s veličinom oceana? Nekoliko kilometara dubljine, blagi mir kostiju kroz vjekove i vjekove, to je mornarski grob. A koji zemaljski spomenik da očuva proti ljudskoj navali mir kostima, koje su mu povjerene?

Kako je more pred podne bilo prilično mirno, mrtvo tijelo prenesoše na stirić. Božman ga obuče u najbolje odijelo, što je imao pokojnik. Kosire mu zaveže maramom, a kapetan ga pokrije zastavom. Tu i tako ostane čitavu noć. Sutradan trebalo je svršiti tužnu dužnost. Dispenzir donese iz klijeti novu jednu vreću, a mali od foguna pet šest komada ugljena iz gavuna. Trojica njih, božman, Grgo i poručnik, podigoše tijelo i staviše u vreću, a na dno vreće ugljen. Kapetan je bio tu. Suznim okom zaveže vreću i naredi, da se prenese i daska i tijelo na purtelu, koju već bijahu otvorili. Onamo se skupismo svi. Kapetan Baro digne kapu s glave, a sva vojska za njim. Poručnik poškropi tijelo krštenom vodom iz jedne bočice, koju je čuvao u svojoj izbi, pak zamoli očenaš, a iza očenaša »Pokoj vječni!« Vojska mu je odgovarala. Nije bilo oka, na koje se nije suza zaletjela. Poslije molitve kapetan se nagne i malo podigne dasku. Onda svaki, koji je samo mogao doseći, pruži ruku, podigne i rine malo.

Daska popuzne, zaleti se, i tijelo padne u more.

Još za jedan tren bijelila se vreća u bistrini oceana. Onda je nestane i zaroni u pučine morske, u dubljinu od pet kilometara, u isto doba možda, kad je nesretna njegova žena govorila svojoj siročadi o ocu, o njegovu povratku.

Onoga dana nije se čulo kletve na brodu.

Juraj Carić

JADRANSKOM MORU

Tko tebe jednom vidi, more sinje,
zaboravit te nikad više ne će.
I duh mi uvijek kano galeb lijeće
na talasa ti blistavo milinje.

Uz tebe rod je ćudi golubinje,
sve više Nebo nek mu dade sreće,
da uvijek samo naprijed, naprijed kreće
zauvijek otrv suze materinje.

Tko tebe jednom, sinje more, zgleda,
magijskom ga nekom vežeš moći,
i teško mu je već od tebe poći.

Od tebe miso krenut mu se ne da,
i sveti šumor tvoga talasanja
ko vječna pjesma dušom mu ozvanja.

Velimir Deželić

KAKO JE POSTALO CRVENO JEZERO

Nad Prološcem, do dva kilometra na sjever Imotskoga, stoji Crveno jezero. Sve što je priroda najstrahovitije mogla sabrati, tu ti se predočuje. Propast, bezdan, strašilo, očajanost, stan osuđenika, užas, smrt, nesmiljenost, prokletstvo, da i sam pakao, rekao bih, sve se u jedno zbilo. Što se sredovječnih doba zamišljalo, da oduhe, što sukljaju iz Etne i Mongibela, iz paklenih propasti ishode, to bi se moglo i Crvenomu jezeru reći, samo što ovo ne siplje goriva, niti ga je ikada sipalo, premda bi mogao to lasno pomisliti razgledajući mu okolišne strane kao plamenom ražežene i, rekao bi, živim ognjem oželjavljene, od čega mu je i ime: C r v e n o j e z e r o. Prezamjerna li ovoga jezera! Kad se nadneseš, groza te obuzme, i na um ti padne, da je tu obitavalište nekakvih zloduhnih, očajnih i vrhunaravnih bića.

Nesamo strahota mu, nego i prekozamjerna pravilnost svakoga iznenađuje. Koliko se god može okom shvatiti, opažaš najpotpuniju

geometričnu točnost u zaokruživanju i klinastom stješnjivanju u podzemne slojeve. Okolo stora zahvaćat će mu rub kakvih 800—900 met., a od ruba niz prolom do vode bit će 150 do 200 met. ne znajući ni koliko u zemlju prodire. Lasno bi mogao pomisliti, da je točnu pravilnost mu umjetna i moguća ruka napravila i izdubla. Samo od zapadne strane proniklo je gdješto zeleni niskoga grmlja. Neizbrojni

rojevi pčela izlijeću iz pukotina, a na oblake jata sivih golubova uzdižu se odatle i spuštaju se niz bezdanu prazninu u svoje pećinaste stanove, gdje im nitko na svijetu ne naudi. Niz gorostasne strane spuštaju se crvenkasti okamenjeni mosuri, ili zažarene pruge, te ti se pričinja, kao da se plamen i krv neprestano prolijeva. Baciš li s koga mjesta golem kamen, prouzrokuje strašnu orljavinu i tutanj, koji se nekoliko časova razliježe u muklo rastegnuto mrmlja-

nje stvarajući nove odjeke, koji se susretaju. Još je strahovitije, ako u tihoj noći kamen zakoturaš ili pušku opališ, jer tada odlijeganje, jeka i orljavina združuje s tužnim glasom neizbrojnih noćnih ptica, pak ti se pričinja, kao da osluhuješ muklo jaukanje, cviljenje, plač i užas očajnih bića, koja te s nesmiljenosti gorkih jada ukoravaju i zaplašena te od propasti oturuju. Teško će i najsmjeliji dva puta osluhivati te čudne prirodne strahote.

Isto tako, kada se nagli vjetrovi u toj praznini zbijaju i strašnim se vihorom na kolovrate motajući k dnu potiskuju, pričinjava ti se uistinu, da je zvižduk vjetrova, što se inate, jaukanje i cičanje nekakvih osuđenika. Stoga i naš puk stvorio je i spojio s ovim jezerom svakojakih prečudnovatih priča i pripovijedanja, koja mu označuju grozovitost. Tu je stan zlohudnih vila, one tuda i kolo igraju; stvaraš im smetnju, kada kamen strmo zakoturaš, jer im se djeca prepadnu; ako li kamen u »vilinsku zdjelu« pogodi, jao onomu, tko ga je bacio, jer će ga vile dostignuti i niz te strmeni baciti, kašto se mnogim dogodilo, koji su obijest glavom platili. Ugrabljenu djecu tamo vile odnesu, pak možeš noću razumjeti djetinji glas i smijeh igrački. — Ovdje se i vukodlaci sakupljaju, jer im nitko trnovim kocima ne može nauditi; a i vještice imadu ovdje svoje ročište, pa se noću opažaju, gdje pretvorivši se u zapaljene zublje po jezeru polijeću; i mačići čuvaju ovdje sakupljeno i pokradeno blago; tko se umije s njima sprijateljiti, kao što su to neki umjeli, postat će bogat. Nego je ponajpače s ovim jezerom skopčano i svuda po našem narodu rasprostranjeno pripovijedanje o bogatom Gavanu i njegovim propalim dvorima. Više jezera na brijegu poznaju se još zidine od nekakve zgrade, za koju se pripovijeda, da je skrajni ostatak Gavanovih dvora, neka svak može upoznati, kako se pod njima zemlja provalila i ono jezero postalo.

Bogati Gavan imao je na storu onoga jezera previsoke, prekrasne dvore; njegovo je bilo sve Imotsko polje i sva okolica, pak je imao i čim bogat biti; živio je raskalašeno i proždrljivo; bio je prema svakomu nemilostiv, osobito prema siromasima; nije poznavao nevolje, pak im je stoga uvijek zatvarao vrata. Kako Gavan tako i žena mu Gavanuša, još lakomija i opakija, nije za Boga znala, pak nije siromahu niti pomagala, nego mu se podrugivala i ismjehavajući ga ispred vrata odgonila; gore gospođe pod suncem nije bilo.

Gavan imao dosta sinova i kćeri, te je mislio u najvećem raskošju i zadovoljnosti uvijek dane provoditi, svojim sinovima sve svoje bogatstvo ostaviti. Sinovi bili slični roditeljima, nesmiljeni prema bijednim siromasima. Jednom Gavan sabra na gozbu sve svoje prijatelje, raskalašenike i proždrlice, pak su bili već svaku mjeru pretjerali. U to doba u slici odrpana siromaha prikaže se jedan anđeo ištući u ime Božje koji mrvičak krušca za sebe i gladnu dječicu, koju je sa sobom vodio.

Netom Gavan opazi siromaha, rasrdi se, jer mu u vrijeme veselja dosađuje, a sinovi i kćeri odmah potrčaše, da radražene pse odriješe, neka dosadne siromahe razdru, te bi to po svomu običaju bili i uradili, da se ne bude usprotivila im mati Gavanuša ne žaleći tobože siromahe, već jer je noseća bila, pak se za sebe bojala, da joj ne bi naškodilo. Diže se, uze samo mrvičak kruha, što je proždrlosti preostalo bilo, udijeli ga siromahu, ali mu ga ne pruži rukom, već ga na lijevu nogu metnu i turi pred siromaha govoreći: »Uzmi, gladniče, i zahvali našoj blagodarnosti.« Anđeo uzme kruh, poljubi ga i razdijeli dječici. Usto počne moliti gospođu Gavanušu: »Daj mi, gospođo, na put Božji i kapljičak vode, da zagasim osušena usta, a Bog će tebi dati čestitost u tvome porodu i imanju.« A ona udari nogom siromaha odgovarajući mu: »Što će meni Bog tvoj, dok je meni Gavan moj.«

Kad to čuo anđeo, baci sa sebe siromašku odoru i prosijevne nebeskom svjetlošću, te ognjevitim mačem prokune Gavana i gospođu, sinove, kćeri, gozbenike i dvorove te se diže u visinu s anđelima. U taj čas započne strašna trešnja, sjevatanje i grmljavina; rastvori se zemlja, pròsjedoše se dvori, stvori se »Crveno jezero«, u koje upadne Gavan i sva mu družba, te će tu ostati do sudnjega dana.

Šime Milinović

Stor, prostor, zastor, optok, opsjek, grlo (jezera).

ULJIKA

Među svim drvećem oko Sredozemnoga mora bila je maslina oduvijek najplemenitiji dar Božji. Bilo je to sveto drvo, kao što je sveto bilo ulje, što ga je uljika davala. U njemu su već stari narodi nazirali najljepši uzor svakoga blagostanja i mira. Maslinova gran-

čica, što ju je donijela golubica u Nojev kovčeg iza strašne kazne Božje, bila je znak mira. Maslinovo ulje, koje zacjeljuje rane i ublažuje boli, bilo je svetinjom svih naroda, pa još danas posvećuje glave crkvenih i svjetovnih vladara i izmiruje bolesnika na smrtnoj postelji s vječnim sucem. U kolijevci naše današnje kulture bila je uljika već u najstarije vrijeme kao predstavnica domaćega mira i blagostanja u visokoj časti, te se usko splela s običajima domaćega i crkvenog života, a i otvarala putove trgovini u strane krajeve.

Nema sumnje, da je domovina divlje uljike u južnom dijelu prednje Azije i na grčkom otočju. Divlje uljike, što danas rastu po južnim krajevima Evrope oko Sredozemnoga mora, po svoj su prilici strane doseljenice, koje je čovjek kao pitoma drveta ovamo donio, pa ih onda zapustio, tako da su podivljala. Uljika je rasla kao divljaka poput mnogih drugih bilina nebrojene godine, a da joj nitko cijene nije znao odmjeriti, dok se nije našlo napredno pleme, koje ju je oplemenilo i upravo na oltar Božji uzdiglo. Bilo je to semitsko pleme, koje je u prednjoj Aziji podiglo prvu kulturu i udarilo temelj današnjemu našem napretku. Kako se semitsko pleme polagano dizalo, tako je uz mnoge druge biline još i uljiku oplemenjivalo, pa kad je kasnije došlo u doticaj s ostalim narodima zemlje, već se uljika slavila kao sveta bilina. Nema sumnje, da su stari Feničani prvi donosili maslinovo ulje grčkim barbarima i u ostale krajeve Evrope, gdje je još vladalo divljaštvo, a bilo je to vrlo davno. Kad su stari Izraelci primili u svoje ruke kulturu Feničana, bila je u prednjoj Aziji oplemenjena uljika dobro poznata. Sveto Pismo staroga zavjeta spominje uljiku i ulje nebrojeno puta, a svakom se zgodom pokazuje, koliko su Izraelci drvo i ulje štovali. Prvi pozdrav Noju iza općega potopa bila je maslinova grančica, što ju je golubica u kljunu donijela, i po tom je tek Noje poznao, da je voda opala. Za obećanu zemlju, u koju će Bog izraelski narod uvesti, veli Sveto Pismo, da obiluje svakim zemaljskim dobrom, pa spominje uz pšenicu i ječam, uz vinovu lozu i smokvu još i uljiku, od koje se ulje dobiva. I kad dođoše u obećanu zemlju, nađoše sve, što im bješe obećano, jer stoji pisano u knjizi Isusa Navina (24, 13): »I dadoh vam zemlju, koje ne radiste, i gradove, kojih ne gradiste, u njima stanujete; iz vinograda i iz maslinika, koje nijeste sadili, jedete«. Ulje postade Izraelcima glavna hrana, njim razsvjetljivahu kuće i hramove, prinošahu ga kao žrtvu, a mazahu njim i vlasi i cijelo tijelo, kao što bijaše cijeloga staroga vijeka u običaju. Svetim uljem pomazani primao je od Boga svaku vlast na zemlji. Za uzgoj masline brinuli su se David i Solomun, a Palestina je proizvodila toliko ulja, da su ga u druge zemlje izvozili. Na maslinovu brijegu, gdje je Krist zadnju noć s učenicima bdio, stoji još dandanas osam golemih maslina, za koje kažu, da su svjedoci onih vremena. Carica Jelena (g. 326.) štovala je ta drveta kao nijeme svjedoke Kristove muke.

Poznato je, da se maslinovo ulje dobiva iz plodova. Kad plodovi dozru, onda se obavi berba. Dobra godina daje dobru berbu, a dobro ulje mora čovjek sam da priredi. Poznato je, da je najfinije ulje ono, što ga priređuju kod Aixa u Francuskoj, premda tu nije podneblje ni izdaleka onako, kako je u mnogim južnim krajevima, ali se zato nigdje toliko ne brinu za priredbu ulja kao ovdje.

Ako se oberu plodovi, dok još nisu zreli, dobije se oštro i gorko ulje, koje se može dugo držati, a da se ne pokvari. Ako su plodovi već tako zreli, da bi otpadali, onda daju fino i vrlo masno ulje, ali se takvo ulje teško dugo drži, jer se lako pokvari. Prava berba biva u studenom ili prosincu, kasnije stanu plodovi trunuti, pa daju slabo ulje.

Najfinije ulje, što u trgovinu dolazi, jest provençalsko ili aixko ulje. Za njim dolazi odmah florentinsko ulje. Ulje se poglavito upotrebljava za jelo, a onda veoma mnogo u raznovrsnom tvorničarskom obrtu.

Fino maslinovo ulje, što u trgovinu dolazi, ima zelenkasto-žutu boju. Na suncu poblijedi i postane bezbojno.

Kako maslinovo ulje ima veliku prođu i visoku cijenu, to ga tvorničari i trgovci vrlo često patvore, te mu domeću ulje, što se iscjeđuje iz svinjske masti, ili mu primiješaju makovo i repičino ulje. U najfinijem ulju ima više puta 60 do 70 postotaka svinjskoga ulja, a takvu je prevaru vrlo teško dokazati. Maslinovo ulje, u kom ima makova ulja, lako se kupi u kuglice, pa ako takvo ulje dobro protresemo, skupit će mu se na površini cijela hrpa zračnih mjehurića, a to ne ćemo nikad zapaziti na čistom ulju.

**

POTRES U DUBROVNIKU

God. 1639. osjetiše se u Dubrovniku jaki potresi tako, da se mnogo kuća do temelja srušilo. God. 1666. osjetio se po cijeloj Dalmaciji znatan potres. Najužasniji se ipak dogodio god. 1667. dne 6. travnja, upravo na Veliku srijedu.

Bilo je krasno jutro, nebo vedro kao riblje oko, a zrak bio blag i miran, ni najmanji vjetrić se nije osjetio. Bilo se nadati najkrasnijemu danu. Dubrovčani već davno poustajali, pa je sve vrvjelo u crkve, da vrši svoju pobožnost. Bio je u Dubrovniku običaj, da se na Veliku srijedu sastane gradsko vijeće i da vijeća, kojim će zločincima na taj dan oprostiti kaznu i na slobodu ih pustiti. Bilo je oko 9 sati, kad se kod kneza Šime Getaldića sakupilo mnogo odličnih vijećnika. Pri svečanoj tišini, pri najvećem miru osjeti se iznenada cijelim gradom snažan potres. Bio je jedan jedini udarac, i u tren oka nije bilo više ponosnog Dubrovnika. U jednom trenu pretvori se gotovo sav Dubrovnik u žalosnu ruševinu, iz koje se digao samo silan prah. Osim lazareta i nekoliko čvršćih kuća sve ostale zgrade i kuće srušiše se, pa pokopaše u svojim ruševinama do 5000 ljudi. Crkve su bile dupkom pune svijeta, a sve to ostade najednom pokopano u ruševinama. Koga ne zahvatiše u prvi mah ruševine, taj stade bježati na ulice, ali i tu mnogi izgubiše glavu. Zemlja se gibala i pucala, pa tako mnoge zakopala. Mnogi pobjegoše prema moru, da se tu spase, ali tu vidješe užas. More se uzburkalo, diglo se u visoke valove, koji su se sad od obale povlačili, sad opet na obalu navaljivali. Brodovi stadoše jedan o drugi udarati, mnogi se otrgnuše, ali mnogi odmah i potonuše. Najljepši brodovi, koji su širom svijeta raznosili slavu dubrovačku, propadoše najedamput.

Uz potres čula se užasna tutnjava gromova. Kao što često biva, tako su i ovaj put mnogi potoci i zdenci u okolici presušili. Iz ruševina dizala se silna prašina kao gusti oblaci. Tutnjava se čula više dana, a i potresi su se opetovali kroz osam dana.

Tko se u prvi čas spasio, kad se grad srušio, pobježe smjesta na trg ili poteče, kud su ga samo noge nosile. Iza prvoga udarca spasi se sretno na trg jedno šest stotina ljudi. Ali svi bijahu u užasnom stanju. Jednima bijaše ranjena glava, drugima ruka ili noga, a svi su drhtali od straha. Jedan drugoga nije poznavao, a

nitko nije ni pomislio na spas svojih milih rođaka i prijatelja. Kada su se malo razabrali od prvoga straha, pođoše pojedini, da po ruševinama traže svoje roditelje, djecu i prijatelje. Ali zemlja se stala snova tresti, preostale podrtine stadoše se opet rušiti i pokrivati one, koji su došli tražiti zakopane. Ostali izgubiše svaku nadu, da će moći ikoga više spasiti. Sav grad bijaše tako porušen, da se ni ulice nisu vidjele, a mnogi nije mogao naći mjesta, gdje mu je stajala kuća.

Popis mrtvih pokazuje nam najužasniju sliku te nesreće. Najugledniji i najbogatiji građani, čitave obitelji, izginuše sasvim. Knez dubrovački Šime Getaldić nađe smrt u svojoj palači s cijelom obitelju, a s njim postradaše i mnogi vijećnici, koji stajahu pred dvorom i očekivahu čas, kada će ih zvono sazvati na vijećanje. Osim toga poginu Đuro Croock, određeni holandeski rezident kod porte, sa ženom, djetetom i pratnjom, zatim dva malteška viteza, jedan Nijemac, duvne sv. Marka i mnogi drugi odlični građani. Ista nesreća snađe i cijelu školu male djece, koju su još nekoliko dana zatim čuli, gdje plaču, a nisu im mogli pomoći. Od svećenstva ne ostade no deseti dio. Osobitim načinom spasi se nadbiskup. On skoči sa svoga dvora kroz prozor i tako umače sigurnoj smrti. Premda je jako ozlijedio nogu, hrlio je ipak, uza svu bol, s preostalim svećenicima kroz ulice po gradu, kud god se samo moglo prolaziti, da blagoslivlje i ispovijeda one na samrti i da tješi preostale, da ne klonu duhom.

K potresu se pridruži još i druga nevolja. Kako je u mnogim kućama na ognjištu gorjela vatra, to su porušeni drveni dijelovi kuća bili zahvaćeni plamenom. Nabrzo se dignu silan vjetar pa raširi plamen na sve strane tako, da je uskoro bio cijeli grad u plamenu. I tom zgodom postrada opet mnogo ljudi, koji su se dotada bili spasili. Nitko ni ne pomisli, da gasi vatru. Sve je bilo pobjeglo izvan grada. Jedni stajahu omamljeni pred gradom, a drugi se ukrcaše u brodove pred Lokrumom pa očekivahu s užasom onaj čas, kada će se razvaline grada raspršiti na sve strane. U gradu bila je naime na tri mjesta spremljena velika množina praha i salitre, a požar se sve više približavao tomu kraju. No na sreću ne dosegnu vatra do praha: ona se prije zaustavila, i tako ostadoše bar razvaline na svome mjestu.

Kada je treći dan požar prestao, nahrupi u razoreni grad množina prostoga svijetla iz okolice, da plijeni i krade ono malo, što je ostalo iza potresa i požara. Tko je htio ispred njih braniti svoje blago, toga su oni ubili bez milosrđa. Narod je sav očajao, na kakvu pomoć nije ni pomišljao. Od gradskih vijećnika preostalo ih je još 25. Oni se sakupiše, da vijećaju, što valja činiti. Među njima bio je i odvažni Nikola Bunić. On ih je hrabrio, skupio četu građana, prodro u grad i protjerao divlje čopore, koji su grad plijenili. Pod njegovim vodstvom stadoše otkapati ruševine, te još mnogoga spasiše od sigurne smrti. Porušene kuće počeše iznova graditi, a bogati Dubrovčani, koji su dotle živjeli u Rimu i drugim gradovima, ganuti ovom nesrećom, vratiše se kući, da pomognu dići propali Dubrovnik. Dubrovnik se zbilja digao, ali nikada više se nije mogao uspeti do one moći i slave, gdje je bio prije potresa. U gradu se još danas vide ostanci te nesreće, oni još uvijek sjećaju puk, što se nekada zbilo i što se opet svaki čas može dogoditi. Zato se Dubrovčani boje potresa više nego ičega, oni strepe i dršću, čim se počne zemlja tresti, a to se na nesreću u Dubrovniku vrlo često događa.

POŽAR

(Vlado je došao s otoka u grad, u gimnaziju. Stanuje kod tetke. Jedne noći u gradu požar, a Vlado ostane sam u stanu, jer ga tetka nije htjela povesti sa sobom. On pođe sam.)

Kad izađoh pred kuću, vjetar me ošinu po obrazima, i ja dođoh sasvim sebi. Minu me sav strah. Tek sada opazih, da sam bos i gologlav, da nemam prsluka pod haljetkom.

Stajao sam udišući vjetar, koji je mirisao po dimu, i gledajući, kako se na velikoj česmi vide, obasjani crvenkastim svjetlom, kameni Tritoni na strani prema moru, dok sve drugo ostaje mračno u noćnoj sjeni. Požar je, dakle, buknuo negdje blizu, pokraj mora, za franjevačkim samostanom. Ja potrčah onamo.

Kad stigoh, ne vidjeh u prvi trenutak ništa drugo do golem crven plamen nedaleko od Malog kupališta.

Gorjela je daščara, za koju sam znao, da majstori kalafati* spremaju u njoj alat i neke grede, katran, smolu i užeta. A plamen

---

* graditelji brodova

bijaše zahvatio i dvije lađice, što se na suhu baš onih dana već šuperile.

Gorjelo je žestoko pod snažnim vjetrom. Čitava je daščara buktjela. Plamen je na dnu bio crn kao i katran, iz kojeg je izbijao: ali se na gornjim krajevima dijelio u jezike nemirne i crvene kao krv. A vjetar je te jezike savijao amo tamo, dok ih ne bi i otkinuo, da ih ponese prema redu kuća u blizini. Dvadesetak ljudi — obučenih kao i onaj, što sam ga bio vidio, gdje trubi pod fenjerom, a sa šljemom na glavi — vrzlo se oko daščara i čamaca gurajući kolica, za kojima se vukle debele cijevi s donjim krajevima uronjenima u more. Neke su štrcaljke već radile; mlazovi vode skakali su u vis.

Sve je to — ljudi, cijevi, kuće naokolo i more u blizini — bilo crveno od požara.

Ja se umiješah među one, koji su stajali u gomilicama malo podalje i gledali bjesnilo vatre i rad vatrogasaca.

— Gorit će taj vrag sve do zore.

— Tako je kad kalafati puše u barakama.

— Eh, nije od toga. Podmetnuše.

— Da se to drugdje dogodilo, ode noćas pô grada.

— Najgore je onima na pumpi. Svi su mokri. Na tom vitru, a znojni.

— Biži!

I mnogi su bježali, jer ih redar hvataše, da ih povede štrcaljkama, na kojima je rad bio težak, pa je ljude valjalo češće izmjenjivati.

I ako nisam pravo znao, zbog čega se tako uzmiče, htio sam i ja natrag, kad me redar uhvati.

— Ovoga! Može i ovaj.

A redar ljut, što ljudi bježe, gurne me prema najbližoj štrcaljki.

— Idi!

Poslušah. Priđoh k spravi. Latih se prečke. Upirao sam svom snagom stojeći između nekoga starca i nekog momka. Mladić je svaki put, kad bismo digli prečku, klicao: »Hopla!«, a starac je šutio, dok mu je u prsima nešto hripalo kao pokvareni kovački mjeh.

I taj mi je posao išao sve lakše od ruke, jer smo doskora sva trojica dizali i spuštali prečku, složno i u isto vrijeme, istim taktom

i zamahom. Prema nama, na drugoj prečki, radila su tri čovjeka. Lica im bijahu u mraku, ali svjetlost vatre pravila okolo njih crven rub, u kojem se mogao raspoznati svaki vlas na njihovoj glavi.

— Što će vam to dijete? — reče netko.

Starcu do mene zaškripi još oštrije u prsima:

— Vrijedi on više no onaj veliki, koji je prije tu bio. Barem nam ne kvari posao.

I zbilja, naša je štrcaljka valjano radila. Tamo pokraj daščare, iz njene cijevi, u rukama požarnikovim, izbijao je najviši mlaz vode.

A starac mi je govorio:

— Tako, mali, tako! Ja sam bolestan ustao iz postelje. Prvi sam amo došao. I sad mi je dobro. I ne puštam više ove prečke iz svojih ruku... A dobar je i taj momak uz tebe. Pogledaj mu lakat!

Vidjeh na mladićevu laktu grdnu opeklinu.

— Da si vidio, što je sve radio još prije, no su drugi amo stigli!

Nisam primjećivao nikakva umora. Bose mi noge stajale u barici vode, vjetar mi je vijao vlasima na goloj glavi i hladio znoj na leđima, dok su mi prsa i lice osjećali i previše toplinu, koja je izbijala iz požara. Ipak mi je bilo sve ugodnije. Kao da osjećam nesamo svoju snagu no i snagu ljudi, koji sa mnom rade. Čim pak koji od njih, ma i za trenutak, malo popušta, čini mi se, da se i u meni nešto drobi i lomi.

— Gledaj !— klicao momak pokazujući mi očima mlaz vode iz cijevi našeg požarnika. — Upri! Hop!

Njegova obijest spopane i mene. Počeh i ja klicati, da složimo još bolje sve naše napore u isti ritam, dok prečka ide gore dolje.

— Rana! Ranae! Os! Žirafa!... Rana! Ranae. Os. Žirafa.

Kako mi se sada čine smiješne moja zlovolja i moja sjeta, dok sam sjedeći u školskim klupama slušao dugu litaniju o nekoj, uvijek jednoj te istoj životinji, koja je morala biti barem nalik na žabu. Sad mi istom sinu, da je »os« nevidljiv štap provučen kroz našu zemlju kao čačkalica kroz naranču. Ta žirafa sigurno je dobra i mila životinja. — Čemu sam ja sve te vesele, nedužne stvari tako zamrzio?

— Rana! Ranae! Os! Žirafa!

A starac se smijao hripajući prsima i pokazujući jezik u sjaju vatre kroz krezube desni.

— Kakve su to vražje riječi?

Ja mu nisam odgovarao. Gledao sam u vatru, koja je šumeći buktjela. Sada kao da razabirem u njoj neki lik, sjeća me na vatrena zmaja, koji se omotao u čvor i digao u vis tri glave, a iz svake palucaju plameni jezici. Požarnici, s kacigom na glavi i mlazovima u ruci, nalik su na vitezove, koji navaljuju na grdosiju. Ali uzalud bodu i ranjavaju. Hala samo raste. Udiše vjetar, nadima se i biva veća.

— Upri!

Meni se čini, da vidim nešto novo. Grad je nalik na gustu, mračnu šumu, iz koje provaljuju čudni ljudi. Ne trče, no lete; ne viču, no zvižde. Srću na daščaru, bacaju na nju zublje u plamenu. I oni su građeni od vjetra i od ognja. Pretvaraju se u ognjene jezike, u te rogate životinje, koje bi se htjele uvući u sve obližnje kuće, da ponesu u njih propast. No vodni mlazovi obaraju ih i pobjeđuju. Prilaze novi žešći bjesovi... Ali se nas šestorica ne damo. Ne može nas ništa ni prestrašiti ni izmoriti. Osjećamo, da sve zavisi o nama, i ako svi gledaju u ljude s kacigama na glavi.

I ta borba zanosi. Nema za me umora, ni polusmrznute vode pod bosim nogama i hakanja vjetra o moja znojna leđa.

— Naprijed! Nalijevo!

Naša štrcaljka odmah se makla. Plamen je bio zahvatio prozore najbliže kuće. Dimilo se i na krovu. Ču se nova vika i komešanje u dvorištima.

— Hu! — kliknu gomila, koja je malo marila za propast daščare pa se dosada gotovo zabavljala gledajući vatru i rad vatrogasaca.

Ali naša štrcaljka nije više davala svoga mlaza. Valjalo je produžiti cijev, što je crpla morsku vodu. No taj posao nije išao glatko. Moralo se ugaziti do iznad koljena u more i ondje na cijevi nešto odviti.

Ja se odmah ponudih. Požarnik je oklijevao.

— Hoću. Ta ja sam bos!

— Hoće on. Hoće — uvjeravao je starac vatrogasca.

I požarnik mi pruži neko gvožđe.

— Gle! Ovim, ovako; pa ovako!

Više skočih no siđoh u vodu, koja mi dođe i do pojasa.

Napipah cijev, namjestih gvožđe, okrenuh nekoliko puta.

— Ne da se više — viknuh.

— Sad pokušajte!

Zatrčasmo se natrag, latismo se posla. Sad je išlo teško. Činilo nam se, da vučemo iz dubine golem kamen. Ja sam mislio, da sam svemu ja kriv, jer da sam slabo obavio onaj posao. Već sam počeo osjećati, da sam umoran, izmučen, sav mokar u hladnom noćnom vjetru, kad voda iznova šiknu, i jedan mlaz udari visoko o prozor.

— Hura! Bravo mali! — viknu mi starac.

Meni kao da rastu krila. Sad mi je opet dobro.

— Rana! Ranae!

Jedva čujem glas, gdje nešto viče:

— Što mučite to dijete? —

— Pusti ti njega na miru — odgovara starčić do mene.

Ali se umiješaše i neki drugi iz gomile, koja nam je sada bila mnogo bliža.

Ja sam upirao još snažnije gledajući, kako naš mlaz gasi vatru na prozorima, kvasi i krov kuće. Sva sjeta i tuga dugoga sumornog mjeseca, provedenog kod tetke, kao da propadaju netragom. Istom sada počinjem pravo disati u ovom gradu. Tek sada mi se otvaraju grlo i pluća; i puno svježega zraka prodire duboko u mene... Nema više nikog oko mene... Ja gasim i spasavam kuću, lađe i čamce, čitav grad. I grad nije više nešto tuđe i zločesto. I on je dobar i lijep.

Moj je zanos bio opet takav, da i ne opazih, da se pokraj mene nešto zbiva. Neke su žene gledale u mene, mahale rukama, dozivale požarnika.

— Jeste. Ma baš on!

— Onaj dječak! Da, onaj...

— Vlado!

Tek kad me redar gotovo istrgne od prečke i povede na stranu, odjednom vidjeh, da sam pred tetkom. Osjetih, da ću se pobuniti protiv nje. Ona me uhvati za ruku.

— Što to radiš? Bos, gologlav, sav mokar.

U njenu glasu nije bilo nikakve oštrine. Zato ne planuh; samo rekoh:

— Pustite me. Nismo još gotovi.

— Uradio si ti i previše. Gledamo te već dugo, ali nijesmo vjerovali svojim očima. Nismo te ovakva ni prepoznale.

— Ali... ona kuća!

— Ne boj se ti za nju. Već je na njoj sve ugašeno. Treba da idemo kući.

I ona me povede držeći me za ruku. Išli smo hitro, neprestano ćutke, jer nam je vjetar duvao u lice. Ja i tetka sprijeda, rođakinje za nama. Bilo je zbilja teško govoriti, ali najednom viknuh u vjetru:

— Teetka! Prevalio sam u tami vazu s cvijećem. Razbila se!

Sutradan sam ležao u postelji.

Vladimir Nazor

ZIDARI

Onoga dana dogradismo krov,
Visok i pristao,
Pala je kiša i polila krov;
On je blistao.

Oprasmo ruke. Sjedosmo ručat,
I pri objedu
Pogledasmo često na blistavi krov —
Na našu pobjedu.

Dobriša Cesarić

GORNJANI I DONJANI

Sva koljanska djeca bila su podijeljena u stranke, a najglavnije bijahu Donjani i Gornjani, to jest djeca iz Donjih i Gornjih Koljana.

Ja sam pripadao Gornjanima, manjem dijelu sela, te sam kao njihov vojvoda imao braniti od Donjana našu »tvrđavu«.

Da budem što više nalik na stare junake u kićenim dolamama[1], što sam ih vidio naslikane, odlučim se dostojnije obući. I ako je bio vruć ljetni dan, uzmem kriomice dugu zimsku kabanicu ukrašenu žutim pucetima i namislim obući je, kad jurišanje bude najjače, da time osokolim branitelje.

Na zapadu od škole uspinjala se mala, no prilično strma glavica, kojoj drugog imena nije ni bilo već Glavica, i nju pretvorismo u neosvojivu tvrđu.

Na podnožju iskopasmo jarke, pokrismo ih granjem, suhom zemljom i travom, da su se jedva opažali. Na obroncima postavismo veće kamenje podbočeno kolčićima, na koje privezasmo tanke uzice. Kad bismo za te nevidljive uzice potegnuli, kamenje bi se sa strmine

zakotrljalo na neprijatelje, koji bi navaljivali. Još dalje bio je golem vijenac suhoga granja, drača, slame i drugih lako upaljivih predmeta, koje odlučismo zapaliti, ako bi se Donjani osmjelili jurišati i k vršku Glavice.

Navrhu Glavice bijaše velika stijena, a iza nje iskopasmo dubok zaklon, odakle bismo posuli neprijatelja tučom kamenja.

Zauzesmo položaj, a domala započe i bitka.

Donjani se zatrčaše prema Glavici prijeteći vikom i sipajući kamenje. Bijaše ih mnogo i s barjacima, te navaljivahu s više strana, pa se neki naši mlađi uplašiše. No mi se pritajimo, želeći ih nadvladati teškim oružjem: onim velikim kamenjem, što ga podbočismo drvcima.

Kad se počeše penjati uz obronak Glavice, zapovjedim, da trgnu uzicama, a veliko kamenje zakotrlja se k Donjanima. Oni poskakivahu s noge na nogu, ali ipak mnogi zajauka hvatajući se za stope. Ali je većina jurišala i dalje.

Videći, da se neprijatelji sve više bliže, obučem kabanicu s pozlaćenim pucetima i zapovjedim svojima, da se dignu i da obaspu Donjane kamenjem. Opazivši, da je vjetar povoljan, naredim i da zapale vatru. Nekoliko ih otpuza, i domalo podno naših jaraka zadimi pak zaplamti, tako da nismo vidjeli, što se događa ispod nas. Dim, pepeo i plamen nošaše vjetar prema Donjanima, pa nas obuze hrabrost i želja da ih pobijedimo.

Kroz dim i vatru opazim, kako Donjani bježe; tad zaviknem našima, da nasrnu »kopljima«, i najprvi ja zagazim preko žerave i plamena niz brijeg. I ja i moji vojaci opekosmo ruke, no ipak bijah ponosan, što smo protjerali Donjane.

Dinko Šimunović

---

[1]) duga narodna haljina

S BRAČA U SPLIT

Posljednje godine moga stalnog boravka u luci vozio sam se više puta preko velikoga kanala u grad. Bio sam već prilično odrastao, pa je majka htjela, da se tim putovanjima obiknem malo na tetku, kod koje sam u gradu morao doskora stanovati, i na onaj veliki grad, gdje me čekalo dugo učenje i nov život. A ja sam se rado vozio, ali ne zbog grada no zbog same vožnje.

U pamik[1] zore otplovila bi svake subote stara lađa na jedno jedro, paron-Markova »bracera[2]«, iz malene luke. Izlazila je iz duga, uska i mirna zaliva, na četiri vesla, pa je bila nalik na crnu, tromu životinju, što se nerado vuče prema pučini, gacajući po moru četirma tankim, bijelim nogama.

Ali vani, na otvorenu, dočekivao je obijesni skitalac morski, vjetar ranoranilac i ispodsunčanik, da joj hakne u jedro, i da joj zatrepta svim konopima na jarbolu. Onda je đipala kao konj, i vukla u se one noge i nadimala jedro i flok, i pregibala se na bok, i kitila dvooki pramac pjenama te jurila prema kopnu.

Tada bi paron-Marko na krmi sio, zapalio lulicu i počeo pričati.

Pripovijedao je, kako je on — u ona sretna vremena, kad je svijet bio bolji, i kad još nije bilo toliko i takvih parobroda — vozio vino i ulje u Mletke. To su bile stare priče o nastradalim »škunama«, o lukama i zalivima, gdje je valjalo čekati katkada i osam dana, dok se jugovina stiša; o lukavstvu Mlečića i o vještini naših mornara.

Ja ga nisam slušao, jer je paron-Marko pričao uvijek jedno te isto. Slušao sam radije kričanje galebova nad našom glavom i šum pjene na kljunu lađe. Ljetno je sunce sve jače peklo i topilo paklinu između dasaka palube, pa me je vonj mora i katrana lagano opijao. Ja sam već onda znao neke priče o morskim razbojnicima. Sanjario sam o njima i brodovima kralja Zvonimira, dok bi me prenuo paron-Markov glas:

— Gospodičić, ćete ča okusit?

Sladak li je bio onaj komad crna kruha s ribom i palentom u zraku punom vonja soli i algi, između dviju neizmjernosti plavih i dubokih!

Sunce je stajalo na zenitu; vjetar je jenjao i umirao na pučini glatkoj i nepomičnoj, a jedro je visjelo o jarbolu poput prelomljena krila. Nigdje sjene na palubi, a u uskoj utrobi lađe zapara i zagušljiv vonj katrana i mrtve vode. Dubok mir i tišina nad vodama pod suncem ljetnim, dok lađa stoji kao prikovana, čekajući da puhne »maistral«.

Al je najedamput zapljuskala voda.

Prvi se mladić svukao i skočio u more.

Na brodu je opet sve oživjelo. Goleme garave žabe bacaju se s ivice lađe u slanu vodu.

Obijest je spopala i mene.

Svukao sam se i skočio u čamac, što ga lađa za sobom vuče, spustio se strmoglavce u more i pozvao plivače, da sastavimo kolo okolo brodića. Dižemo pjenu, kričimo kao galebovi, ronimo kao dupini ispod čamca, gonimo se kao lubini okolo lađe. Kad nam snaga klone, dižemo se na brod, penjemo se uz konope, da se osušimo na suncu, jer na lađi nema ponjavica i peškira, so će ostati na nama i naša će koža biti još tvrđa i garavija.

Dogodilo se jedamput, da zaplivasmo daleko od lađe, e bismo se dočepali neke zalutale grede, kad nam zakrči nešto put. Bila je to povorka dupina. Naš je strah bio u prvom času veći od njihova. Oni kao da nas već odavna znadu i kao da su gotovi primiti nas u svoje krdo. Skaču iz vode vitlajući repom, napinjajući u lukove leđa, hropćući i pušeći, kao da nam vele:

— Naprijed s nama, ako ste junaci!

A ja za njima vičem:

— Zbogom, Crnko! Zbogom, Grbavče! Moja je luka na kraju otoka, tiha i puna riba. Davno vas nisam u njoj vidio...

»Maistrala« nismo dugo čekali. On bi uvijek doskora dunuo s otvorene pučine te nas poveo u grad.

... Sjutradan se lađa, krcata i teška, vraćala na otok, dok je sunce zapadalo u more.

Paluba je uvijek bila puna svačesa: slame, ovaca, košara, pa i žena i djece. Vika, klicanje i pjevanje, ali bez jeke, pa su se grla doskora umarala. Zavladala bi iznova šutnja na brodu i na pučini, dok je sunce ronilo, nalik na golem crven štit, u more, tamo na najdaljoj međi morskoj. Vjetar je u taj sutonski čas počivao na kakvu dalekom ostrvu, pa je jedro na lađi bilo već omotano i četiri su vesla lupkala iznova vodu.

Ja sam ležao na slami ili na stogu sijena, slušao žamore i gledao, kako se prvi mrak hvata našeg otoka, koji je bio već blizu i na kojem su mi stupovi dima kazivali, gdje se u uvalici kriju najbliža sela. Oh, miline toga večernjeg časa! Daleka zvonjava zvona, prosuta po zatonima, unesena poput pjesme u svijet sutonskih sanja, dok šutnja vode počinje progovarati duši djetinjoj, koja je još prazna i svemu otvorena.

Vladimir Nazor

---

[1]) Osvit; [2]) ribarska lađa.

KAŠTELA

Lipo ti je, pobre, pogledati
od Solina do grada Trogira,
ter Kaštele ravne razgledati,
kojino su prilika Misira.
To je polje dugo i široko,
ne može ga pregledati oko:
ravno, plodno, puno ponosito,
gizdavo je, sasvim plemenito.
po njem rastu zelene masline,
viruj meni, brate, doistine:
rujno vino, bilica pšenica,
svako voće, cviće i ružica;
oko mora varoši bijeli,
po imenu zovu se Kašteli.

Andrija Kačić-Miošić

VLADISLAVA NELIPIĆA, KNEGINJA KNINSKA

U lipnju 1344. nestade s pozornice povijesti moćnoga kneza Nelipića, koji je iza pada Mladena Šubića (1322.) kroz dvadeset i više godina bio glava hrvatskih knezova, kad su se borili protiv neharnoga kralja svoga Karla Roberta. Prvi taj kralj iz porodice Anžuvinaca bijaše brzo smetnuo s uma, da se upravo s pomoću hrvatskih velikaša popeo na prijestolje hrvatsko i ugarsko, pa im je vraćao čast u zajam time, što ih je redom nastojao skučiti i poništiti. Kod knezova Banića iz plemena Šubića pošlo mu je to donekle za rukom, ali kad se zatim oborio na knezove Kurjakoviće iz plemena Gusića i na kneza Nelipića iz plemena Svačića, onda mu je snaga malaksala, i on je uoči svoje smrti (1342.) morao uvidjeti, kako mu je golemi trud bio gotovo zaludan.

Karlo Robert dakle nije mogao do kraja zatrti moćne hrvatske knezove. No što nije postigao on, mogao je uraditi nasljednik njegov Ludovik (1342.-1382.), koji je u svem stupao utrenikom očevim. I upravo u taj nezgodni čas, kad se sin Karla Roberta spremao nastaviti i dovršiti djelo svoga oca, u taj odsudni momenat nestade s vidika onoga muža, koji je dosad bio štit i obrana hrvat-

skih knezova, koji se braneći sloboštine svoje i svojih drugova borio podjedno protiv pogubne centralizacije Anžuvinaca, a za osobine hrvatskoga kraljevstva.

U zao čas nestalo kneza Nelipića, te nije za sobom ostavio ravna zamjenika! Ostala iza njega udovica Vladislava i nedoraslo dijete, sin Ivan. Kako bi slaba žena obranila baštinu svoga sina i njegova roda, a kako bi tek mogla zamijeniti svoga vojna, te biti starješina kneževskoga staleža, a štit kraljevstva hrvatskoga!

No obudovjela kneginja Vladislava nije bila slaba žena. Dvije moguće hrvatske kneževske porodice iz dva prastara hrvatska plemena ponosile se njome. Gotovo sva kneževska plemena u Hrvatskoj bila su joj rod, ili bar svojta. Ona je sama proizlazila iz porodice knezova Kurjakovića, od plemena Gusića: tadanji silni knezovi Kurjakovići u Krbavi, po imenu Budislav i Gregorije, bili su joj rođena braća. No kneginju Vladislavu spajale su rodbinske veze i s krčkim knezovima Frankopanima. Još god. 1344. govorahu Mlečani knezu Bartolu Frankopanu, da bi morao kneginju Vladislavu štovati »kao svoju majku« poradi ljubavi i srodstva, koje ga veže s njome, jer je ona bila nekad »njegovo pleme«, te bi stoga morao njezin sin Ivan biti njemu drag »kao rođeni sin«.

Kneginja dakle Vladislava ustavši na obranu baštine svoje i sina svoga Ivana nije morala klonuti duhom. Ona je mogla očekivati, da će uz nju stajati nesamo braća joj Kurjakovići, nego i knezovi bribirski i knezovi krčki. Njih je na to gonila nesamo nježna veza rodbinstva, nego i živa briga za vlastitu kožu. Ako padne moćni rod Nelipića, past će i rod Kurjakovića i razasut će se do kraja vladanje bribirskih knezova. No najveći probitak, da se održi kneginja Vladislava, imali su Mlečani.

I zaista su Mlečani sve radili, da se ona održi, a uz nju i ostali knezovi hrvatski. Dokle ti drže znamenite gradove Knin, Bribir, Ostrovicu, Skradin, Ključ, Klis i Omiš, ne treba se bojati sile kralja Ludovika. No kako su bili negdje i Mlečani i hrvatski knezovi nemilo iznenađeni, kad se u polovici god. 1344. pročulo, da se kralj Ludovik sprema u Hrvatsku, da pokori moćne knezove i da im otme tvrde gradove!

Već u rujnu 1344. skupio kralj Ludovik jaku vojsku, povjerio je slovinskome banu Nikoli, i poslao je u Hrvatsku, da tamo kraljevskoj vlasti pokori sve tvrde gradove. Ban Nikola iz slovinske zemlje provali među Hrvate, pak stao osvajati i nalijetati na župe

i gradove. Napokon čitav i zdrav stiže u župu kninsku pred grad Knin, u kojem je stolovala udova Vladislava s nejakim sinom Ivanom.

Ban Nikola utaborio se pred Kninom, tim »ključem Hrvatske«, i pozvao Vladislavu, da mu preda kraljevski nekad grad i da se zajedno sa svojim sinom pokori kralju. Ali Vladislava ne htjede za to ni čuti, tà snaga roda Nelipićeva osnivaše se na gradu Kninu. Sad bi bio red, da ban Nikola jurišem udari na grad. No grad i pod njim varoš bila je tako utvrđena, da se na to nije moglo ni pomišljati, to manje, što je Vladislava bila spremna sa svojom izabranom četom braniti grad do zadnjega daha. Ban Nikola našao se u nemaloj neprilici ne znajući, što da radi. Sa svojih 4000 ljudi stao harati Kninsko polje: palio usjeve, uništavao vinograde, rušio kuće i sela po pitomom polju. Najzad se ipak odlučio, da će jurišati na strmo brdo Spas, na kojem se kočila ponosita tvrđava. Opasao brdo sa svih strana, a onda navalio na nj. Ali loše je sreće bio: hrabra posada odbijala hrabre junake. Činilo se banu, da grad ne brane obični, slabi ljudi, nego »bijesni lavovi«, a na čelu im lavica Vladislava. Tako se borba pod Kninom otegla: nitko nije mogao ni nagađati, kad će i kako će svršiti.

Uto se kneginja predomisli. Ban ne može uzeti Knina jurišem, ali vojska njegova od 4000 momaka može ga tako opasati, da ga naposljetku prisili na predaju. To je Vladislavu sklonulo, te se počela s banom pogađati. Ona će poslati ravno pred kralja svoga zasebnog poslanika, koji će se u ime njezino i sina joj Ivana kralju pokloniti i obećati, da će ona vazda biti vjerna kletvenica svete krune, a potom će kralju predati Knin i druge gradove, kojih mu treba, da osigura svoju vlast među Hrvatima. Ban na to privoli, i sretan, što se sve tako udesilo, ode sa svojom vojskom ispod nesretnoga Knina.

Ban Nikola digao posadu Knina, a kneginja Vladislava šalje nato svoga poslanika pred kralja. Taj je doduše nešto kivan na rod Nelipićev poradi trajne nevjere pokojnoga kneza; ali naposljetku ne htjede se oglušiti molbi one, koja se utekla njegovu prijestolju, pak milostivo prima njezina poslanika.

Poslanik se vratio u Hrvatsku, a ban nato s vojskom otišao na sjever u slovinsku zemlju. Činilo se, da je čitava stvar izravnana, da je s poslanstvom kralj umiren. Ali kneginja Vladislava se prevarila. Kralj Ludovik je zaista želio sve gradove, a naročito Knin,

primiti u svoje ruke, pa namjestiti u njima svoje pouzdane grad-ščike, koji će u kraljevo ime vršiti vlast u županama i županijama.

S gotovim užasom gledali su sada hrvatski knezovi, što to kralj čini. I Vladislava je vidjela, da joj prijeti propast, ako sasvim prepusti kralju svoje gradove. Braća je Kurjakovići salijetahu, a i mletačka republika je zaklinjaše, da se ne da posve skučiti. Pa tako se Vladislava, potaknuta naročito bratom Gregorijem Kurjakovićem, a i mletačkom republikom, iznova opre kralju Ludoviku, te ne htjede njegovim pouzdanicima predati svojih starih tvrdih gradova, najmanje pak nepristupačni Knin.

No u isti je mah strašnim gnjevom bjesnio kralj Ludovik. — Začuvši naime za ponovni odpor hrvatskih knezova, a naročito kneginje Vladislave, odlučio je on žrtvovati bilo i polovicu svojega kraljevstva, samo da dođe do svoga cilja. On sam skupi veliku vojsku od 20.000 momaka, a podjedno pozove i svoga rođaka, bosanskoga bana Stjepana Kotromanića, da mu se pridruži sa svojim četama.

Već u lipnju 1345. stajahu pred Kninom bosanski ban Stjepan Kotromanić i slovinski ban Nikola. Oni bijahu sa svojim četama došli kao prednja straža kraljeve velike vojske, da joj utru i osiguraju prolaz kroz hrvatske župe i oblasti. No još s jednom zadaćom bijahu oba bana došla pod Knin. Imali su pokušati još jednom, da sklone Vladislavu i sina joj Ivana, ne bi li se dobre volje pokorili kralju. Ali se Vladislava ne htjede više onako naprečac pokloniti. Ona bijaše sklona, da kralju predade Knin i još neke gradove, što ih bijaše pokojni Nelipić oteo ispod kraljevske vlasti, ali za to zahtijevaše, da se sinu njezinu zajamči njegova baština po djedovima i da mu se dade odšteta za Knin. Banovi videći, da bi i ovaj puta slabo silom išta postigli, privolješe naposljetku na zahtjeve odvažne kneginje Vladislave i utanačiše s njom 23. lipnja, uoči sv. Ivana Krstitelja, svečan ugovor, kojim obećaše i ona i sin joj Ivan, da će kralju povratiti četiri tvrda grada i povrh njih još dva, ako se Ivanu povrate neki gradovi u župi Cetini i u župi kliskoj.

Tek što su banovi utanačili taj ugovor, dođe kralj Ludovik 13. srpnja 1345. u Bihać na Uni, gdje mu se pridružiše oba bana i neki drugi knezovi. Nedaleko od Bihaća kod izvora potoka Klokota, pritoka Une, utaborio se kralj Ludovik s čitavom vojskom svojom od 30.000 momaka, te je tu ostao osamnaest dana. Ovamo je došla i kneginja Vladislava sa sinom Ivanom, a i brat njezin Gregorij Kurjaković, da se konačno pogode s kraljem prema ugovoru s banovima. Kralj dočeka junačku ženu i majku veoma prijazno te prihvati gotovo sve — što bijahu banovi utanačili. Ludovik primi iz ruku kneginje Vladislave i sina joj Ivana tvrdi grad Knin, koji je i onako starinom bio kraljevski grad, a osim Knina neke druge gradove u Lici i Krbavi. No zato kralj povrati Ivanu Nelipiću sve zemlje i gradove njegove porodice.

Tako je odvažna žena i majka nakon dvogodišnje borbe obranila čast roda Nelipića i spasila djedovinu svoga sina Ivana. Ona je morala doduše ostaviti kralju Knin, koji je i onako bio od starine kraljevski grad, ali je zato sinu osigurala baštinu u župi Cetini i grad Kamičac. Sada je mirno mogla prepustiti svome sinu, da sam knezuje u Cetini, pak se povući u zabit, da živi u uspomenama na sretnije dane.

Poslije god. 1346. nema više Vladislavi Nelipića spomena u poznatim spomenicima. Što se s njom dogodilo, ne možemo ni nagađati; no to znamo, da je njezin sin Ivan Nelipić iznova podigao sjaj porodice Nelipića i pripravio sjajnu budućnost svome nasljedniku Ivanišu Ivanoviću, kasnije banu hrvatskomu (1424.-1430.) i posljednjemu muškom potomku kneževske porodice Nelipića od plemena Svačića.

Vjekoslav Klaić

ANA KARLOVIĆKA

Sobet[1]) spravlja gospodine kralju,
svu gospodu na sobet pozivlje,
i junaka Karlović Ivana,
i njegovu vjernu ljubu Anu.
Ivo Ani tiho govorio:
»Ajde, dušo, u gornje čardake[2]),
pa oblači sve novo od'jelo,
više zlata, nego b'jela platna,
i na glavu krunu od bisera,
a ja idem sedlati konjice,
tebi vilu, meni lastavicu,
pa ajdemo na sobete kralju!«
Ivanu je govorila majka:

»Davor[3]), Ivo, moj sine jedini!
Nejdi, sine, na sobete kralju,
i ne vodi Ane, ljube svoje!
Ti ćeš s Ane izgubiti glavu,
jer je Ane kralju vrlo draga.«

Ivo svoju ne slušao majku,
već on ode na sobete kralju.
Daleko ga opazio kralju,
još je dalje pred njeg išetao.
Primi Ani dobroga konjica,
a dvorani Karlović Ivanu.
Uzeo je gospodine kralju,
uze Anu za bijelu ruku,
pa je vodi u gornje čardake,
pa je Ani tiho govorio:
»Dušo moja, Karlovića Ane!
izber' vina, koga tebi drago!«
Al' mu veli Karlovića Ane:
»Ne ću borme, gospodine kralju!
Imam vina poboljeg od tvoga
u mojemu gradu Karloviću.« —

Tom se kralju na ino ne može.
Uhvatio zmiju presojkinju,
iz zmije je jeda ispustio,
pa nazdravlja Karlović Ivanu:
»Da si zdravo, Karlović Ivane!
Ni u moje, ni u tvoje zdravlje,
već za zdravlje Karlovića Ane!«

Prevari se Karlović Ivane,
prevari se, žalosna mu majka,
prevari se, ponapi se vinca.
Odmah ga je zaboljela glava.
Ani Ivo tiho govorio:
»Ajdmo, dušo, dvoru bijelomu!
Vrlo me je zaboljela glava,
Bog bi dao, da bi dobro bilo!«

Al mu veli Karlovića Ane:
»Bog bi s tobom, draga dušo moja!

Ako li ti, dušo, štogod bude,
odvrnut ću sramotu sramotom.«

Pa odoše dvoru uznatrage.
Daleko ga ugledala majka,
još je bliže pred njeg išetala,
primala mu dobroga konjica.
Ivo svojoj govorio majci:
»Ne primaj mi dobra konja, majko,
već mi steri mekanu ložnicu!
Ne steri mi duge ni široke,
jer ti dugo bolovati ne ću,
jedan danak i drugi do podne.«

Stara mu je govorila majka:
»Eto, sine, žalosna ti majka,
je l' te, sine, svjetovala majka,
da ne vodiš Ane, ljube svoje;
da ćeš s Ane izgubiti glavu,
jer je Ane vrlo kralju draga?« —
— »Ne budali, moja mila majko!
nije Ane ništa tome kriva.« —
Stere majka mekanu ložnicu,
sterala mu dugu i široku,
ne bi l' Ivo dugo bolovao.
Ne bolova Karloviću Ivo,
jedan danak i drugi do podne,
a kad bilo drugoga u podne,
Ivo svojoj govorio majci:
»Oj starice, moja mila majko!
nemoj Ani žao učiniti,
jer s' u Ane dva sina jedina,
a treći joj leži pod srdašcem!
Ne uzimaj ključe od Karlovca,
od Karlovca grada bijeloga!« —
To izusti, a dušicu pusti.

Nije prošlo ni nedjelja dana,
uranila Karlovića Ane,
uranila, bijelu knjigu piše,
ter je šalje gospodinu kralju:

»Gospodine, sjajna kruno moja!
Evo ima nedjeljica dana,
kako mlada izgubih Ivana.
Ako ti je jošter Ane draga,
kupi svate, pa ti hajde po me!«

To je kralju jedva dočekao,
skupi svate, pa ode po Anu.
A kad dođe k b'jelome Karlovcu,
u dvorove Karlović Ivana,
l'jepo ga je dočekala Ane.
Iznosila rumenoga vina,
pa je kralju zdravicu napila:
»Da si zdravo, gospodine kralju!
Ako ti je Karlovićka draga,
uzmi kupu, s kom je Ivo pio,
kad je mene mladu isprosio,
koju sam mu iz roda don'jela;
rodit ću ti sine sokolove,
a djevojke iz gorice vile!« —

Prevari se gospodine kralju,
popi čašu jeda presojkina.
Kad to vidje Karlovićka Ane,
skoči mlada u dvorove b'jele,
za sobom je vrata zatvorila,
sa čardaka kralju govorila:
»S Bogom ostaj, gospodine kralju!
Pozdravi mi Karlović Ivana,
da sam kralju sramotu vratila!«

Narodna pjesma

---

1 zabava, gozba; 2 gornji sprat u kući; 3 usklik: ej.

IZLET

Naš učitelj — Bog mu se duši smilovao — bio je vrlo strog. Jednoga lijepog svibanjskog dana povede nas on iz grada na izlet prema uru udaljenom zaseoku zvanom Sveti Križ. Ja i moji drugovi bili smo dječaci od osam godina, pa zamislite taj život, gdje nas četrdesetorica slavno idemo pred svojim učiteljem nekuda na put

u novo mjesto, svak s obrokom u rupcu ili torbici! I da nije praznik i krasan dan i tako veliko društvo u slobodi, i da nije misli na zajednički objed, što će biti vrhunac naslade i radosti — već samo to, što se ide u neko novo mjesto onkraj mosta iza gradskoga groblja, ispunja djetinju maštu tako smjelim slikama, o kakvima odrasli ljudi ni ne sanjanju. Pred strogim učiteljem sve smjelije otkrivamo i izvanškolske strane svoga života, s kojima držimo, da je vrijedno učitelja upoznati; pjevamo i glasno govorimo zanimajući se po dječinju za svaku stvarcu, što je putem sretnemo. Tako stignemo u zaselak, odmorimo se, a onda učitelj hajd s nama na neku livadu — pa igrajte se, djeco, kako koji zna! — A on sam sio nedaleko pod nekakvo stablo i zalažući nešto razgovara se s nekim seljacima, koji su pristupili ovamo, da se nagledaju nas gradske djece.

Sve se ori od naših grla, kad najednom vikne jedno, i za njime dva, tri i više grla: Prosjak... prosjak!...

Opet novost. U času okružismo toga prosjaka. Bio je visok, malo zgrbljen starac, suh, duboko upalih očiju neke blijede, mlječne boje, kakve nisam još nikada dotad u očima vidio. Imao je sasvim bijelu dugačku kosu i velik brk, ne toliko sijed, koliko mu je bila kosa. Vodio je za ruku djevojčicu od kakve tri ili četiri godine i molio nas djecu, da ga nadarimo, ali ne onim poniznim prosjačkim glasom, nego više kao nagovarajući nas.

Uto dođe među nas učitelj, protisne se do prosjaka i stane s njim nešto razgovarati. A onda se obrati k nama i reče nam:

— Djeco, vi ćete nadariti ovoga starca, koliko tko može. To vam je velika sirota. Slijep je, kod kuće mu je bolesna kći s četvoro djece, od kojih je najstarije u vašim godinama. Oca je toj djeci ubio hrast u šumi, a sad ovaj slijepi starac mora prehraniti svih petoro pomoću ljudskoga milosrđa. Dakle, djeco, podajte, tko koliko može od svoga obroka, da razveselite one sirote...

Mi nismo mogli dočekati, da učitelj to doreče. Stali smo se natiskivati k starcu i bacati naše jelo u bijelu, vojničku krušnu torbu, što ju je preko ramena imao. Torba je začas bila puna, a mi tad uzmemo tiskati starcu u velike, dlakave ruke, tko je što imao. On je naše darove metao u njedra i samo govorio: Hvala, djeco, hvala... Bog će vam platiti... dosta je, dosta... Ali mi nismo znali mjere. Naša živa mašta vidjela je mrtva čovjeka oborena hrastom u šumi i njegovo četvoro djece uz krevet bolesne majke.

I sve smo se jače tiskali k slijepom starcu dogovarajući se sporazumno jedan s drugim: Evo, ja ću mu dati sav svoj obrok, pa kad ogladnimo, jest ćemo oba tvoj obrok. Bit će nam dosta!... I tako je letjelo najprije jelo u starčevu torbu i njegova rutava njedra, a onda su došli na red novčići; i opet smo se svi tiskali i gurali k njemu s jednodušnom željom, da se ne bi mogao tko pohvaliti, e ga je bolje ili više nadario...

A onda gledasmo s ponosnim zadovoljstvom starca, kako se udaljuje s curičicom blagosiljajući nas — a učitelj nas sabere oko sebe i stane se pripravljati s nekim neobičnim izražajem lica, kakva još nikada nisam vidio u njega, da će nam nešto govoriti. Ja već ne znam, što je stao govoriti, ali znam, da mu je najednom zapela riječ u grlu, kao da ga nešto guši, i vidio sam, kako su mu na oči došle suze...

Ne tražite od mene, da vam kažem, što sam na taj prizor osjetio u svojoj duši. Mislim, da se cijelo moje maleno biće potreslo od ganuća; — ja sam otrčao dalje od svojih drugova i plakao, tako slatko plakao!

A kad sam se vratio k drugovima, pristupi k meni moj neki suučenik i pogleda mi u oči:

— Zar si plakao?...

Htjedoh zatajiti svoje suze radi nekoga čudnog junačenja, ali se nije dalo. A moj mi drug reče:

— I drugi su plakali — eno onaj... i onaj... Zar ne, tko bi rekao, da je naš učitelj onako dobar?...

Vjenceslav Novak

KRKA SA SKRADINSKOM BUKOM

Malena, tek 57 kilometara duga, rijeka Krka na glasu je, koliko sa svojih prirodnih krasota, i naročito brojnih slapova, toliko i po znamenitosti svojoj u povijesti. Još za starih Rimljana (kad se zvala Titius) bila je međašna rijeka između Liburnije i prave Dalmacije; u srednjem vijeku, u hrvatsko doba, nanizali se na njezinim bregovima znameniti gradovi i dvori, kojih su gospodari znatno utjecali na sudbinu čitavoga hrvatskog naroda. Već tik ispod izvora njezina, ondje gdje se u Krku slijevaju Butišnica, Rađeljevac i Kosovčica, koči se od davnine stari i tvrdi grad Knin, nekad stolica vladara

hrvatske krvi i hrvatskih biskupa, a poslije kroz stoljeća sijelo bana i banovaca hrvatskih.

Osobito zanimljiva postaje Krka tamo, gdje se sa zapadnoga pravca svrće na jug, pa se vere i probija između strmih bregova, teče tijesnom, lijepom dolinom, a onda tvori znameniti roški slap, koji je dobio svoje ime od grada Roga, što je u polovici 14. vijeka pripadao kneževskoj porodici Ugrinića, od staroslavnoga plemena Šubića, koje je za teških borba s Turcima dalo Hrvatskoj i Ugarskoj, pače čitavomu svijetu, najvećega junaka iza Grka Leonide, slavnoga Nikolu Šubića Zrinjskoga († 1566.).

Iza roškoga slapa i Rogova teče Krka neko vrijeme dosta uskim koritom, dok se najednom ne raširi u vrlo prostrano jezero, usred kojega se uzdiže maleni otočić Visovac do 46 m visine, koji je u polovici 14. vijeka pripadao također knezovima Ugrinićima. Usred otoka stoji u hladu vitkih jablana lijep samostan otaca franjevaca. Ispod Visovca prima Krka s lijeve strane pritok Čikolu, koja dolazi s istoka od Drniša i blizu svoga ušća teče kraj razvalina staroga grada Ključice. Čikolom nabuja rijeka znatno i prometne se opet u prostrano jezero, pak svraća svoj tok od južnoga pravca prema zapadu. Tu tvori i znameniti slap, skradinski buk, kojega smatraju najljepšim prirodnim čudovištem današnje Dalmacije.

Ako hoćeš poći do toga slapa, povezi se uz rijeku Krku do njega, jer ćeš ga tako lakše pregledati. Od Skradina doći ćeš, ovako se vozeći, tamo za jedan sat. Što se »buku« bliže prikučuješ, sve više opažaš na površini rijeke milijune bijelih mjehurčića, a zatim se ukazuje široki i svijetli slap, kako se bijeli iza silnih oblačina, koje se na njegovu podnožju dižu u vis. Oko ti može samo nekoliko trenutaka podnositi taj sjaj, a zatim se odvraća od njega, da ga začas opet gleda i njime se naslađuje.

Gdje u Dalmaciji imade kuća, uzdižu se kraj njih visoki jablani. Tako isto vidimo pad Krke između jablana, koji su uzrasli kraj vodenica, na rtovima i otocima ispod slapa.

Ugledavši skradinski buk prvi put razabireš golemu razliku između njega i alpinskih vodopada. On je širi nego viši, te je nalik na golem skokovac, kakvih ima u perivojima u Versailles-u (čitaj: Versaju) i Sanssouci-u (čitaj: Sansusiju). Od poznatijih prirodnih pojava slične ruke mogao bi se s njime isporediti slap rajnski, i to samo po obliku, a ne po obilju vode. Skradinski slap ruši se preko šest batrica (stepenica). Izjednačiti bi ga mogao s lednom plasinom[1],

koja se sjaje na podnevnom suncu. Tamniji razmaci, kod ledne plasine ponori, jesu ovdje duge crte, gdje stijenje proviruje kroz pjenu. Slika bi bila potpuna, da ga ponešto ne zastiru oblaci od vodene pare. Ali jutrom pruža ti slap posve drugu sliku. Tada se čini donji dio vodenoga oblačja tamnomodar; što dalje u vis seže, postaje oblačje sve bjelje poput mlijeka, a iza njega jasno razabiraš gogolje vodopada.

Ako ideš kraj vodopada uzbrdice, eto te domala u divljači od bršljana, mahovinom zastrtih litica, od dudova i maslina, a u nju se ruši do pedeset manjih slapova s visine od oko 32 m. Tu ti se duša malo razvedri — ali namah rascvili, kad pomisliš, kako bi krasna bila ova naša Dalmacija, da joj nijesu neljudi posjekli šume, a time uništili i sve rijeke i potoke. Iz kamene pustare, koja prestaje tek stotinu koraka ispred slapa, došao si tu u sjenovit kraj, iz istočnoga mrtvila preniješe te vile na ljupko mjestance, gdje sve živi, diše, gdje je priroda živa i vesela.

Poslije skradinskoga buka Krka se opet suzuje i teče kraj malenoga grada Skradina, koji se prostire uz desnu obalu njezinu. Iz suženog skradinskog konala utječe onda u široki zaton Veliki Prokljan. Veliki je Prokljan skrajnji zaton dubokoga morskoga fjorda,[2] koji se uvalio u kopno od konala sv. Antuna, pak se proteže od Šibenika sve do Skradina. Poslije Velikoga Prokljana more se suzuje u konao, pak se onda kod grada Šibenika opet širi u prostrani zaton, iz kojega konao sv. Antuna vodi u otvoreno more.

Vjekoslav Klaić

[1] Plasa leda, komad leda; [2] Fjord zove se uska morska draga, okružena visokim bregovima, kakvih ima mnogo na pr. na Skandinavskom poluotoku.

U SPOMEN OSAMSTOGODIŠNJICE KRUNIDBE HRVATSKOGA KRALJA DIMITRA ZVONIMIRA

Zastavu diž'te, hrvatski ljudi,
danas je našeg kraljevstva god,
grmite gromom, junačke grudi,
neka vas čuje nebeski svod:

Kraljevstvo mi smo,
robovi nismo,
korjena starog zelena grana,
osam vjekova stoji nam hrast;
ali mu vjenča današnjeg dana
vrhe visoke slava i čast.

Osam vjekova burnih uminu,
kraljevski otkad sjajio Spljet,
otkada krunu hrvatskom sinu
na glavu stavi hrvatski svijet,
na oči svijetu
zakletvu svetu
Zvonimir složi naše slobode,
dignuo mač od Boga nam dan;
sjećaj se časa svetog, oj rode,
u srcu piši slavni taj dan!

Tisuće ljutih snađe nas muka,
sto puta zla nas šibala kob,
i već da klone junačka ruka,
i već da stijeg naš padne u grob:
ali se opet
trgnuo popet,
da nam se vije staroj u slavi,
i da nas vodi sveti u boj,
nikada Hrvat ne zaboravi,
da je slobodnjak, na svome svoj.

Grmite u grom, ljudi Hrvati:
proklet da bude svaki od nas,
u srcu komu umrla mati,
iz grla nesto hrvatski glas,
ledna kom' duša
nehajno sluša,
zavičaj kad mu kuka i plače;
svakog poharo gromovnik Bog,
kojemu srce ne igra jače,
slavu kad čuje spomena tog.

Majčice, sinci, kćerke i oci,
u kolo složno stanite tuj,
more i gore nek su svjedoci,
i ti nas, sjeno Dimitra, čuj:
ma ni do vijeka
majčina mlijeka
ne će nam sahnut s usnice kaplja —
bilo nam dobro, bilo nam zlo,
dokle se grob nad nama ne sklaplja,
branit' ć'mo sveto hrvatsko tlo!

A ti, oj Bože, caru gromova,
svetoj nam zemlji srećice daj;
skupi nam narod hrvatski s nova,
neka je jadom, razdoru kraj,
zraka visoka
tvojega oka
neka nas grije, neka nam sijeva
k sreći povedi, k ljubavi nas,
cijeli da narod hrvatski pjeva:
Slava ti, Bože, dođe nam spas!

August Šenoa

NAŠI MORNARI

I.

Ivo Marić bio je krasan i veseo mornar, čil i okretan kao jelen u gori. Moglo mu je biti nešto više od dvadeset i tri godine. Za svoje vrijeme bio je vanredno jak i kršan, usto lijepa, visoka stasa. Njegovo otvoreno, izrazito, od sunca izgorjelo i slanom morskom vodom več mnogo puta oprano lice bijaše urešeno lijepim crnim brkovima i crnom, punom, nu jošte kratkom bradom. Ruda i vrana kosa u gustim uvojcima virila mu ispod modre engleske mornarske kape, koju je on nosio onako nešto natraške i postrance. Njegovo crno i živahno oko odavalo je čovjeka, koji se ne boji ni rasrđenih valova, ni pucanja konopa, ni škripanja jarbola. U širokim rukavima košulje vidjele su se oble i čvrste mišice, koje se bez dvojbe nisu

ni najmanje tresle, kad su držale i obraćale kolo nemirna kormila, a ono može i jačega čovjeka od sebe baciti, kad se na nj gorostasni val oceana prelije. Ivo je imao na sebi jake hlače od nekakva engleskoga platna, kakve obično naši mornari nose. Takove su hlače tvrde kao da su od kože, a zovu ih od šale »Vražja koža«.

II.

U Jasnovu ima mnogo mornara, ali svi su se razišli po svijetu. Njihova polja, njihove livade i oranice, njihovi grozdni vinogradi — to su oceani i druge vode. Gorak je kruh mornarski, i nema čovjeka, koji bi više bio izložen patnjama od mornara.

More je veliko bojno polje. Svaki je mornar vojnik, i mora biti svaki čas pripravan na borbu. Mornar ne zna, što je tih i miran život. Njegovo srce uvijek silno osjeća: ili mu od radosti skače, ili od groze strepi. Prijelazi su nagli i brzi: uzljuljani brod i tvrdo kopno, suhoća i vlaga, prekinuti san i oprezna java, pučina i luka, pokvarena voda i dobra vina, glad i gozba, molitva, zavjeti i psovke. Mornar se neizmjerno raduje, silno tuguje, užasno trpi, sve naglo osjeća i u velikoj mjeri.

Čovjek se može lijepo s mornarima zabavljati i od njih koješta naučiti, kad se na blagdane skupe pod velikom granatom lipom u hladu i razgovaraju o svojem putovanju i doživljajima. Naši mornari, kad su kod kuće, vrlo rijetko zalaze u krčmu. Pijanih se ljudi nikada u Jasnovu ne vidi, a ni u okolnim mjestima, jer je pijančevanje sablažnjiv grijeh. U svakoj od onih župa ima po dva tri čovjeka, koji se katkad natruse, ali to su rijetki izuzetci, a svi ih ljudi poznaju, svak im se ruga, nitko ih ne poštuje, i sve im se uklanja s puta.

Mornari su obično ljudi vrlo razgovorni. Znadu mnogo i zanimljivo pripovijedati, jer su mnogo vidjeli i doživjeli. Na svečane dane obučeni su na gradsku, ponajviše posve crno. Svak ima uru na srebrnu lančiću, a ima i takovih gizdelinčića, koji se zakite zlatnim lančićem na uri i prstenom na ruci.

Kad mornari što pripovijedaju, njihova braća i prijatelji pomnjivo ih slušaju i svemu se čude.

Evgenij Kumičić

SEH DUŠ DAN

(Plač majke na grobu djeteta)

Se zvêzdï su sjale
Kăd san te rodïla.
Tïce su kantăle
Kăd san te dojïla.
A kad përê sahlo
I maglă nas krila.
Ja san te va črnu
Zemlju položïla...
Ninaj, ninaj, lepi sin!
Na grobë ti ružmarîn.

Skroz moj dom je črna
Tica preletëla.
Skroz lug me peljăla
Dok me tu dovëla.
Kot da zver me tera,
Su noć san bežăla,
Ter trûdnă i strta
Na tvoj grob san pala...
Na grobë ti mat ležî.
Sine lepi, slatko spi!

Vladimir Nazor

Seh duš dan, Dušni dan; kantale, pjevale; pere, lišće; peljala, vodila; kot, kao; mat, majka; san, ja sam; se, sve; seh duš, svih duša.

PRIMORSKE ŠUME

Rođen na moru, ja sam uvijek osjećao vruću čežnju za šumama, za tim našim južnim šumama, što rastu na kamenu. Pri svakom koraku njihovo je tlo drukčije: sad se uzdiže, sad se spušta, sad se suzuje, a sad se širi, pravi uglove i savijutke, hodnike i budžake,[1] ovdje svijetle, ondje mračne. Hrastovi, brijestovi, drijenovi, lijeske i smreke rastu pomiješani. Raspoznajem ih izdaleka, svakoga po njegovu stasu i obliku, po njegovoj boji, a i po mirisu. Svaki se od njih smještava, kako može i kako zna; prilagođuje se tlu i položaju, koji ga dopao; okreće se lijevo i desno: po suncu ili po vjetru, po susjedu, što ga gura, po litici, što ga štiti i guši. Sva se ta stabla savijaju i grče, pružaju i naginju u neprestanoj, uzajamnoj borbi. Rastu neuredno, iznakazuju svoj oblik, ali ipak ih izdaleka odmah raspoznaješ: ne gube nikada vladanje svoga roda. A ja sam u dalekim sjevernim zemljama išao šumama, gdje su sva stabla bila jednaka: istog lika, iste boje, pa i istog šumora. U sjevernoj je šumi bilo kao i u sjevernome gradu: u lugu posvuda sve jednako između uvijek jednakih stabala; u gradu posvuda jedno te isto između uvijek jednakih ljudi. A ovdje nije tako: osjećam se i u šumi svoj i među svojima.

Idem od luga do luga, od dola do dola, i ne mogu nikada da se nagledam. Sve su se vrste drveta našle na okupu, na stranama okruglih jaruga, na sedlima dugih humova, na proplancima bregova, na okruglo ulegnutim stepenicama dolčića, uz zavijutke puteljaka i utrenika, na vrhovima brežuljaka. Sve su vrste tu, borovi-kraljevi, hrastovi-vitezovi, lijeske-raja i smreke-prosjakinje, a svako je stablo i svaki je grm nešto napose, što ne će da se izgubi ni u gomili svojih najbližih srodnika.

I ja sve više osjećam, da sam ovdje svoj i među svojima.

I lutam po šumama, da obiđem svaki kut, svako stablo, svako grmlje.

Vladimir Nazor

---

[1] kut, ugao

DVA BRATA

Konja kuje Markić Senjanine,
a proklinje staru svoju majku:
»O prokleta stara majko moja,
što mi n'jesi brata porodila,
oli brata, oliti sestricu?
Da si meni brata porodila,
brate bi mi konja pridržao,
tako bih ga lako potkovao;
da si meni sestru porodila,
sestra bi mi čavle dodavala,
mojega bih potkovo Đogina.«[1]
Al' Markiću majka progovara:
»O Markiću, moje dijete drago!
Ti ne kuni staru majku svoju,
ja sam tebi brata porodila
po imenu Nikā Senjanina;
tebi bilo dv'je godine dana,
a Nikoli šesnaest godina.
Porodih ti dvije sestre mile,
obe su mi jednom preminule,
a tvoj brate Senjanine Niko,
on ti pođe u hajdukovanje
u Ivanju visoku planinu,
i odvede do trideset druga.
Evo tebi šesnaest godina,
otkad sam te, sinko, porodila,
tri put Niko dvoru dolazio.«
Kada Markić majku razumio,
ovako joj riječ progovara:
»Skuhaj meni laku brašenicu,
ja ću poći potražit Nikolu.
Ako bih ga junak naodio,
ja ću ostat s njegovom družinom,
Nikolu ću dvoru opremiti.«
Kada ga je razumjela majka,
skuha njemu laku brašenicu,
stavi mu je stara u torbicu.
A da vidiš Markić-Senjanina,
gdje pripaše svijetlo oružje,
a uzjaše b'jesna konja svoga!
Ode junak iz Senja b'jeloga,
ode junak brdim i dolinam.

Kudgod iđe, na Ivanju siđe,
na Ivanju pokraj vode ladne,
pa razjaše vrana konja svoga,
pušti konja krajem vode ladne,
da mu pase travu djetelinu.
A on sjede pod jelu zelenu,
pa pregriza lake brašenice,
a prepija studene vodice.
Tu Markiću loša sreća bila,
teški ga je ajduk ugledao
iz Ivanje, visoke planine,
pa je ajduk društvo dozivao
i ovako njima govorio:
»Braćo mila, trideset ajduka!
Eno dolje na vodi studenoj,
eno dolje golema junaka,
u njega je svijetlo oružje
i on ima vrana konja svoga.
Poletite deset, dvanaest druga,
otmite mu konja i oružje,
ni ruse mu ne štedite glave.«
Kada ga je društvo razumjelo,
sve mu društvo od posluha bilo.
Polećeše deset, dvanaest druga
i spadoše blizu vode ladne,
pa se kriju krajem vode ladne,
da uvate Markić-Senjanina.
Nije lako k njemu prestupiti
ni Markića živa uvatiti.
Čini im se velika grehota
pogubiti na vodi junaka,
neg' se oni natrag povrnuše,
arambaši svome besjediše:
»Arambašo, naša poglavice!
Nije lako k njemu pristupiti
a i njega živa uvatiti.
Grehota je njega pogubiti,
sva je tvoja slika i prilika,
stoprva mu pronicaju brci,
a crni su ko i u tebe su,
crni perčin ko i u tebe je.
Grehota je njega pogubiti,
sva je tvoja slika i prilika.«
Kadar ih je ajduk razumio,
teško se je bio rasrdio.
Zubim škripnu, a brcim mignu,
pa povikne, što mu grlo dava:
»O ajduci, da vas Bog ubije!
Plašite se jednoga junaka,
da bi meni do nevolje bilo,
kako bih se u vas pouzdao?
Vi spanite na vodu studenu,
pogubite onoga junaka,
dones'te mi njegovo oružje,
doved'te mi njegova đogina.«
Kada li ga društvo razumjelo,
arambaše svog se poplašilo,
pa spadoše na vodu studenu,
okolišе Markić-Senjanina.
Al' ih Markić bio oćutio,
u vodici ugleda ajduke,
pa se skoči na noge lagane
i potegne svoga jatagana[2],
oko vode rašćera ajduke.
Sve to gleda mladi arambaša
iz Ivanje, visoke planine,
što no junak na vodici radi,
pa da vidiš mladog arambaše,
gdje na noge natuče opanke,
a pripaše svijetlo oružje,
i poleti do vode studene.
Stade ajduk za studenu stijenu,
preko st'jene pušku naslonio,
na čardaku gvožđe rastvorio,
na Markića nišanj sastavio.
Pukne puška, ostala mu pusta!
Al' pogodi Markić-Senjanina,
više pasa, da ne pusti glasa,

pade momče na glavu u travu.
Kad Markića rana dopanula,
za ranu se rukom uhvatio
i u sebi snagu prekupio,
pa još jadan Markić progovara
i povikne, što mu grlo dava:
»Udri dobro, od gore ajduče!
Udri dobro, rodila te majka.
I ja imam u ovoj planini
i ja imam brata rođenoga,
po imenu Niku Senjanina,
da bi Bog dô i sreća od Boga,
da bi mene brate osvetio!«
Kad to čuje golemi ajduče,
da je njemu svoj brate milosni,
baci pušku o tvrdu dolinu,
pa poleti pokraj vode ladne,
pak je k bratu svome dopanuo,
pa svog brata grli i cjeliva
i ovako njemu progovara:
»O Markiću, ljuta rano moja!
Je li tebi ranâ od umrća,
oli ti je rana od vidanja?
Ako ti je rana od vidanja,
prodat hoću svijetlo oružje,
ispod sebe b'jesna konja moga,
ja ću tebi ranu izvidati.«
Al' mu brate jedva progovara:
»O Nikola, brate od matere!
Ne muči se, ne vidaj mi rane,
jer ti junak preboljeti ne ću;
već ti ajde b'jelom dvoru našem
i sahrani našu staru majku;
i ti reci našoj miloj majci,
da sam ostô ja na mjesto tvoje
u Ivanji, visokoj planini,
sa trideset tvojijeh ajduka,
da sam tebe dvoru opremio.«
Još bi junak tio besjediti,
jednom reče: Ostaj s Bogom brate!
Drugom reče: Pozdravi mi majku!
Trećem reče: »Primi, Bože, dušu!«
Izustio, dušicu pustio
na desnici brata rođenoga.
A da vidiš Nika Senjanina!
Kad vidio, što je uradio,
i kada se ajduk razmislio,
da pogubi brata rođenoga,
iza pasa pušku potegnuo,
ispali je u srce junačko,
mrtav pade više brata svoga.
Mili Bože, na svemu ti hvala!
Sve gledaju trideset ajduka,
štono rade dva brata rođena.
Ma ajduci za Boga hajaše,
potegoše svoje jatagane,
usjekoše drva bukovoga,
napraviše od dvoje nosila,
na nosila braću postaviše,
odn'ješe ih Senju na Krajinu,
don'ješe ih pred bijelu kulu.
Svoja ih je majka ugledala,
do djece je svoje dolazila,
pa no djecu grli i cjeliva,
pa zakuka iza svega glasa:
»U Bogu vam, do dva sina moja!
Oba sam vas na put opremila,
nijednoga pričekala nijesam.«
Koliko se stara ražalila,
od tuge joj živo srce puče,
mrtva djeci na krilašce pane.

Narodna pjesma

[1]) bijeli konj; [2]) velik nož.

PJESME OD KOLEDE

Pjesme od »k o l e d e« i običaj, uz koji se ove pjesme pjevaju, sačuvao se gotovo samo na zapadu među Hrvatima katoličke vjeroispovijesti. Pjevaju se redovno uz Božić i Novu godinu, a s njima idu momci od kuće do kuće i pjevaju, pa zato ove pjesme (na pr. u Istri) imaju donekle značenje čestitaka. Značajni pripjev im je »koledo«. U Praputniku, u Hrvatskom Primorju, zovu se momci koji »koledvaju« — »koledvači«, a ljudi ih daruju vinom, koje onda popiju u društvu, pa pozovu i one djevojke, koje su im najviše darovale. U dalmatinskim kotarima spojen je ovaj običaj s prastarim skakanjem preko vatre, koju ondje zovu upravo »koledom«. Ispred kuće užgu slamu ili drva, pa se časte pečenim ovnom ili janjetinom, a zalijevaju rumenikom vinom. Dakako, uspomena na vrlo davna vremena.

Kako ovakove pjesme mogu zadržati ostataka iz najstarijih vremena, dokazuje ova, koju spominjemo za ogled. Pjeva se djevojci u južnozapadnim krajevima:

Oj djevojko bljedolika, koledo!
Što si tako bljedolika?
Jesi l' suncu dvore mela,
il' mjesecu konj' sedlala? —
»Nisam suncu dvore mela,
ni mjesecu konj' sedlala,
tek stojala te gledala
gdje se vile s gromom bile:
Vile groma nadolješe,
sestre brata nadigraše . . .«
Slava i čast da je na čast
gospođici!

Nikola Andrić

KRALJEVO ORANJE

I.

— Klonusmo, kralju, od srama i truda.
Uzalud nama muka i rabota,
Jer plug je težak, opora je gruda.

Mač daj nam opet: on će da nas hrani.
Pclje nam trnjem rađa. — A kralj reče:
— Da ste mi sjutra na vašoj poljani! —

A kada zora za gorama sinu,
Njihovo ralo i volove dignu
Sijedi kralj i pođe na ledinu.

Na njivi suncu on okrenu lice,
Volove lijene tankom šipkom taknu
I snažno upre o drven-ručice,

A lemeš škrinu, plug se dalje maknu.

II.

Orao prema suncu na istoku
Sijedi orač. Sijevala mu brada,
A zvijezda sjala u staračkom oku.

Orao dalje i osjećo: teče
Iz zemlje snaga u trome mu žile
I miške jača i naprijed ga kreće.

Godina teret netko mu obori
Sa pleća; sunce čelo mu cjeliva;
U dugom pramu vjetrić mu žubori.

Jaka ga ruka podiže i grli;
Iz srca snaga u rame se penje;
Duboko diše i ko momak hrli

Za plugom onim, što škriplje i stenje.

III.

Orao starac i klicao: — Pluže,
Pjevaj mi pjesmu o zemlji i suncu.
O, rad je svet, a život lijep, druže!

Prenuo ognjen zmaj se. Je li dosti
Slađana mlijeka u dojkama njenim?
Poj, druže, pjesmu o vječnoj mladosti! —

Orao starac. Iz vreće na pleći'
U brazde sitno padalo sjemenje
Ko zlatan prah se na suncu svjetleći.

U zelen-gaju vrelo žuborilo,
Šumjele smreke, krkočilo more,
A sunce s visa sjaj i vatru lilo

Na starca onog, što pjeva i ore.

IV.

Orao kralj je. — — U brazdama svima
Klijalo sjeme i pupao stručak;
Zrijalo zrnje na zlatnim klasima.

Sunčani kolut na vrh neba sjao,
Ćarlijo vjetar, a ko more sinje
Kraljev se usjev šumeć' talasao.

I orač stane. Otro znoj i stupi
U jato žena, boraca, težaka.
Selo se cijelo oko njega skupi.

— Zapis nam kazuj tom djelu čudesnu:
Kamen il' travu od boštva ti danu! —
A sijedi kralju pruži ruku desnu

I žulj im kaza na bijelome dlanu.

BRODOLOM

Svijet izlazio iz crkve. Lađa, mala bracera s jednim jarbolom, približavajući se k obali bila uto minula odugi grebenasti rt Šipak i malu dragu za ovim rtom. U dražici bilo more nešto mirnije. Ljudi stanu nagađati, kamo bi ta lađa mogla prispjeti gonjena pravcem vjetra i ogromnih valova.

— Ne otisnu li se od obale, razbit će se u Sadrišću, ako me oko ne vara — reče Antun Šabarić.

— Ondje im nema pomoći; no valja štogod učiniti. Hajdmo na klisurine, uzmimo nekoliko konopa, pa daj da ih spasimo, ako je moguće — poviknu trgovac Stipe, sin staroga Tome.

Idem tražiti konope — reče Antonio i otrči vičući: — U pomoć, u pomoć, ljudi! Lađa će se razbiti! Javite i župniku, da dođe na kuk. Blagoslovit će bijednike, preporučit će im duše Bogu, ako im se ne smiluje, da život spase — govoraše Tomo tronutim glasom tarući suze u očima.

Sav se gradić uznemirio, vrata se otvarala, ljudi zazivali, sakupljali se i trčali noseći dugačke konope na visoke klisurine, što se koče nad malom dražicom Sadrišćem. Ta dražica, ta uvala širi se nešto južno od mjesta Lučice, velika je kao kakva velika dvorana, a otvorena je baš prema buri, sjeveroistočnjaku, tako da prima ravno valove, koji dolaze u nju tim vjetrom. Sa tri strane dražice dižu se vrleti okomito iz mora. Klisurine po njenim bokovima više su od grdne, nad morem izbočene pećine, štono stoji u sredini.

Bilo je već osam sati. Dan bijaše vedar, nebo prozirno. Samo nad sjeveroistočnim gorama Kvarnera komešahu se sivi oblaci. Donji okrajci tih oblačina visjeli kao rastrgane i velike grimizne krpe, pozlaćene rumenilom sunčanih trakova. Mornari Lučičani rastrkaše se po vrletima nad dražicom Sadrišćem.

Na izbočenoj hridini gola kuka s Lučicom bješe se sakupilo nešto žena, staraca i odraslije djece. Vihor, šumeći među stijenama, savijaše im haljine oko tijela i tresijaše niskim smrekama. Djeca cvokoćući zubima, dršćući od zime nijemo gledahu u lađu. Župnik, odjeven kao za pogreb, držao je u ruci malo propelo, a blijeda mu usta lagano se micahu šapćući vruću molitvu.

Bol, što se zrcalila na licima tim ljudima, bila je veća od grozne pustoši, koja se morem prostirala. Suznim očima gledahu ljudi na površinu, što je pred njima kipjela, a molitva im toplija, videći svuda pjenu, dim, bijes, smrt. Na južnom obzorju sljubilo se more s nebom. Uzburkani talasi propinju se tuj i uzdižu na to mirno i hladno nebo. Lađa se pomiče k obali, sve su oči uprte u nju. Gorostasni talasi bacaju je na svoje vrške, peru joj obalu, toče se preko nje, strovaljuju je u smućene i zelenkaste jazove. Okolo lađe more uzavrelo, voda se uzvitlala, svud se vije dim, svud rastrgana pjena, šum, prasak, bijesna, užasna pustoš.

Ljudi ne skidaju oko s nesretne lađe, koju su valovi već pod vrleti dognali. Svi se nagiblju na stijene, a lađa je dolje u ponoru. Četiri su na njoj čovjeka. Jadnici drže se krhke splavi, da ih valovi ne odnesu s palube, da ih ne zametu u svojim glibovima. Kad se lađa na val nasadi, sunce joj oblizne ispranu palubu i zasjaji na crnom koritu.

Napokon eto jadnika u dražici. Župnik križa - lađu propelom, blagoslivlje ju svetom vodom škropeći u ponor. Suze mu dršću na blijedom licu. Puk tiho jeca. Bijedni mornari na lađi jošte su živi, no pred njima strše u nebo mrke klisurine, koje odbijaju prasak valova paklenim grohotom i groznom rukom.

U sredini dražice viri iz mora greben, velik kao lađa ribarica. Među grebenom i tamnim i izjedenim podnožjem pećine more je plitko, čovjeku do pasa. Greben daleko od kraja za kojih petnaest koračaja. U dražici more kopa bučeći, navaljuje na liticu urlajući, razbija se praskom, uzmiče pljuštem, srazuje se, gruva, prebacuje se, grne, kipi, pjeni se, zvoni, jauče i cvili.

Ogroman talas zagna lađu među greben i obalu, na onu pličinu. Lađa udari jarbolom o izbočenu liticu, jarbol se slomi i pade s jedrom u more. Kad talas uzmaknu s pličine, povuče za sobom lađu, koja tresne bokom o greben. U tom trenu skoče mornari na greben. Lađa se skrši i u hip iščezne smrvljena u valovima. Ljudi na klisurama odahnuše videći one bijednike na grebenu, za koji se bjehu uhvatili kao priljepci. Po vrletima dovikuje se, zapovijeda se, spuštaju se konopi u dražicu. Ljudi vide sad i nesretne mornare i greben, a sad opet sve iščezne u pjeni, kad val nahrupi. Vjetar klateći s konopima dobaci jedan do grebena. Mornar ga jedan uhvati i provuče se u gotovu zamku, koja ga stisne pod pazuhom. Oni na klisurini, gdje je župnik, davaju znak mašući rukama onima, koji su nad dražicom, da vuku konop. Lučičani stanu dizati nesretnika, a svijet počne vikati: — Jedan je spasen! Jedan je spasen!

Lučičani potežu konop, a ne vide čovjeka, koji se za nj privezao, jer on visi nad morem pod izbočenom pećinom; no osjećaju, da je nešto teško na konopu. Mornari vuku i vuku. Antonio je najbliži klisurini, mišice su mu nabrekle, oči mu se sjaju, čvrstim nogamà upr'o o stijene, žile u njem pucaju. Konop makne nekoliko kamena, ovi se skotrljaju, a jedan udari o glavu mornara, što je pod pećinom visio. Kad ga izvukoše, tjeme mu bijaše probijeno, lice okrvavljeno. Mišljahu isprva, da je već mrtav; no kad opaziše, da diše, podigoše ga njih četvorica i odnesoše u gradić, u kuću, koja im bijaše najbliža, a to je bila kuća Antuna Šabarića.

Kako spasiše prvoga, tako spasiše još dvojicu, no ovi ostadoše neozlijeđeni. Na grebenu se držao još jedan. Kako spaseni rekoše, bio je to dječak od kojih petnaest godina. Sad se doznalo, da je lađa bila iz Jelenšice, koja je udaljena od Lučice dva sata prema jugu.

Dječak se držao dulje vremena na grebenu, a vjetar kao da mu nije htio dobaciti konopa. Svi bjehu već izgubili nadu, da bi ga mogli spasti. Kad upitaše Lučičani, koje je obitelji ovaj dječak, odgovoriše spaseni, da ne ima u Jelenšici ni oca ni majke niti koga od rodbine, nego da je nahod donesen iz Trsta. Čuvši te riječi Antonio stane vikati, kao da je pobjesnio:

— Spustite me pod pećinu, ja ću se dobro svezati. Među grebenom i među krajem more je plitko; kad val uzmakne, skočit ću na greben, privezat ću dječaka uza se, a kad vam dadnem znak, da sam gotov, podignite me.

— Ne, ne luduj, Antonio! — doviknuše mu mnogi. — Ne, nemoj, ubio bi se!

Antonio napravi zamku na kraju jednoga konopa, pa provukav se u nju, očajno zaurla:

— Drž'te konop, ili ću se baciti pod pećinu sam. Mornari uhvate konop i počnu ga lagano spuštati. Malo zatim bude im i konop lak. Antonio je bio već u moru. Svijet na klisurama čudio se, molio i križao. Talas uzmičući povuče Antonija na greben. Koliko bi okom mignuo, uhvati on dječaka oko pasa. Oči mu se zasjaše od neizmjerne radosti. Pogleda jadniku u blijedo i prestravljeno lice, ogrli ga čvrsto i zaviknu: — Vucite!

Mornari na znak s druge vrleti počnu dizati onu dvojicu. Svijet zahvaljivaše Bogu, što se smilovao, da se na taj čudnovati način spasi život ljudima, koji bijahu već u čeljusti grozne smrti.

— Vucite, vucite! — vikaše narod radosno.

Antonio i onaj dječak nisu se ljuljali još ni za tri hvata nad morem, kad se stisnu krv u srcu ljudima na klisurini. Svi se okameniše. Konop, izglodan već po oštrom kamenu, puče kao tanak konac. Jadnici strovale se u more. Grdan talas lomeći se i praskajući nahrupi u plitku dražicu, poklopi ih i zalije. Talas bučeći i pljušteći uzmakne, a ljudi sa vrleti opaze čovjeka, koji se protegnuo potrbuške među oštrim kamenjem grebena. Bio je Antonio. On usta-

ne, osovi se za časak, pogleda po dražici i opazi na vrhu vala, što se valjao prema grebenu, dvije sklopljene ruke među rastrganom pjenom. Antonije legne naglo na greben, prihvati se za nj, pa kad se vršak vala prelije preko njega, opet ustane. Pogleda očajno morem, no svud pjena, svud prasak, svud grozna pustoš...

Puk na klisuri klekne. Vjetar zviždi i šumi lomeći se o vrleti i tresući tamnim smrekama. Pod vedrim i plavetnim nebom prostire se neizmjerno more. Bijelom površinom razlilo se sunčano zlato. Župnik se moli Bogu za mir pokojnikove duše. Suze mu rone blijedim i bolnim licem. Vihor raznosi kapljice svete vode. Puk jecajući odgovara na župnikovu molitvu...

Ne potraja dugo, te i Antonio bio spasen, pošto se bijaše uhvatio za konop.

Eugenij Kumičić

NESTALNOST LJUDSKE SUDBINE

Ah, čijem si se zahvalila
tašta ljudska oholasti!
Sve što više stereš krila,
sve ćeš paka niže pasti.

Vjekovite i bez svrhe
nije pod suncem krepke stvari,
a u visocijeh gora vrhe
najprije ognjeni trijes udari.

Bez pomoći višnje s nebi
svijeta je stavnost svijem bjeguća:
satiru se sama u sebi
silna carstva i moguća.

Kolo sreće uokoli
vrteći se ne pristaje:
tko bi gori, eto je doli,
a tko doli, gori ustaje.

Sad vrh sablje kruna visi,
sad vrh krune sablja pada,
sad na carstvo rob se uzvisi,
a tko car bi, rob je sada.

Proz nesreće sreća iznosi;
iz krvi se kruna crpe;
a oni kijeh se boje mnozi,
strah od mnozijeh i oni trpe.

Ivan Gundulić

ISKRICA XVIII.

Pjesme su među trudima života kao cvijeće među dračom, kao voda živa, koja izvire zemlji iz srca među stijenama golim, kao glas nebeski, koji dolazi ne zna se otkud, i svuda raznosi miris skladanja. Otkle su došle narodne popijevke i kad su se rodile, znat će samo onaj, koji znade godinu i čas, u kome je sjeme malašno prevelikoga hrasta palo nasred planine, i kad su prvi njegovi listići nazelenili kamenje. Ali ovo je barem istinito, da se nijesu pod klobucima narodne naše pjesme začele, niti su iz usta plemenitih izašle najprije. Duh skladanja ne gleda na haljinu, nego diše, gdje mu je drago; i srce, koje trepće u golim prsima, srce je ljudsko. Nije hrabrost zlatna stvar niti ljubav srebrna.

Pjesme su povijest naša, i njima tražimo dobro i zlo svoje. Drugi puci štiju ih, prevode i čude se njima, a mi ih se sramimo i još ismijavamo svojim prosvijećenim barbarstvom. Pokupimo, braćo, pokupimo svoje blago, prije nego ga vjetar vremena ne pogubi. *Hljeb iz zemlje, lijepost iz puka; puk nam je otac, a zemlja majka naša.*

Nikola Tomaseo

LUTRIJAŠICA

Bilo je pred noć, kad se Barica vratila u Podgorje. Čim je barka pristala k obali, poteče stara u svoju kuću jedva pozdravivši susjede, koje su se više radovale pripovijedanju nego darovima, što će ih dobra Barica donijeti iz Zagreba. I jedno i drugo čekale su badava — bar prvu večer. Barica se zavukla u kuću, i kad su neke došle i na vrata ne mogavši odoljeti provali svoje radoznalosti, morale su se vraćati u gotovoj očajnosti, jer se od Barice nije dalo izvući ni cigle riječi.

U noći se spustila bura, prava zimska bura tresući malenim kućicama na selu, kao da će razvaliti krov i pobrati u more sirotinjske stanove. I posljednja luč utrnula u selu, samo u Baričinoj

kućici vidjelo se svijetlo kroz maleno, mutno okance. Pred slikom Matere Božje klečala je Barica upirući u sliku oči, iz kojih je sijevala živa vjera. Dugo je klečala starica, a onda sjedne k stolu i nabroji dvadeset zrna graška. Zatim stade redati zrnje, slagati svakojake slike i križeve pa brojiti i brojiti, ali, činilo se, nikako nije mogla odbrojiti, što je željela. Premetne nekoliko puta zrnje, zatim se razmisli i upre oči u strop, kao da je tu u jednoj točki skupila svu svoju pamet. Najednom stane se točka micati po stropu: velika crna piknja pružila dugačke noge i pomicala se k starici. Kad je došla vrh njezine glave, stane i povuče tanke noge k debelom tijelu. Starica gledaše i gledaše, vihor potrese kućom, a starica se sva tresla, cijelim joj se tijelom prelio mrzli val.

— Pauk, šane starica, skoči sa sjedala i izleti iz kuće. Boreći se s burom dođe k prvoj kući. U kući je bio mrak, sve mirno, ukućani spavahu. Starica udari nekoliko puta kamenom o vrata, a iza duga lupanja javi se iznutra nečiji glas.

— Otvorite, reče stara, ja sam, susjeda Barica.

Na vratima ukaže se čovjek s uljenicom u ruci tarući gola, kosmata prsa:

— A što vas nosi u ovo doba?

— Je li vam dijete u kući? upita stara držeći se čvrsto za vrata.

— Eno spava.

— Probudite ga, nešto će mi napisati, ali još večeras.

— Sada u kasnoj noći?

— Mahom sad, mora biti!

— A nu! Slegne čovjek ramenima i dovede k starici desetgodišnje dijete, koje je trlo pospane oči.

— Sinko, — reče stara dječačiću, kad su se vratili u njezin stan, narezat ću ti devedeset ceduljica, a ti ćeš napisati na njih brojeve od jedan do devedeset. Hoćeš li znati toliko?

— Eh, znam, ako ćete i do hiljade!

— Pa dobro, ali da nijesi ni jednoga izostavio!

Stara rezaše male ceduljice bacajući svaki čas oko na pauka, koji je na stropu mirovao. Nakon dulje radnje odloži dječačić olovku:

— Gotovo je.

— Jesu li svi?

— Svi!

Sad pođe stara po lonac i saspe sve cedulje unutra okrenuvši pisanu stranu k dnu.

— Vidiš li, sinko, onoga pauka?

— Vidim.

— Dohvati ga pa ga metni amo u lonac.

Dječačić skoči na stol, pograbi pauka i strese ga u lonac, a stara brzo pokrije lonac rupcem i sveže čvrsto oko oboda pa se obrati k malomu:

— Zorom da si opet došao, a sad laku noć!

Starica sjedne i gledaše u lonac. San joj nije htio na oči, sva njezina pamet vrtjela se po trmici* toga lonca, gdje se šetao zasužnjeni pauk po napisanim numericama.

Samo tri brojke, koje će donijeti silu novca, a kad bude imala novaca, lako će obredati sve suce, a ne budu li pomogli oni — i samoga cara, da spasi Ernesta, sina svojih negdašnjih gospodara, koji je nedužno okrivljen.

Koje će biti tri numerice? Tri je ona zamislila, tri tužna broja, tri svjedoka žalosnih dana njezina života. To su numerice: 25, 13 i 7.

Jedva je svanula zora, kad je susjedov dječačić došao na Baričina vrata. Skinuvši oprezno lonac odvijaše starica lagani vez, a kad je nadigla rubac, ispuzi pauk lagano na svijetlo.

Starica se nagne nad lonac. Tri brojke, upravo tri prevrnuo je pauk! Starici drhtahu ruke. Lagano prinese lonac k prozoru, a ona i dječačić zaviriše unutra.

— Čitaj — reče starica dječačiću — a mali zaviri dublje i reče glasno:

— Dvadeset i pet.

— Trinaest.

Starica uzdahne tresući se po svem tijelu.

— Dalje — treći!

— Sedam, jesi li rekao tako?

— Sedam! Ta poznajem, sâm sam ih pisao.

— Još jednom, da se nijesi prevario! Koje su brojke?

— Dvadeset i pet, trinaest, sedam, ponavljaše dječačić.

Starica zuraše u lonac, ne poznaje te brojke, ali bit će istina. Oh, koliko sreće može biti u ta tri broja, koja su se krutim slovima upisala u njezinu dušu.

---

* dno lonca

— Sad mi ih napiši lijepo, da ih znadu pročitati u Senju.

Bura je pršala na moru, barkom ni misliti na Senj, no Barica ipak nađe čovjeka, koji je nosio za dva forinta u Senj na lutriju brojeve.

Jedva je dočekala nedjelju: ta moraju doći ti brojevi, svjedoci hude joj sreće u životu, koji će pozlatiti novom srećom minule gorke uspomene. Dođe nedjelja, dječačić čitaše izvučenih pet brojeva — ali staričin ne bijaše nijedan. Opet ih ponese čovjek u Senj, tako druge i četvrte nedjelje, ali starica je svakoga puta sve više mučila svoju staru pamet: zašto je došao broj šest, a ne sedam, zašto dvadeset i četiri, a ne dvadeset i pet! Opet zasužnji pauka, ali nesretna životinjica radila bi sad previše, a sad premalo, jedamput prevrnula jedan, drugi put dva, a treći put i deset brojeva. Kojih će se latiti? Starici se vrtjela glava od tih numerica, svu Božju noć mučile bi je u snu, a svaki dan šiljala bi ljude u Senj igrajući na deset cedulja. Ta na jednu će pogoditi! U nedjelju donijeli su joj izvučene brojke — a svaki put ništa!

Napokon nije bilo ništa, ni deseticu nije mogla skucati, da je postavi na tri brojke, koje će spasiti Ernesta. Ostarjela, pomućene pameti i klonula tijela prosila bi u gradu za krajcarak, a napokon nađoše je jednoga zimskog jutra ukočenu na senjskoj cesti. Smrznula se . . .

(Iz pripovijesti »Lutrijašica«.)

Vjenceslav Novak

MORNAR

»More, slavno more, uzelo si mnogo skupocjenih života, ali zato možeš i dati sreću i zdravlje. Čujem kako žubori tvoj slatki glas. Treba li ga osluškivati radosno ili žalosno? Moram li sa suzama misliti na one, koje si pokopalo, a s veseljem na one, što su te nadjačali?«

More je dalo najhrabrije ljude. Opasnosti morskog života ne pobuđuju samo hrabrost, nego i najdublje osjećanje dužnosti. Život je mornara život strpljenja, rada i opreznosti. Pun je brige i odgovornosti. On nije kao život na kopnu, gdje čovjek, kad svrši svoj dnevni posao, može leći u krevet i bez straha spavati.

Mornar mora stalno biti na oprezu, i danju i noću. Može kapetan za duge vožnje mirno sjediti u svojoj kabini, ako su se vjetrovi utišali i ako je površina vode mirna, ali čim se bura digne i uzburka more, mora biti na oprezu i u poslu; tada se moraju jedra razapeti i brod okrenuti. Možda je noć. Mornar se penje i razapinje jedra. Ide sam uz opasnost svoga života. Može ga odnijeti jaki udar vjetra, može pasti u more neočekivanim potresom broda. Pad se ne bi čuo zbog bure niti bi se vidio u pomrčini. A brod ide dalje, dalje, kao i prije . . .

Kad se usudio prvi čovjek izaći na otvoreno more i kad je izgubio kopno iz vida, morao je biti strašno zaplašen zbog svoga položaja. Ništa oko njega — nebo nad njim, a more pod njim — samo daske između njega i smrti . . .

Po Smiles-u

MAJKA

Siromašna žena bdjela je noću kraj bolesnoga djeteta i molila se Bogu, neprestano molila za njegovo zdravlje. Ali oko ponoći pojaviše se opasni znakovi, o kojima joj bješe govorio liječnik. Dijete je bilo nemirno, lice je odavalo muku naduvajući se tamnim rumenilom, iz grla su izlazili hropotljivi i piskutljivi glasovi. Grlica je zatrpavala dušnik, prijetila je opasnost, da se dijete uguši; zato je liječnik odredio, da odmah dođe po nj, čim se takvi znaci pojave. Prepala se, zamolila susjedu, da pripazi na dijete, i odletjela u zimsku noć, da zove liječnika. »Nema ga kod kuće«, rekoše joj. Pred po sata pozvali su ga k bolesniku, a bogzna, kad će se vratiti«. Zato otiđe k drugom liječniku. Pozvoni na njegovim vratima, a on sam pokaže se na prozoru i reče joj, kad ga je zamolila, da pođe k njezinu djetetu: »Od srca bih rado išao, ali sjutra imam da izvedem neku tešku operaciju. Da ne prospavam mirno noć, ruka bi mi se tresla, i ja bih mogao ubiti čovjeka, koji je došao, da mu povratim zdravlje. Eno vam još jednoga liječnika u gradu, zamolite njega, da pođe k vašemu djetetu.« »Bože! Bože!« govorila je poluglasno i lamala očajno rukama leteći k trećem liječniku.

Pustili su je nakon dugog natezanja u sobu, gdje je liječnik, zaogrnut pokrivačem, sjedio u naslonjaču. Bio je sav crven u licu,

oči su mu plamtjele. Plačući ispripovijedala mu je žena svoju nevolju: »Žurite se, dobri, mili gospodine, žurite se, jer...« — dalje nije mogla od plača. A liječnik joj rekao hrapavim glasom: »Odmah bih pošao s vama, ali evo gledajte, ja sam sam bolestan. Dva sata vozio sam se od bolesnika na ovoj studeni u otvorenim kolima, prozebao sam, sad me je napala vrućica, a sutra ću bez sumnje trebati i sam liječničke pomoći. Ne mogu ići... A i što da radim ovako bolestan? Moje oči ne mogu da gledaju, a ruke mi dršću...« Pala je preda nj na koljena i očajno plakala: »Smilujte se... smilujte se!« »Ne mogu, ženo... Evo mi se vrti u glavi od vrućice, kud ću ovako bolestan? A žena klečeći digne smjelo svoju glavu, lijevu šaku pritisnula na prsi, a desnu ruku pružila prema liječniku. »Moraš ići sa mnom, čuješ li, moraš!« viknula je glasom, kao da su joj se prolomile grudi. Oči su joj plamtjele očajem i bolju, a bila je u njima sva očajna duša majke, koja osjeća blizinu užasnoga časa, da izgubi dijete. Bila je uzvišena i strašna u tom trenutku. »Moram? — zamišljeno i tiho ponovio za njom liječnik. »Kad moram, pa idem...« ustao je, odjenuo se i pošao sa ženom.

Bio je posljednji čas, da se djetetu pomogne. Grlo je bilo jako obavito bijelom, debelom naslagom, lice plavo — počinjalo je već gušenje.

Kažu da vojnik u ratu iza neprospavanih noći od napora, glada i žeđe tako malakše, da idući spava; ali kad nad njim prelete opet prva taneta neprijateljska, on oćuti u sebi naglo snagu i bodrost. Tako je i liječnik, podavši se kod bolesnoga djeteta svojoj službi, sasvim zaboravio svoju bolest, oćuti se bodar, prorezao vješto djetetu vrat i utisnuo mu kroz prorez u dušnik cijev, na koju je stalo slobodno disati, i odmah se kao preporodilo. Zatim je očistio grlo od bijele naslage, oprao ga i nakon čitave ure posla rekao: »Evo, dijete vam je spaseno, a ostalo će odrediti vaš liječnik.« Žena mu pruži novac, što ga je imala svezana u rupcu: »Evo za vaš trud... a i uvrijedila sam vas, dobrotvora...« »Nipošto, ženo«, odbije liječnik nagradu. »Ona vaša zapovijed bio je glas materinskog srca, i ja sam mu se morao pokoriti. Bog je u slabe grudi žene postavio ljubav, koja je jača od svega na svijetu, jer ili svlada sve, što joj se opre — ili pogine. Od materinje ljubavi jača je jedino smrt.«

Vjenceslav Novak

MORNARI

Vraćaju se izmoreni,
žarkim suncem opaljeni,
vraćaju se išibani i olujom i neverom;
plovili su svakim smjerom,
al' pred okom uvijek im je stala
mila slika rodnog žala.

Kad oluja šiba more,
gledali su lomne gore,
mala sela,
mirna, bijela,
i gradiće na visini,
skromne crkve u nizini — —
Kući, kući —
bio im je uzdah vrući...

... I eto ih, gle, na žalu,
pale lulu prostu, malu,
i ređaju sve orkane,
svaku slotu,[1] gorke dane:
— Sjećaš li se, kume Ivo,
plesalo se divlje, živo
baš na Manši! — Majko stara,
a ono kod Gibraltara? —

I ti ljudi
divske ćudi,
i te ruke
iza muke
vratiše se izmučene
u rođene tihe dvore,
da mi čuju uspomene
i slušaju razgovore.

Rikard Katalinić Jeretov

[1] hladna kiša

BERBA U BAKRU

Oko Miholja je trgadba[1] u Bakru. Tko nije prije brao, taj jamačno bere oko toga najznamenitijega sveca kod Hrvata. Već nekoliko dana prije otvaraju se pivnice, iznose na ulice sudovi, pa se uz općenitu lupu po svem gradu nabijaju rasušene daske; nema kuće, gdje se ne bi spremali na branje, koje je to veselije, što imajući svatko samo malo trsja, svi skoro najedamput beru. Trgadba je narodni svetac, koji sve izravnava: bogataša sa siromahom, gospodara sa slugom, a osobito neprijatelja s neprijateljem. Ma tko se komu zamjerio, u trgadbi svatko misli, kako bi znanac znanca, susjed susjeda na tu svečanost zvao, pa se tako s njim izmirio. A kad ograne određeni dan branju, sad tek da vidiš čuda neviđena. Već se o osvitu zaore po svem gradu pjesme, razilazeći se u divnom skladu na sve strane uz brda, uz koja se vinogradi nižu. Gospoda i sluge nose koše, košare i kosire, gospođice i sluškinje kable i britvice, tako da ne znaš, tko nad kim stoji. Za ovima idu težaci i težakinje, razlikujući se od pređašnjih samo tim, što nose mijehe i brente,[2] kojih oni nikad ne nose.

Najveličanstveniji prizor pružaju vinogradi zvani Rebra, što se duž lijeve obale luke penju uzbrdo. Svaki je hvat zemlje podzidan tvrdim zidom, nad kojim se uzdiže drugi podzidani hvat zemlje, tako da cijela bočina do vrhunca predočuje pravu sliku gorskih rebara. Trsje se sadi poput naših brajda, koje se u Primorju zovu »ruže«, ter se trsi dosta nisko razvedu nad zemljom poput krova, tako da si pod njim zaklonjen od svačijega oka i od svake navale s nebeskih visina. Kako umjetnost još nije daleko doprla, u vinograde se uzlazi ne po načinjenim stubama, već po prirodno položenim pećinama, tako da moraš dobro paziti, kamo stupiš nogom, da te kamenje ne skotrlja u propast. Ipak po ovom grebeništu tako sigurno stupa noga bakarske djevojke, da se uza svu lodricu[3] ili mješinu mošta, koja joj pritište leđa, bavi oko pletiva pjevajući i popijevajući. A kad stupiš u trsje, koje je sa svih strana ograđeno gromačama,[4] na kojima strši ili stučeno staklo ili trnje, onda tek uživaj divote i miline! Prama zapadu diže se uzbrdo u slici trokuta grad Bakar, koji je baš pozlatilo sunce s istoka, a iz pozadine

razliježu se pjesmice berača talasajući se morskom pučinom, koja ti je pod nogama pukla sve do Bakarca i družice mu Kraljevice na protivnoj strani.

Adolfo Veber-Tkalčević

---

[1] berba; [2] visoka posuda za nošenje vode ili vina; [3] posuda nošena na leđima; [4] ograde od naslagana kamenja mjesto plota.

PRIČANJA STAROG POMORCA

Što to priča stari meštromo[1] Luka za dugih jesenskih večeri? Da čujete:

Kad sam se u svojoj trinaestoj godinici otisnuo na more kao mali — moco[2], — bilo je na brodu živih ćušaka dan na dan. Kome da ugodiš?! Je li koverta[3] blatna, je li se čun napio vode, a bilo koji čovjek na brodu vinca, je li cima[4] slabo zapetljana, ili se struže kroz podvez — eto ti bijede i konopca. Sprvine bi mi se znalo smrknuti pred očima, kad bih pomislio na dječiju igru kod kuće, na maškule[5] o Đurđevu, Uskrsu i Božiću, na popovske litanije i Božji grobak, na buru, i skok, na kupanje i pjesmu u podvečerje. I često bi mi suza vrcnula na oko, kad bih u čunu uz obalu čekao kapetana, pa motrio živahnu dječurliju, gdje se sunča na obali i zbija dječije šale. Bilo mi je da ostavim čun i pobjegnem, — al' kamo: u stranome svijetu, među strane ljude! Eh, da mi se bilo dočepati rodne obale: zbogom, ti moj lagašni Galebe[6] — mišljah — i sva tvoja slavna morska putovanja, i tvoj tvrdi krevet i još tvrđa srca!

Meštromo na brodu uvijek na zlo brz, a mornari svu svoju žuč s njega stišavali na meni.

Koncem rujna otisnusmo se za Jakin[7].

Brodili smo podobro, dok nas ne zahvati tišina baš jedno desetak milja pred obalom. Tu smo se čitav dan ljuljali po mareti[8]. Najednom se pomoli grdna oblačina s jugoistoka, pa pomalo raste, a zrakom sve promanjiva s one strane ohladna struja, premda je more još uvijek mirno. Na brodu sve nekako tužno; niti tko zbori niti romoni, već svatko stisnuo usne pa se bavi oko svoga posla.

— Orca[9]! — najednom zapovjedi kapetan muklim nekakvim glasom. Pogledao bio na barometar, meštromo za njim, pa obojica čudno kimahu glavom.

— Orca! Fate šjor[10]! — odgovori krmilar i zakrenu timunom[11], al' ne hasni ništa. Brod se sveudilj ljulja i primiče kraju. A tamo se okomile grdne klisurine, ravno iz mora, tvrde i oštre, da te zazebe u dno srca, kad ih opaziš. More se stalo mreškati poput skorupa; grdna ona oblačina već se nadvila do pol neba, a ispred nje blisiču munje poput ognjenih zmija; — koja letne s oblaka u oblak, koja jurne ravno u more, okomo, jadljivo — rekao bi: u samo mu srce. Kapetan spusti gotovo sva jedra. Malo zatim zahuja studen vjetar, pa krupne kaplje kiše razdaleko silno zapljuskaše po pučini, po koverti, svaka kao da bi izlio čašu vode. Mene shvati jedna ravno po obrazu, pa dok sam se otro, već ne vidiš pred sobom do samu gustu, sivkastu, staklenastu maglu. Nešto se u zraku naglo zavitla, brod se silno nakloni, prvi val zapljusne preko ruba, pa drugi, treći, sve jedan silniji od drugoga. Konopci zvižde i cijuču, kao da sikti paklenska svirka; prekrižice na staru brodu škriplju — polomit će se, mniš, u času. U tren oka ne vidiš ništa van, kako iz gusta mlaza kiše val za valom kliže iz dubine, udara preko koverte i tura brod očevidno sve više i više u propast. Rekoše, da smo samo na dvije milje od kraja, a brod star, klimav, lako pušta vodu. Kapetan spusti oba sidra i preostala jedra, pa zapovjedi barbu. Valove ponešto potlačila kiša. Meni se zamaglilo pred očima, tresao sam se kao šiba na vodi. Netko me ščepa za ruke i spusti u čun. Razgledam se: strašna, postarala lica u sviju nas jednako; — ogledam se, a to brod strši iz valova podaleko od nas, napola u magli. Jurismo preko valova strelovito, vratolomno. Netko mi turi u ruku paljić. Četvorica veslala, kapetan držao timun, a ja i dišpenzir[12] paljkali[13] vodu iz čamca. Čučao sam kapetanu do nogu; on posinjio poput mrtvaca. Najednom zaroni čun kao da bi u jamu; opasala nas vodena stijena, visoka, zelenkasta, strašna. Uto jedan val otraga, visok, na bridu oštar poput pile, poklopi nas i prevali barku. Obnevidjeh, nešto me hladno, meko obujmi oda svih strana, stegnu me u prsima. Nu za čas mi odlanu, iznenada rasklopim oči, i eto me na pučini. Uto me sretno prihvati drugi val i potisne za čitav hvat prema obali. Ponio me baš na svom rubu, čisto u zraku. To mi je povratilo snagu. Zaplivam žurno, odvažno. Podalje plivao mladi mornar Fran iz Poreča. U mlade sam dane bio jak i žilav, plivao sam kao riba. Obazrem se napo i opazim samo još dvojicu iza nas — kapetana i jednog starijeg momka. I potisnem jače. Čitava mi snaga nabujala, samo da se odmaknem što dalje i brže. Strašno je u tom času

ogledati se i vidjeti koga još iza sebe — bliže smrti, braco moj! — Plivah, plivah i gutah more! Motalo me i guralo i zapljuskivalo sa sviju strana. Potkraj mi se zamaglilo; silna bol me sape u ramenima i bedrima. Klonuh svima udima, kadli me u dobar čas nešto tvrdo gurnu u prsa, u trbuh. Otvorim oči i nađem se među surim stijenama u polutamnoj pukotini. More je strašno udaralo i šumjelo unutra. Mahnem rukama, nogama, i nekako isplazim na pijesak. U taj čas izbaci val i Frana. Prihvatim ga što sam jače mogao i izvučem na pijesak. Bio je blijed kao krpa, jedva je dihao. Tada i meni ponestane snage; klonem na zemlju, drhtala mi je i zadnja žilica u tijelu. Obazrem se na more, a od naših nijednoga više. Sve ih progutalo more; i kapetana progutalo. — — —

— Avaj, Bože, —— zajada kuma Marijica. — Meštromo se prene i uzdahne duboko.

— Pa što onda? — dahnu mlado momče od pomorske straže.

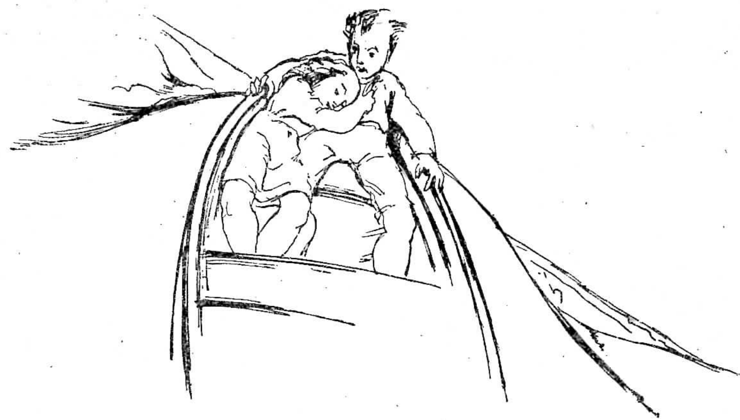
— Razgledam se, a to dvije hridine strše uvis, raspukle se u strašnu mračnu pukotinu, da te srce zebe. More nas sveudilj zapljuskuje pjenom sve do pasa. Dotle, čini mi se, nijesam ništa čuo; sad me zaglušuje odasvud podmukli neki šum i lomot. Nato me tekar zahvati silan strah. Tu kao da me nešto guši, kao da me tište po prsima one visoke hridine svom svojom težinom. Nas dvojica ne prodivanismo[14] čitavo to vrijeme ni riječi, nego se kao po dogovoru digosmo te usplazismo uz onaj kozji put do vrha. Kad se doverasmo gore na liticu, do prvog čuperka trave, uzdrhtaše mi opet svikoliki udovi, te klonuh bez snage na zemlju. Na pučini se slabo razabirala trupina broda. Stajao je jošte na istome mjestu.

Škropac sveudilj trajao, a vjetar pomalo jenjavao. Dobar puškomet poviše vijugala se cesta uz bok strmu brdu. Jedno je čeljade sa širokim šeširom brzalo njome. Dozivah ga, al' se on ne obazire, nego žurno odmiče, u strahu valjada vidjevši nas onako gologlave i čupave. Doklecasmo nekako do ceste, pa pravcem za njime. Za uru hoda doklapasmo do malog gradića. Odvedoše nas u naš konzulat[15].

Josip Draženović

---

[1] ili noštromo, vođa palube, najstariji na brodu iza časnika; [2] dječak, koji se na brodu odgaja za mornara; [3] paluba; [4] konop; [5] mužar; [6] ime broda; [7] talijanski grad (Ankona); [8] mrtvo, uznemireno more; [9] vozi na lijevo; [10] mornarski izraz, znači: dobro, gospodine; razumijem!; [11] kormilo; [12] kuhar; [13] izbacivati vodu paljkom (varjačom); [14] progovoriti; [15] Svaka država ima u stranim zemljama konzulate, koji se brinu za njezine građane u tuđini.

SPAS

Anica i Tončić lovili su ribe najprije u maloj uvali, a kasnije pokraj njezina južnog rta. Sad ih Ivān vidio s izbreška. Anica skakala po lađici tako, da se lađica zibala, a to ljutilo Tončića, jer nije mogao loviti ribe. On joj se grozio, da će joj iščupati one vlasiće na zatiljku. Anica se tomu smijala i govorila mu, neka slobodno čupa, pa se prignula pred njim.

— Ne ću, reče joj malne ljutito.

— A zašto si rekao, da hoćeš?

— Ne ću, ponovi on tiho i zirne joj u lice bojažljivo, plaho.

Anica umukne za čas, a onda zapjeva pjesmicu. Kad opet umukne, umoli je Tončić, neka još pjeva. I ona mu dugo pjevaše, isprva koliko joj grlo nosilo, a kasnije sve tiše i tiše. On je slušao sav blažen i mirno zurio u svoj povraz i u more, gdje se njezina sjena lelujala.

Kad se sunce nagnulo k zapadu, zalahori iz uvale tiho povjetarce, mali valići zapljuskuju oko lađice. U dva hipa digne Tončić jedarce, uhvati kormilo, lađica se nagne i brzo zapuzi pred uvalom. Tu su »križali« oko pol sata i svaki put, kad bi okrenuli lađicu, bili su dalje od obale. Sunce umine za goru, šumica nad uvalom zašumi, svjež vjetar dune od kraja, koliko bi dlanom o dlan. Tončić se prestraši, da će ih vjetar prevrnuti, pa naglo spusti jedarce. S brežuljka brat mu nešto mahao, no on ga nije razumio. Vidio je zatim, kako mu brat trči na obalu. Ivanov glas gubio se u šumu vjetra i nejasno dopirao do lađice. Tončić i Anica uhvate vesla i svom snagom

zaveslaju prema kraju, ali ih vjetar gonio od obale. Veslaju, no sve uzalud. Tončić veli, da će vjetar prestati za koji čas, da su tako jaki samo prvi puhaji. Koji čas zatim opaze i oca i majku i još dvojicu ljudi, gdje trče k moru i kako im nešto mašu. Vjetar sve jače duva i tjera ih od kraja, no još veslaju, koliko mogu, još se nadaju, da će se prikučiti k otoku.

— Ja već ne mogu, reče Anica i potegne veslo u lađicu. Njezino je lice bilo uznojeno, teško se zadihala.

— Anica, još malo, veslaj, pomozi mi! molio je Tončić, izmučen, usopljen.

— Sve smo dalje od kraja. Tončić, kamo ćeš, vidiš, gdje je već kraj? Tončić dragi, utopismo se. Gledaj, kako nam s kraja mašu, a pomoći nam ne mogu.

— Ne boj se, Anica, ne boj se! Lađica je čvrsta, a ovakav vjetar može nas samo dognati pod istarsku obalu. Još nije noć. Doći ćemo u koju luku, možda pod Glavinu, tješio je Anicu, a sam je bio blijed od straha.

Kad je vjetar malko jenjao, podignu jedro, pa počnu križati, »bordižati«, u nadi, da će tako jedreći zabrazditi na svoj otok. Bili su nešto bliže otoku Cresu negoli istarskoj obali. U njihovoj blizini nije bilo ni jedne lađe. Tončić dobro ravnaše kormilom i jedrom, pa se za pol sata malko približiše k creskoj obali. Uto nasta mrak, ali se obale jošte razabirahu. Tončić je kazivao Anici, da je ono tamo taj i taj rt, ono ta i ta klisura, ono uvala Tatinova i prud. Već se nadahu, da će se dočepati kraja, već se malko smiriše. Tončić opazi, da je vjetar mrvu okrenuo na sjever, pa se razveselio. Prije je duvao od istoka i tako je tjerao lađicu od kraja, nu ako dune od sjeverne strane, Tončić će ravno zabrazditi na otok Cres, jednom »bordadom«. On je dobro računao, dok je to tumačio Anici. ali nije pomislio, što će biti, ako navali prejak vjetar.

Sjeverno se obzorje naoblačilo, mrak zasuo kao iz vreće, u silnoj daljini tamo iza gore nad Rijekom sijevnu munja i rasvijetli slabim zelenkastim sjajem more oko lađice. Sad nasta još veća tama. Začas opet sijevnu u daljini. Anica se i Tončić prestrašeno pogledaju i prekriže.

— Ne čuje se još grmljavina. Anica, ne boj se. Sada manje puše, sad bismo mogli veslati do kraja.

Tončić jošte nije to ni izrekao, kad začuju od sjeverne strane neki šum.

*

— Što šumi? upita Anica preplašeno, a u taj hip preleti morem prvi nasrtaj sjevernjaka, lađica se naglo trže, utisne prednji dio u more, pa jurne prema jugu. Tončić je srećom dobro dočekao prvi nasrtaj. Da nije bio vješt kormilu i jedru, lađica bi se bila zastalno prevrnula.

— Anica, sjedi u sredinu na »pajole« i ne boj se. Na Tatinovu ne možemo, jer je vjetar prejak, no doći ćemo malo niže od Porozine. Ja znam za jedan prud, zabrazdit ćemo na njega svom brzinom i lako ćemo se spasiti, a možda i lađicu.

On se i sada nadao, da će se ipak dočepati creske obale, pa bilo to i dalje prema jugu od Tatinove. Htio je jedriti ne »u krmu«, nego malko koso, no začas je razabrao, da ne može. Lađica se počela valjati po valovima, koji su naglo rasli, vjetar se ojačao i šumi morem i oko jedarca, koje će na sad poletjeti. Anicu, koja se zgurila na dnu lađice, poškropi more po licu. Djevojčica zadrhta i zapomaže:

— Tone, gdje smo? Zadušit će nas.

— Ne boj se, obala je blizu, čujem prasak valova. Čuješ li i ti?

— Čujem. Utopit ćemo se!

— Neka nas Bog spasi! Anica, ne plači. Evo obale, evo je na lijevo, nije daleko, ali mi ne možemo do nje, jer sve jače puše. Ja poznam ovaj rt, ovdje su klisure. Anica, ne boj se, već smo prošli rt, sad ćemo u Valun, u cresku dragu, idemo u krmu, kako hoće vjetar. Anica, uzdaj se u Boga, tješio je Tončić isprekidano, drhtavim glasom.

Već se nije čula lomljava valova pod klisurama rta, jer su se za malo časova udaljili od obale. Bili su izvan tjesnaca Velih Vrata. Lađica skače i leti po valovima, koji se živo pjene i usprskuju. Jedarce je preveliko za onolik vjetar, pa se Tončić boji, da će se prevrnuti.

— Anica, dođi na krmu, pazi, vuci se po dnu lađice. Sad jače puše, dođi! viče Tončić, a glas mu se gubi u šumu.

— Zatvorimo jedro. Oh majko!

Anica se dovuče na krmu. Tončić joj preda kormilo, pođe k jarbolu i sretno zatvori jedro. Sad se lađica još jače valjala po valovima.

— Prevrnut ćemo se! vapi Anica.

— Ne ćemo, ali nas more može zaliti. Anica, lezi na dno! viče joj on i vuče se opet na krmu, da uhvati kormilo.

Bijaše mračna noć, nigdje obale, oko njih veliko, pusto, uzburkano more, u koje pozirahu prestravljeno. Vidjeli su samo rastrganu pjenu oko lađice i valove, kako se sustižu i prebacuju. U onom velikom, širokom i uvijek jednakom šumu vjetra i mora muklo, odsječeno, tvrdo zaječi sad dalje, sad bliže pljusak pojedinih valova, jače nabreknutih, što se nadušuju nad ostale i treskaju svojim zavijenim vrškom preda se. Taj mukli pljusak, taj naglo prekinuti tresak jačih valova užasno oživljuje onu groznu jednoličnost, onu strašnu uvijek istu te istu duboku riku uzburkane pučine, kao da se lome tvrde kosti o zidove golema i zatvorena groba, uzvitlane vihorom, što uvijek jednako muklo šumi i zavija u tom grobu. Da se ne čuje ruk pojedinih valova, ona strašna pjesma razigranoga mora bila bi još strašnija. Iz veličanstvenog zbora sviju onih valova, što grnu jedan za drugim pjevajući veličanstvenu himnu, razabiraju se različni gromki glasovi pojedinih valova, koji prikazuju svu moć prirode, navješćuju propast, smrt. Tončić je rado gledao takve nabreknute valove sa svoje obale, no sada protrne od strave, kada začuje iza lađice jači pljusak. A kad munja sijevne tamo iza njih u onom crnom oblaku, kad se more mrko zazeleni u groznoj svjetlosti, Anica se trže cijelim tijelom videći oko sebe onu grdnu pučinu. Prema sjeveru sve se zdušilo, primiče im se onaj oblak kao kakav zid, crn, visok od mora do neba, a u njem se križaju munje, prosijecaju ga, viju se kao ognjene zmije, neke sjeknu u more, kao da se igraju sve sotone, sve paklenske nemani. Nad pustim morem muklo se razliježe grmljavina i gubi se u šumu.

Vjetar ispod oblaka žestoko zahuji, valovi se zadime i jače uspjene pa tuku o lađicu, dižu je kao perce i škrope Anicu i Tončića. Čas zatim zavrgla se oluja, kiša stala lijevati, kao da se nebo prolomilo. Nedaleko od lađice tresne grom u more, žarka svjetlost raspрši za jedan hip sav onaj crni mrak. Anica se uhvatila Tončiću oko vrata, a zatim kleknuše i sklopiše ruke te zovnuše Boga u pomoć.

— Anica, draga Anica, nikad ne ćemo više vidjeti ni majke ni oca. Zalit će nas more. Umrijet ćemo skupa ovdje, u moru. — Anica draga, ne plači, ne plači! Majko moja, gdje si? Oh, dobri Bože, spasi nas! viknu očajno Tončić, pogledavši u crno nebo.

— Tone, gdje smo? Čuješ, kako grmi? More me škropi. Tone, budi kraj mene, skupa ćemo umrijeti. Kako će plakati tvoja majka.

Njezine su ga ruke drhtavo tražile, a on je zdvojno pritisnuo njezinu glavu na svoja prsa i molio se Bogu, da barem njoj spasi

život. Cijeli jedan sat kidala je oluja, a kasnije se tama malko otančala. Ta mrva razgale oživjela je u njihovim dušama nadu u spas, no vjetar je još duvao, more se živo pjenilo. Nakon pet sati groze i strave opaze pred sobom neke sure klisure, a malo zatim začuju, kako buče valovi po nepoznatoj obali. Još nekoliko časova i eto razbit će se. Djecu prelete trnci, oblije ih smrtan znoj. Pod tim klisurama nema im spasa. Tončić uhvati Anicu oko pasa, ustane i gleda... Valovi se razlijevaju, oko grebena bijeli se silna pjena. Tončiću ne kuca srce, nestalo mu daha, oštro gleda pred lađicu, u onu pjenu, još jedan čas... Velik val baci lađicu među grebene. Tončić je pao u lađici na leđa, no brzo je ustao s Anicom, pogledao greben i skočio na njega. Sad opazi u onom polumraku drugi val, kako se valja prema kraju, pa se naglo uhvati za greben jednom rukom. Drugom je držao Anicu. Vršak vala prebaci se preko njih i pljuskom se razlije po plićini. Tončić se naglo osovi i vikne, da su na plitkoj obali, i u isti se mah spusti u more prema kraju. More mu bilo do koljena. Noseći Anicu korakne desetak puta i nađe se na suhom kraju pod visokom pećinom.

— Anica, na kraju smo! zavapi Tončić i privine je na prsa.

— Bog nas je spasio! izlane Anica, položi mu jednu ruku na glavu, pogleda ga milo u oči, a onda uzdigne svoje suzne poglede prema nebu.

Eugen Kumičić

MALI UČKARIĆ

B r r r !

Vrijeme oštro, gore bijele, oblaci puni snijega, a more podmuklo mumlja, kao da nekoga kori!

Zima! Zima! Zima!

Na trgu, gdje vjetrina najjače vije, ugrezli u glib točkovi priprostih seljačkih kola. Ugrezla i ona dva mršava bijelonje pod jarmom. Topla im se sapa kao magla uvija oko glave, a onda se u sitnim iglicama prosipa uokolo. Velike i dobroćudne oči gledaju strpljivo u mrazan dan, i kao da žale svoga mlađahnog gospodara, što se sav crn i poderan ukočio do njih cvokoćući od ljute studeni.

Dolijetale prve pahuljiće.

S rukama stisnutim u džepove svojih trošnih hlačica ozire se mališan trgom, no stari se djed još ne vraća.

— Valjada ne može prodati... Siromah djed!

Od sinoć su na putu i gladni i smrzli. Sva su im nada ove dvije, tri vreće ugljena, kojima sada stari djed, čini se, uzalud traži kupca.

Kad najednom razliježe se graja djece, što su s pokrajne ulice grnula na trg.

— Eno Učkarića! Hej Učkariću!

I hrpa veselih, u toplo odjevenih gospodskih vražića, dotrči do kola. Tu stadoše i u jedan glas oponašajući prodavača ugljena uzvikaše se:

— Krbuna! Krrrbuna[1]!... Pa svi kao na zapovijed udare u obijestan smijeh.

Ubogi se dječak ne mače s mjesta.

— Lako vama! Ugodno vam je i toplo... Nije meni...

Zubi mu cvokoću, a dobre mu se i svijetle oči s udivljenjem zagledale u debele vunene kabanice, što su onim vragoljanima sezale do samih peta. Kako li je na njima sve lijepo i uredno! A na njemu sve poraskidano, blatno i od ugljena crno. Kako su u njih čizmice svijetle i visoke, a na njemu opanci s deset zakrpa i rupa! Eno, i prsti mu kroz njih vire, te sve traži, kako bi ugazio što dublje u glib, da mu ih oni obješenjaci ne gledaju.

Međutim se jedan između njih, očito najmlađi, ispriječi prijekorno:

— A zašto ne ideš i ti u školu? Ondje bi se bar mogao ugrijati!

— Nema u mom selu škole, odgovori mali Učkarić. Nema je nadaleko... Nema je na pet sati uokolo. A puno bih dao, da mi je znati čitati...

— Ho! Ho! Ho! Puno bi dao! A čega? Zar krrrbuna? — našali se nekakvi bucmasti nestaško.

Svi prasnu u smijeh.

Malom se Učkariću razvuku usta, bijeli mu se zubi zacakle, pa dahne više za sebe nego za njih:

— Siromah sam — — —

Oči se bijelonjama još jače raširе i nekako se tužnije zagledaju u svoga maloga gospodara. Kao da bi mu htjeli reći:

— Dođi ti bliže k nama, dođi...

Ali dječak ne prima za zlo, što se ona lijepa i čista djeca s njime šale; on im prilazi bliže i radoznalo pita:

— A je li vaša škola lijepa?

— Eno je ondje! Palača!

— Učite li svašta u njoj? Valjada i račune?

Opet udare u smijeh i zagrakću svi u jedan glas:

— Račune?! A zemljopis? Povijest? Slovnica?

— A geometrija? Fizika? Prirodopis? — —

— A risanje? Pjevanje? Tjelovježba?

Mali Učkarić izvali usta i sve se čudi:

— A ma što vi to meni . . . !

— Da što si mislio? To je malo drukčije negoli ono tvoje: Krrrbuna! Krrrbuna!

Mali ugljarić ogledaše ih sav zabrinut. Onda upita:

— Tako vi znate i gdje je Jamerika?

— Jamerika! Jamerika! — zagrohotali derani.

Ali Čučkarić kao da ih i ne čuje. On se samo čudi:

— I to stoji sve u vašim knjigama?

— E, a drugo?

On pošuti časkom pa će:

— De pokažite, da vidim . . .

— Što da ti pokažemo?

— Knjigu.

— Crne su ti ruke. Ne damo!

Jedan ipak privoli.

— Moja je i onako zaprljana. Evo ti je — pogledaj! Tu ima ono o Jamerici . . .

I pruži mu knjigu. Jaoh — kakva li je! Kao da je tri puta bila u ratu.

Mali je Učkarić primi u svoje drhtave, pocrnjele ruke, razgleda joj korice i otvori. Dok je očima piljio u ona tiskana slova, dotle se dječaci nagibali nada nj i opazili, da drži knjigu naopako.

Derani pljesnu rukama, uhvate se za ruke, zaigraju oko njega kolo i sve se previjaju od smijeha.

A smijao se i on — mali Učkarić; nego što se više smijao, to mu je na srce mučnije padala tuga. Najednom se uozbilji pa će vraćajući knjigu:

— Da je meni znati, što vi znate, ja se možda ne bih rugao ubogome Učkariću . . .

Na bližnjem tornju odbijalo 9 sati.

— Žurimo se — uzvrpolje se djeca i nagnu trčati prema lijepoj zgradi na dnu trga.

Mali Učkarić gleda za njima, ali bez gorčine. Njegovo srce prepuno je sada neke bolne tuge. Misli siromah, kako li je on bijedan i kako ništa ne zna . . . i u srcu mu se nešto trza, napunja prozeble prsi, navire na oči — i mali se nevoljno baci na mršavo živinče i zaplače gorko.

Iz škole dopire molitva djece. Uzduhom oblijetaju sve gušće pahuljice, a niže, uz obalu, podmuklo mrmori more, kao da nekoga kori.

Viktor Car Emin

---

1) od talijanske riječi carbone, ugljen.

KOSTRENA

Dvije su Kostrene, nazvane po crkvama; jedna je sv. Lucija, niže pri rijeci na cesti i druga sv. Barbara na vrhu brijega, rastrkana u par kuća između propalih vinograda, koji su ograđeni gromačama od suho naslagana kamena. Obje Kostrene imadu i svoju luku, u kojoj svaki dan pristaju parobrodi malih obalnih pruga; ali pravi starosjedioci mjesta stanuju visoko nad morem. Danas uz obalu ima vila i kupališnih kabina i u ljetu stranaca; stanovnici u tom kraju već su nešto drugačiji, ali ja pričam onako, kako je bilo prije trideset godina, kad su se zbile ove zgode. U Kostreni sv. Barbari tada gotovo i nije bilo muškaraca — i mornari i kapetani izbivali su od kuće kroz godine, a doma su s djecom živarile žene, vječne udovice. Nošnja je žena iz puka crna; možda zato, da budu uvijek pripravljene na pravo udovištvo. Jer u crkvi sv. Barbari i u hodniku župnikova dvora bilo je sva sila slika posvećenih morskoj zvijezdi Djevici Mariji i prikazanih za hvalu pomoraca, koji su se spasili u olujama. Valovi su na svim slikama sivo zeleni i strahovito zapjenjeni; lađe s tri jarbola bacane su od uragana kao dječja igračka; u desnom je kutu vazda slika Djevice sa bijelim trakama Nade, koja je osvanula u največoj opasnosti. Kostrenjani su odvajkada stanovali na brijegu i bili ipak mornari; čamce drže pri obali — ali domove svoje nisu približili moru. Zbilja jest, kao da hoće biti nepristupni od morske strane, pa nisu nikad izgradili pra-

voga puta dolje, premda je u Kostreni bilo negda i bogatih ljudi, a i jedan je senjski biskup bio iz naselja Soića, Kostrenjanin. Stari su Kostrenjani imali divne vinograde, njihovo je vino bilo na Rijeci skupocjeno. Kad je došla uš i izjela lozu, ostale su od vinograda samo tugaljive kamene ograde. Smilje i kuš miriše oštro u ljetu, ose živo zuje, ali pogled na pustu visoku ravnicu steže srce. Jedva koza ima što da pobrsti na ogoljelom i surom stijenju. U prvo vrijeme ove propasti vinograda more je još prilično hranilo puk; bijede nije bilo u Kostreni, dok su njezini kapetani i mornari bili traženi po svijetu i dok nisu prevladala velika, od država podupirana parobrodarska društva. Živjelo se skromno i štedljivo, kako je već običaj u Primoraca, prejeo se nije nikad nitko, ali u čistim kućicama bilo je i bijeloga platna i lijepe staklenine a i žutog, starog, suporno-žutog zlata. Zimi bura na visini kosi kao da hoće odbrijati posljednji sloj pješčane zemlje; ljeti je žega od kamena paklenska, a kad se iza mučnih dana s jugom prolomi oluja, gromovi udaraju sate i sate i strijele biju i kuće, i stabla, izložena u osami. Čudna je stvar, da su se baš na tom vrhu naselili ljudi. Istina, ljeto je žarko i prijalo je lozi, ali Kostrenjanin nije bio u prvom redu vinogradar nego mornar. Tko bi pažljivije pogledao taj stan ljudski, rekao bih hotice odijeljen od svijeta, i opazio podno Kostrene ruševine starih tvrđava, mogao bi lako doći na misao, da je pradavni Hrvat, još negdje u doba kraljeva ili pod knezovima s otoka, bio odabrao ovo gnijezdo, na vrleti nepristupnoj i besputnoj, radi toga, jer je ovdje mogao najlakše sakriti svoj gusarski plijen i sakriti se u slobodi. Od crkve sv. Lucije vidi se po bistrom danu sve do Senja; brod ne bi izbjegao uhađačkom pogledu nigdje na ogromnoj plohi mora. Zabilježeno je, da su Venecijanci za prvih stoljeća svoga osvajanja na moru strepili od gusara u južnom dijelu Jadrana; ali i Morlački Kanal je kano stvoren za gusarski posao, koji je dotrajao istom za uskoka. Sve ovo može biti mašta, ali je istina, da su Kostrenjani i u naše vrijeme imali glas kano opor i zaseban narod. Na moru im je bilo malo premaca, stariji su gdjekad počinjali služiti kao mali na parobrodu, pa dopirali do zapovjedničkog mjesta na velikim parobrodima za Braziliju ili za Levanat imajući plaću od trideset zlatnih lira šterlina na mjesec. U Kostreni se sabralo prilično ušteđenoga novca, oci sagradili sebi kućice; dok je bilo butilja od glasovite kostrenske loze, bilo je i plesa, kola i proštenja.

M. Nehajev

SUNCE

Znadeš, zašto sunce klone
Za bregove, za planine,
Kada prva zvijezda zlatna
Na nebištu čistom sine?

Ona stane pričat vaje,
Štono muče sirotane,
Kojima su mile maje
Po grobovim' zakopane.

I jer sunce kadro nije
Slušat bezbroj crnih jada,
Na glas prvi rastuženo
Za bregove velje pada.

Rikard Katalinić Jeretov

KRSNIK

U Brestu u Istri drže za krsnika onoga čovjeka, koji se je rodio s bijelom košuljicom. Da se ta košuljica ne izgubi, žene, koje su pri porodu, svuku košuljicu djetetu i ušiju mu je pod kožu, i to samo pod pazuhom. Kad mu se ne bi košuljica dobro sakrila, ukrale bi je štrige[1]) i rastrgale, a krsnik bi ostao bez moći: duh njegov ne bi znao, što oštrige rade, i bio bi kao svaki drugi čovjek. Takav krsnik, koji ima košuljicu zašitu pod kožom, ima veliku moć nad štrigama, morama[2]) i vukodlacima[3]). On zna za sve njihove tajne i za sva njihova zla djela, ali nikomu ništa ne kazuje, ako se ne zapita.

Dođe li seljak k njemu i kaže mu zlo, koje su mu štrige i vukodlaci nanijeli, odmah mu dâ upute, kako da se od toga zla očuva, i lijek, da se izliječi. Upute su različne prema događajima, u kojima je zlo snašlo seljaka. Nastrada li tko na putu od glavobolje ili druge nagle bolesti, odmah ide netko od njegove porodice krsniku, a taj naredi dotičnome, da ide po devetoro seoskih međa, a od svake međe da uzme po jedan kamen u džep i kada dođe pred svoju kuću, mora baciti tri puta po tri kamena preko sebe; time se uvelike pomogne bolesniku. Krsnik daje i lijek za pilo ili da se njime pere, a to je neka voda, u kojoj su se močile razne trave. Ponekada se dobije nekoliko uzlova od pređe, koji se moraju razvezati na određenom raskršću, ili pak nekakve krpice, u kojima je zavezano soli, nokata, vlasi i drugih stvari. Obično ove krpice bole-

snik mora kod sebe držati ili oko vrata nositi. Osim tih lijekova ima i drugih, koji se odnose na razne bolesti. Jedan isti lijek ne pristaje za svaku bolest.

Narod krsnika vrlo voli, jer ga čuva i liječi od bolesti i napadaja štriga. Krsnika se rodi vrlo malo. Možda se u čitavoj sjevernoj Istri nalazi samo jedan.

Jakov Mikac

---

[1]) (od talijanske riječi s t r e g a) vještica, čarobnica; [2] vještica, koja ljude za vrijeme spavanja pritiskuje i zaustavlja mu dihanje; [3]) vampir, čovjek, u koga uđe đavao četrdeset dana poslije smrti te ga oživi, a on tada davi ljude i pije njihovu krv.

ZVONIMIROVA LAĐA

Još je tu. — Na tvrdoj siki
jošte leži nasukana.
Osamstoto minu ljeto,
što je mlate sa svih strana,

što je lome i drmaju
burni vali i oluje.
Slomila se, prignula se:
na pijesku je — al' još tu je!

Pokraj Drača i Sasena,
blizu Krfa, pred Avlonom
borila se ona slavno
i s galijom i s dromonom.

Na njojzi je sto tragova
udaraca i uvreda,
na njojzi je sto znakova
veljih slavlja i pobjeda.

Sanja lijepim o zemljama,
hole borce i galije,
a vjetar joj krmu ruši,
a talas je o bok bije.

Konop zuji u vjetrini:
— Kô lanac sam gvozden bio,
kad o meni, svet, slobodan,
kockasti se barjak vio. —

Škriplje krma: — Gdje si sada,
snažna ruko kormilara?
zašto, more, uvijek na me
tvoj se ljuti bijes obara? —

A utroba u mećavi
noćnoj ječi: — Oj, ta sika
do kada će da me drži
u čeljusti od čelika? —

I lađa se zdvojno trza:
— Zar da ovdje tužno gnijem?
Dignite me: neka đipnem,
nek zajedrim morem tijem! —

Osamstoto ljeto teče,
i sve vali lađu biju,
i sve sikću munje žive,
i jesenje kiše liju.

Snažno o nju udaraju
vjetar, talas i oluje.
Slomila se, prignula se:
na pijesku je — al' još tu je!

Vladimir Nazor

OTAC SVOME SINU

Gledajući moj stari otac, kako sam mu u gospodarstvu desna ruka, kako sam brz i radin, veselio se veoma. Gledao me i gledao zadovoljnim okom, pa kad opazi, da sam ruke pri poslu silno razmahao, gurnuo bi majku laktom i žmirnuo, kao da joj je htio reći: »Gledajde, mama, nije se naš Ivica rodio da prodaje zjàla.« Ja bih sve to opazio i ne opazio; godilo mi je, da je starac dobre volje, pa što je njemu i trebalo znati, da ja za tu dobru voljicu znam. Valja mi reći, da me moj pokojni otac nije gledao kao kakova golobrada dječaka — kakav sam zaista i bio — već kao čovjeka zrela i pametna. Kad mi je bilo šesnaest godina, znao se moj starac sa mnom razgovarati, kao što ljudi među sobom govore. Jednom — bilo je poslije žetve — bili smo baš zakopali našega susjeda Đuru. Otac i ja bijasmo zaostali za drugima vraćajući se sa sprovoda. Krasan je bio dan. Nebo kao staklo. Idući sa mnom kući starac se moj zaustavi na prvom brežuljku do kuće.

»Lagano, Ivice!« reče mi, »lako tebi, mlada krv! I mene su noge nosile preko tora i obora, kad sam bio tvojih godina. Sad su mi noge nekako traljave. Ne ide više, sinko, ne ide. Čekajde! Da malo počinem.«

Starac sjedne na kamen, a ja uz njega u zelenu travu.

Predomišljao se starac, predomišljao; mjerio okom lijepu krajinu, pa će mi nato ponešto turobnim glasom:

»Da, da, moj Ivice! Čovjek ti je kao i mlin. Dok si mlad, teku točkovi kao od sebe, ali kad si se navrtio toga smrtnog života, ispadaju pomalo klinovi, drvo se osuši, pa ne ide dalje i ne ide. Nekako mi kosti kažu, da je moj kalendar pri kraju. Nijesam, istina, baba, ali nije to, kako je prije bilo; i oštra kosa otupi. Valjda me razumiješ? Pametan si, ne će ti škoditi pametna riječ. Ne velim, da ću sutra u grob, ali tko zna, kad mi je kraj! Bilo o Đurđevu, bilo o Kraljevu, te ja stisni oči, bit ćeš ti kućni gospodar. Kazat ću ti,

kakav moraš biti. Ne će tvojoj zelenoj glavi škoditi ta rana kišica. Gledaj onaj brijeg; to je naše. Dobro zapiši našu među, da ti je susjedov plug ne preore, da ti drugi na tvojem ne vlada. U jarku onaj potočić naša je međa prema jugu. Za brijegom ima nešto stara grabika, to nam je međa na sjever, prema zahodu sunčanom stoji ona živica, a na ishodu bukove šume Celinićeve kuće. To je uz kuću. No naša kuća ima toga i više, to i sam znaš. Uza Savu imamo lijepu sjenokošu, što sam je kupio preklani od Mate Vajdića.

U gori je kestenova šuma, tu je prikupio moj pokojni brat. U Vrapču je vinograd od moje očevine, a u Černomercima mlin, što ga je sagradio moj djed. Mlinu dakako treba popravka, al' za to se ti ne ćeš znojiti: bit će od čega popraviti stare točkove. A sad, što ti kažem, pamti dobro. To se ne kosi, to se ne žanje, već stoji ona na vjeri. Kumu Jagatiću dao sam lani dvadeset tvrdih škuda, kad mu je trebalo kuću popravljati. Ima kojekuda još drugog sitniža, gdje dva vedra vina, gdje deset težaka — no sve to imam kod kuće zapisano, a ti znaš i onako čitati.«

Otac je sve to govorio glasom mirnim i jasnim, no ponešto mekim. Nikad mi prije nije tako govorio. Mene je taj govor uhvatio za srce, jer sam oca vrlo ljubio. U čudu zaletjeh mu se u riječ:

»Oče«, rekoh, »što mi to sve govorite za vaše imanje? Kakvi ste sada, pojest ćete još koju funticu soli, a ovamo mi govorite — što, Bože, ne daj — kao da vam je duša na jeziku.«

»Šuti«, nastavi starac nešto oštrije. »Kad učitelj govori, treba đaku stisnuti zube, a otvoriti uho. A ja sam tvoj učitelj, ja te učim, kako treba živjeti. To ti ne stoji u knjigama; morao si doživjeti mnogo toga, ako hoćeš, da se namjestiš na ovome svijetu. Ja sam dosta doživio i dobra i zla. Zato me slušaj, sinko! Izbrojio sam ti sve naše imanje na prste, da znaš, čim ceš gospodariti. Ali nije to sve. Dobru gospodarstvu hoće se pametne glave i poštena srca, pa će biti i Božjega blagoslova. Redi, štedi, radi, gradi, sinko dragi, i uvijek će teći u kuću. Ima ljudi, koji gledaju radeći dobro i zlo, da im se kesa brzo napuni, a za prvom druga kesa i treća i tako dalje. To ne valja, tu nema blagoslova; Bog nas je stvorio, da radimo, pošteno radimo. Tko putem jednakim korakom ide, doći će za vremena na svoje mjesto. Tko isprvice leti, posrnut će, oslabit će, nikad njega u pravo vrijeme na njegovu mjestu. To, moj sinko, zapiši dobro i vjeruj, ne će ti biti žao.

Vidiš, Ivice, onu lijepu kuću na brijegu, kako je čista i bijela, kako sunce igra oko nje, kako je sve gusto i zeleno oko kuće! Naša je, stara je, poštena je! Naši oci, naše majke rodiše se u njoj, umriješe u njoj. Tu sam ti ja proživio svoje smrtne dane, tu ti je i tvoja majka, od koje si sisao mlijeko, tu ti je bratac i sestrica. Ivice moj, dragi sinko moj, čuvaj mi tu kuću, da ostane, kakva je i dosad bila, da ne bude na njoj pogreške; budi svojoj majci desna ruka kao što si i meni; a ono dvoje dječice, čuvaj mi, za Boga, da im ne bude zlo na ovom svijetu. Gledaj, sinko, da svako mora kapu skinuti, kad se spomene ime Kružićevo. Za ime Božje, molim te.«

Mome starcu stao glas drhtati, stara sijeda glava sagnula se na moje rame. Meni je bilo teško pri duši. No toliko je bilo u meni pameti, da sam starca oca objema rukama uhvatio za glavu, pa mu rekoh:

»Zapisat ću ja sve to sebi u srce, oče moj, što ste mi rekli, jer je dobro i pošteno. I velim vam, ako mi Bog da sreće i zdravlja i ako budu moje ruke cijele, kunem vam se, da Kružićeva kuća ne će od mene sramote doživjeti.«

Otac mi stavi ruku na glavu rekavši: »Bog te blagoslovio!« Poslije toga diže se, i obojica pođosmo svojoj kući.

August Šenoa

*

Blago mudroj glavi i vrijednoj ruci. Onoliko čovjek valja, koliko i kako uradi. Ne koristi rad, ako nije red.

RAD KAO IZVOR NOVE SNAGE

»U grudima tvojim tvoja je sudbina«

Danas svijet nije mekana ilovača u rukama onih, koji s njime imaju posla, već mnogo više — tvrdo gvožđe. Ako tko hoće u svijetu naći sebi mjesto, mora ga iskovati jakim čekićem. Možemo uspjeti samo tako, da što više proizvedemo iz tvari, koju treba obraditi.

Promotrimo komad željeza, koje je izvađeno iz vatre! Prvi ga dobiva u ruke kovač, koji ne razumije finije umjetnosti. Zadovoljan je time, da nabija po nakovnju. On je sretan, načini li potkove od

željeza, kojega kilogram ne vrijedi više od nekoliko Kuna. Po njegovu se uvjerenju ne isplati potrošiti na taj posao ni mnogo vremena ni mnogo posla. Dosta mu je, da su njegove jake mišice bez velike spretnosti povećale vrijednost željeza od 5 na 50 Kuna. Toliko naime vrijede potkove, koje je izradio.

Kovaču dolazi čovjek više obrazovanosti i jačega pregnuća. »Je li to sve, što vidiš u tome komadu gvožđa? Daj meni jedan komad. Ja ću ti pokazati, što znanje, spretnost i posao od njega mogu načiniti.« Pogled toga čovjeka dublji je. On umije željezo taliti, ohlađivati i rastezati. Njegovo je oruđe finije, a njegova peć veća. Željezo pretvara u čelik, rastegne ga, zaroni ga u hladnu vodu ili ulje te pojedine komade izgladi velikom brižljivošću i ustrajnošću. Tada pokaže začuđenome kovaču iz iste količine željeza noževe, koji vrijede deset tisuća Kuna.

Na taj se način finijom izradbom vrijednost željeza silno povećala.

Tada dolazi treći čovjek, koji kaže: »Dà, noževi su vrlo dobri, ako iz željeza ništa drugo ne možemo načiniti. No kažem ti, da nijesi postigao ni polovicu vrijednosti, koja je sakrivena u željezu. Ja znam više o željezu i njegovoj prirodi. Ja ću ti pokazati, koliko je novaca u njemu.

Ovaj je čovjek učio mnogo više te umije pretvoriti željezo u šivaće igle. Uške njihove izrađene su s tolikom točnosti, da ih prosto oko jedva može vidjeti. Sada je samo gvožđe dalo još mnogo više novaca. Čini se, da je učinjeno sve, što se moglo.

No evo četvrtoga čovjeka, koji je još vještiji. Njemu ni potkove, ni noževi, a ni igle nijesu dosta fine. On pretvara još finijim poslom željezo u pera za puške. Sada to, što je načinjeno iz gvozdene šipke, vrijedi pola milijuna.

No peti umije još finijim poslom pretvoriti željezo u pera za satove. Na taj način poraste ono nekoliko Kuna, što je željezo prvobitno stajalo, na četiri do pet milijuna, od prilike na četrdesetorostruku vrijednost njegove težine u zlatu.

Možda bi se točnijom izradbom dalo još više izvesti, no mnogo će još vremena proći, kad će se iz željeza iscrpsti sve, što je moguće. Valja naime znati, da se ono može rastanjiti u tako sitan prašak, da napokon postane lakše od zraka.

Čovjek se čeliči u vatri boli, čekićem sudbine — to je stara riječ.

Kao što radnici vide u gvožđu postepeno sve veće mogućnosti, tako moramo i mi u svome životu otkriti sve ljepše mogućnosti odgoja. Da te mogućnosti stupe u život, to zavisi samo od nas. Tko u sebi vidi samo potkove i noževe, taj nikada ne će doći do pera za satove. Ponajprije moramo biti svijesni, za koje smo velike stvari sposobni. Tada se treba za njih odlučno boriti i trpjeti s uvjerenjem, da će nam uspjeh obilno naplatiti svu muku i napor. Tko se plaši kovačnice i ražarene peći, iz toga nikada ništa biti ne će. Gvožđe će, ne obrađuješ li ga, naskoro izjesti rđa, ono će izgubiti svu svoju vrijednost. Jednako je i sa značajem. Ne nastojimo li, da ga poboljšamo i oplemenimo, to će se naš značaj sasvim izroditi. Ostati u stanju sirova gvožđa ili postati samo potkova, to je lako, no izvaditi što veću vrijednost iz života, za to treba posla i truda.

Mnogima se čini, kad sebe uspoređuju s drugima, da su vrlo siromašni. Odlučimo li raditi i mučiti se, da pretvorimo potkove u pera za satove, tada ćemo ono, što je u nama od neznatne vrijednosti, pretvoriti u neizmjernu vrijednost. To su činili oni, koje svijet nazivlje velikanima. Tkalac Kolumbo, knjigotiskar Franklin, rob Esop, slijepi Homer, sin radnika Demosten, zidar Ben Johnson, vojnik Cervantes, Haydn — svi su ovi obrađivali svoje sposobnosti tako dugo, dok nijesu u vrijednosti natkrili sve druge.

Razlika među ljudima, izuzmemo li rijetke genije, nije velika. Mnogi, koji živi u manje povoljnim prilikama, razvije se toliko, da vrijedi hiljadu puta više od drugih. Ovi se posljednji obično tuže, da nemaju sreće, a imali bi se tužiti na svoju nemarnost i nedostatak energije. Od iste sirovine sagradi jedan prekrasnu palaču, dok drugi slupa jedva kolibicu. Iz istoga mramora iskleše jedan anđela svijetla, kojemu se svatko divi, dok drugi načini rugobu, koja odiše nećudorednošću te okuži svakoga, tko je gleda.

Prekrasna je molitva, koju u Meyerovoj pjesmi izgovara Michel Angelo moleći Stvoritelja, najvećega umjetnika, da bi mramor njegova značaja poprimio savršen oblik.

Orison Swet Marden

*

Svatko je kovač svoje sreće. Ded se posla lati, pak će i Bog dati. Znaje je gotov novac. Bolje je umjeti nego imati. Znanje je pravo imanje.

RADI!

Od zipke pa do groba
tek kratak nam je put,
tek tren je ljudsko doba,
sav život san i slut.

Ne drijemaj zato, pobro,
koracaj čil i smjel;
pa radi vazda dobro
ko čovjek čitav, cijel.

Pa čekali te jadi,
pa rasto putem trn,
moj brajne, radi, radi,
bud' svijetal dan il' crn.

Jer majka tebe rodi,
da slijediš valjan smjer;
preživajuć se plodi
tek glupa, nijema zvijer.

Ti dodaj zrno svoje
za velik ljudski rod,
i dat će djelo tvoje
blagotvor, sretan plod.

A hvala bit će trudu
do kašnjih svijeta ljet',
da nisi baš zaludu
na ovaj došo svijet.

August Šenoa

*

Moli se Bogu kao da ćeš sada umrijeti, a radi kao da ćeš uvijek živjeti.

ZA ZBOGOM

Oslepele mi budu jenput te oči,
kaj tak su mi gledele rade
i leta ti v cvetju i jesenskih žalost
i sneg i protuleti mlade.

Na zadnju molitvu mi sklopili budu
te ruke, kaj dragat su štele
i zlatni tvoj klas i črlene ciklame
i sence i lilije bele.

Več ne budu vusta mi šeptati mogla
te reči ti sladke, bogate,
več ne bu mi tulko nesrečno to srce,
kaj, dom moj, je živelo za te.

Znam, skoro me ne bu i ja bum pozabljen,
i samo popevke te male
još dale se budu spominjale z vami,
tak same si zvonele dale.

I štel bi, da v vsakoj živi moje srce,
i štel bi, da vsaka ti vrača
vsu ljubav, vse lepo, kaj ti si mi dala,
ti draga, ti reč mi domača!

Dragutin Domjanić

O SLOBODI I DOMOVINI

Gdje ti je sunce Božje prvi put zasjalo, gdje su ti zvijezde nebeske prvi put sinule, gdje su ti Njegove munje prvi put očitovale Božju svemoć, a Njegove ti oluje svetim strahom prohujale dušom, tu je tvoja ljubav, tu je tvoja domovina.

Gdje se prvo čovječje oko ljubazno nadnijelo nad tvoju kolijevku, gdje te majka tvoja prvi put s veseljem na krilu nosila, a otac ti riječi mudrosti i vjere u srce usađivao, tu je tvoja ljubav, tu je tvoja domovina.

Pa bile to i gole stijene ili pusti otoci, i stanovala tamo s tobom bijeda i nevolja, ti moraš tu zemlju uvijek ljubiti; jer ti si čovjek i ne smiješ je zaboraviti, nego je moraš nositi u srcu svome.

Nije sloboda isprazni san ni pusta tlapnja, nego u njoj živi srčanost tvoja i ponos tvoj i uvjerenje, da potječeš od nebesa.

Tamo je sloboda, gdje smiješ živjeti kako se sviđa hrabru srcu; gdje smiješ živjeti po običajima, načinu i zakonima otaca, gdje te usrećuje ono, što je već tvoga pradjeda usrećivalo; gdje ne zapovijedaju tobom nikakvi tuđi krvnici i gdje te tuđi goniči ne gone, kao što se marva batinom goni.

Ta domovina i ta sloboda jesu najsvetije blago na zemlji, koje sadržava neograničenu ljubav i vjernost, najplemenitije dobro, koje dobar čovjek na zemlji ima i želi imati.

Ernst Moritz Arndt

*

HIMNA SLOBODI

O lijepa, o draga, o slatka slobodo,
Dar, u kom sva blaga višnji nam Bog je dô,
Uzroče istini od naše sve slave,
Uresu jedini od ove Dubrave,
Sva srebra, sva zlata, svi ljudski životi
Ne mogu bit plata tvôj čistoj ljepoti.

Ivan Gundulić

NAČELA HRVATSKOG USTAŠKOG POKRETA

1. Hrvatski narod jest samosvojna narodna (etnička) jedinica, on je narod sam po sebi, te u narodnosnom smislu nije istovjetan ni s jednim drugim narodom, niti je dio ili pleme bilo kojega drugoga naroda.

2. Hrvatski narod ima svoje izvorno povijesno ime Hrvat, pod kojim se je pojavio u davno povijesno doba, pod kojim je prije 1400 godina došao u sadašnju svoju postojbinu, te pod kojim živi sve do danas. Toga imena ne može i ne smije zamijeniti nikakvo drugo ime.

3. Svoju današnju postojbinu učinio je hrvatski narod već u pradavna vremena svojom domovinom, u njoj se trajno nastanio, s njome srastao i dao joj izvorno i naravno ime Hrvatska. To ime ne može se i ne smije se zamijeniti s ni jednim drugim imenom.

4. Zemlja, koju je u pradavno doba hrvatski narod zaposjeo, te koja je postala njegovom domovinom, prostire se na više pokrajina, koje su posebna pokrajinska imena imale dijelom još prije dolaska Hrvata, a druga su pokrajinska imena nastala poslije, nu sve te pokrajine sačinjavaju jednu jedinstvenu domovinu Hrvatsku, te nitko nema prava da bilo koju od tih pokrajina svojata za sebe.

5. Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao kao potpuno slobodan narod, i to u vrijeme seobe naroda vlastitom pobudom, te je tu zemlju osvojio i svojom za uvijek učinio.

6. Hrvatski je narod u svoju domovinu Hrvatsku došao potpuno izgrađen (organiziran) ne samo obiteljski, nego i vojnički, te je odmah po dolasku osnovao svoju vlastitu državu sa svima obilježjima državnosti.

7. Svoju vlastitu državu Hrvatsku, osnovanu već onda, kada su mnogi drugi narodi živjeli još potpuno nesređeni (neorganizirani), hrvatski je narod održao kroz sve vjekove pa do konca svjetskoga rata, a nije je se kao ni prava na nju, nikada, pa ni koncem svjetskog rata, bilo kojim činom ili bilo kojom zakonitom odlukom odrekao ili to svoje pravo na koga drugoga prenio. Tek mu je koncem svjetskog rata tuđinska sila spriječila, da dalje vrši svoja vrhovnička (suverena) prava u vlastitoj svojoj državi Hrvatskoj.

8. Hrvatski narod imade pravo svoju vrhovničku (suverenu) vlast u svojoj vlastitoj Državi Hrvatskoj na cijelom svome narodnom i povjesnome području oživotvoriti, t. j. svoju potpuno samostalnu i Nezavisnu Hrvatsku Državu opet uspostaviti. Tu uspostavu imade pravo izvršiti svim sredstvima, pa i silom oružja.

Hrvatski narod ne vežu nikakve međunarodne niti državopravne obveze iz sadašnjosti, niti iz prošlosti, koje nisu u potpunoj suglasnosti s ovim načelima, niti će se na takve u svojoj Nezavisnoj Državi Hrvatskoj obazirati.

9. Hrvatski narod ima pravo na sreću i blagostanje kao cjelina, a isto tako pravo ima i svaki pojedini Hrvat, kao član te cjeline. Ta sreća

i blagostanje mogu se oživotvoriti i ostvariti za narod kao cjelinu i za pojedince kao članove cjeline, jedino u posve samostalnoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, koja ne smije i ne može biti sastavnim dijelom u ni jednom obliku ni jedne druge države ili bilo kakve ine državne tvorevine.

10. Hrvatski narod ima svoje vrhovničko pravo (suverenitet), po kome on jedini ima vladati u svojoj državi i upravljati sa svim svojim državnim i narodnim poslovima.

11. U hrvatskim narodnim i državnim poslovima u samostalnoj i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj ne smije odlučivati nitko, tko nije po koljenima i po krvi član hrvatskoga naroda, te isto tako ne smije o sudbini hrvatskoga naroda i Hrvatske Države odlučivati ni jedan strani narod, ni država.

12. Seljaštvo nije samo temelj i izvor svakoga života, nego ono i samo po sebi sačinjava hrvatski narod, te je kao takvo nosilac i vršilac svake državne vlasti u Hrvatskoj Državi.

I kraj toga svi staleži hrvatskoga naroda sačinjavaju jednu narodnu cjelinu, budući i ostali stališi u hrvatskom narodu, kojih su članovi pripadnici hrvatske krvi, imaju ne samo svoj korijen i podrijetlo, nego i trajnu obiteljsku vezu sa selom.

Tko u Hrvatskoj ne potječe iz seljačke obitelji, taj u 90 slučajeva od stotine nije hrvatskoga porijekla, ni krvi, već je doseljeni stranac.

13. Sva tvarna (materijalna) i duhovna dobra u Hrvatskoj Državi vlasništvo su naroda, te je on jedini vlastan s njima raspolagati i s njima se koristiti.

Prirodna bogatstva hrvatske Domovine, napose njezine šume i rude ne mogu biti predmetom privatne trgovine.

Zemlja može biti vlasništvo samo onoga, koji je obrađuje sam sa svojom obitelju, t. j. seljaka.

14. Temelj svake vrijednosti jest samo rad, a temelj svakog prava jest dužnost. Stoga u Hrvatskoj Državi rad označuje stupanj vrijednosti svakoga pojedinca i ima predstavljati temelj cjelokupnoga narodnog blagostanja.

Nitko ne može imati nikakvih posebnih prava, nego samo dužnosti prema narodu i državi, koje jedino daju svakome pravo na obezbijeđeni život.

15. Vršenje svih javnih dužnosti (funkcija) vezano je na odgovornost. Svatko, tko u ime naroda ili Države vrši javne poslove bilo kakve vrsti, odgovara sa svojim dobrom i sa svojim životom za sva djela i propuste.

Nu dužnost i odgovornost prema cjelini imadu biti temeljem svake djelatnosti u posebničkom (privatnome) životu svakog pojedinca, člana hrvatskoga naroda.

16. Težište ćudoredne (moralne) snage hrvatskoga naroda leži u urednom i vjerskom obiteljskom životu, njegove gospodarske snage u seljačkom gospodarstvu, zadružnom životu i prirodnom bogatstvu hrvatske zemlje; obrambena snaga u s r e d b o t v o r n i m (o r g a n i z a t o r n i m) i p r o k u š a n i m v o j n i m v r l i n a m a.

P r o s v j e t n i i kulturni napredak hrvatskog naroda temelji se na prirodnoj narodnoj darovitosti i prokušanoj sposobnosti na polju nauke, znanosti i prosvjete.

V e l e o b r t, o b r t, kućno rukotvorstvo i trgovina imaju biti ruka pomoćnica u sveukupnom seljačkom i općem narodnom gospodarstvu. Te grane života imaju biti polje časnoga rada te vrelo dostojnoga života radnika, a ne sredstvo gomilanja narodne imovine u rukama glavničara (kapitalista).

17. Skladno gajenje, promicanje i usavršivanje svih narodnih vrlina i grana narodnog života, zadaća je svih pregnuća javnoga rada i državne vlasti kao takve, jer one daju potpuno jamstvo opstanka, vjekovnog bivstvovanja i blagostanja sadanjih i budućih pokoljenja cjelokupnog hrvatskog naroda te opstojnosti i sigurnosti Nezavisne Države Hrvatske.

Na ovim načelima temelji Hrvatski ustaški pokret svoj rad i borbu, te kroči otvoreno i odvažno naprijed k cilju, t. j. k potpunom oslobođenju hrvatskoga naroda i uspostavi samostalne i Nezavisne Države Hrvatske.

POGOVOR

Ministarstvo nastave povjerilo je u mjesecu lipnju 1941. g. Društvu hrvatskih srednjoškolskih profesora, da izradi prijedlog za sastavljanje hrvatskih čitanaka u srednjim školama. Društvo je sazvalo profesore stručnjake na dvije sjednice i predalo ministarstvu nastave stručan prijedlog, na osnovu kojega je ministarstvo nastave predalo sastavljanje hrvatskih čitanaka I.—IV. i VII.—VIII. gg. profesorima Vjekoslavu Štefaniću, Pavlu Tijanu i meni. Kako sam već prije pripravljao građu za čitanke, to smo za osnov čitanke za I.—II. i III.—IV. razred uzeli plodove moga dosadašnjega rada, a kod sređivanja gradiva pomagali su mi g. Tijan u nešto većoj, a g. Štefanić u manjoj mjeri. Osim gg. Tijana i Štefanića pomogli su svojim prijedlozima za štiva još ova gospoda: sveučilišni profesori dr. A. Barac i dr. V. Petz, te ravnatelji i nastavnici srednjih škola: Z. Doroghy, dr. J. Dujmušić, P. Grgec, dr. Ille, gđa Kovačević, dr. M. Kralj, A. Nametak, M. Neorčić, O. Ostermann, S. Pavičić, S. Pelc, I. Renđeo, Šepić, L. Tompa, S. Trontl, dr. V. Vogrin, J. Vrana, F. Sentinella i dr. Svima srdačna hvala!

Prvotno je zamišljena čitanka za sve četiri niža razreda kao jedna cjelina, ali se poslije radi prevelikog opsega moralo od toga odustati i podijeliti knjigu u dva svezka, jedan za I.—II. r., a drugi za III.—IV. razred.

Crteže su izradili gg.: prof. A. Kuman i J. Meissner.

Na kraju, dužnost mi je zahvaliti gg. V. Petzu i A. Baraću, koji su pregledali i ocjenili ovu čitanku. Njihove napomene sam uglavnom prihvatio.

Dr. Mate Ujević

Cijena Kn 80.—

Ova se knjiga ne smije prodavati skuplje ni jeftinije od označene cijene.

579